

AJPPA

Academic Association on the
Political Science and Public Administration

■ สำนักงานวารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
 สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
 เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170 โทร. 093-6359515

■ Office:
 The Office Academic Journal of
 Political Science And Public Administration
 79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi,
 Ayutthaya 13170

ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม 2569 Vol. 8 No. 4 July - August 2026

วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
 สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

วารสารวิชาการ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

ACADEMIC JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม 2569 Vol. 8 No. 4 July - August 2026

ISSN Print: 2822-065X, ISSN Online: 2822-0676

AJPPA

Academic Association on the
 Political Science and Public Administration
 สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 6 ฉบับ

- ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์
- ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน
- ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน
- ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม
- ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม
- ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม

วัตถุประสงค์

วารสารฯ มีนโยบายรับตีพิมพ์บทความคุณภาพสูงในด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

บรรณาธิการ:

เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
kietsn@hotmail.com ประเทศไทย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ:

สุภัทรชัย สีสะไบ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
suphattharachai.sis@mcu.ac.th ประเทศไทย

กองบรรณาธิการ:

พระเมธาวิณัยรส	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
psbud@hotmail.com	ประเทศไทย
พระครูสังฆวิริยกิจ	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
raphind@yahoo.com	ประเทศไทย
ธีรโชติ เกิดแก้ว	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ,
tongin2000@gmail.com	ประเทศไทย
บุษกร วัฒนบุตร	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, ประเทศไทย
busaaiey2516@gmail.com	
บุริมปรัชญ์ คณินพศุตย์	สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
jpgkhaninphasut@gmail.com	ประเทศไทย
วันชัย สุขตาม	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
wanchai2526@srnu.ac.th	สุรินทร์, ประเทศไทย
วันทนา เนาว์วัน	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา,
wanthana_nt@hotmail.com	ประเทศไทย
สายชล ปัญญชิต	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
saicholpa@g.swu.ac.th	ประเทศไทย
อนันต์ อุปสอด	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ananupsod9541@gmail.com	ลำปาง, ประเทศไทย

กองจัดการวารสาร:

ฝ่ายเลขานุการ:

พระมหาสมชาย ขนติสรโณ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

พระมหาสมักร อติภทฺโท คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

ศิลปกรรม:

พระพลวัฒน์ สพลโ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

การเงิน:

กชพรรณ บุญเทียน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

พิสูจน์อักษร:

พระปลัดสมนึก ธีรบุญญ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

กรกต ชาบัณขิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

ฝ่ายกฎหมาย:

ธัชชนันท์ อิศรเดช คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

สำนักงาน:

สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
อาคารพระราชรัตนโมลี (นคร เขมปาลี) ชั้น 4 เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170 โทร. 0919691539

จัดพิมพ์โดย:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035-248-000 ต่อ 8555, 8556, 5541. แฟกซ์. 035-248-000 ต่อ 8545

Release Date Is 6 Copies Per Year.

- Issue 1 January – February
- Issue 2 March - April
- Issue 3 May – June
- Issue 4 July - August
- Issue 5 September - October
- Issue 6 November – December

Objective:

The journal has a policy to publish high-quality articles in political science and public administration.

Editor:

Kiettisak Suklueang	Faculty of Social Sciences
kietnsn@hotmail.com	Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Assistant Editor:

Suphattharachai Sisabai	Faculty of Social Sciences
suphattharachai.sis@mcu.ac.th	Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Editorial Board Members:

Phramedhavinaiyaros	Graduate School Mahamakut Buddhist University,
psbud@hotmail.com	Thailand
Phrakrusangkaviriyakit	Faculty of Social Sciences
raphind@yahoo.com	Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Teerachoot Kerdkaew	Faculty of Liberal Arts
tongin2000@gmail.com	Huachiew Chalermprakiet University, Thailand
Busakorn Watthanabut	Faculty of Liberal Arts
buaaiey2516@gmail.com	North Bangkok University, Thailand
Purimpratch Khaninphasut	School of Educational Studies
jpgkhaninphasut@gmail.com	Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand
Wanchai Suktam	Faculty of Humanities and Social Sciences
wanchai2526@srru.ac.th	Surindra Rajabhat University, Thailand
Wanthana Nowwan	Faculty of Management Science
wanthana_nt@hotmail.com	Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University,
	Thailand

Saichol Panyachit

saicholpa@g.swu.ac.th

Faculty of Social Sciences

Srinakharinwirot University, Thailand

Journal Manager Team:

Secretary:

Phramaha Somchai Khantisarano

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Phramaha Samak Atibhaddho

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Fine Arts Department:

Phra Phonlawat Sapalo

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Finance Department:

Kotchaphan Bunthian

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Proofreading Department:

Phrapalad Somnuek Dhirapañño

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Korakoth Chabandit

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Legal Subdivision:

Tatchanan Isaradej

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Office:

Political Science and Public Administration Association

79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya 13170

Published by:

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing House

79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya. 13170.

Call. 035-248 - 000, ext. 8555,8556,5541 Fax. 035-248-000. ext. 8545.

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์นี้เป็นปีที่ 8 ฉบับที่ 4 ประจำเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม พ.ศ. 2569 คณะกองบรรณาธิการได้พิจารณาบทความโดยเสนอบทความต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรอง (Peer Review) พิจารณาตรวจแก้ไขเพื่อความสมบูรณ์ของบทความก่อนการลงตีพิมพ์ โดยคัดเลือกและกลั่นกรองบทความให้เกิดความความสมบูรณ์และมีคุณภาพมากที่สุด ควรค่าแก่การตีพิมพ์เผยแพร่ อีกทั้งเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางวิชาการและเป็นการพัฒนาศักยภาพทางด้านการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ

กองบรรณาธิการขอขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองบทความทุกท่านที่ได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้องน่าอ่านเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ และท้ายสุดขอขอบคุณเจ้าของผลงานทางวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ทำให้มีวารสารฉบับนี้มีคุณค่าทางวิชาการที่นำไปสู่การปฏิบัติและเผยแพร่ในวงกว้างและโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง)

บรรณาธิการวารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

สารบัญ

กองบรรณาธิการ	(1)
บทบรรณาธิการ	(5)
สารบัญ	(6)

บทความวิจัย :

พุทธวิธีการส่งเสริมคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี บูรพา แก้วนิ่ม, รัฐพล เย็นใจมา, ธิดิวิทย์ หมั่นมี	1
พัฒนาการของพรรคการเมืองฝ่ายค้านในสิงคโปร์ กอบปรักุศล นีละไพจิตร	13
การเสริมสร้างศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัยและภัยแล้ง: แนวทางเชิงนโยบายเพื่อความยั่งยืนของชุมชน มงคลกร ศรีวิชัย, อนุสรณ์ ใจเฉลียว	25
ช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส อโนัส หะยิด๊ะ, เจตน์สฤทธิ สังกพันธ์, ปกรณ์ ลิมโยธิน	38
การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่วิกฤตภัยแล้งนอกเขตชลประทาน จังหวัดนครราชสีมา วรชัย เชื้อจันทิก, สุวิมล ตั้งประเสริฐ, จรรยาภรณ์ พรหมคุณ, จอมใจ นิยมสุข	48
อัตลักษณ์และการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ย่านกะดีจีน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร รุฬพล คงน้อย, ธาตุกร จันประเสริฐ, นริศรา พิงโพธิ์สกล	61
แนวทางการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมชีวภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น (สุราพื้นบ้าน) ในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่ ปานณนาถ เกตุโคกิชฐ์, อัมเรศ เทพมา, รัศมี อิสลาม	73
การยกระดับศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ วันชัย ปานจันทร์, ลิริมาส หมั่นสาย, ภาสกร เรืองวานิช, ปรัชญา ชุ่มนาเสียว, สุนธดา งามประมวญ	86

ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตและอิทธิพลต่อพลวัต ของพรรคการเมืองไทย ยุทธพร อิศรชัย	97
COLLABORATIVE GOVERNANCE AND THE PRESERVATION OF ISAN SERMON CHANTING AT THE BUN PHAWET FESTIVAL IN THAILAND Seksan Sonwa, Warachart Wariwan, Pongsawat Ratchachan	113
บทความวิชาการ :	
กลยุทธ์ในการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐสู่รัฐบาลดิจิทัล พีรพัฒน์ บุญชนะ, จิตติมา ไหล่ลอยง, เชาวฤทธิ์ เชาว์แสงรัตน์	127
การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับการบังคับใช้นโยบายการป้องกัน และปราบปรามยาเสพติด: บทเรียนจากไทย สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ เอกราช มุลทา, ชชาติชัย อุดมกิจมงคล, สัญญาพรรณ สวัสดิ์ไธสง, สามารถ อัยกร	138
การพัฒนาความมั่นคงแบบบูรณาการในพื้นที่ชายแดนภายใต้บริบทความขัดแย้งข้ามพรมแดน: กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สุปรียา หิรัญบุรณะ	151
ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมือง กำพล ศรีโท	159
กระบวนทัศน์ของเราไม่เท่ากัน: แนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของ Thomas Kuhn และการปรับใช้ ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ นิศาชล พรหมรินทร์	168
ภาคผนวก	178
กระบวนการพิจารณาบทความ	179
คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	181

พุทธวิธีการส่งเสริมคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี BUDDHA METHOD FOR PROMOTING PUBLIC SERVICE RENDERING OF CHANTHABURI PROVINCIAL PRISON

บุรพา แก้วนิม*, รัฐพล เย็นใจมา, ธิติวุฒิ มั่นมี

Burapa Kaewnim*, Ratapon Yenjaima, Thitiwut Manmee

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*Corresponding Author E-mail: burapa2531@hotmail.com

Received March 7, 2026; Revised May 7, 2026; Accepted May 17, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี 2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี และ 3. นำเสนอพุทธวิธีส่งเสริมคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากประชาชนผู้รับบริการ จำนวน 200 คน ใช้แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับความคิดเห็นคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.13$, S.D. = 0.78) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ปิยวาจา (การพูดจา) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ สมานัตตตา (การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ) อตถจริยา (การช่วยเหลือ) และทาน (การให้) ตามลำดับ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับคุณภาพการให้บริการประชาชน พบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพการให้บริการในระดับสูงมาก ($R = .856^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง และ 3. พุทธวิธีส่งเสริมคุณภาพการให้บริการและองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “SLFD Model” องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ “SLFD Model” ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 กับมิติการให้บริการ 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนากระบวนการ การรับฟังและมีส่วนร่วม การอำนวยความสะดวก และการกระจายอำนาจ เพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: คุณภาพการให้บริการประชาชน, หลักสังคหวัตถุ 4, เรือนจำจังหวัดจันทบุรี

Abstract

This research article aimed to: 1. study the level of public service quality of Chanthaburi Provincial Prison; 2. examine the relationship between the Four Sangahavattthu principles and the public service quality of Chanthaburi Provincial Prison; and 3. propose Buddhist approaches for enhancing public service quality. This study employed a mixed-

method research design. The quantitative data were collected from 200 service users using a validated questionnaire and analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient. The qualitative data were obtained through in-depth interviews with nine key informants and analyzed using content analysis.

The research findings revealed that 1. the overall public service quality of Chanthaburi Provincial Prison based on the Four Bases of Social Solidarity (Sangahavatthu 4) was at a moderate level ($\bar{X} = 3.13$, S.D.= 0.78) When considering each aspect individually, Piyavaca (kind speech) had the highest mean score, followed by Samanattata, Atthacariya, and Dana, respectively, followed by Piyavaca (kind speech), Samanattata (consistency/equality), and Atthacariya (helpfulness). 2. the Four Sangahavatthu principles had a very high positive relationship with public service quality ($R = .856^{**}$) at the statistical significance level of 0.01, and all dimensions showed a high positive relationship; and 3. the Buddhist approaches for enhancing public service quality and the new body of knowledge derived from this study can be synthesized into the "SLFD Model," which integrates the Four Sangahavatthu principles with four dimensions of public service, namely Service Development, Listening and Participation, Facilitation, and Decentralization, in order to enhance public service quality effectively and sustainably.

Keywords: Service Quality, Sangahavatthu 4, Chanthaburi Provincial Prison

บทนำ

การให้บริการประชาชนของภาครัฐเป็นกลไกสำคัญในการตอบสนองความต้องการของประชาชน และยกระดับประสิทธิภาพการบริหารภาครัฐ หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทในการจัดบริการสาธารณะด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา สาธารณสุข และสาธาณูปโภคพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) รวมถึงการพัฒนาบริการในยุคดิจิทัล เช่น การให้บริการออนไลน์ การชำระค่าธรรมเนียม และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งช่วยเพิ่มความสะดวก ลดขั้นตอน และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการบริหารงานของรัฐ (กรมประชาสัมพันธ์, 2565)

การให้บริการประชาชนในหน่วยงานภาครัฐบางส่วนยังประสบปัญหาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและคุณภาพของการให้บริการ โดยเฉพาะในหน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรม เช่น เรือนจำ ซึ่งมีภารกิจในการควบคุม ดูแล และฟื้นฟูผู้ต้องขังให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างเหมาะสม ปัญหาที่พบ ได้แก่ ความแออัดของผู้ต้องขัง ข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข (เสาวธาร โพธิ์กลัด, 2566) การจัดการศึกษาและการฝึกอาชีพที่ไม่เพียงพอ ตลอดจนข้อจำกัดด้านการสื่อสารระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัว ซึ่งล้วนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและสภาพจิตใจของผู้ต้องขัง รวมถึงความเชื่อมั่นของประชาชนต่อหน่วยงาน (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2563) จากสถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้หน่วยงานราชทัณฑ์จะมีการพัฒนาระบบบริการอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงมีข้อจำกัดเชิงปฏิบัติที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการ โดยเฉพาะในบริบทเรือนจำระดับจังหวัด ซึ่งมีทรัพยากรและบุคลากรจำกัดเมื่อเทียบกับปริมาณผู้รับบริการ จึงจำเป็นต้องมีแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการที่ไม่เพียงมุ่งเน้นด้านประสิทธิภาพเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงมิติด้านคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กัน

ในขณะเดียวกัน การพัฒนาคุณภาพการให้บริการภาครัฐในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางควบคู่กับการเสริมสร้างคุณธรรมในการปฏิบัติงาน ซึ่งแนวคิดคุณภาพการให้บริการ (Service Quality) ตามกรอบ SERVQUAL และทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ ล้วนมุ่งเน้นประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ยังขาดการบูรณาการหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะ “สังคหวัตถุ 4” เข้ากับแนวคิดคุณภาพการให้บริการในบริบทของเรือนจำอย่างเป็นระบบ

หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1. ทาน 2. ปิยวาจา 3. อตถจริยา และ 4. สมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเป็นธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมอย่างเกื้อกูลและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน (ที.ปา. 11/140/167) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการให้บริการประชาชนได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ทาน หมายถึง การให้และการเอื้อเพื่อปิยวาจา คือ การใช้ถ้อยคำสุภาพ อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเสมอภาค หากหน่วยงานภาครัฐนำหลักธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ จะช่วยส่งเสริมทั้งพฤติกรรมของผู้ให้บริการและคุณภาพของการบริการให้มีประสิทธิภาพและมีมนุษยธรรมมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยศึกษาคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับคุณภาพการให้บริการและนำเสนอพุทธวิธีในการส่งเสริมคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานราชทัณฑ์ เพื่อเป็นแนวทางเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติในการพัฒนาการให้บริการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อนำเสนอพุทธวิธีส่งเสริมคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนผู้เข้ารับบริการงานเยี่ยมญาติ งานขายสินค้า และงานรับฝากเงินของผู้ต้องขัง เรือนจำจังหวัดจันทบุรี จำนวน 400 คน (เรือนจำจังหวัดจันทบุรี, 2568)

2.2 โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 200 คน คำนวณตามสูตรของ Yamane (1973)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 9 รูปหรือคน คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 2 รูป เจ้าหน้าที่เรือนจำ 5 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐประศาสนศาสตร์ 2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสัณห์วัตถุ 4 และตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชน โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนเป็น 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อคำถาม โดยเมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าทุกข้ออยู่ในระดับที่ยอมรับได้ และผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองเก็บข้อมูลกับประชาชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ได้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.865 แสดงว่าเครื่องมือมีความเชื่อถือได้ในระดับสูง สามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลจริงได้

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง และรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิติ

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Correlation Analysis)

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยการเข้ารหัสข้อมูล (Coding) และจัดกลุ่มประเด็นตามแนวทาง Thematic Analysis เพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ระดับพฤติกรรมการส่งเสริมคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี

1.1 ข้อมูลทั่วไป พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย และมีอายุระหว่าง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.50 การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 72.50 อาชีพอิสระ จำนวน 146 คน คิดเป็นร้อยละ 73.00 รายได้ 30,001 บาท ขึ้นไป จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 ส่วนใหญ่เลือกรับบริการงานเยี่ยมญาติ จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 44.50

1.2 ระดับพฤติกรรมการส่งเสริมคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี

ตารางที่ 1 ระดับพฤติกรรมการส่งเสริมคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี

คุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสัณห์วัตถุธรรม	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ทาน (การให้)	2.57	0.64	ปานกลาง
2. ปิยวาจา (การพูดจา)	3.46	0.94	ปานกลาง
3. อตถจริยา (การช่วยเหลือ)	3.23	0.92	ปานกลาง
4. สมานัตตตา (การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ)	3.27	0.89	ปานกลาง
ภาพรวม	3.13	0.78	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถ์ 4 ของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.13$, S.D. = 0.78) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ ปิยวาจา (การพูดจา) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.46$, S.D. = 0.94) รองลง คือ มาสมานัตตตา (การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ) ($\bar{X} = 3.27$, S.D. = 0.89) อุตถจริยา (การช่วยเหลือ) ($\bar{X} = 3.23$, S.D. = 0.92) และน้อยที่สุด คือ ทาน (การให้) ($\bar{X} = 2.57$, S.D. = 0.46) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถ์ 4 กับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถ์ 4 กับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ตัวแปรตาม				
	คุณภาพการให้บริการของประชาชน	1. มิติด้านกระบวนการในการพัฒนากระบวนการ	2. มิติด้านการรับฟังความต้องการและการมีส่วนร่วมของประชาชน	3. มิติด้านการอำนวยความสะดวกและการลดภาระภาคประชาชน	4. มิติด้านการกระจายอำนาจและการสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาและการขยายผล
ตัวแปรอิสระ					
หลักสังคหวัตถ์ 4 โดยภาพรวม	.856**	.833**	.785**	.788**	.601**
1. ด้านทาน	.856**	.720**	.805**	.797**	.565**
2. ด้านปิยวาจา	.911**	.790**	.644**	.700**	.505**
3. ด้านอุตถจริยา	.930**	.703**	.655**	.631**	.509**
4. ด้านมาสมานัตตตา	.939**	.814**	.795**	.773**	.607*

** ความสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถ์ 4 กับและระดับความคิดเห็นคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถ์ 4 โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรีในระดับสูงมาก ($R = .856**$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมากกับมิติด้านกระบวนการในการพัฒนากระบวนการ ($R = .833**$) และมิติด้านการรับฟังความต้องการและการมีส่วนร่วมของประชาชน ($R = .785**$) ส่วนมิติด้านการอำนวยความสะดวกและการลดภาระภาคประชาชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง ($R = .788**$) และมิติด้านการกระจายอำนาจและการสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาและการขยายผลมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง ($R = .601**$)

2.2 การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 กับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แต่ละด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยด้านทาน (การให้) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก ($R = .856^{**}$) ด้านปิยวาจา (วาจาที่เป็นที่รัก) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก ($R = .911^{**}$) ด้านอรรถจริยา (การช่วยเหลือ) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก ($R = .930^{**}$) และด้านสมานัตตตา (การวางตนอย่างสม่ำเสมอ) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก ($R = .939^{**}$) โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงทุกด้าน

2.3 ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ 1 นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านทาน (การให้) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับคุณภาพการให้บริการประชาชน จึงยอมรับสมมติฐานที่ 2 ด้านปิยวาจา (วาจาที่เป็นที่รัก) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก จึงยอมรับสมมติฐานที่ 3 ด้านอรรถจริยา (การช่วยเหลือ) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก จึงยอมรับสมมติฐานที่ 4 และด้านสมานัตตตา (การวางตนอย่างสม่ำเสมอ) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมากกับคุณภาพการให้บริการประชาชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ 5

3. พุทธวิธีส่งเสริมคุณภาพการให้บริการของประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี พบว่า การพัฒนาระบบการให้บริการในเรือนจำจังหวัดจันทบุรีควรมุ่งปรับปรุงขั้นตอนการทำงานให้เป็นระบบ มีความโปร่งใส ชัดเจน และสามารถตรวจสอบได้ โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น ระบบจองเยี่ยมออนไลน์ ระบบคิวอิเล็กทรอนิกส์ และการจัดการเอกสารผ่านระบบดิจิทัล เพื่อลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น ลดระยะเวลารอคอย และเพิ่มความสะดวกให้แก่ประชาชน ควบคู่กับการอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีมาตรฐานเดียวกันในการให้บริการที่สุภาพ เป็นมิตร และเป็นมืออาชีพ เพื่อสร้างความพึงพอใจและความเชื่อมั่นต่อหน่วยงาน นอกจากนี้ ควรเปิดช่องทางรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนและญาติผู้ต้องขังอย่างหลากหลาย เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงการบริการให้ตอบสนองต่อความต้องการอย่างแท้จริง พร้อมทั้งจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และกลุ่มเปราะบาง พัฒนาระบบบริการออนไลน์ให้เข้าถึงได้ง่าย ส่งเสริมการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของชุมชน และความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อให้การให้บริการของเรือนจำมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และเกิดประโยชน์ต่อสังคมในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่อง พุทธวิธีการส่งเสริมคุณภาพการให้บริการประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ระดับคุณภาพการให้บริการของประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี พบว่า โดยภาพรวมคุณภาพการให้บริการประชาชนทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเรือนจำจังหวัดจันทบุรีมีการพัฒนาระบบการให้บริการที่มุ่งเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ การรับฟังความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม การอำนวยความสะดวกแก่ผู้รับบริการ ตลอดจนการกระจายอำนาจในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการบริหารจัดการภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพการบริการและความพึงพอใจของประชาชน นอกจากนี้ยังพบว่า การนำหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อรรถจริยา และสมานัตตตา มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานสามารถส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่มีจิตสำนึกในการให้บริการ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใช้ถ้อยคำสุภาพมีความรับผิดชอบต่อนักโทษ และปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างเสมอภาค อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพ

การให้บริการของหน่วยงานภาครัฐให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารงานภาครัฐในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของประสาน เจริญศรี (2558) ที่ศึกษา ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสัจจธรรมของสำนักงานเทศบาลเมืองชลบุรี ซึ่งพบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของภัสราพร หมีแสง (2558) ที่ศึกษาความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ซึ่งพบว่า ความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของปรีชา ศรีสุข (2558) ที่ศึกษาคุณภาพการให้บริการประชาชนของสำนักทะเบียนท้องถื่นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับงานวิจัยของพระวิทยา อิทธิญาโณ (กวงเกตุ) (2561) ที่ศึกษาเรื่อง คุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน จึงสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพควบคู่กับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม สามารถส่งผลให้เกิดความพึงพอใจและความเชื่อมั่นต่อการให้บริการของหน่วยงานได้อย่างยั่งยืน

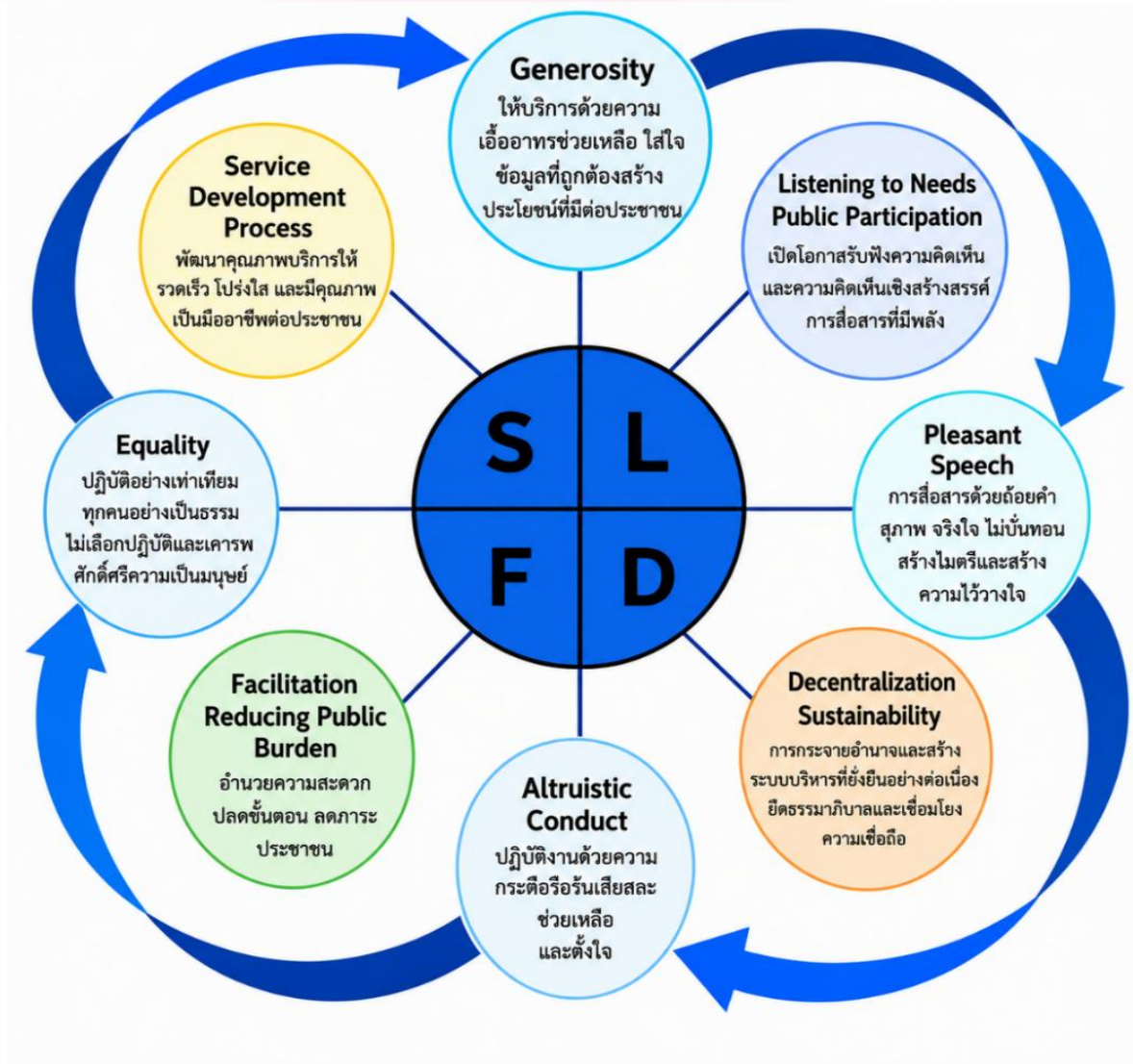
2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัจจธรรม 4 กับคุณภาพนำเสนอพุทธวิธีส่งเสริมคุณภาพการให้บริการของประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี พบว่า หลักสัจจธรรม 4 มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมากกับคุณภาพการให้บริการประชาชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การนำหลักพุทธธรรม ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ สามารถส่งเสริมให้การให้บริการประชาชนมีประสิทธิภาพและเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดี กล่าวคือ การให้ความช่วยเหลือและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้รับบริการ การใช้ถ้อยคำสุภาพเหมาะสม การปฏิบัติงานด้วยความมุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม ตลอดจนการปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐให้เกิดความเชื่อมั่นและความพึงพอใจแก่ประชาชนผู้รับบริการ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของสังขพงศ์ ชมภู (2558) ที่ได้ศึกษา ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักสัจจธรรมในการบริการขององค์การบริหารส่วนตำบลโค้งไผ่ อำเภอขามเฒ่าราชบุรี จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งพบว่า ระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และยังพบปัญหาอุปสรรคในการให้บริการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความเข้าใจในระบบงาน การใช้ถ้อยคำและท่าทีที่ไม่เหมาะสมต่อผู้รับบริการ ตลอดจนความสับสนในการติดต่อราชการที่ยังไม่เพียงพอ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบริบทของหน่วยงาน โครงสร้างการบริหาร และศักยภาพของบุคลากรที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของภัสราพร หมีแสง (2558) ที่ศึกษา ความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ซึ่งพบว่า นิสิตมีความพึงพอใจต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และพบความแตกต่างของระดับความพึงพอใจตามสาขาวิชาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ขณะที่ เพศ อายุ และชั้นปี ที่แตกต่างกันไม่ส่งผลต่อระดับความพึงพอใจ ทั้งนี้ยังพบปัญหาและอุปสรรคด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น จุดให้บริการเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WiFi) ไม่เพียงพอ และอุปกรณ์เทคโนโลยีบางส่วนล้าสมัย ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการในอนาคต อีกทั้งยังไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของภานรินทร์ ไชยเอิก (2558) ที่ได้ศึกษา ความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลจ้อหอ อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งพบว่า ระดับความพึงพอใจ

ของประชาชนต่อการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แม้ว่าความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการในด้านการวางแผน การจัดองค์การ การนำหรือจูงใจ และการควบคุมจะอยู่ในระดับมากที่สุดตาม โดยยังพบว่าความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจด้านบุคลากรผู้ให้บริการและมีความสัมพันธ์ทางลบกับด้านอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยด้านการบริหารจัดการองค์กรและบริบทของหน่วยงานมีบทบาทสำคัญต่อระดับความพึงพอใจและคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ

3. พหุวิธีส่งเสริมคุณภาพการให้บริการของประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยใช้หลักสังคหวัตถุพบว่า ควรมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการให้บริการอย่างเป็นระบบ โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ โดยเริ่มจากการปรับปรุงขั้นตอนการปฏิบัติงานให้มีความชัดเจน ลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ทั้งนี้ควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้ เช่น ระบบจองเยี่ยมผู้ต้องขังออนไลน์ ระบบคิวอิเล็กทรอนิกส์ และการพัฒนาฐานข้อมูลกลาง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ลดระยะเวลาในการให้บริการ และเพิ่มความพึงพอใจของผู้รับบริการ นอกจากนี้ ควรมีการทบทวนและปรับปรุงกระบวนการให้บริการอย่างสม่ำเสมอ โดยเน้นการใช้ระบบดิจิทัลในการจัดการงานเอกสารและการจองคิวเยี่ยมผู้ต้องขัง พร้อมทั้งจัดอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีมาตรฐานเดียวกันในการให้บริการ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมต่อการให้บริการประชาชน ตลอดจนควรให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนผ่านการสำรวจความคิดเห็นหรือช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงการให้บริการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการอย่างแท้จริง อีกทั้งควรพัฒนาช่องทางการสื่อสารกับประชาชนให้มีความสะดวก รวดเร็ว และเข้าถึงได้ง่าย เช่น ระบบออนไลน์สำหรับการยื่นคำร้อง การติดตามสถานะและการให้ข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจนและทันสมัย รวมถึงการประเมินและทบทวนระบบการให้บริการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนในระยะยาว ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพระพิศิษฐ์ ฐานุตตโร (แช่เจียง) (2559) ที่ได้ศึกษาการให้บริการสาธารณะตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเสนอว่า เจ้าหน้าที่ควรพัฒนาคุณภาพการบริการโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ปฏิบัติงานด้วยความทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ และสติปัญญา พร้อมทั้งพัฒนาการสื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ให้บริการอย่างเสมอภาค ทันเวลา และมีประสิทธิภาพ เพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการสาธารณะให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสามเณรเมธี เสี่ยง่วง (ศิลาวงศ์) (2558) ที่ศึกษาคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสำนักงานเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่า โดยภาพรวมประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ในช่วงเวลาเร่งด่วน ขยายช่องทางการให้บริการ ปรับปรุงป้ายประชาสัมพันธ์ให้มีความชัดเจน และจัดอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีมาตรฐานในการให้บริการ เพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับพหุวิธีส่งเสริมคุณภาพการให้บริการของประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรีได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัยเรื่อง พุทธวิธีส่งเสริมคุณภาพการให้บริการของประชาชนของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี ทำให้ผู้วิจัยได้พัฒนาเป็น SLFD Model ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักพุทธธรรมตามหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา มาเป็นฐานคิดในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ ควบคู่กับแนวคิดการบริหารการบริการสาธารณะสมัยใหม่ โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ S: Service Development Process การพัฒนากระบวนการให้บริการให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน L: Listening to Needs/Public Participation การรับฟังความต้องการและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการให้บริการ F: Facilitation/Reducing Public Burden การอำนวยความสะดวกและลดภาระของประชาชนในการเข้ารับบริการ และ D: Decentralization/Sustainability การกระจายอำนาจในการปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการให้บริการและสร้างความยั่งยืนของระบบบริการ ทั้งนี้ องค์ประกอบทั้ง 4 ด้านมีความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกันภายใต้กรอบแนวคิดของหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อมุ่งยกระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว เสมอภาค

และเป็นธรรม สามารถตอบสนองต่อความต้องการและความคาดหวังของประชาชนผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

การศึกษานี้มีส่วนสนับสนุนทางวิชาการโดยพัฒนาโมเดลการวิเคราะห์คุณภาพการให้บริการที่แตกต่างจาก SERVQUAL ซึ่งเน้นการวัดช่องว่างระหว่างความคาดหวังและการรับรู้ของผู้รับบริการ โดยงานวิจัยนี้ได้ขยายกรอบการวิเคราะห์ไปสู่ “ปัจจัยเชิงพฤติกรรมและจริยธรรมของผู้ให้บริการ” ผ่านหลักสังคหวัตถุ 4 โมเดลที่นำเสนอจึงไม่เพียงอธิบายระดับคุณภาพบริการ แต่ยังอธิบาย “สาเหตุของคุณภาพบริการ” ได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ หลักสังคหวัตถุ 4 ทำหน้าที่เป็นกลไกที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ และนำไปสู่ผลลัพธ์ด้านความพึงพอใจและความเชื่อมั่นของประชาชน ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยจึงมีความโดดเด่นในฐานะการบูรณาการระหว่างหลักพุทธธรรมกับแนวคิดการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ และสามารถประยุกต์ใช้ในบริบทหน่วยงานภาครัฐที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น เรือนจำ ทั้งนี้ โมเดลดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่ต้องการเสริมสร้างมิติด้านจริยธรรมควบคู่กับประสิทธิภาพการบริการ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านทนาย ควรถูกกำหนดนโยบายที่มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้รับบริการอย่างทั่วถึง โดยจัดทำคู่มือการติดต่อราชการที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย จัดจุดบริการช่วยเหลือสำหรับกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้สูงอายุและผู้พิการ รวมทั้งปรับปรุงสภาพแวดล้อมและขั้นตอนการให้บริการให้เข้าถึงได้สะดวก เพื่อลดความซับซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชน
2. ด้านการรับฟังความต้องการและการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรพัฒนากลไกการสื่อสารกับประชาชนให้มีความโปร่งใสและหลากหลายช่องทาง โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ พร้อมทั้งกำหนดระบบติดตามและนำข้อเสนอแนะไปใช้ปรับปรุงการให้บริการอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. ด้านกระบวนการให้บริการ ควรปรับปรุงกระบวนการให้มีความกระชับ ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนและสอดคล้องกับปริมาณผู้รับบริการ โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ เช่น ระบบคิวอัตโนมัติ ระบบแจ้งเตือนสถานะงาน และระบบนัดหมายล่วงหน้า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการ ลดระยะเวลาการรอคอยและยกระดับความพึงพอใจของประชาชน
4. ควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง โดยจัดการอบรมที่เน้นทักษะการบริการ การสื่อสาร และจิตวิทยาการให้บริการ พร้อมทั้งกำหนดมาตรฐานการประเมินผลการปฏิบัติงานที่คำนึงถึงความเป็นธรรมและความสม่ำเสมอ รวมถึงมีระบบกำกับติดตามที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความยั่งยืนในการให้บริการประชาชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เรือนจำจังหวัดจันทบุรีควรจัดทำคู่มือหรือแนวทางปฏิบัติงานสำหรับเจ้าหน้าที่ทุกระดับ โดยกำหนดแนวทางการให้บริการตามหลักทนาย ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา เพื่อสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงานที่เป็นแนวทางเดียวกัน สามารถให้บริการได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพสม่ำเสมอ ลดความแตกต่างในการให้บริการซึ่งปัจจุบันยังอยู่ในระดับปานกลาง
2. ควรจัดกิจกรรม “เปิดใจเรือนจำ” อย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้ญาติผู้ต้องขังและประชาชนทั่วไปสามารถสื่อสารกับเจ้าหน้าที่โดยตรง แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อร้องเรียน ซึ่งจะ

ช่วยส่งเสริมหลักปยวจา เพิ่มความเข้าใจร่วมกัน และลดช่องว่างด้านการสื่อสารที่ยังมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง

3. ควรจัดอบรมเจ้าหน้าที่ด้านทักษะการพูดจาที่สุภาพ อ่อนโยน และสร้างความประทับใจตามหลักปยวจา ควบคู่กับการเสริมสร้างจิตบริการด้วยความเอื้อเฟื้อและความตั้งใจช่วยเหลือประชาชนตามหลักทานผ่านกิจกรรมฝึกปฏิบัติและสถานการณ์จำลอง เช่น โครงการ “การบริการด้วยหัวใจ” เพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการ

4. ควรปรับปรุงจุดบริการภายในให้เป็นลักษณะจุดบริการเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) สามารถให้คำปรึกษา ตรวจสอบข้อมูล และดำเนินการต่าง ๆ ได้ครบถ้วนในจุดเดียว ลดความซ้ำซ้อน เพิ่มความสะดวกและลดภาระแก่ประชาชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรพิจารณาขยายกลุ่มตัวอย่างการวิจัยไปยังเรือนจำจังหวัดอื่นหรือบุคลากรในตำแหน่งที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นและคุณภาพการให้บริการระหว่างเรือนจำในบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยและทำให้สามารถระบุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ควรดำเนินการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับทัศนคติ พฤติกรรม และความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ต่อหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปยวจา อตถจริยา และสมานัตตตา เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยดังกล่าวกับคุณภาพการให้บริการประชาชน และนำผลที่ได้ไปพัฒนาแนวทางการฝึกอบรมหรือมาตรการปรับปรุงพฤติกรรมให้เหมาะสม

3. ควรออกแบบการวิจัยให้สามารถเปรียบเทียบความพึงพอใจของประชาชนและญาติผู้ต้องขังในมิติการบริการต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านที่มีคะแนนอยู่ในระดับปานกลางหรือต่ำ เช่น การให้บริการอย่างต่อเนื่อง การรับฟังความต้องการ และการสื่อสาร เพื่อระบุจุดอ่อนและกำหนดมาตรการปรับปรุงที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ

4. ควรมีการวิจัยติดตามผลหลังการนำแนวทางหรือมาตรการไปใช้จริง เช่น การอบรมทักษะด้านปยวจา การจัดจุดบริการแบบเบ็ดเสร็จ หรือการจัดกิจกรรม “เปิดใจเรือนจำ” เพื่อประเมินประสิทธิผลของมาตรการดังกล่าวในการยกระดับคุณภาพการให้บริการและความพึงพอใจของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์. (2565). 7 หน่วยงานภาครัฐ ผนึกกำลังอำนวยความสะดวกประชาชน เปิดช่องทางใหม่รับเรื่องร้องทุกข์จากผู้บริโภค บน ‘แอปฯ ทางรัฐ’ สะดวก ครบ จบในแอปฯ เดียว. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2568 จาก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/39/iid/107181>.
- ประสาน เจริญศรี. (2558). ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุธรรมของสำนักงานเทศบาลเมืองชลบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปรีชา ศรีสุข. (2558). คุณภาพการให้บริการประชาชนของสำนักทะเบียนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระพิศิษฐ์ ฐานุตตโร (แช่เจียง). (2559). การให้บริการสาธารณะตามหลักสังกัดวัตถุ 4 ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเวียง อำเภอลำปางของ จังหวัดเชียงราย (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวิทยา อธิญาโน (กางเกตุ). (2561). คุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัสราพร หมี่แสง. (2558). ความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภานรินทร์ ไชยเอิก. (2558). ความพึงพอใจต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลจอหอ อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เรือนจำจังหวัดจันทบุรี. (2568). คู่มือการฝากเงินให้กับผู้ต้องขัง. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568 จาก <https://shorturl.asia/3XKyP>.
- สังขพงศ์ ชมพู. (2558). ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักสังกัดวัตถุธรรมในการบริการขององค์การบริหารส่วนตำบลโค้งไผ่ อำเภอลำปางบุรี จังหวัดกำแพงเพชร (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สามเณรเมธี เสียบ่วง (ศิลาวงศ์). (2558). คุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังกัดวัตถุ 4 ของสำนักงานเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2563). แนวปฏิบัติการจัดการเรื่องร้องเรียนการทุจริตและประพฤติมิชอบ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2565. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- เสาวธาร โพธิ์กลัด. (2566). บริการสาธารณสุขในเรือนจำ ปัญหาความท้าทายและทางออก. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2568 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/health/social/1053342>.
- Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

พัฒนาการของพรรคการเมืองฝ่ายค้านในสิงคโปร์ EVOLUTION OF OPPOSITION PARTIES IN SINGAPORE

กอบร์กุล นีละไพจิตร*

Korbkusol Neelapaichit*

สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Institute of East Asian Studies, Thammasat University

*Corresponding Author E-mail: korbkusol@asia.tu.ac.th

Received February 4, 2026; Revised April 27, 2026; Accepted May 6, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่มีบทบาทต่อการเมืองของสิงคโปร์ อันประกอบไปด้วยพรรคบาร์ซันโซเซียลิส พรรคแรงงาน และพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ ด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบลักษณะของทั้ง 3 พรรคผ่านกรอบการวิจัยของ Robert Dahl ซึ่งครอบคลุม 6 ประเด็นหลัก คือ 1. ความสามัคคีหรือความเหนียวแน่นเป็นปึกแผ่นภายในองค์กร 2. การแข่งขัน 3. พื้นที่ 4. ความแตกต่างโดดเด่นหรือการบ่งบอกตัวตนลักษณะ 5. เป้าหมาย รวมถึง และ 6. ยุทธศาสตร์ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีวิจัยเอกสารเป็นหลัก

ผลการวิจัยพบว่า พรรคฝ่ายค้านทั้ง 3 พรรคมีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกันในบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความขัดแย้งภายใน รวมถึงสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่เข้มงวดและจำกัด แต่ทั้ง 3 พรรคก็มีพัฒนาการที่แตกต่างกันไป โดยพรรคบาร์ซันโซเซียลิสเริ่มต้นจากการเป็นคู่แข่งที่สูสีคู่กับพรรคกิจประชาชนสู่พรรคการเมืองที่สิ้นอิทธิพลและหยุดเคลื่อนไหวทางการเมือง ส่วนพรรคแรงงานคือพรรคที่เริ่มต้นจากความล้มเหลวในการเลือกตั้งครั้งแรก ๆ แต่ค่อย ๆ ยกระดับสู่พรรคฝ่ายค้านอันดับหนึ่งของประเทศ ขณะที่พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ถือเป็นพรรคฝ่ายค้านที่ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว แต่ไม่เคยได้รับเลือกตั้งอีกเลยในรอบเกือบ 3 ทศวรรษ ผลศึกษาพัฒนาการของพรรคฝ่ายค้านในสิงคโปร์ยังสะท้อนให้เห็นด้วยว่าการเป็นฝ่ายค้านที่รับผิดชอบและซื่อสัตย์ภักดี รวมถึงการโน้มน้าวให้รัฐบาลและผู้มีสิทธิเลือกตั้งตระหนักถึงความสำคัญของการมีฝ่ายค้านในรัฐสภา ถือเป็นแนวทางสำคัญต่อความอยู่รอดในระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวในสิงคโปร์

คำสำคัญ: สิงคโปร์, พรรคฝ่ายค้าน, พรรคบาร์ซันโซเซียลิส, พรรคแรงงาน, พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์

Abstract

This research article aims to study the evolution of Singapore's main opposition parties - Barisan Sosialis, the Workers' Party, and the Singapore Democratic Party. It compares key characteristics of these three parties using Robert Dahl's classic framework, drawing on documentary research.

The finding shows that the three parties share certain similarities, especially internal rifts and restrict political landscape. However, their developmental trajectories differ significantly. Barisan Sosialis evolved from being a major competitor to the ruling People's

Action Party (PAP) to becoming a defunct political party. The Workers' Party, by contrast, experienced repeated failures in its early elections but has since risen to become the first-tier of opposition party in Singapore. The Singapore Democratic Party was initially a rapidly successful party but has failed to secure any parliamentary seat for nearly three decades. This divergent evolution suggests that maintaining a responsible and loyal opposition stance, while persuading both the government and voters of the importance of opposition parties, is crucial for political survival within Singapore's one-party-dominant system.

Keywords: Singapore, Opposition Parties, Barisan Sosialis, Workers' Party, Singapore Democratic Party

บทนำ

พรรคการเมืองฝ่ายค้านมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบการเมืองเนื่องจากเป็นเงื่อนไขจำเป็นเบื้องต้น รวมถึงสะท้อนถึงพัฒนาการความก้าวหน้าของประชาธิปไตย (Dahl, 1966) อย่างไรก็ตาม ในรายงานเรื่อง “Parliamentarians at Risk: Reprisals against MPs in Southeast Asia in 2023” ซึ่งจัดทำโดยกลุ่มสมาชิกรัฐสภาอาเซียนเพื่อสิทธิมนุษยชน (APHR) ได้ระบุว่า สมาชิกรัฐสภาและอดีตสมาชิกรัฐสภาของหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง (ASEAN Parliamentarians for Human Rights, 2024) ในบริบทของสิงคโปร์ ล่าสุดปีค.ศ. 2026/พ.ศ. 2569 Freedom House ซึ่งเป็นองค์กรวิจัยด้านประชาธิปไตย เสรีภาพทางการเมืองและสิทธิมนุษยชน ได้จัดอันดับให้สิงคโปร์อยู่ในกลุ่มประเทศที่มี “เสรีภาพบางส่วน” โดยหนึ่งในเหตุผลสำคัญคือระบบการเมืองที่ควบคุมจำกัดการเติบโตของพรรคการเมืองฝ่ายค้าน (Freedom House, n.d.) สภาพดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับรายงานสถานการณ์ประชาธิปไตยทั่วโลกที่จัดทำโดย International IDEA องค์การระหว่างรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนประชาธิปไตยทั่วโลก โดยรายงานดังกล่าวระบุว่า ในประเด็นเรื่องการเป็นตัวแทน (Representation) ที่ครอบคลุมเรื่องการดำรงอยู่ของพรรคฝ่ายค้านและความเป็นอิสระของพรรคการเมืองด้วย สิงคโปร์ถูกจัดอยู่ในอันดับ 96 จากทั้งหมด 151 ประเทศ (International IDEA, 2025)

ลักษณะเช่นนี้สะท้อนถึงระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวที่ครอบงำการเมือง (One-party Dominant System) ในสิงคโปร์ (Chan, 1976; Mutalib, 2004; Singh, 2017; โคริน เฟื่องเกษม, 2554) ที่ซึ่งมีเพียงรัฐบาลพรรคกิจประชาชนเพียงพรรคเดียวเท่านั้นที่มีโอกาสชนะเลือกตั้งและจัดตั้งรัฐบาล (Singh, 2017) ยิ่งไปกว่านั้น สิงคโปร์ยังถูกจัดวางอยู่ในลำดับสุดโต่งของระบบการเมืองพรรคเด่นพรรคเดียวเมื่อเทียบกับประเทศต่าง ๆ ได้แก่ สวีเดน ญี่ปุ่น อิสราเอล เกาหลีใต้ ไต้หวัน เม็กซิโกและมาเลเซีย (Mutalib, 2004) สิงคโปร์พัฒนาไปสู่ระบบการเมืองดังกล่าวนับตั้งแต่ปีค.ศ. 1968/พ.ศ. 2511 เมื่อพรรคกิจประชาชนกวาดที่นั่งทั้งหมด 51 ที่นั่งในรัฐสภาท่ามกลางการคว่ำบาตรไม่เข้าร่วมการเลือกตั้งของพรรคฝ่ายค้าน ทั้งนี้ ระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวในสิงคโปร์ได้รับการสถาปนาและดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่ครอบคลุมมิติด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เช่น การผูกขาดกลไกอำนาจรัฐ การสร้างนวัตกรรมทางการเมือง การควบคุมสื่อมวลชน ตลอดจนความสำเร็จและประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ โดยปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างความได้เปรียบให้กับรัฐบาลพรรคกิจประชาชน ขณะเดียวกันก็ทำให้พรรคการเมืองฝ่ายค้านอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบ ยากลำบากในการเจริญเติบโต และกลายเป็นชายขอบ (Mutalib, 2004) ถึงกระนั้น ระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวในสิงคโปร์ก็มีพลวัตและวิวัฒนาการ โดยเฉพาะนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 21 เป็นต้นมา โดยแม้จนถึงปัจจุบันจะยังคงรักษาอำนาจเอาไว้ได้ แต่รัฐบาลพรรคกิจประชาชนกำลังเผชิญกับฝ่ายค้าน

ที่แข็งข้อมากยิ่งขึ้น รวมถึงผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ตื่นรู้ทางการเมือง จากเดิมที่ไม่เคยถูกท้าทายมาก่อน (Ostwald, 2024) ท่ามกลางระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวที่เข้มงวดและจำกัด พรรคการเมืองฝ่ายค้านในสิงคโปร์จึงตกอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบพรรครัฐบาลในทุก ๆ ด้านและเติบโตอย่างยากลำบาก โดยอุปสรรคสำคัญที่พรรคฝ่ายค้านต้องเผชิญคือโลกทัศน์ หลักการ วัฒนธรรมและค่านิยมแบบประชาธิปไตยไม่เสรี (Illiberal Democracy) ที่รัฐบาลพรรคกิจประชาชนยึดถือและนำมาใช้ อันนำไปสู่บรรยากาศความหวาดกลัว และวัฒนธรรมการเมืองที่คุ้นชินกับการอยู่ภายใต้อำนาจ (Mutalib, 2000) นอกจากนั้นแล้ว ฝ่ายค้านเองก็มีปัญหาภายในซ้ำเติม ได้แก่ การขาดความเข้มแข็งและสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมถึงการขาดแคลนทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งเงินทุนและการสรรหาบุคคลที่มีศักยภาพความสามารถมาเข้าร่วม

ทั้งนี้ ที่ผ่านมามีผลศึกษาในระดับนานาชาติที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายค้านในสิงคโปร์สามารถแบ่งแยกย่อยออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1. ข้อบกพร่องและข้อเสียเปรียบของพรรคการเมืองฝ่ายค้านเมื่อเทียบกับพรรครัฐบาล 2. การเปรียบเทียบพรรคฝ่ายค้านในสิงคโปร์กับประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย และ 3. มุมมองและประเด็นเฉพาะอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ผลศึกษาที่มีอยู่ยังขาดความครอบคลุมและยังไม่ได้ปรับปรุงให้ทันสมัย ยกตัวอย่างเช่น ผลงานของ Mutalib (2004) ที่ดูจะครบถ้วนและล้ำหน้ามากกว่าผลศึกษาอื่น ๆ ซึ่งได้นำเสนอการเปรียบเทียบพรรคฝ่ายค้านในสิงคโปร์ในประเด็นการก่อตั้ง ความเป็นผู้นำ ผลการเลือกตั้งและความเสื่อมถอย ก็ยังขาดความทันสมัยและจำเป็นต้องปรับปรุงเนื้อหาให้สอดคล้องกับปัจจุบัน ในขณะที่วรรณกรรมภาษาไทยส่วนใหญ่แทบไม่ได้สะท้อนถึงความสำคัญและนัยยะของพรรคการเมืองฝ่ายค้านเลย งานวิจัยเรื่องนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่มีบทบาทต่อการพัฒนาการเมืองของสิงคโปร์ อันเป็นประโยชน์ต่อการเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับพรรคการเมืองฝ่ายค้านในสิงคโปร์ให้มีครอบคลุมและทันสมัย รวมถึงเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองในประเทศเพื่อนบ้านของไทยด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาพัฒนาการของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่มีบทบาทต่อการพัฒนาการเมืองของสิงคโปร์ อันประกอบไปด้วยพรรคบาร์ซันโซเซียลิส พรรคแรงงาน และพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ ด้วยการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบลักษณะของทั้ง 3 พรรคผ่านกรอบการวิจัยของ Robert Dahl

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

รูปแบบของการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาคุณลักษณะของวิวัฒนาการและความแตกต่างของพรรคการเมืองฝ่ายค้านในสิงคโปร์

2. ประชากร

กลุ่มประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือพรรคการเมืองฝ่ายค้าน 3 พรรคที่มีผลต่อการพัฒนาการเมืองของสิงคโปร์ อันประกอบด้วย พรรคบาร์ซันโซเซียลิส พรรคแรงงาน และพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis Form) ที่รวบรวมงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ โดยมีการจำแนกเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระสำคัญ การวิเคราะห์หรือประเมินค่า รวมถึงข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยเรื่องนี้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและมีความน่าเชื่อถือทั้งในระดับนานาชาติและภายในประเทศ โดยครอบคลุมเอกสารทั้งชั้นปฐมภูมิ อันได้แก่ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ประกาศผลการเลือกตั้ง เอกสารคำแถลงนโยบาย รวมถึงรายงานของหน่วยงานต่าง ๆ และชั้นทุติยภูมิ อาทิ เช่น เอกสารบทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานข่าวของสื่อมวลชน ทั้งนี้ ในการคัดเลือกเอกสารวรรณกรรม ผู้วิจัยได้พิจารณาจากหลักเกณฑ์ 4 ข้อคือ 1. ความแท้จริง (Authenticity) 2. ความถูกต้องน่าเชื่อถือ (Credibility) 3. การเป็นตัวแทน (Representativeness) และ 4. ความหมาย (Meaning) เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลจากเอกสารนั้นมีความหมายที่ชัดเจนหรือไม่ เพื่อที่จะไม่เกิดปัญหาในการตีความเอกสาร โดยข้อมูลจากเอกสารที่ผ่านการคัดกรองมานั้นมีความแท้จริงโดยเฉพาะตัวผู้เขียนและต้นสังกัด มีความถูกต้องน่าเชื่อถือ สามารถการเป็นตัวแทนของเอกสารประเภทเดียวกันได้และมีความหมายนัยสำคัญ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมมาได้จะถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์และจำแนกผ่านกรอบการศึกษาความแตกต่างของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่คิดค้นและพัฒนาโดย Robert Dahl ซึ่งครอบคลุม 6 ประเด็นหลัก คือ 1. ความสามัคคีหรือความเหนียวแน่นเป็นปึกแผ่นภายในองค์กร 2. การแข่งขัน 3. พื้นที่ 4. ความแตกต่างโดดเด่นหรือการบ่งบอกตัวตนลักษณะ 5. เป้าหมาย รวมถึง 6. ยุทธศาสตร์ งานวิจัยเรื่องนี้อาศัยกรอบการวิเคราะห์จำแนกรูปแบบและลักษณะพรรคฝ่ายค้านของ Dahl (1966) เนื่องจากเป็นงานคลาสสิกที่มีระเบียบแบบแผน (Blondel, 1997) ทั้งยังถือเป็นจุดเริ่มต้นที่มีความเป็นไปได้ในการศึกษารูปแบบของพรรคการเมืองฝ่ายค้าน (Kaiser, 2008) นอกจากนั้นแล้ว การวิเคราะห์รูปแบบพรรคฝ่ายค้านตามแบบ Dahl ยังมีจุดเด่นอยู่ที่การให้ความสำคัญของบริบทแวดล้อมที่พรรคการเมืองต่าง ๆ ดำเนินการอยู่ด้วย (Rodan, 1996) อย่างไรก็ตาม กรอบวิเคราะห์รูปแบบพรรคฝ่ายค้านของ Dahl ได้ถูกวิจารณ์ว่า เป็นเพียงจุดเริ่มต้นและยังต้องอาศัยการพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต (Kaiser, 2008) ทั้งนี้ ผลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มานั้นจะถูกนำเสนอในรูปแบบบทสรุปเชิงวิเคราะห์ เปรียบเทียบและการอภิปราย

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญของงานวิจัยครั้งนี้คือ การอาศัยวิธีวิจัยเอกสารเป็นหลักทำให้ขาดข้อมูลในเชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและมีประสบการณ์โดยตรงเนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณและระยะเวลาการวิจัย

ผลการวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่มีบทบาทต่อการเมืองของสิงคโปร์ อันได้แก่ พรรคบาร์ซันโซเซียลิส พรรคแรงงาน และพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พรรคบาร์ซันโซเซียลิส (Barisan Sosialis)

พรรคบาร์ซันโซเซียลิสก่อตั้งขึ้นในเดือนสิงหาคมปีค.ศ. 1961/พ.ศ. 2504 โดยแกนนำฝ่ายซ้ายที่ถูกขับออกจากพรรคกิจประชาชน ในช่วงแรกพรรคบาร์ซันโซเซียลิสถือเป็นคู่แข่งสำคัญของพรรคกิจประชาชนในการแย่งชิงฐานเสียงสนับสนุนและอำนาจทางการเมืองในสิงคโปร์ รัฐบาลพรรคกิจประชาชนจึงได้หันมาใช้กลไกรัฐในการจัดการด้วยการตราหน้าพรรคบาร์ซันโซเซียลิสว่าเป็นองค์กรคอมมิวนิสต์ (Chan, 1976) เดือนกุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 1963/พ.ศ. 2506 รัฐบาลสิงคโปร์ได้เริ่มภารกิจกวาดล้างกลุ่มคอมมิวนิสต์ส่งผลให้แกนนำพรรคจับกุมคุมขัง พรรคบาร์ซันโซเซียลิสจึงแทบไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้ (Mutalib, 2004) เมื่อการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกันยายนปี ค.ศ. 1963/พ.ศ. 2506 มาถึง ปรากฏว่า พรรคกิจประชาชนกวาดที่นั่งในรัฐสภาไปได้ถึง

37 ที่นั่งจากทั้งหมด 51 ที่นั่ง ขณะที่พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ได้ไป 13 ที่นั่ง (Chan, 1976) พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ประกาศคว่ำบาตรไม่เข้าร่วมการเลือกตั้งทั่วไปในครั้งถัดมาที่จัดขึ้นในปี ค.ศ. 1968/พ.ศ. 2511 ส่งผลให้พรรคกิจประชาชนกวาดที่นั่งทั้งหมดในรัฐสภา จำนวน 58 ที่นั่ง อันเป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวในสิงคโปร์ (Singh, 2017) พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์กลับสู่การเลือกตั้งอีกครั้งในปี 1972/พ.ศ. 2515 ปี 1976/พ.ศ. 2519 และปี 1980/พ.ศ. 2523 แต่ก็ไม่เคยได้รับเลือกตั้งอีกเลยแม้แต่นั่งเดียว บ่งบอกอย่างชัดเจนว่าพรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ไม่ได้อยู่ในฐานะพรรคการเมืองที่มีประสิทธิภาพอีกแล้ว พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมการเมืองใด ๆ อีกเลย จนล่าสุดในปีค.ศ. 2025/พ.ศ. 2568 เจ้าหน้าที่นายทะเบียนสมาคมของสิงคโปร์ได้ออกประกาศให้พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ส่งมอบหลักฐานการทำกิจกรรมของพรรค มิเช่นนั้นแล้วอาจถูกประกาศให้เป็นพรรคที่ยุติการดำเนินงานแล้ว (Devaraj, 2025)

นอกจากนั้นแล้ว รูปแบบและลักษณะสำคัญของพรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ยังสามารถพิจารณาผ่านกรอบการวิเคราะห์ของ Dahl (1966) ได้ตามประเด็นหัวข้อดังต่อไปนี้ 1. ความสามัคคีหรือความเหนียวแน่นเป็นปึกแผ่นภายในองค์กร ความขัดแย้งภายในเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญที่ทำให้อิทธิพลของพรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์เสื่อมถอย (Chan, 1976; Mutalib, 2004) โดยหนึ่งในนั้นคือความแตกแยกกันในเรื่องการเข้าร่วมสหพันธรัฐมาเลเซียในปี ค.ศ. 1963/พ.ศ. 2506 2. การแข่งขัน พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์แข่งขันเลือกตั้งในปีค.ศ. 1963/พ.ศ. 2506 แม้ต้องเผชิญกับการปราบปรามอย่างหนักจากรัฐบาล (Chan, 1976) แต่ได้คว่ำบาตรไม่เข้าร่วมในการเลือกตั้งครั้งถัดมาในปีค.ศ. 1968/พ.ศ. 2511 พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ได้กลับสู่การเลือกตั้งในครั้งต่อ ๆ มา แต่ไม่มีครั้งใดที่ประสบความสำเร็จ ท่ามกลางการเสริมสร้างการครอบงำทางการเมืองของพรรคกิจประชาชน 3. พื้นที่ พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ตกอยู่ในสภาพแวดล้อมและพื้นที่ที่ยากลำบากในการขับเคลื่อนและระดมทรัพยากรต่าง ๆ เมื่อกลับสู่การเลือกตั้งพรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์พยายามสร้างที่ทางให้กับตัวเองด้วยการนำเสนอนโยบายเพื่อผลประโยชน์พื้นฐานของแรงงานและมวลชนผู้ที่ถูกกดขี่ 4. ความแตกต่างโดดเด่นหรือการบ่งบอกตัวตนลักษณะ พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์มีลักษณะเด่นอยู่ที่การจัดตั้งองค์กรและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ (Chan, 1976) นอกจากนั้นแล้ว พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ยังให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ นอกเหนือจากการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว เช่น การรณรงค์ให้ประชาชนหย่อนบัตรเปล่าในการลงประชามติเรื่องเข้าร่วมสหพันธรัฐปี ค.ศ. 1962/พ.ศ. 2505 5. เป้าหมาย พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ก่อตั้งขึ้นด้วยเป้าหมาย 4 ประการ คือ 1. เพื่อถอนรากถอนโคนอาณานิคมและจัดตั้งรัฐอิสระที่ประกอบด้วยสหพันธรัฐมาเลเซียและสิงคโปร์ 2. เพื่อจัดตั้งรัฐบาลประชาธิปไตยที่ซึ่งประชาชนมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง 3. เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่เจริญรุ่งเรือง มีเสถียรภาพและเป็นธรรม รวมถึง 4. เพื่อหลอมรวมประชาชนทุกหมู่เหล่า (The Straits Times, 1961) และ 6. ยุทธศาสตร์ นับตั้งแต่ก่อตั้ง พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ได้นำ 3 ยุทธศาสตร์หลักมาใช้เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง ได้แก่ 1. การต่อสู้ในระบบรัฐสภา 2. การเคลื่อนไหวนอกกรอบรัฐสภา และ 3. การขับเคลื่อนในระหว่างประเทศ

พรรคแรงงาน (Workers' Party)

พรรคแรงงานก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1957/พ.ศ. 2500 โดยเดวิด มาร์แชลล์ อดีตมุขมนตรีคนแรกของสิงคโปร์ที่ต้องการสร้างฐานการเมืองในการขับเคลื่อนสู่การปลดแอกจากอาณานิคมอังกฤษ รวมถึงเพื่อเปิดพื้นที่ในการสร้างอิทธิพลและความเป็นอิสระให้กับสหภาพแรงงาน (Chan, 1976) มาร์แชลล์ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกรัฐสภาในการเลือกตั้งซ่อมปีค.ศ. 1961/พ.ศ. 2504 แต่ได้ลาออกจากพรรคในเดือนมกราคม ค.ศ. 1963/พ.ศ. 2506 เนื่องจากความขัดแย้งภายในเรื่องการเข้าร่วมกับสหพันธรัฐมาเลเซีย (Mutalib, 2004) พรรคแรงงานไม่ได้ดำเนินกิจกรรมใดๆ เลยนับแต่นั้นมา กระทั่งในปี ค.ศ. 1971/พ.ศ. 2514 ที่โจชัว เบนจามิน เจยาเรตน์เข้ามาเป็นผู้นำรุ่นที่สอง ปี ค.ศ. 1981/พ.ศ. 2524 เจยาเรตน์มีชนะการเลือกตั้งซ่อมในเขตแอนสัน

และกลายเป็นสมาชิกสภาผู้แทนจากพรรคฝ่ายค้านคนแรกของสิงคโปร์นับตั้งแต่ประกาศเอกราช (Mutalib, 2004) เส้นทางการเมืองของเจียเรตน์มต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคมากมายไม่ว่าจะเป็น การถูกดำเนินคดี โดนจำคุกและปรับเงิน การถูกตัดสิทธิ์ไม่ให้เข้าร่วมการเลือกตั้ง รวมถึงโดนฟ้องล้มละลาย (Barr, 2003) ในปี ค.ศ. 2001/พ.ศ. 2544 โลเตียเคียงก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้นำพรรคแรงงานรุ่นที่สาม พรรคแรงงานสร้างความก้าวหน้าสำคัญ ๆ ได้ โดยในการเลือกตั้งทั่วไปปี ค.ศ. 2011/พ.ศ. 2554 พรรคแรงงานคว้าชัยชนะในการเลือกตั้งแบบทิม (GRC) ได้เป็นครั้งแรก ส่งผลให้มีผู้แทนราษฎรจากพรรคฝ่ายค้านมากกว่า 4 คน เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์สิงคโปร์ ปี ค.ศ. 2018/พ.ศ.2561 เกิดการถ่ายโอนอำนาจภายในพรรคแรงงาน โดยปรีตัม ซิงห์ ได้ก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคแรงงานคนใหม่ โดยในการเลือกตั้งทั่วไปในปี ค.ศ. 2020/พ.ศ. 2563 พรรคแรงงานคว้าที่นั่งในรัฐสภาไปได้ 10 ที่นั่ง อันเป็นผลให้ปรีตัม ซิงห์ หัวหน้าพรรคได้รับแต่งตั้งเป็นผู้นำพรรคฝ่ายค้านคนแรกของประเทศ จนในปัจจุบันพรรคแรงงานก็ได้กลายมาเป็นพรรคการเมืองฝ่ายค้านอันดับหนึ่งของสิงคโปร์ (Ong, 2025)

นอกจากนั้นแล้ว รูปแบบและลักษณะสำคัญของพรรคแรงงานยังสามารถพิจารณาผ่านกรอบการวิเคราะห์ของ Dahl (1966) ได้ตามประเด็นหัวข้อดังต่อไปนี้ 1. ความสามัคคีหรือความเหนียวแน่นเป็นปึกแผ่นภายในองค์กร พรรคแรงงานมีปัญหาความขัดแย้งภายในด้านจุดยืนและอุดมการณ์ทางการเมือง รวมถึงการสื่อสารและการบริหารจัดการภายในพรรค เช่นกรณีที่มีการลาออกจากพรรคในปี 1963/พ.ศ. 2506 2. การแข่งขัน พรรคแรงงานไม่ได้ยอมจำนนต่อภูมิทัศน์ทางการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวที่ซึ่งการแข่งขันถูกควบคุมจำกัด หากแต่ได้ปรับตัวและสร้างโอกาสความสำเร็จในการเลือกตั้งให้กับตัวเอง ด้วยการสร้างและส่งเสริมเครื่องหมายการค้าของพรรค การรณรงค์หาเสียงอย่างเป็นระเบียบแบบแผน การเข้าถึงกลุ่มรากหญ้าอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสรรหาผู้สมัครเลือกตั้งที่มีประวัติการศึกษายอดเยี่ยมและมีความน่าเชื่อถือ (Ong & Tim, 2014) 3. พื้นที่ พรรคแรงงานได้จัดวางตำแหน่งพื้นที่ของตนเองในฐานะพรรคฝ่ายค้านที่รับผิดชอบและภักดีต่อสัตย์ (Responsible and Loyal Opposition) เรื่อยมา 4. ความแตกต่างโดดเด่นหรือการบ่งบอกตัวตนลักษณะ จุดเด่นประการแรกของพรรคแรงงานอยู่ที่การมีผู้นำพรรคส่วนใหญ่มีเชื้อสายอินเดีย ซึ่งแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่นๆ ในรัฐสภา ลักษณะเด่นประการต่อมาของพรรคแรงงานคือการเจาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชนชั้นแรงงาน (Mutalib, 2004) 5. เป้าหมาย ในธรรมนูญฉบับปัจจุบันของพรรคแรงงานระบุว่า พรรคมีเป้าหมาย 4 ประการ คือ 1. เพื่อยุติการเอาเปรียบและแสวงหาผลประโยชน์จากแรงงาน 2. เพื่อยึดถือความเสมอภาคของมนุษย์ 3. เพื่อสร้างความเท่าเทียมทางโอกาสสำหรับทุก ๆ บุคคลในการพัฒนาและสร้างความก้าวหน้าอย่างเต็มรูปแบบและเป็นอิสระโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และ 4. เพื่อรับประกันความเสมอภาคทางเชื้อชาติในทุกกิจกรรมสาธารณะ รวมถึงการเคารพวัฒนธรรมทางเชื้อชาติภายใต้กรอบกฎหมาย (Workers' Party, n.d.) 6. ยุทธศาสตร์ จากการศึกษาพบว่า พรรคแรงงานมียุทธศาสตร์ที่ผสมผสานและหลากหลาย ในการระดมการสนับสนุนจากผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ประกอบด้วย การสร้างความน่าเชื่อถือ การสร้างความสดใหม่ภายในพรรค รวมถึงการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีประสิทธิภาพ

พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ (Singapore Democratic Party)

พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ก่อตั้งขึ้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1980/พ.ศ. 2523 โดยเซียมซิงตง อดีตครูโรงเรียนมัธยมและทนายความ เพียง 4 ปีต่อมา พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์สามารถสร้างประวัติศาสตร์การเมืองได้สำเร็จ เมื่อเซียมซิงตงชนะเลือกตั้งได้ในเขตโปตองปาเซียร์ และกลายเป็นสมาชิกรัฐสภาจากพรรคฝ่ายค้านคนที่ 2 ของสิงคโปร์ ในการเลือกตั้งครั้งถัดมาปี ค.ศ. 1988/พ.ศ.2531 เซียมซิงตงเอาชนะเลือกตั้งได้อีกสมัย พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ก้าวขึ้นสู่ความสำเร็จสูงสุดในการเลือกตั้งทั่วไปปี ค.ศ. 1991/พ.ศ. 2534 โดยสามารถคว้าที่นั่งในรัฐสภาไปได้ 3 ที่นั่งจากเซียมซิงตง หลิงโฮวตอง และเซียวโซ่เงิน จนแข่งขันมาเป็น

พรรคฝ่ายค้านหลักของสิงคโปร์แทนที่พรรคแรงงาน (Matalib, 2004) จุดเปลี่ยนสำคัญของพรรคเกิดจากความขัดแย้งภายในเป็นเหตุให้เชียมซิงตงลาออกจากในปี 1996/พ.ศ. 2539 พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ภายใต้ชี จุนจวนผู้นำพรรคคนใหม่ล้มเหลวในการเลือกตั้งปี 1997/พ.ศ. 2540 โดยสูญเสียที่นั่งเดิมทั้งหมด และแม้จะพยายามพัฒนาเปลี่ยนแปลงพรรคเรื่อยมาแต่พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ยังไม่เคยได้รับเลือกตั้งอีกเลยนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991/พ.ศ. 2534

นอกจากนั้นแล้ว รูปแบบและลักษณะสำคัญของพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ยังสามารถพิจารณาผ่านกรอบการวิเคราะห์ของ Dahl (1966) ได้ตามประเด็นหัวข้อดังต่อไปนี้ 1. ความสามัคคีหรือความเหนียวแน่น เป็นปึกแผ่นภายในองค์กร การขาดความสามัคคีและความไม่เหนียวแน่นภายในถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์เสื่อมถอย เห็นได้ชัดจากการสูญเสียที่นั่งทั้งหมดในรัฐสภาในปี ค.ศ. 1997/พ.ศ. 2540 (Matalib, 2004) 2. การแข่งขัน ในการแข่งขันทางการเมือง พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์คว้าที่นั่งตัวแรกในรัฐสภาสิงคโปร์ได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1984/พ.ศ. 2527 ด้วยการนำเสนอนโยบายต่าง ๆ อาทิเช่น การพัฒนาระบบการศึกษา การเลือกตั้งประธานาธิบดีและกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ที่ความสำคัญคือการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีฝ่ายค้านในรัฐสภา (Matalib, 2004) พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์บรรลุความสำเร็จสูงสุดในปีค.ศ. 1991/พ.ศ. 2534 เมื่อคว้าที่นั่งในรัฐสภาไปได้ถึง 3 ที่นั่ง โดยในการเลือกตั้งดังกล่าว พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ยังคงเรียกร้องให้สิงคโปร์สร้างระบบการเมืองแบบสองพรรคเพื่อสังคมที่เปิดกว้าง และตรวจสอบรัฐบาล นอกจากนี้ยังได้เน้นประเด็นปัญหาปากท้อง 3. พื้นที่ พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์จัดวางพื้นที่ของพรรคท่ามกลางระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวที่ครอบงำการเมืองด้วยการรณรงค์ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเห็นถึงความสำคัญจำเป็นของการมีพรรคฝ่ายค้านและการเป็นทางเลือกของประชาชน 4. ความแตกต่างโดดเด่นหรือการบ่งบอกตัวตนลักษณะ จุดเด่นของพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์อยู่ที่ยึดถืออุดมการณ์ทางการเมืองแบบสังคมนิยมเสรี (Social Liberalism) นอกจากนี้แล้ว พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ยังมีโครงสร้างพรรคที่ครบถ้วนและชัดเจนอันประกอบไปด้วย คณะกรรมการบริหารส่วนกลาง (CEC) สมาชิกระดับแกนนำ สมาชิกทั่วไป อาสาสมัครผู้สร้างความเปลี่ยนแปลง สมาชิกปีกเยาวชน และสมาชิกปีกผู้หญิงด้วย (Singapore Democratic Party, n.d.) 5. เป้าหมาย เป้าหมายปัจจุบันของพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ คือ 1. การกำจัดระบอบอำนาจนิยมทุกรูปแบบ การส่งเสริมหลักการและแนวทางการปฏิบัติแบบประชาธิปไตย 2. สร้างประเทศชาติให้มีความมั่นคงและก้าวหน้าทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบตลาดเสรี 3. ส่งเสริมสังคมที่มีชีวิตชีวาและพลวัตบนพื้นฐานความหลากหลายและเป็นพหุนิยม ทดแทนระบบชนชั้นนำด้วยการแข่งขันเสรี และโอกาสที่เท่าเทียมกันของชาวสิงคโปร์ และ 4. กอบกู้ระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ รับประกันความเป็นอิสระของตุลาการ คุ่มครองสิทธิมนุษยชน สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของชาวสิงคโปร์ รวมถึงทำให้ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนในสังคมอย่างเป็นอิสระ ไม่ปิดกั้นข้อมูลข่าวสาร (Yeo, 2018) 6. ยุทธศาสตร์ พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์มียุทธศาสตร์ที่หลากหลายปรับตัวตามผู้นำพรรคและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ภายใต้การนำของเชียมซิงตง พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ได้ดำเนินยุทธศาสตร์แบบสายกลาง (Mauzy & Milne, 2002) เมื่อชี จุนจวนเข้ามาเป็นผู้นำ พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์เริ่มมีความโน้มเอียงไปทางฝ่ายซ้ายและดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกมากยิ่งขึ้นแสดงให้เห็นได้จากประเด็นนโยบายต่าง ๆ (Mauzy & Milne, 2002) นอกจากนี้แล้ว พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ยังได้เคลื่อนไหวนอกกรอบรัฐสภาแบบอารยะขัดขืนและปราศจากความรุนแรงด้วย (Chin, 2015)

ดังที่ได้ศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่า พรรคบาร์ซันโซเซียลิส พรรคแรงงาน และพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ มีรูปแบบและลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันในประเด็นสำคัญ อาทิเช่น ความขัดแย้งภายในคือปัญหาสำคัญที่พรรคการเมืองฝ่ายค้านทั้ง 3 พรรคเคยเผชิญ ส่งผลให้พรรคการเมืองส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าความขาดความเป็น

ปีกแผ่นภายในองค์กรคือจุดบกพร่องสำคัญของพรรคการเมืองฝ่ายค้าน นอกจากนั้นแล้ว การตกอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบในการแข่งขันเลือกตั้งคืออีกหนึ่งความเหมือนที่พรรคฝ่ายค้านเผชิญร่วมกันแม้จะมีช่วงเวลาการเคลื่อนไหวแตกต่างกัน สะท้อนถึงความคงทนของระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวที่ยังคงรักษาการผูกขาดอำนาจได้เรื่อยมา ถึงกระนั้นผลการศึกษาก็กังบอถึงวิธีการปรับตัวและตอบโต้ของแต่ละพรรคที่ไม่เหมือนกัน ผลศึกษายังแสดงให้เห็นด้วยว่า อุดมการณ์ทางการเมือง ตัวผู้นำ และบริบททางการเมือง คือปัจจัยสำคัญที่ทำให้พรรคการเมืองฝ่ายค้านทั้ง 3 พรรคมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนโดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการสร้างพื้นที่ อัตลักษณ์ความโดดเด่น รวมถึงเป้าหมายและยุทธศาสตร์

อภิปรายผลการวิจัย

ผลศึกษาส่วนใหญ่ตั้งอย่างเช่นของ Mutalib (2004) และ Singh (2017) ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พรรคฝ่ายค้านอ่อนแอและเสื่อมอิทธิพล การศึกษาวิจัยนี้เห็นพ้องในกรณีของพรรคประชาธิปัตย์สิงคโปร์ ที่เกิดความขัดแย้งรุนแรงภายในจนเสื่อมซิดัง ผู้นำคนแรกต้องลาออกในปี 1996 และนับแต่นั้นมาพรรคประชาธิปัตย์สิงคโปร์ก็ไม่เคยได้รับเลือกเข้าสู่รัฐสภาอีกเลยแม้แต่นั่งเดียว แต่เห็นแย้งในกรณีของพรรคแรงงาน ที่ Mutalib (2004) ได้ยกตัวอย่างความขัดแย้งในยุคของมาร์แชลล์และเจาเรตน์ม แต่ในภายหลังพรรคแรงงานก็ได้แสดงถึงความสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านการถ่ายโอนอำนาจอย่างราบรื่นในปี ค.ศ. 2015 จากโลเตียเคียง ผู้นำรุ่นที่สามสู่ปริตัม ชิงห์ ผู้นำคนปัจจุบัน อีกทั้ง ความขัดแย้งภายในก็ไม่ใช้ลักษณะเฉพาะของพรรคฝ่ายค้านเพียงเท่านั้น โดยประเด็นนี้ Tan (2020) ได้อธิบายไว้ว่า พรรคกิจประชาชนเองก็มีความขัดแย้งภายในเช่นเดียวกัน หากแต่พรรครัฐบาลมีกลไกจัดการภายในกรอบกับระเบียบข้อห้ามในระดับประเทศที่ทำหน้าที่หลอมรวมความเป็นปีกแผ่นภายในพรรค นอกจากนั้นแล้ว สภาพแวดล้อมทางการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวก็ส่งผลให้ผู้เห็นต่างภายในพรรคแทบไม่มีทางเลือกอื่น นอกเสียจากยอมรับและจำนนต่อไป

อีกหนึ่งประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเสมอเมื่อถกเถียงเรื่องข้อเสียเปรียบของพรรคฝ่ายค้านสิงคโปร์ในระบบการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวคือ มาตรการและกลยุทธ์ของรัฐบาล งานศึกษาส่วนใหญ่เช่นงานศึกษาของ Mauzy & Milne (2002), Mutalib (2004) และ Singh (2017) มักกล่าวถึงภาพรวมของมาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลพรรคกิจประชาชนนำมาใช้เพื่อปราบปรามและสร้างความได้เปรียบไม่ว่าจะเป็นระบบการเลือกตั้งหรือการดำเนินคดีทางกฎหมาย แต่การศึกษารุ่นนี้ได้ตั้งข้อสังเกตถึงพลวัตของมาตรการและกลยุทธ์ของรัฐบาล โดยรัฐบาลจะใช้มาตรการเข้มงวดกับผู้นำและพรรคฝ่ายค้านที่มีท่าทีแข็งกร้าวและจะมีท่าทีที่เบาลงเมื่อผู้นำและพรรคฝ่ายค้านที่มีท่าทีผ่อนปรน ดังเช่นกรณีของพรรคแรงงาน ด้วยบุคลิกนุ่มนวล รอบคอบ ระมัดระวัง และด้วยท่าทีที่ผ่อนปรนต่อรัฐบาล โลเตียเคียงจึงไม่โดนฟ้องคดีหมิ่นประมาทจากพรรคกิจประชาชน ทั้งยังได้รับการยกย่องจากทั้งนายกรัฐมนตรีโก๊ะจ๊กตงและลีเซียนลุง (Ng, 2020; Ang, 2024) ทั้งที่โลเตียเคียงสร้างความสำเร็จด้วยการนำพาพรรคแรงงานเอาชนะเลือกตั้งแบบทีมได้เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ต่างจากผู้นำคนก่อนหน้าอย่างเจาเรตน์มที่เผชิญวิบากกรรมทางกฎหมายอย่างหนัก เช่นเดียวกัน พรรคฝ่ายค้านเองก็มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงแนวทางจากเชิงรุกเพื่อความอยู่รอดและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน เช่นในปี ค.ศ. 2011 ที่พรรคประชาธิปัตย์สิงคโปร์ได้เปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์จากเดิมที่ดูเหมือนองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งมีท่าทีปักษ์และไม่ประนีประนอมสู่พรรคการเมืองที่เข้าถึงประชาชนมากขึ้น (Chin, 2015) หลังจากการดำเนินแนวทางแบบอารยะขัดขืนไม่ประสบความสำเร็จในการนำพรรคกลับสู่รัฐสภาอีกครั้ง (Yeong, 2019)

องค์ความรู้ใหม่

ตารางที่ 1 ผลศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะของพรรคการเมืองฝ่ายค้านในสิงคโปร์

			
	พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์	พรรคแรงงาน	พรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์
ความเป็น ปึกแผ่นภายใน องค์กร	มีปัญหาความขัดแย้ง ภายใน	มีปัญหาความขัดแย้งภายใน	มีปัญหาความขัดแย้งภายใน
การแข่งขัน	โดนกวาดล้างฐานเป็น คอมมิวนิสต์	เจออุปสรรคขัดขวางจากรัฐ สร้างแบรนด์พรรค หาเสียงอย่างเป็นระบบ เข้าถึงรากหญ้า สรรหาผู้มีคุณสมบัติเข้าพรรค	เจออุปสรรคขัดขวางจากรัฐ เน้นความสำคัญของฝ่ายค้าน นำเสนอระบบสองพรรค
พื้นที่	ยากลำบากในการ เคลื่อนไหวและระดม ทรัพยากร	รักษาสถานภาพการเป็นพรรค ฝ่ายค้านที่รับผิดชอบและ ภักดีซื่อสัตย์	เน้นความสำคัญของฝ่ายค้าน นำเสนอระบบสองพรรค
ความโดดเด่น	จัดตั้งองค์กรอย่างเป็น ระบบการเคลื่อนไหว นอกรัฐสภา	ผู้นำพรรคส่วนใหญ่เชื้อสาย อินเดีย	อุดมการณ์สังคมนิยมเสรี โครงสร้างพรรคชัดเจน
เป้าหมาย	ต้านอาณานิคม ประชาธิปไตย เศรษฐกิจก้าวหน้า หลอมรวมทุกคนในชาติ	ยูติการเอาเปรียบ ยึดถือความเสมอภาค สร้างความเท่าเทียม	กำจัดอำนาจนิยม สร้างความมั่นคงและก้าวหน้า ส่งเสริมสังคมที่มีชีวิตชีวา
ยุทธศาสตร์	การต่อสู้ในรัฐสภา เคลื่อนไหวนอกสภา ขับเคลื่อนในระหว่าง ประเทศ	สร้างความน่าเชื่อถือ สร้างความสดใหม่ ใช้สื่ออินเทอร์เน็ต	ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ ยุทธศาสตร์หลากหลายปรับ ตามผู้นำพรรคและ สภาพแวดล้อม

จากการศึกษาพบว่า พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ พรรคแรงงาน และพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์มีรูปแบบและลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้ 1. ความสามัคคีหรือความเหนียวแน่นภายในองค์กร ทั้ง 3 พรรคเกิดความขัดแย้งขึ้นภายใน 2. การแข่งขัน ทั้ง 3 พรรคเข้าร่วมการแข่งขันเลือกตั้งที่ถูกควบคุมและจำกัดโดยพรรคกิจประชาชนเช่นเดียวกัน โดยแต่ละพรรคมีวิธีแข่งขันทางการเมืองที่ไม่เหมือนกัน 3. พื้นที่ พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์ถูกจำกัดพื้นที่ในการเคลื่อนไหวและระดมทรัพยากรอย่างมาก ขณะที่พรรคแรงงานโดยรวมแล้วพยายามจัดวางพื้นที่การเป็นพรรคฝ่ายค้านที่รับผิดชอบและภักดีซื่อสัตย์ ส่วนพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์ได้เน้นความสำคัญของฝ่ายค้านและระบบการเมืองแบบสองพรรค 4. ความแตกต่างโดดเด่น พรรคบาร์ซันโซเซียลิสต์มีความโดดเด่นที่การจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นระบบและเคลื่อนไหวนอกสภา ส่วนพรรคแรงงานโดดเด่นที่ผู้นำพรรคส่วนใหญ่เชื้อสายอินเดีย ส่วนกลุ่มเป้าหมายของพรรค คือ แรงงานสำหรับพรรคประชาธิปไตยสิงคโปร์คือการยึดถืออุดมการณ์สังคมนิยมเสรี กอปรกับมีโครงสร้างพรรคชัดเจน

5. เป้าหมาย ทั้ง 3 พรรคมีเป้าหมายทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยบาร์ชันโซเซียลิสมีเป้าหมายต่อต้านอาณานิคม ส่งเสริมประชาธิปไตย สร้างเศรษฐกิจให้ก้าวหน้า รวมถึงหลอมรวมทุกคนในชาติ พรรคแรงงานมีเป้าหมายเพื่อยุติการเอาเปรียบ ยึดถือความเสมอภาค สร้างความเท่าเทียม และเคารพทุกเชื้อชาติ ขณะที่พรรคประชาธิปไตยสังคมนิยมต้องการกำจัดอำนาจนิยม สร้างความมั่นคงและก้าวหน้า ส่งเสริมสังคมที่มีชีวิตชีวาตลอดจนตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ สุดท้าย คือ 6. ยุทธศาสตร์ พรรคบาร์ชันโซเซียลิสอาศัยการต่อสู้ในรัฐสภา เคลื่อนไหวนอกสภา และการขับเคลื่อนในระหว่างประเทศ พรรคแรงงานพยายามสั่งสมความน่าเชื่อถือ สร้างความสดใหม่ และใช้สื่ออินเทอร์เน็ตอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนพรรคประชาธิปไตยสังคมนิยมยุทธศาสตร์หลากหลายปรับตามผู้นำพรรคและสภาพแวดล้อม

สรุปและข้อเสนอแนะ

รัฐบาลพรรคกิจประชาชนควรปรับเปลี่ยนโลกทัศน์แบบประชาธิปไตยไม่เสรีที่ได้ยึดถือมา โดยหันมาตระหนักถึงความสำคัญจำเป็นของการมีพรรคฝ่ายค้านในระบบรัฐสภา โดยคำนึงถึงภาพลักษณ์ของประเทศ คุณภาพประชาธิปไตยและเป้าหมายการพัฒนาทางการเมืองอย่างยั่งยืน

พรรคฝ่ายค้านในสิงคโปร์ควรเน้นที่การสรรหาผู้สมัครที่มีศักยภาพความสามารถเพื่อเป็นทางเลือกอันน่าเชื่อถือให้กับผู้มีสิทธิเลือกตั้ง รวมถึงสร้างและรักษาสถานภาพการเป็นฝ่ายค้านที่รับผิดชอบและภักดีต่อชาติ

สำหรับประเทศไทย แม้จะมีระบบการเมืองแบบหลายพรรคและไม่ได้มีพรรคใดผูกขาดอำนาจการเมือง แต่แนวโน้มในปัจจุบันที่พรรคการเมืองต่าง ๆ ต้องการเข้าร่วมฝ่ายรัฐบาลดังที่เห็นได้จากปรากฏการณ์ “งูเห่า” ชามั่วซั่วย้ายพรรคหรือการกวาดต้อน “บ้านใหญ่” เข้าสังกัด ได้กลายมาเป็นการด้อยค่าความสำคัญของฝ่ายค้านในรัฐสภาโดยปริยาย (โตมร ศุขปรีชา, 2569) จากบทเรียนในสิงคโปร์ พรรคการเมืองไทยจึงควรตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของการทำหน้าที่ในฐานะฝ่ายค้านที่รับผิดชอบและภักดีต่อชาติในรัฐสภา อันเป็นการธำรงรักษาประชาธิปไตยและปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนแทนที่จะคำนึงถึงผลตอบแทนเพียงอย่างเดียว

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในระดับองค์กร ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรมุ่งไปที่ระดับปัจเจก เพื่อศึกษาลักษณะเบื้องต้นรวมถึงแรงบันดาลใจและอุปสรรคขัดขวางของสมาชิกรัฐสภาจากฝ่ายค้านแต่ละคน อันเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนภูมิทัศน์ทางการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวในสิงคโปร์

กิตติกรรมประกาศ

ขอบคุณทุนสนับสนุนจากสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2569 ตามสัญญาทุนวิจัยเลขที่ IEAS 1/2569

เอกสารอ้างอิง

โคริน เฟื่องเกษม. (2554). สิงคโปร์ภายใต้สามผู้นำ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลาฯ จำกัด.

โตมร ศุขปรีชา. (2569). กับดัก ‘อยากเป็นรัฐบาล’ จนเผลอด้อยค่า ‘ความเป็นฝ่ายค้าน’ โดยไม่รู้ตัว.

สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2569 จาก <https://www.the101.world/government-trap-devalue-opposition/>.

- Ang, M. (2024). PM Lee's View of the Opposition over the Years, 2 He Praised. Mothership. Retrieved January 15, 2026, from <https://mothership.sg/2024/05/pm-lee-view-of-opposition/>.
- ASEAN Parliamentarian for Human Rights. (2024). Parliamentarians at Risk: Reprisals against MPs in Southeast Asia in 2023. Retrieved October 1, 2025, from <https://shorturl.asia/KQZSc>.
- Barr, M. D. (2003). J.B. Jeyaretnam: Three Decades as Lee Kuan Yew's Bête Noir. *Journal of Contemporary Asia*, 33(3), 299-317.
- Blondel, J. (1997). Political Opposition in the Contemporary World. *Government and Opposition*, 32(4), 462-486.
- Chan, H. C. (1976). *The Dynamics of One-Party Dominance the PAP at the Grass-roots*. Singapore: Singapore University Press.
- Chin, N. C. (2015). Analysts Divided on SDP's Makeover Efforts. *Today*. Retrieved December 15, 2025, from <https://shorturl.asia/dFaP4>.
- Dahl, R. A. (1966). *Political Oppositions in Western Democracies*. New Haven and London: Yale University Press.
- Devaraj, S. (2025). S'pore Govt Asks Inactive Political Parties Including Barisan Sosialis for Proof of Existence. Retrieved January 10, 2026, from <https://shorturl.asia/7lieK>.
- Freedom House. (n.d.). Singapore. Retrieved January 10, 2026, from <https://shorturl.asia/94mJ7>.
- International IDEA. (2025). *The Global State of Democracy 2025: Democracy on the Move*. Retrieved March 26, 2026, from https://www.idea.int/sites/default/files/2025-09/global-state-of-democracy-2025-democracy-on-the-move_0.pdf.
- Kaiser, A. (2008). Parliamentary Opposition in Westminster Democracies: Britain, Canada, Australia and New Zealand. *The Journal of Legislative Studies*, 14(1-2), 20-45.
- Mauzy, D. K. & Milne, R. S. (2002). *Singapore Politics under the People's Action*. London and New York: Cambridge University Press.
- Mutalib, H. (2004). *Parties and Politics: A Study of Opposition Parties and the PAP in Singapore*. Singapore: Marshall Cavendish Academic.
- _____. (2000). Illiberal Democracy and the Future of Opposition in Singapore. *Third World Quarterly*, 21(2), 313-342.
- Ng, T. (2020). Political Foes with 'a Few things in Common': ESM Goh Chok Tong Pens Tribute to WP Chief Low Thia Kiang. Retrieved December 18, 2025, from <https://www.asiaone.com/singapore/political-foes-few-things-common-esm-goh-chok-tong-penstributewp-chief-low-thia-kiang>.
- Ong, E. & Tim, M. H. (2014). Singapore's 2011 General Elections and Beyond Beating the PAP at Its Own Game. *Asian Survey*, 54(4), 749-772.
- Ong, E. (2025). Valence Rules: Explaining Opposition Party Performance in Singapore's 2025 General Elections. *Pacific Affairs*, 98(4), 801-813.

- Ostwald, K. (2024). Regime Resilience in Malaysia and Singapore Revisited: Ideologically-Bounded Democracies?. Retrieved March 25, 2026, from <https://shorturl.asia/Npj1z>.
- Rodan, G. (1996). Political Oppositions in Industrializing Asia. London: Routledge
- Singapore Democratic Party. (n.d.). Organisation & Leadership. Retrieved December 14, 2025, from <https://www.yoursdp.org/organisation>.
- Singh, B. (2017). Understanding Singapore Politics. Singapore: World Scientific.
- Tan, N. (2020). Minimal Factionalism in Singapore's People's Action Party. Journal of Current Southeast Asian Affairs, 39(1), 124-143.
- The Straits Times. (1961). Barisan Socialis Adopts Red Star Symbol. Retrieved December 10, 2025, from <https://shorturl.asia/3calo>.
- Workers' Party. (n.d.). Our Constitution. Retrieved January 5, 2026, from <https://www.wp.sg/constitution>.
- Yeo, Z. (2018). Singapore Democratic Party. Retrieved January 10, 2026, from <https://www.nlb.gov.sg/main/article-detail?cmsuuid=73514f30-ecb9-4ea1-a220-66d1972a5312>.
- Yeong, L. H. (2019). The First Wave: JBJ, Chiam & the Opposition in Singapore. Singapore: Epigram Books.

การเสริมสร้างศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัย
และภัยแล้ง: แนวทางเชิงนโยบายเพื่อความยั่งยืนของชุมชน
ENHANCING THE CAPACITY OF LOCAL GOVERNMENT ORGANIZATIONS
IN FLOOD AND DROUGHT MANAGEMENT: POLICY APPROACHES
FOR SUSTAINABLE COMMUNITY RESILIENCE

มงคลกร ศรีวิชัย*, อนุสรณ์ ใจเจตลีล

Mongkonkorn Srivichai*, Anutsara Jaichalieaw

คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Faculty of Engineering, Rajamangala University of Technology Lanna

*Corresponding Author E-mail: srivichai.m@gmail.com

Received March 2, 2026; Revised May 6, 2026; Accepted May 14, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษารูปแบบและวิธีการจัดการรับมือและการวางแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) 2. เสริมสร้างศักยภาพการจัดการภัยพิบัติของท้องถิ่น และ 3. นำเสนอแนวทางการจัดการที่ยั่งยืนในบริบทพื้นที่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะกรณีศึกษา ควบคู่กับกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยเก็บข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 45 คน เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เชิงประเด็น และการเปรียบเทียบข้ามกรณี

ผลการวิจัยพบว่า อปท. มีข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และระบบข้อมูล รูปแบบการจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังเน้นการตอบสนองหลังเกิดเหตุ แต่มีศักยภาพที่สำคัญจากความเข้มแข็งของชุมชนและมีภูมิปัญญาท้องถิ่น จากกระบวนการมีส่วนร่วมทำให้สามารถสังเคราะห์ได้เป็น โมเดลการจัดการเชิงบูรณาการ 4 ด้าน ได้แก่ 1. ระบบข้อมูลและการเตือนภัยล่วงหน้า 2. ศักยภาพบุคลากรและเครือข่ายท้องถิ่น 3. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้วิชาการ และ 4. การสร้างการมีส่วนร่วมและความตระหนักของชุมชน โดยโมเดลดังกล่าวสามารถนำไปพัฒนาและต่อยอดเป็นต้นแบบสำหรับพื้นที่อื่นในประเทศที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

คำสำคัญ: การจัดการภัยพิบัติ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ความยืดหยุ่นของชุมชน, การมีส่วนร่วม, การปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศ

Abstract

This research article aimed to: 1. examine the patterns, response methods, and planning approaches of local government organizations (LGOs); 2. strengthen local disaster management capacity; and 3. propose sustainable management approaches suited to the local context. This study employed a qualitative case study design combined with participatory research processes. Data were collected from local government organizations in

Chiang Rai Province. The key informants consisted of 45 participants. The research instruments included semi-structured interview forms, focus group discussion guidelines, and participatory workshop records. Data were analyzed using content analysis, thematic analysis, and cross-case analysis.

The findings revealed that LGOs faced limitations in personnel, budget, and information systems. Their disaster management practices still focused mainly on post-disaster response. However, important strengths were identified in strong community networks and local wisdom. Through participatory processes, the study synthesized a four-dimensional integrated management model consisting of: 1. information systems and early warning mechanisms; 2. personnel capacity and local networks; 3. integration of local wisdom with academic knowledge; and 4. community participation and awareness-building. The proposed model can be further developed and adapted as a prototype for other areas in Thailand with similar contexts.

Keywords: Disaster Management, Local Government Organizations, Community Resilience, Participation, Climate Adaptation

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ถือเป็นวิกฤตการณ์ระดับโลกที่ส่งผลให้สภาพอากาศแปรปรวนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของปริมาณน้ำฝน เช่น รูปแบบ เวลา และปริมาณ (ปิยะพงษ์ จันทร์ภาวิ และคณะ, 2565) จากการวิเคราะห์แนวโน้มระยะยาวของปริมาณฝนและเหตุการณ์ฝนสุดขั้วในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย พบแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในหลายจังหวัด โดยเฉพาะค่าดัชนีฝนสูงสุดรายวัน (Chaiwino et al., 2025) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อรูปแบบการผลิตทางการเกษตร และทำให้เกษตรกรต้องปรับตัวทั้งด้านการจัดการน้ำและการจัดการแปลงเพาะปลูก (กมลชนก โภคารัตน์กุล และคณะ, 2568) หรือเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (เฉลิมชนม์ วงศ์โสภา และคณะ, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่ทุกภาคส่วนต้องเตรียมความพร้อมเพื่อลดความสูญเสียทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารในระยะยาว

นอกจากแนวโน้มด้านสภาพภูมิอากาศแล้ว ข้อมูลสถานการณ์ภัยพิบัติจากหน่วยงานภาครัฐยังสะท้อนให้เห็นว่าอุทกภัยและภัยแล้งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำในระดับพื้นที่ โดยในพื้นที่จังหวัดเชียงรายซึ่งมีทั้งพื้นที่ต้นน้ำ พื้นที่ลาดชัน พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ชุมชนเมือง ทำให้หลายอำเภอต้องเผชิญทั้งปัญหาน้ำหลากในฤดูฝนและการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง โดยในปี พ.ศ. 2567 จังหวัดเชียงรายได้ประสบกับเหตุการณ์ อุทกภัยครั้งสำคัญในช่วงเดือน สิงหาคม – กันยายน โดยส่งผลกระทบต่อรวมกว่า 56,000 ครัวเรือน (สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเชียงราย, 2567) สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อครัวเรือน เกษตรกร โครงสร้างพื้นฐานและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ต้องรับมือกับเหตุการณ์ในระยะแรกและประสานการช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่

ในบริบทของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มิติด้านการตั้งถิ่นฐานและความมั่นคงของมนุษย์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนความเปราะบางและศักยภาพในการรับมือของพื้นที่ท้องถิ่น (ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, 2568) บทเรียนจากการจัดการภัยพิบัติทั้งในระดับภูมิภาคอาเซียนและระดับประเทศแสดงให้เห็นว่า การจัดการภัยพิบัติต้องอาศัยกลไกที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และโครงสร้าง

สังคมท้องถิ่น (สุวิชัย จันทระปิฎก, 2567) การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชนในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ไกรชาติ ตันตระการอาภา และวิชัยพงศ์ เกลี้ยงช่วย, 2558) ควบคู่กับแนวคิดการจัดการภัยแล้งอย่างเป็นระบบ เช่น กรอบแนวคิด 2P2R (Srivichai, 2025) หรือการสร้างป่าครอบครัวเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศและเพิ่มความยืดหยุ่นของชุมชน (ธนาวรรณ พิณะเวศน์ และคณะ, 2567) รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้และความตระหนักแก่ประชาชน (ธนพัฒน์ เต่าหอม และจักรกฤษณ์ จันทะคุณ, 2567) ล้วนเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในการรับมือกับวิกฤตได้อย่างยั่งยืน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ถือเป็นหน่วยงานแนวหน้าที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการภัยพิบัติระดับพื้นที่ แต่ยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านศักยภาพบุคลากร ทรัพยากร และงบประมาณ (แพรวพรรณ ศิริเลิศ และกานต์วี วิชัยปะ, 2568) เครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพการจัดการภัยพิบัติในระดับพื้นที่ ดังนั้น การรับมือภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการจัดการที่ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างประชาชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ (สวัสดี ไหลภาภรณ์ และคณะ, 2562) ตลอดจนการบูรณาการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกับหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง (วรชยา เชื้อจันทิก, 2566) โดยยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเพื่อความโปร่งใสและประสิทธิภาพ (ปัทมสัน สันตินิยม, 2564) ควบคู่กับการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (บุผาชาติ จันทร์หอม, 2564) นอกจากนี้ การบูรณาการหลักธรรมทางศาสนาและคุณค่าทางวัฒนธรรมยังช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกและความสามัคคีของชุมชน (กชกร วารินศิริรักษ์ และคณะ, 2568) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการลดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรน้ำในช่วงวิกฤต (เกรียงศักดิ์ โชควรรกุล, 2563)

จากสภาพปัญหาและความท้าทายดังกล่าว การประเมินและเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่ายทางสังคมและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการภัยพิบัติในระดับพื้นที่ (ศิรินันต์ สุวรรณโณลี, 2559) ภายใต้บริบทนี้ การศึกษา “การเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัยและภัยแล้ง” เป็นประเด็นที่ควรได้รับศึกษา เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบการบริหารจัดการภัยพิบัติในระดับท้องถิ่น ตลอดจนพัฒนาแนวทางเชิงนโยบายและแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยการศึกษาจะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะกรณีศึกษา ควบคู่กับกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพ กลไกความร่วมมือ และข้อจำกัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ การวิจัยมุ่งสะท้อนข้อเท็จจริงและความต้องการจากระดับพื้นที่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาระบบการจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

แม้งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติในระดับท้องถิ่นจะกล่าวถึงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรับมือภัยพิบัติไว้พอสมควร แต่ยังพบช่องว่างสำคัญในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมักอธิบายการจัดการภัยพิบัติในลักษณะแยกส่วน เช่น ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการช่วยเหลือผู้ประสบภัย หรือด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ยังมีงานศึกษาจำนวนจำกัดที่อธิบายว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะสามารถเชื่อมโยงระบบข้อมูล การเตือนภัย ศักยภาพบุคลากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เป็นระบบการจัดการภัยพิบัติที่ทำงานร่วมกันได้อย่างไร โดยเฉพาะในระดับตำบลและเทศบาล ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ต้องเผชิญเหตุจริงและใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด ในเชิงทฤษฎี ปัญหาสำคัญของการจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่นไม่ได้อยู่ที่การขาดมาตรการเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ช่องว่างระหว่าง “ความรู้เชิงนโยบาย” กับ “การปฏิบัติจริงในพื้นที่” องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมากมีแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย มีประสบการณ์ในการช่วยเหลือ

ประชาชน และมีเครือข่ายชุมชนอยู่แล้ว แต่ยังคงกลไกที่ทำให้ข้อมูล ความรู้ ทรัพยากร และการตัดสินใจ ถูกนำมาใช้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การจัดการภัยพิบัติยังเน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มากกว่าการบริหารความเสี่ยงเชิงรุกและการสร้างความยืดหยุ่นของชุมชนในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบ แนวทาง และบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัยและภัยแล้งในระดับพื้นที่
2. เพื่อประเมินและเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชนในการจัดการภัยพิบัติ
3. เพื่อพัฒนาและเสนอแนวทางหรือโมเดลการจัดการภัยพิบัติที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนและความยืดหยุ่นของชุมชนต่อภัยพิบัติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัยและภัยแล้ง” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะกรณีศึกษา ควบคู่กับกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษารูปแบบ บทบาท ข้อจำกัด และแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัยและภัยแล้งในบริบทพื้นที่ การวิจัยมุ่งทำความเข้าใจข้อมูลเชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์จริงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พื้นที่ศึกษาประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลนางแล เทศบาลตำบลทรายขาว และเทศบาลเมืองพาน การคัดเลือกพื้นที่ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจาก 1. การเป็นพื้นที่ที่เผชิญความเสี่ยงจากอุทกภัยหรือภัยแล้ง 2. ประสบการณ์ในการจัดการภัยพิบัติในอดีต 3. ความแตกต่างของบริบทด้านภูมิประเทศและการใช้ประโยชน์ที่ดิน และ 4 ความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้าร่วมกระบวนการวิจัย

2. กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการอุทกภัยและภัยแล้งในพื้นที่ศึกษา จำนวนรวม 45 คน แบ่งละ 15 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงร่วมกับการแนะนำต่อเนื่อง เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการภัยพิบัติระดับพื้นที่ ประกอบด้วย 1. ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2. ผู้นำชุมชนและเครือข่ายภาคประชาชน 3. ตัวแทนประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัย และ 4. ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรสาธารณประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่

3.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้เก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์การจัดการอุทกภัยและภัยแล้ง ปัญหาในการปฏิบัติงาน การประสานงานระหว่างหน่วยงาน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อเสนอในการพัฒนาศักยภาพ

3.2 แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม ใช้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับชุมชน โดยเน้นประเด็นพื้นที่เสี่ยงภัย ประสบการณ์การรับมือภัยพิบัติ ช่องทางการแจ้งเตือน การช่วยเหลือกันในชุมชน และแนวทางการจัดทำแผนร่วมกัน

3.3 แบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้บันทึกผลการวิเคราะห์ปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของความเสี่ยง และข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยดำเนินการโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความสอดคล้องของประเด็นคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความครอบคลุมของเนื้อหา และความเหมาะสมของภาษา จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงเครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2567 ถึง กันยายน พ.ศ. 2568 โดยใช้วิธีการหลายรูปแบบ ดังนี้

4.1 การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ เช่น สภาพภูมิประเทศ การใช้ที่ดิน โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม สถิติฝนและเหตุการณ์อุทกภัย-ภัยแล้ง แผนพัฒนาท้องถิ่น และแผนการจัดการทรัพยากรน้ำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.2 การสำรวจภาคสนามและการสังเกตการณ์ ลงพื้นที่สำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำ พื้นที่เสี่ยงภัย และมาตรการป้องกันภัยที่มีอยู่

4.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์จำนวน 45 ราย (15 ราย ต่อแห่ง) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง พร้อมบันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนาม เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการภัยพิบัติ ปัญหา อุปสรรค และความต้องการในการพัฒนาในอนาคต

4.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับชุมชน สนทนากลุ่มแห่งละ 1 ครั้ง รวม 3 ครั้ง เพื่อถอดบทเรียนประสบการณ์การรับมือภัยพิบัติ ทั้งกรณีที่ประสบความสำเร็จและกรณีที่ล้มเหลว

4.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Workshop) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการแห่งละ 1 ครั้ง เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ประเมินความเสี่ยง และพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการภัยพิบัติในระดับพื้นที่

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงประเด็น โดยดำเนินการจัดรหัส จำแนกประเด็น และพัฒนาแก่นสาระ เพื่อค้นหารูปแบบ บทบาท ข้อจำกัด ศักยภาพ และปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการอุทกภัย และภัยแล้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากนั้นนำข้อมูลจากแต่ละพื้นที่มาเปรียบเทียบเชิงกรณีศึกษา เพื่อค้นหารูปแบบร่วม ความแตกต่าง และบทเรียนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น การสังเคราะห์ผลการวิเคราะห์ใช้แนวคิดบูรณาการในมิติกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วิศวกรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาแนวทางและโมเดลการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) และ Member Checking รวมทั้งคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย โดยรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลและใช้รหัสแทนชื่อบุคคล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และเวทีมีส่วนร่วม รวมทั้งนำผลการวิเคราะห์เบื้องต้นกลับไปตรวจสอบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อยืนยันความถูกต้องและความเหมาะสมของข้อเสนอเชิงนโยบาย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบส่วนท้องถิ่นทั้งสามแห่งเผชิญความเสี่ยงจากอุทกภัยและภัยแล้งอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยเชิงโครงสร้างที่สำคัญ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ระบบลุ่มน้ำ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำและพื้นที่เมือง ตลอดจนความผันผวนของสภาพภูมิอากาศ การเกิดน้ำหลากฉับพลันในฤดูฝนและการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งมิได้เป็นเหตุการณ์เฉพาะปี แต่มีลักษณะซ้ำซากและทวีความรุนแรงขึ้น

ภาพที่ 1 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับชุมชน

ผลกระทบปรากฏในหลายมิติ ทั้งด้านเกษตรกรรม ระบบเศรษฐกิจชุมชน โครงสร้างพื้นฐาน และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ เกษตรกรรายย่อย และครัวเรือนรายได้น้อย ซึ่งมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความสามารถในการฟื้นตัว ทำให้ความเสี่ยงภัยพิบัติมีลักษณะเป็น “ความเสี่ยงเชิงซ้อน” ที่เชื่อมโยงทั้งมิติทางกายภาพและสังคม

1. รูปแบบ แนวทาง และบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัยและภัยแล้ง
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดการภัยพิบัติในทุกระยะ ตั้งแต่การป้องกัน การเตรียมความพร้อม การตอบสนองเหตุฉุกเฉิน และการฟื้นฟูหลังเกิดเหตุ มาตรการที่ดำเนินการ ได้แก่ การขุดลอกลำน้ำ

การติดตั้งเครื่องสูบน้ำ การจัดเตรียมแหล่งกักเก็บน้ำ การแจ้งเตือนผ่านเสียงตามสายและเครือข่ายชุมชน ตลอดจนการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัย อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดการส่วนใหญ่ยังมีลักษณะ “ตอบสนองเชิงรับ” (Reactive Approach) มากกว่าการบริหารความเสี่ยงเชิงรุก (Risk-based Management) การวางแผนเชิงป้องกันระยะยาวยังไม่เป็นระบบ และการบูรณาการข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ ยังมีข้อจำกัด

ข้อจำกัดและความท้าทายในการจัดการภัยพิบัติ ผลการศึกษาสะท้อนข้อจำกัดสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่

1.1 ด้านบุคลากร: จำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีจำกัด และยังขาดทักษะเฉพาะด้าน เช่น การวิเคราะห์ ความเสี่ยง การใช้ระบบภูมิสารสนเทศ และการจัดการฐานข้อมูล ส่งผลให้การวางแผนเชิงพื้นที่ขาดความแม่นยำ

1.2 ด้านงบประมาณ: งบประมาณส่วนใหญ่ถูกใช้ในการฟื้นฟูหลังเกิดเหตุ ขณะที่งบประมาณด้านการป้องกันและเตรียมความพร้อมมีสัดส่วนต่ำ ทำให้การลงทุนเชิงป้องกันไม่ต่อเนื่อง

1.3 ด้านข้อมูล: ขาดระบบฐานข้อมูลภัยพิบัติที่เป็นมาตรฐานและเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน ส่งผลให้การตัดสินใจยังอาศัยข้อมูลกระจัดกระจาย

1.4 ด้านกฎหมายและอำนาจหน้าที่: การจัดการลำน้ำหลักหรือโครงสร้างขนาดใหญ่ยังต้องพึ่งพาหน่วยงานส่วนกลาง ทำให้การดำเนินการในระดับพื้นที่ขาดความคล่องตัว

2. การประเมินและเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชน

ผลการประเมินศักยภาพพบว่า แม้ อปท. จะมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร แต่พื้นที่ศึกษามีศักยภาพสำคัญที่สามารถต่อยอดได้ ได้แก่ ความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชนและผู้นำท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสังเกต สัญญาณธรรมชาติและการจัดการน้ำ ความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน องค์กรชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น ประสบการณ์การรับมือภัยพิบัติในอดีตที่สามารถถอดบทเรียนได้ ศักยภาพดังกล่าวสะท้อนบทบาทของ “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ที่ช่วยเพิ่มความยืดหยุ่น (Resilience) ของพื้นที่ และลดความเปราะบางของชุมชนในช่วงวิกฤต

จากกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านการสนทนากลุ่มและการประชุมเชิงปฏิบัติการช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นกับประชาชน ทำให้สามารถระบุช่องว่างศักยภาพในด้านระบบข้อมูล การสื่อสารเตือนภัย และการวางแผนเชิงป้องกันล่วงหน้าได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับข้อมูลวิชาการ เช่น ข้อมูลปริมาณฝนและพื้นที่เสี่ยงภัย ช่วยเพิ่มความเหมาะสมของมาตรการจัดการภัยพิบัติในบริบทพื้นที่

3. การพัฒนาโมเดลการจัดการภัยพิบัติที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

ภายหลังการดำเนินกิจกรรมภาคสนามและการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความตระหนักรู้เกี่ยวกับความเสี่ยงภัยพิบัติเพิ่มขึ้น เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองชัดเจนขึ้น และสามารถร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางการจัดการได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่และกระบวนการมีส่วนร่วม สามารถสังเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัยและภัยแล้งได้เป็น โมเดลการจัดการเชิงบูรณาการ 4 ด้าน ได้แก่

3.1 ระบบข้อมูลและการเตือนภัยล่วงหน้า การพัฒนาฐานข้อมูลภัยพิบัติ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการแจ้งเตือนที่เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม

3.2 ศักยภาพบุคลากรและเครือข่ายท้องถิ่น การพัฒนาทักษะเจ้าหน้าที่ การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังภัย และความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

3.3 การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้วิชาการ การใช้ภูมิปัญญาชุมชนร่วมกับข้อมูลวิชาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการภัยพิบัติ

3.4 การสร้างการมีส่วนร่วมและความตระหนักของชุมชน การส่งเสริมบทบาทประชาชนในการเฝ้าระวัง การเตรียมความพร้อม และการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ

โมเดลดังกล่าวสะท้อนแนวทางการจัดการภัยพิบัติที่เน้นการบูรณาการองค์ความรู้ การเสริมสร้างทุนทางสังคม และการบริหารจัดการเชิงระบบ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในบริบทพื้นที่อื่นได้

ตารางที่ 1 สรุปผลการศึกษา

ประเด็นการศึกษา	ผลการค้นพบสำคัญ	ผลกระทบ/ความหมายเชิงพื้นที่	นัยสำคัญเชิงนโยบาย
สถานการณ์ความเสี่ยงภัยพิบัติ	พื้นที่เผชิญอุทกภัยและภัยแล้งซ้ำซากจากลักษณะภูมิประเทศ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และสภาพภูมิอากาศแปรปรวน	กระทบต่อเกษตรกรรม เศรษฐกิจชุมชน โครงสร้างพื้นฐาน และคุณภาพชีวิตประชาชน	จำเป็นต้องพัฒนาแผนบริหารความเสี่ยงภัยพิบัติระดับพื้นที่
รูปแบบการจัดการภัยพิบัติของ อปท.	มีบทบาททั้งด้านป้องกัน เตรียมพร้อม ตอบสนอง และฟื้นฟู แต่ยังไม่เน้นแก้ปัญหาเฉพาะหน้า	การจัดการยังขาดการวางแผนเชิงป้องกันระยะยาว	ควรปรับปรุงการบริหารความเสี่ยงเชิงรุก (Risk-Based Management)
ข้อจำกัดด้านบุคลากร	เจ้าหน้าที่มีจำนวนจำกัดและขาดทักษะด้านข้อมูลและการวิเคราะห์ความเสี่ยง	ลดประสิทธิภาพการวางแผนและการตัดสินใจ	ต้องพัฒนาศักยภาพบุคลากรและระบบฝึกอบรมต่อเนื่อง
ข้อจำกัดด้านงบประมาณ	งบประมาณส่วนใหญ่ใช้ฟื้นฟูหลังเกิดภัย มากกว่าการป้องกัน	การป้องกันภัยล่วงหน้าไม่เพียงพอ	ควรเพิ่มงบด้านการป้องกันและการเตรียมความพร้อม
ข้อจำกัดด้านข้อมูล	ขาดฐานข้อมูลภัยพิบัติที่เชื่อมโยงและเป็นมาตรฐาน	การตัดสินใจเชิงพื้นที่ขาดความแม่นยำ	ควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลและระบบเตือนภัยแบบบูรณาการ
ข้อจำกัดด้านอำนาจหน้าที่	การจัดการลำน้ำหลักและโครงสร้างขนาดใหญ่ต้องพึ่งหน่วยงานส่วนกลาง	ลดความคล่องตัวในการแก้ปัญหา	ควรส่งเสริมการบูรณาการหน่วยงานและการกระจายอำนาจ
ศักยภาพชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีภูมิปัญญาการจัดการน้ำ	ช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นในการรับมือภัยพิบัติ	ควรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้วิชาการ
การมีส่วนร่วมของชุมชน	ประชาชนมีบทบาทในการเฝ้าระวัง แจ้งเตือน และช่วยเหลือกัน	เพิ่มประสิทธิภาพการตอบสนองภัยพิบัติ	ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเครือข่ายเฝ้าระวังภัย

ตารางที่ 1 สรุปผลการศึกษา (ต่อ)

ประเด็นการศึกษา	ผลการค้นพบสำคัญ	ผลกระทบ/ความหมายเชิงพื้นที่	นัยสำคัญเชิงนโยบาย
ความร่วมมือระหว่างภาคส่วน	การประสานงานกับหน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์ช่วยเสริมทรัพยากร	เพิ่มศักยภาพการจัดการภัยพิบัติ	ควรสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการ
ผลจากกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพ	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความตระหนักรู้และความพร้อมเพิ่มขึ้น	ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนได้ดีขึ้น	ควรดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในพื้นที่ศึกษาจะเผชิญข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และระบบข้อมูล แต่การพัฒนาศักยภาพควบคู่กับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ สามารถยกระดับประสิทธิภาพการจัดการอุทกภัยและภัยแล้งได้ในเชิงปฏิบัติ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ งานวิจัยที่ชี้ว่าการจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นและประชาชน รวมถึงทุนทางสังคมและเครือข่ายชุมชนเป็นฐานสำคัญของการดำเนินงาน (สวัสดี ไหลภรณ์ และคณะ, 2562; บุญชาติ จันทร์หอม, 2564) การศึกษานี้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่า “ความร่วมมือ” เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากขาดกระบวนการเชื่อมโยงความรู้จากหลายระบบและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องในระดับพื้นที่

โมเดลการจัดการเชิงบูรณาการ 4 ด้านที่สังเคราะห์ได้ ได้แก่ 1. ระบบข้อมูลและการเตือนภัยล่วงหน้า 2. ศักยภาพบุคลากรและเครือข่ายท้องถิ่น 3. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้วิชาการ และ 4. การมีส่วนร่วมและความตระหนักของชุมชน สะท้อนแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรและภัยพิบัติแบบบูรณาการและธรรมาภิบาล (ปิกิตน์ สันตินิยม, 2564; วรรษยา เชื้อจันทิก, 2566) โดยเฉพาะระบบข้อมูลและการเตือนภัยที่มีบทบาทสำคัญต่อการลดความเสี่ยงจากเหตุการณ์สภาพอากาศสุดขั้วที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น (ปิยะพงษ์ จันทร์กาวิ และคณะ, 2565) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าระบบข้อมูลจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อเชื่อมโยงกับความรู้เชิงพื้นที่และประสบการณ์ของชุมชน มิฉะนั้นอาจกลายเป็นเพียงเครื่องมือทางเทคนิคที่ขาดการยอมรับและการนำไปใช้จริง

ในเชิงทฤษฎี งานวิจัยนี้สนับสนุนแนวคิดการจัดการภัยพิบัติแบบชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Disaster Risk Management) และการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) โดยชี้ให้เห็นว่าการผสมผสานความรู้ท้องถิ่นกับองค์ความรู้ทางวิชาการช่วยเพิ่มความเหมาะสมของมาตรการในบริบทพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศผ่านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (ไกรชาติ ต้นตระกูลอาภา และวิษณุพงษ์ เกลี้ยงช่วย, 2558) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ได้ขยายกรอบแนวคิดดังกล่าว โดยเสนอ Hybrid Knowledge Integration Model (HKIM) ซึ่งอธิบายว่า การจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพเกิดจากการบูรณาการความรู้จากสี่แหล่งสำคัญ ได้แก่ 1. ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น ข้อมูลอุตุนิยมวิทยา ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และแบบจำลองความเสี่ยง 2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ดั้งเดิมเกี่ยวกับพฤติกรรมธรรมชาติและการจัดการน้ำ 3. ความรู้เชิงสถาบันและการกำกับดูแล

เช่น กฎหมาย แผนพัฒนาท้องถิ่น และกลไกงบประมาณ และ 4. ความรู้เชิงประสบการณ์ของชุมชนเกี่ยวกับการรับมือและการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ การบูรณาการความรู้ดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วม และการทดลองแนวทางปฏิบัติในพื้นที่ ส่งผลให้การตัดสินใจมีความแม่นยำ เหมาะสมกับบริบท และได้รับการยอมรับจากชุมชนมากขึ้น

เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 พบว่า รูปแบบการจัดการอุทกภัยและภัยแล้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษาเน้นการดำเนินงานเชิงตอบสนองเป็นหลัก เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบภัย การขุดลอกลำน้ำ การติดตั้งเครื่องสูบน้ำ และการแจ้งเตือนผ่านช่องทางชุมชน ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทใกล้ชิดกับประชาชนและสามารถตอบสนองต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้รวดเร็ว แต่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาไปสู่การบริหารความเสี่ยงเชิงรุก ซึ่งต้องอาศัยระบบข้อมูล การวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยง และแผนป้องกันล่วงหน้าชัดเจน

สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้อยู่กับจำนวนบุคลากรหรืองบประมาณเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการประสานเครือข่ายและใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่ร่วมด้วย แม้พื้นที่ศึกษาจะมีข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และระบบข้อมูล แต่ยังมีจุดแข็งจากผู้นำชุมชน เครือข่ายอาสาสมัคร วัด โรงเรียน และประสบการณ์การรับมือภัยพิบัติในอดีต ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาระบบเตือนภัย การเตรียมความพร้อม และการฟื้นฟูหลังเกิดภัยได้

สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 โมเดลการจัดการเชิงบูรณาการ 4 ด้านที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยนี้มีความสำคัญในฐานะกรอบเชื่อมโยงการจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่นจากเดิมที่กระจายเป็นกิจกรรมย่อยให้กลายเป็นระบบการจัดการที่มีทิศทางร่วมกัน โดยเฉพาะการเชื่อมระบบข้อมูลกับการเตือนภัย การพัฒนาบุคลากรกับเครือข่ายชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับองค์ความรู้วิชาการ และการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวช่วยลดช่องว่างระหว่างแผนกับการปฏิบัติจริง และสามารถประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบ ความยืดหยุ่นเชิงสังคม-นิเวศ (Social-Ecological Resilience) พบว่าการเสริมสร้างศักยภาพท้องถิ่นช่วยเพิ่มความสามารถของระบบพื้นที่ในสามมิติสำคัญ 1. ความสามารถในการรองรับแรงกระแทก (Buffering Capacity) ซึ่งสะท้อนผ่านเครือข่ายช่วยเหลือชุมชนและระบบเตือนภัย 2. ความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capacity) ที่เกิดจากการเรียนรู้และการปรับปรุงแบบการใช้ทรัพยากร และ 3. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (Transformative Capacity) ที่เห็นได้จากการปรับแนวทางบริหารจัดการจากการตอบสนองเชิงเหตุการณ์ไปสู่การบริหารความเสี่ยงเชิงระบบ การพัฒนาฐานข้อมูลภัยพิบัติ และการสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังภัย กระบวนการเหล่านี้สะท้อนว่าความยืดหยุ่นไม่ได้เป็นคุณลักษณะของโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศ สถาบันทางสังคม และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

จากงานวิจัยนี้จะเห็นได้ว่า การจัดการอุทกภัยและภัยแล้งในระดับท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการความรู้แบบไฮบริด การพัฒนาระบบข้อมูล การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการในระดับพื้นที่ แต่ยังช่วยเสริมสร้างความยืดหยุ่นเชิงสังคม-นิเวศ และลดช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติจริงในระดับตำบลอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้เกิดจากการสังเคราะห์เชิงคุณภาพจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3 แห่งในจังหวัดเชียงราย ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การจัดการอุทกภัยและภัยแล้งในระดับท้องถิ่นไม่สามารถพึ่งพาเพียงโครงสร้างพื้นฐานหรือการช่วยเหลือหลังเกิดเหตุเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพัฒนาระบบการจัดการที่เชื่อมโยงข้อมูล บุคลากร เครือข่ายชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าด้วยกัน

จากผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็น “โมเดลความยืดหยุ่นของชุมชนต่อภัยพิบัติ” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ 1. ระบบข้อมูลและการเตือนภัยล่วงหน้า 2. ศักยภาพบุคลากรและเครือข่ายท้องถิ่น 3. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้วิชาการ และ 4. การมีส่วนร่วมและความตระหนักของชุมชน องค์ประกอบทั้ง 4 ด้านทำงานเชื่อมโยงกัน โดยระบบข้อมูลช่วยสนับสนุนการตัดสินใจ บุคลากรและเครือข่ายท้องถิ่นช่วยแปลงข้อมูลไปสู่การปฏิบัติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยทำให้มาตรการเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยสร้างความต่อเนื่องและความเป็นเจ้าของในการจัดการภัยพิบัติ

ภาพที่ 2 โมเดลความยืดหยุ่นของชุมชนต่อภัยพิบัติ

โมเดลดังกล่าวสะท้อนองค์ความรู้สำคัญว่า ความยืดหยุ่นของชุมชนไม่ได้เกิดจากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การเสริมสร้างศักยภาพท้องถิ่นจึงควรดำเนินการแบบบูรณาการทั้งด้านข้อมูล คน เครือข่าย ความรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนสามารถเตรียมพร้อม รับมือ และฟื้นตัวจากอุทกภัยและภัยแล้งได้อย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ส่งเสริมการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้ทางวิชาการในแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนบริหารจัดการภัยพิบัติ เพื่อให้มาตรการมีความสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

2. สนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อสร้างกลไกการจัดการภัยพิบัติแบบบูรณาการในระดับพื้นที่

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลภัยพิบัติระดับตำบลที่มีการปรับปรุงข้อมูลอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงกับระบบเตือนภัยในระดับจังหวัดและส่วนกลาง

2. ควรจัดฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพบุคลากร รวมถึงเครือข่ายชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มทักษะด้านการประเมินความเสี่ยง การสื่อสารเตือนภัย และการจัดการภาวะฉุกเฉิน

3. ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนบริหารความเสี่ยงภัยพิบัติ โดยเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมวิเคราะห์ปัญหา เสนอแนวทาง และติดตามผลการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายพื้นที่ศึกษาไปยังจังหวัดหรือภูมิภาคอื่นที่มีบริบททางสังคม-นิเวศแตกต่างกัน เพื่อทดสอบความเหมาะสมและความสามารถในการประยุกต์ใช้โมเดลในบริบทที่หลากหลาย

2. ศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีระดับศักยภาพแตกต่างกัน เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการภัยพิบัติ

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี 68A170000127 การเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการอุทกภัยและภัยแล้ง (งบประมาณเพื่อสนับสนุนงานมูลฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุนส่งเสริม ววน.)

เอกสารอ้างอิง

กชกร วารินศิริรักษ์ และคณะ. (2568). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการลำน้ำแม่แจ่มเชิงพุทธบูรณาการ. วารสารพุทธจิตวิทยา, 10(3), 490-499.

กมลชนก โกคาร์ตันกุล และคณะ. (2568). การรับรู้และปรับตัวของเกษตรกรต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลไผ่สิงห์ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา. วารสารวนศาสตร์ไทย, 44(2), 322-336.

เกรียงศักดิ์ โชควรรณกุล. (2563). แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาวะภัยแล้งแบบบูรณาการ ของชุมชนบ้านนาฝาย ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 22(2), 127-148.

ไกรชาติ ตันตระการอาภา และวิษณุพงศ์ เกลี้ยงช่วย. (2558). การปรับตัวต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้วยวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 3(1), 121-138.

- เฉลิมชนม์ วงศ์โสภา และคณะ. (2566). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร, 41(1), 185-199.
- ชนพัฒน์ เต่าหอม และจักรกฤษณ์ จันทะคุณ. (2567). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมรับมือภัยแล้ง เพื่อเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. Journal of Modern Learning Development, 9(11), 491-504.
- ธนาวรรณ พิณะเวศน์ และคณะ. (2567). การสร้างป่าครอบครัวเพื่อฟื้นฟูปะบบนิเวศต้นน้ำป่าสัก และปรับตัวรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของเกษตรกร ตำบลหลักด่าน อำเภอโนนหาว จังหวัดเพชรบูรณ์. SciTech Research Journal, 7(3), 55-72.
- บุผาชาติ จันทร์หอม. (2564). แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน. Journal of Roi Kaensarn Academi, 6(6), 341-356.
- ปัทมรัตน์ สันตินิยม. (2564). การบริหารจัดการน้ำตามหลักธรรมชาติ. วารสารมหาจุฬานาครธรรมศาสตร์, 8(1), 21-32.
- ปิยะพงษ์ จันทร์ภาวี่ และคณะ. (2565). ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกต่อการเกิดฝนตกหนักใน อ.ปง และ อ.เชียงคำ จ.พะเยา. วิศวกรรมสารฉบับวิจัยและพัฒนา, 33(1), 61-77.
- แพรวพรรณ ศิริเลิศ และกานต์รวี วิชัยปะ. (2568). การศึกษาศักยภาพในการบริหารจัดการภัยพิบัติของเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี. รัฐศาสตร์สาร, 46(3), 60-96.
- วรชยา เชื้อจันทิก. (2566). การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐ: กรณีศึกษา ลุ่มน้ำลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 14(1), 173-196.
- ศิรินันต์ สุวรรณโมลี. (2559). การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในการรับมือกับเหตุแผ่นดินไหวของจังหวัดเชียงรายในปี 2557. วารสารวิจัยสังคมและปริทัศน์, 39(1), 109-145.
- ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. (2568). อุปสรรคและแนวทางในการกำหนดตัวชี้วัดด้านการตั้งถิ่นฐานและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในประเทศไทย: การวิเคราะห์ด้วยกระบวนการทัศน์สถาบันนิยมใหม่แนวสังคมวิทยา. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน, 21(2), 24-45.
- สวัสด์ ไหลภรณ์ และคณะ. (2562). รูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 15(2), 2-19.
- สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเชียงราย. (2567). รายงานสถานการณ์อุทกภัย และดินถล่ม ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ห้วงภัยระหว่างวันที่ 9 กันยายน 2567 ถึง วันที่ 9 ตุลาคม 2567. เชียงราย: สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเชียงราย.
- สุวิษญา จันทรพิภก. (2567). ประชาคมอาเซียนกับความร่วมมือด้านการจัดการภัยพิบัติ. รัฐศาสตร์สาร, 45(2), 83-129.
- Chaiwino, W. et al. (2025). Analysis of long-term rainfall trend and extreme in upper northern Thailand. Scientific Reports, 15, 33380.
- Srivichai, M. (2025). Analyzing drought risks and impacts in the Kok river basin. Interdisciplinary Research Review, 20(1), 32-41.

ช่องทางสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส
ONLINE MEDIA COMMUNICATION AFFECTING PUBLIC PARTICIPATION
IN THE OPERATIONS OF TON SAI SUBDISTRICT MUNICIPALITY,
BACHO DISTRICT, NARATHIWAT PROVINCE

อินัส หะยัด๊ะ*, เจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์, ปกรณ์ ลิมโยธิน

Enas Hayeedah*, Jedsarid Sangkapan, Pakorn Limyothin

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

Faculty of Political Science, Hatyai University

*Corresponding Author E-mail: enas.hay013@hu.ac.th

Received March 11, 2026; Revised May 5, 2026; Accepted May 21, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาช่องทางสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปและอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลต้นไทร จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) สำหรับช่องทางสื่อสารออนไลน์ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .985 และการมีส่วนร่วมของประชาชนมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .981 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า ช่องทางสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ได้แก่ Facebook LINE และ TikTok สามารถร่วมกันทำนายการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ระดับปานกลาง (ร้อยละ 38.40)

คำสำคัญ: การสื่อสารออนไลน์, การมีส่วนร่วมของประชาชน, สื่อสังคมออนไลน์, เทศบาลตำบล, การบริหารภาครัฐแบบมีส่วนร่วม

Abstract

This study aimed to examine online communication channels influencing public participation in the operations of Ton Sai Subdistrict Municipality, Bacho District, Narathiwat Province. A quantitative research design was employed. The sample consisted of 400 residents aged 18 years and over living within the municipality, selected using a multi-stage sampling method. The research instrument was a structured questionnaire. The reliability of the instrument, assessed using Cronbach's alpha coefficient, was .985 for the online communication channels and .981 for public participation. The data were analyzed using percentage and multiple regression analysis.

The findings revealed that online communication channels, namely Facebook, LINE, and TikTok, significantly influenced public participation in the municipality's operations. These variables jointly predicted public participation at a moderate level, with a predictive power of 38.40 percent.

Keywords: Online Media Communication, Public Participation, Social Media, Subdistrict Municipality, Participatory Governance

บทนำ

การสื่อสารเป็นกลไกสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิด และประสบการณ์ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (ปราณีต ม่วงนวล และคณะ, 2568) ในปัจจุบัน ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสื่อสาร จากเดิมที่อาศัยสื่อกระแสหลัก ได้แก่ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ ไปสู่การสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งถือเป็นช่องทางใหม่ที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและครอบคลุมในวงกว้าง อีกทั้งยังเอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้มากยิ่งขึ้น ส่งผลให้สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือหลักในการสื่อสารขององค์กรในสังคมร่วมสมัย (ทิพย์วรรณ พัลลวรรณ, 2564)

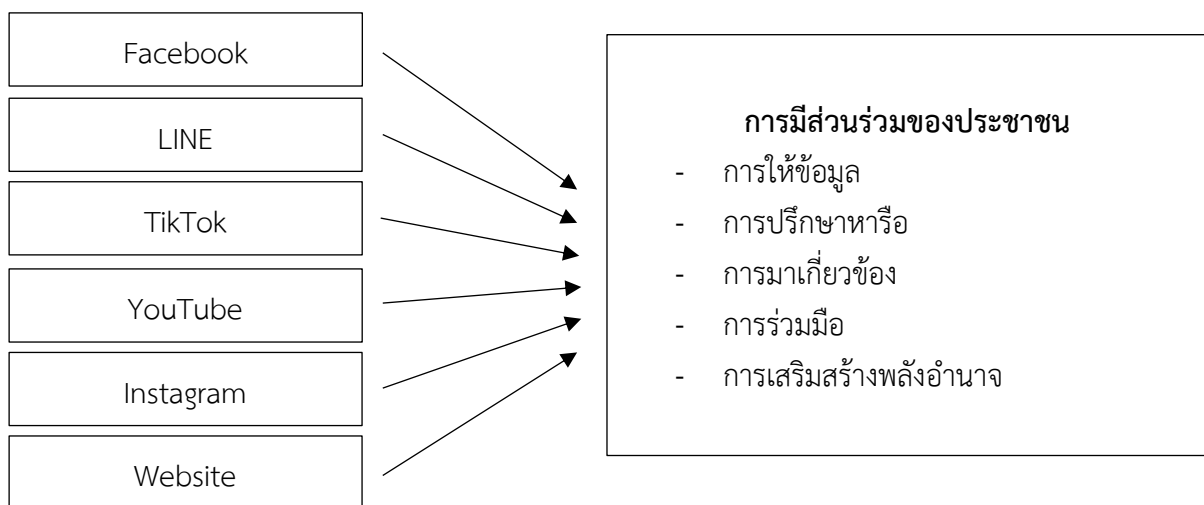
ดังนั้น เครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, Instagram, LINE, YouTube และ TikTok จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารขององค์กร โดยช่วยให้การสื่อสารมีความทันสมัย เข้าถึงง่าย และเอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์แบบสองทางกับสาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพ (พระหากฤษณพงษ์ กิตติเวที, 2568) ในขณะเดียวกัน แนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในชีวิตประจำวันและการให้บริการของภาครัฐ (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล องค์การมหาชน) (สพร.), 2564) นอกจากนี้ การสื่อสารในปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างบุคคลหรือองค์กรอีกต่อไป แต่มันยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างโอกาสและสนับสนุนการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์มาบูรณาการเข้ากับกระบวนการสื่อสาร การบูรณาการนี้ช่วยลดข้อจำกัดด้านพื้นที่และยกระดับการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของภาคประชาชน (อินัส หะยิด๊ะ และคณะ, 2568)

นอกจากนี้ เทคโนโลยีดิจิทัลยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนได้สะดวกยิ่งขึ้น สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารรัฐกิจแบบมีส่วนร่วมและหลักธรรมาภิบาล (จันทร์ทิพย์ ทองโชติ และชาญยุทธ หาญชนะ, 2566) อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดด้านการสื่อสารและการเข้าถึงข้อมูลของประชาชนยังคงปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปในหลายพื้นที่ ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนยังไม่บรรลุศักยภาพอย่างเต็มที่ (มนูญ วิวรรณ, 2567)

เทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ทางเทศบาลได้ใช้ทั้งช่องทางการสื่อสารแบบดั้งเดิมและสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok และเว็บไซต์อย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในประชากรบางกลุ่ม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการกระจายข้อมูลข่าวสารให้เข้าถึงประชาชนทุกคนอย่างทั่วถึง (เจ้าหน้าที่เทศบาล และประชาชนทั่วไป, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2568) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ผลการศึกษาจะถูกนำมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ การศึกษาช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทรจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากจะช่วยให้องค์กรสามารถพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารที่ปรับให้เข้ากับบริบทของพื้นที่ และยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาช่องทางการสื่อสารออนไลน์ของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส และผลกระทบที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ดังที่แสดงในภาพที่ 1

ช่องทางการสื่อสารออนไลน์

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

จากกรอบแนวคิดการวิจัย ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ซึ่งได้แก่ Facebook, LINE, TikTok, YouTube, Instagram และเว็บไซต์ เพื่อใช้ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในขณะเดียวกัน ตัวแปรด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ยึดตามแนวคิดของสมาคมระหว่างประเทศเพื่อการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (International Association for Public Participation: IAP2) ซึ่งแบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ การให้ข้อมูล (Inform) การรับฟังความคิดเห็น (Consult) การเข้ามามีส่วนร่วม (Involve) การทำงานร่วมกัน (Collaborate) และการเสริมอำนาจประชาชน (Orthy กักผล, 2552) เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรในพื้นที่ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติทางสังคมศาสตร์

2. กลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส รวมทั้งสิ้น 3,776 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2567) ขนาดกลุ่มตัวอย่างกำหนดไว้ที่ 400 คน การสุ่มตัวอย่างดำเนินการโดยใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) ซึ่งประกอบด้วย การสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling) และการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลต้นไทรที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ช่องทางการสื่อสารออนไลน์และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเทศบาลได้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาขึ้นโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารออนไลน์ จำนวน 35 ข้อ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาล จำนวน 20 ข้อ

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ซึ่งพบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (IOC) มีค่าตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป ส่วนค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ซึ่งวัดโดยใช้มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) สำหรับช่องทางการสื่อสารออนไลน์มีค่าความเชื่อเท่ากับ .985 และการมีส่วนร่วมของประชาชนมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .981

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการลงพื้นที่เพื่อแจกและรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามออนไลน์ด้วย Google Forms ผู้ให้ข้อมูลคือประชาชนในเขตเทศบาลตำบลต้นไทรที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ช่องทางการสื่อสารออนไลน์และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเทศบาลได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่รวบรวมได้ทั้งหมด ก่อนที่จะนำไปสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน สถิติเชิงพรรณนานำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequencies) และค่าร้อยละ (Percentages) สถิติเชิงอนุมานนำมาใช้เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการสื่อสารออนไลน์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบอิทธิพลของตัวแปรช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 50.8 รองลงมาคือเพศชาย ร้อยละ 49.3 โดยช่วงอายุที่พบมากที่สุด คือ 21-25 ปี ร้อยละ 20.5 รองลงมาคือกลุ่มอายุ 40 ปีขึ้นไป ร้อยละ 18.8 ในด้านระดับการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรี ร้อยละ 33.0 รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ร้อยละ 27.5 ด้านอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 25.0 รองลงมาคือนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 22.5 สำหรับรายได้ พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 5,001-10,000 บาท ร้อยละ 34.8 รองลงมาคือ มากกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 33.5 ในด้านพื้นที่อยู่อาศัย พบว่ากลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 6 เท่ากัน ร้อยละ 50.0 และเมื่อพิจารณาระดับชุมชน พบว่าชุมชนบาตุมีสต์ส่วนมากที่สุด ร้อยละ 18.3 รองลงมาคือ ชุมชนตลาดต้นไทรและลูโบะบูตา ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกัน ด้านระยะเวลาการอยู่อาศัย พบว่าส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 21 ปีขึ้นไป ร้อยละ 41.0 รองลงมาคือ 11-20 ปี ร้อยละ 27.3 และช่องทางการสื่อสารออนไลน์ พบว่า Facebook เป็นช่องทางที่ประชาชนใช้มากที่สุด ร้อยละ 47.8 รองลงมาคือ LINE ร้อยละ 23.0 และ TikTok ร้อยละ 14.0 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 ช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

	คะแนนดิบ		คะแนนมาตรฐาน		t	Sig.
	Unstandardized Coefficients	Std. Error	Standardized Coefficients			
	B	Std. Error	β			
ค่าคงที่	0.084	0.241		0.350	0.726	
TikTok (X3)	0.333	0.033	0.393	9.947***	0.000	
LINE (X2)	0.353	0.042	0.332	8.397***	0.000	
Facebook (X1)	0.286	0.035	0.324	8.196***	0.000	

R = 620, R² = 0.384, Radj. = 0.379, F = 82.018, Sig. = 0.000

*** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

จากตารางที่ 1 การศึกษาช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ในการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) แบบทีละขั้นตอน (Stepwise) โดยมีการนำเข้าตัวแปรช่องทางการสื่อสาร 6 ช่องทาง ได้แก่ Facebook, LINE, TikTok, Youtube, Instagram และ Website มีเพียง 3 ช่องทาง ได้แก่ TikTok ($\beta = 0.393$) LINE ($\beta = 0.332$) และ Facebook ($\beta = 0.324$) ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ซึ่งสามารถทำนายพยากรณ์ร่วมกันได้ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 38.40 และสามารถเขียนสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y = 0.084 + 0.333 (\text{TikTok}) + 0.353 (\text{LINE}) + 0.286 (\text{Facebook})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$Z = 0.393 (\text{TikTok}) + 0.332 (\text{LINE}) + 0.324 (\text{Facebook})$$

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ช่องทางการสื่อสารออนไลน์ ได้แก่ TikTok, LINE และ Facebook ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลต้นไทรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนของการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ร้อยละ 38.4 ผลการวิจัยเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรม โครงการ และการดำเนินงานของเทศบาลได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง นอกจากนี้ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในบริบทของเทศบาลตำบลต้นไทร เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย เกษตรกรรม และรับจ้างทั่วไป ประชาชนจำนวนมากจึงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือการประชุมของเทศบาลได้ทุกครั้ง การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์จึงช่วยให้ประชาชนสามารถติดตามข้อมูลข่าวสารของเทศบาลได้แม้ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง เช่น การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชน การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของเทศบาล หรือประกาศเกี่ยวกับการบริการสาธารณะในท้องถิ่น นอกจากนี้ การสื่อสารออนไลน์ยังช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกสบายมากขึ้นในการรับข้อมูลข่าวสาร แสดงความคิดเห็น หรือสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานของเทศบาล ในขณะเดียวกัน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ยังช่วยยกระดับความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และช่วยสร้างความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ยังพบว่าช่องทางการสื่อสารออนไลน์บางประเภท เช่น YouTube, Instagram และ Website ไม่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะการใช้งานของ YouTube และ Website ที่เน้นการรับชมข้อมูลแบบทางเดียว ขณะเดียวกันรูปแบบการเข้าถึงของ Instagram ต้องใช้เวลาและทักษะมากกว่าสื่อสังคมออนไลน์ประเภทอื่น อีกทั้งประชาชนในพื้นที่อาจไม่นิยมใช้ช่องทางดังกล่าวในการติดตามข่าวสารของเทศบาลเท่ากับแพลตฟอร์มที่ใช้งานง่ายและเข้าถึงได้รวดเร็ว

สอดคล้องกับงานวิจัยของอารีรัตน์ ปานศุภวัชร (2561) ที่อธิบายได้ว่า การสื่อสารดิจิทัลผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น Facebook และ LINE เป็นกระบวนการรับส่งข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ โดยมุ่งเน้นที่การสร้างประสบการณ์และทัศนคติเชิงบวกให้เกิดแก่ผู้รับสาร ในขณะเดียวกันก็ช่วยอำนวยความสะดวกในการสื่อสารและส่งผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ในอีกมุมหนึ่ง ผลการศึกษาดังกล่าวไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉรา ปันทรานนวงศ์ (2560) ที่พบว่า แม้ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook และ Twitter จะใช้แพลตฟอร์มดังกล่าวในการติดตามข่าวสารทางการเมืองเป็นหลัก แต่ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองกลับอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเปิดรับข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์อาจไม่ได้นำไปสู่การมีส่วนร่วมเชิงพฤติกรรมโดยตรงเสมอไป นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Srisai (2025) ที่ศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการระดมการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนไทยในช่วงการประท้วงปี 2063 โดยพบว่า แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook, TikTok และ LINE มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การสร้างเครือข่าย และการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางสังคมและการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกมลรัฐ อินทรทัศน์ (2549) ที่ระบุว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพควรเปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการตอบรับระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Mergel (2013) ที่ชี้ให้เห็นว่า โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือที่ออกแบบมาเพื่อเชื่อมโยงการสื่อสารระหว่างหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรกับประชาชนทั่วไป ซึ่งช่วยลดอุปสรรคในการสื่อสารและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของภาครัฐให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาที่พบว่า ช่องทางการสื่อสารออนไลน์

บางประเภท เช่น YouTube และ Website ไม่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อาจอธิบายได้จากรูปแบบของสื่อมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร โดยสื่อประเภท YouTube, Instagram และ Website มีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) ที่เน้นการให้ข้อมูลเป็นหลัก ในขณะที่แอปพลิเคชัน Facebook และทวิตเตอร์เป็นสื่อสองทาง (Two-way Communication) ที่เปิดโอกาสให้เกิดการโต้ตอบและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ใช้ (อาภัสสร อำนวย และอุษา บั๊กกิ้นส์, 2564)

ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะแพลตฟอร์มที่ประชาชนใช้เป็นประจำ เช่น Facebook, Line และ TikTok เพื่อใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของเทศบาล และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นหรือเสนอข้อเสนอนะเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กร นอกจากนี้ เทศบาลควรพัฒนารูปแบบการนำเสนอข้อมูลที่เข้าใจง่ายและสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อของประชาชน เช่น วิดีโอสั้น หรือ อินโฟกราฟิก ซึ่งจะช่วยให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาการสื่อสารออนไลน์ควรมุ่งยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน จากการเป็นเพียงผู้รับข้อมูลข่าวสาร ไปสู่การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยมีส่วนช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของช่องทางการสื่อสารออนไลน์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการศึกษาพบว่า แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, LINE และ TikTok ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของเทศบาลตำบลต้นไทร เมื่อประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐผ่านช่องทางออนไลน์ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว จะช่วยเพิ่มการรับรู้เกี่ยวกับกิจกรรม โครงการ และการดำเนินงานของเทศบาล ซึ่งส่งผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ทั้งในรูปแบบของการติดตามข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น และการเข้าร่วมกิจกรรมของเทศบาล

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน (Citizen Participation) โดยเฉพาะแนวคิดที่เสนอโดย สมาคมนานาชาติเพื่อการมีส่วนร่วมของสาธารณะ (International Association for Public Participation: IAP2) ซึ่งอธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ให้ข้อมูล เสนอแนวคิด และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน หรือโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและชุมชนของตนเอง ดังนั้น การพัฒนาช่องทางการสื่อสารออนไลน์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงถือเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่แสดงในภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดนโยบายในการพัฒนาช่องทางการสื่อสารออนไลน์ให้เป็นเครื่องมือหลักในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นทางการขององค์กร
2. ควรส่งเสริมการใช้แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่ประชาชนใช้เป็นประจำ เช่น Facebook และ LINE เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับโครงการพัฒนา กิจกรรมของเทศบาล และบริการสาธารณะได้อย่างสะดวกและทั่วถึง
3. ควรสนับสนุนและนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการสื่อสารกับประชาชน เพื่อส่งเสริมการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม และเพิ่มความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เทศบาลตำบลต้นไทรควรพัฒนาประสิทธิภาพการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ให้ดียิ่งขึ้น ใช้รูปแบบสื่อที่หลากหลาย เช่น วิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก และการถ่ายทอดสดกิจกรรมของเทศบาลผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง
2. ควรออกแบบเนื้อหาการประชาสัมพันธ์ให้มีความชัดเจน เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับพฤติกรรมบริโภคสื่อของประชาชน เปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็น เสนอข้อเสนอแนะ หรือสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของเทศบาลผ่านสื่อออนไลน์ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ความเชื่อมั่นต่อหน่วยงานภาครัฐ การเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล และทัศนคติของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางสังคม

2. ควรขยายพื้นที่ศึกษาไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อื่น เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารออนไลน์และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในบริบทที่แตกต่างกัน
3. ควรใช้วิธีการวิจัยที่หลากหลาย เช่น การวิจัยเชิงคุณภาพ หรือการวิจัยแบบผสมผสาน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชนมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กมลรัฐ อินทรทัศน์. (2549). การพัฒนาองค์ความรู้การสื่อสารเพื่อสุขภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- จันทร์ทิพย์ ทองโชติ และชาญยุทธ หาญชนะ. (2566). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนตำบลนาเยื้อง อำเภอนาเยื้อง จังหวัดอุดรธานี. วารสารพุทธมณฑล, 8(1), 244–254.
- เจ้าหน้าที่เทศบาล และประชาชนทั่วไป. (2568, 4 พฤษภาคม). เทศบาลตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส [บทสัมภาษณ์].
- ทิพย์วรรณ พัลวรรณ. (2564). นวัตกรรมการประชาสัมพันธ์เชิงกลยุทธ์ผ่านการสื่อสารเครือข่ายสังคมออนไลน์ “พ็อดรียูทโควิด ต้องพลิกวิกฤติเป็นโอกาส”. วารสารวิชาการสังคมมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 11(1), 14-25.
- ปราณีต ม่วงนวล และคณะ. (2568). กลยุทธ์การสื่อสารในสังคมโลกาภิวัตน์. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(2), 185–210.
- พระหากฤษณพงษ์ กิตติเวที. (2568). การสื่อสารศาสนาในยุคดิจิทัล พุทธศาสนาในสื่อสังคมออนไลน์ไทย. วารสารพุทธรัตนบัล, 1(3), 23–33.
- มนูญ วิวรรณ. (2567). รูปแบบการจัดการการสื่อสารในงานกิจการสภาเทศบาล (ดุชนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (สพร.). (2564). แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของ ประเทศไทย พ.ศ. 2563-2565. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2568 จาก <https://shorturl.asia/MomJY>.
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2567). ข้อมูลพื้นฐานด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 23 มีนาคม 2568 จาก <http://idc.sbpac.go.th>.
- อรรถ กักพล. (2552). คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ส เจริญการพิมพ์.
- อจรรา ปันทรานวงศ์. (2560). สื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กและทวิตเตอร์กับความสนใจ ความผูกพัน และการมีส่วนร่วมทางการเมือง. วารสารนิเทศศาสตร์, 35(3), 79-93.
- อาภัสสร อันวิเศษ และอุษา บิ๊กกันส์. (2566). นวัตกรรมการสื่อสารสุขภาพเพื่อการป้องกันและเฝ้าระวังโรคซึมเศร้า. วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม, 13(1), 39-56.
- อารีรัตน์ ปานศุภวัชร. (2561). การสื่อสารทางสื่อสังคมออนไลน์กับการสื่อสารแบบบอกต่ออิเล็กทรอนิกส์ และความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของมารดาเมื่อใหม่ในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารการตลาดดิจิทัล). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- อินัส หะยีด๊ะ และคณะ. (2568). นวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง: การสร้างชุมชนที่ยั่งยืนในยุคดิจิทัล. ใน การประชุมมหาดไทยวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 16. (น. 751–761). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

- Mergel, I. (2013). Social media adoption and resulting tactics in the U.S. federal government. *Government Information Quarterly*, 30(2), 123–130.
- Srisai, A. P. (2025). The Role of Social Media in Political Mobilization Among Youth in Thailand: Case Study of the 2020 Thai Protests. *Journal of Research in Social Science and Humanities*, 4(1), 34–37.

การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่วิกฤติภัยแล้ง นอกเขตชลประทาน จังหวัดนครราชสีมา DEVELOPMENT OF GUIDELINES FOR WATER RESOURCE MANAGEMENT IN CRITICAL DROUGHT NAKHON RATCHASIMA'S NON-IRRIGATION AREA

วรัชยา เชื้อจันทึก^{1*}, สุวิมล ตั้งประเสริฐ², จรรยาภรณ์ พรหมคุณ³, จอมใจ นิยมสุข³
Varatchaya Chueachanthuek^{1*}, Suwimon Tungprasert², Janyaphorn Promkhun³, Jomjai Niyomsuk³

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

¹Faculty of Humanities and Social Science, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

²คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

²Faculty of Education, Vongchavalitkul University

³สำนักงานทรัพยากรน้ำที่ 5

³Office of Water Resources Region 5

*Corresponding Author E-mail: varat.c@hotmail.com

Received March 30, 2026; Revised June 6, 2026; Accepted June 16, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน จังหวัดนครราชสีมา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยประยุกต์แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 ระดับ ได้แก่ ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น และระดับจังหวัด รวมทั้งสิ้น 68 คน โดยใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสังเกตพื้นที่ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการพรรณนาวิเคราะห์ ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2563 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2564 ในพื้นที่นอกเขตชลประทานที่ประสบภัยแล้งซ้ำซากมากกว่า 5 ครั้ง จากปี พ.ศ. 2554–2562

ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ศึกษามีความเสี่ยงภัยแล้งจากข้อจำกัดด้านกายภาพ สังคม และศักยภาพในการรับมือ โดยแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเชื่อมโยงกับแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564–2570 ประกอบด้วย 2 มาตรการ คือ มาตรการเชิงโครงสร้าง และมาตรการที่ไม่ใช่เชิงโครงสร้าง มาตรการที่ใช้โครงสร้าง ได้แก่ การจัดทำฝายโยยเครือข่ายลำน้ำ การพัฒนาระบบการจัดสรรน้ำ การเพิ่มพื้นที่แก้มลิง และการพัฒนาศักยภาพเส้นทางลำเลียงน้ำ และมาตรการที่ไม่ใช่โครงสร้าง ได้แก่ การประเมินความเสี่ยงภัยแล้ง การจัดทำแผนที่เส้นทางดินน้ำและพื้นที่เสี่ยงภัย การส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน การส่งเสริมการจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องบูรณาการการวิเคราะห์ความเสี่ยงภัยแล้งร่วมกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวต่อภัยแล้งอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ความเสี่ยงภัยแล้ง, พื้นที่นอกเขตชลประทาน, การจัดการภัยแล้ง, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This research article aimed to develop guidelines for water resource management in critical drought Nakhon Ratchasima's non-irrigation areas. This study uses qualitative research methods, applying a participatory action research approach. Data were collected from 68 key informants at four levels, including household, community, local administrative, and provincial levels. Research instruments consisted of document analysis, in-depth interviews, group interviews, field observations, and participatory workshops. Data were analyzed using content analysis and analytical description. The study was conducted from April 2020 to October 2021 in communities outside irrigation zones that had experienced drought more than five times during 2011–2019.

The findings revealed that drought risk in the study areas resulted from the interaction among drought characteristics, physical and social vulnerability, and coping capacity limitations. The proposed water resource management guidelines were linked to the National Disaster Prevention and Mitigation Plan B.E. 2564–2570 and consisted of two major approaches: structural measures and non-structural measures. Structural measures included the development of waterway network systems, water allocation systems, monkey-cheek retention areas, and the enhancement of water conveyance routes. Non-structural measures including the promotion of drought risk assessment, the preparation of maps showing water flow routes and risk-prone areas, the promotion of community-based water management systems, the promotion of knowledge management in water resource management, and the promotion of public participation in water management. The study highlighted that effective water resource management in non-irrigation areas requires the integration of drought risk analysis, adaptive water management, and multi-level participation in order to strengthen long-term water security and community resilience.

Keywords: Water Resource Management, Drought Risk, Non-Irrigation Areas, Drought Management, Community Participation

บทนำ

“น้ำ” เป็นทรัพยากรหลักที่สำคัญทั้งการอุปโภคบริโภค การผลิตและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม พื้นที่ในเขตชลประทานมีความอุดมสมบูรณ์ มีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำผ่านการกักเก็บของเขื่อนผ่านระบบประตูระบายน้ำ และผ่านกลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำ จึงทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน (วรรัชยา เชื้อจันทิก, 2561) แต่พื้นที่นอกเขตชลประทานต้องร่อนน้ำฝนเพียงอย่างเดียวในการอุปโภคบริโภคและทำการเกษตร ขาดแหล่งน้ำ ขาดศักยภาพที่จะไปทำแหล่งกักเก็บน้ำ อีกทั้งยังขาดแผนในการเตรียมความพร้อมรับภัยแล้ง (วรรัชยา เชื้อจันทิก และพัชรินทร์ วิทยาเอนกนันท์, 2561) ประเทศไทยมีการพัฒนาแหล่งน้ำต้นทุนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งแหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำใต้ดินแต่กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และการอุปโภคบริโภคของภาคครัวเรือน ส่งผลให้มีปริมาณการใช้น้ำเพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำตามธรรมชาติทั้งจากการกระทำของมนุษย์และปัจจัยตามธรรมชาติ รวมถึงความแปรปรวนของปริมาณน้ำฝนในแต่ละปี

ทำให้มีปริมาณน้ำที่เก็บกักได้ลดลง ส่งผลให้ปัญหาภัยแล้งเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี และมีแนวโน้มที่จะรุนแรงยิ่งขึ้น (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570), 2565)

ปัจจุบันการบริหารจัดการภัยแล้งของประเทศไทยในส่วนของภาครัฐ ดำเนินการภายใต้แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564-2570 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการตั้งแต่ระยะก่อนเกิดภัย ระหว่างเกิดภัย และหลังเกิดภัย ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและของรัฐ (คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ, 2564) แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการดังกล่าว พบว่า ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนได้จากการเกิดภัยแล้งซ้ำซากในหลายพื้นที่

จังหวัดนครราชสีมาเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ประสบปัญหาภัยแล้งซ้ำซาก โดยเฉพาะพื้นที่นอกเขตชลประทานที่มีข้อจำกัดทั้งด้านแหล่งน้ำ ระบบลำเลียงน้ำ และการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต นอกจากนี้การบริหารจัดการน้ำในหลายพื้นที่ยังคงเน้นการตอบสนองภายหลังเกิดภัยมากกว่าการบริหารจัดการเชิงป้องกันและการลดความเสี่ยงจากภัยแล้งในระยะยาว แนวคิดการบริหารจัดการภัยพิบัติสมัยใหม่เสนอว่า การลดผลกระทบจากภัยแล้งจำเป็นต้องดำเนินการบนฐานของการวิเคราะห์ความเสี่ยงภัยพิบัติ ซึ่งพิจารณาทั้งลักษณะภัย ความเปราะบาง และศักยภาพในการรับมือของพื้นที่ (Baas et al., 2008) โดยการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพควรเชื่อมโยงมาตรการด้านโครงสร้างและมาตรการที่ไม่ใช่โครงสร้าง รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ

จากบริบทดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน จังหวัดนครราชสีมา โดยประยุกต์แนวคิดการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk Management) ร่วมกับแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (Water Resource Management) โดยมองว่าความเสี่ยงภัยแล้งเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะภัย ความเปราะบาง และศักยภาพในการรับมือของพื้นที่ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจึงไม่ควรมุ่งเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการความรู้ และการเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวของพื้นที่ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศร่วมด้วย และสังเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการลดผลกระทบจากภัยแล้งและเสริมสร้างความมั่นคงด้านน้ำอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยประยุกต์แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research = PAR) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา แลกเปลี่ยนข้อมูล และร่วมพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน จังหวัดนครราชสีมา การศึกษามุ่งศึกษาบริบทพื้นที่ วิเคราะห์องค์ประกอบความเสี่ยงภัยแล้ง และสังเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เหมาะสม

กับบริบทเชิงพื้นที่ โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกตภาคสนาม และการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การเลือกพื้นที่ในการวิจัย คณะผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกในแต่ละลำดับขั้นตอน ได้แก่ ระดับอำเภอ 1. เป็นพื้นที่นอกเขตชลประทาน 2. เป็นพื้นที่ที่ประสบภัยแล้งมากกว่า 5 ครั้ง จากปี 2554 – 2562 (สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดนครราชสีมา, 2559) 3. เป็นพื้นที่ที่มีขนาดและจำนวนประชากรมากที่สุด และ 4. เป็นพื้นที่ที่มีลำน้ำไหลผ่าน และระดับต่ำล โดยกำหนดเกณฑ์ให้ครอบคลุมคุณลักษณะของพื้นที่ศึกษาโดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่มีลำน้ำหลักไหลผ่าน และพื้นที่ที่ไม่มีลำน้ำหลักไหลผ่านและเป็นพื้นที่ประสบภัยแล้งอย่างต่อเนื่อง จากเกณฑ์ดังกล่าวพื้นที่ในการศึกษาคัดเลือกครั้งนี้ คือ พื้นที่ตำบลเมืองปราสาท ตำบลลำคอง และตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งในการศึกษานี้ถือเป็นพื้นที่เดียวกันในเชิงกายภาพที่สะท้อนลักษณะของพื้นที่นอกเขตชลประทานที่ประสบปัญหาภัยแล้งซ้ำซากอย่างชัดเจน ทั้งในด้านข้อจำกัดของระบบแหล่งน้ำ ความเปราะบางของภาคเกษตรกรรม และผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนจึงเหมาะสมต่อการศึกษาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเชิงพื้นที่

2. กลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 4 ระดับ รวมทั้งสิ้น 68 คน ประกอบด้วย 1. ระดับครัวเรือน ได้แก่ เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง จำนวน 30 คน 2. ระดับชุมชน ได้แก่ ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำระดับชุมชน อาทิ ผู้นำด้านการปกครอง (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน) อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน ประธานกลุ่มองค์กรชุมชน ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 30 คน โดยทั้ง 2 ระดับมีเกณฑ์เป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนมานานกว่า 25 ปี เห็นพัฒนาการของชุมชน สามารถให้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม หรือสภาพแวดล้อม เหตุการณ์ภัยแล้ง และการจัดการทรัพยากรน้ำ 3. ระดับท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ปลัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้อำนวยการกองช่าง นักวิชาการเกษตรหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน และเจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย และ 4. ระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้บริหารหรือตัวแทนของหน่วยงานในการบริหารจัดการพื้นที่นอกเขตชลประทาน ประกอบด้วย สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 5 และ โครงการชลประทานจังหวัดนครราชสีมา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการศึกษาพื้นที่ภาคสนาม ประกอบด้วย 1. แบบศึกษาเอกสาร (Document Review Form) ใช้สำหรับรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ สถานการณ์ภัยแล้ง แผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาพื้นที่ แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ข้อมูลแหล่งน้ำ และข้อมูลสถิติภัยแล้ง 2. แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guideline) ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น และระดับจังหวัด โดยครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ลักษณะภัยแล้ง ความเปราะบาง ศักยภาพในการรับมือ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และแนวทางการลดผลกระทบจากภัยแล้ง 3. แนวทางการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview Guideline) ใช้สำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ภัยแล้ง ปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และแนวทางการบริหารจัดการน้ำที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ 4. แบบบันทึกการสังเกตภาคสนาม (Field Observation Form) ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลด้านสภาพกายภาพของพื้นที่ ระบบแหล่งน้ำ เส้นทางลำเลียงน้ำ พื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง และรูปแบบการใช้น้ำของประชาชนในพื้นที่ศึกษา และ 5. แนวทางการประชุม

เชิงปฏิบัติการ (Workshop Guideline) ใช้สำหรับการประชุมร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อร่วมกันพิจารณา ตรวจสอบ และสังเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน

เครื่องมือวิจัยทั้งหมดได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการสาธารณสุข จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความครอบคลุม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) อาทิ แผนที่ภูมิประเทศ แผนที่แสดงแหล่งน้ำ จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และการบริหารจัดการในพื้นที่ภัยแล้ง 2. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 3 ช่วง ช่วงแรกนี้เป็นการแนะนำตัว แนะนำโครงการวิจัยกับหน่วยงาน ชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นสัมภาษณ์กลุ่มและสัมภาษณ์แบบเชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เรียงลำดับจากประเด็นคำถามตามแบบสัมภาษณ์ และทำการบันทึกการสนทนาโดยใช้ เครื่องบันทึกภาพและเครื่องบันทึกเสียง การศึกษาครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ กับคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา หลังจากนั้นเป็นการประชุม เชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อลดผลกระทบจากความเสี่ยงภัยแล้ง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ลงพื้นที่ภาคสนาม แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิง เนื้อหา โดยการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลอยู่ในสภาพที่พร้อมจะนำไปวิเคราะห์ได้โดยสะดวก คณะผู้วิจัย ทำการจัดระเบียบข้อมูลใน 2 ด้าน คือ 1. การจัดระเบียบทางกายภาพข้อมูล เริ่มต้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดระเบียบข้อมูลทางกายภาพด้วยการถอดเทปการสัมภาษณ์ ด้วยการถอดชนิดคำต่อคำ และรักษาไว้ซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกและบรรยากาศ แล้วจัดพิมพ์ข้อมูลลงเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม Microsoft Word 2. การจัดระเบียบเนื้อหาข้อมูล ด้วยการจัดเก็บข้อมูลเป็นประเภท ๆ การจำแนกข้อมูล เป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา ตัวอย่างเช่น บริบทชุมชนด้านกายภาพ ประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ คือ สภาพภูมิประเทศ คุณลักษณะดิน การใช้ประโยชน์จากที่ดิน เป็นต้น จากนั้นจึงนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนา วิเคราะห์ (Analytical description) ซึ่งเป็นการบรรยาย อธิบายปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง ประเด็นต่าง ๆ ตามกลุ่มที่จัดไว้เข้าด้วยกันตามความสัมพันธ์ที่ประเด็นเหล่านั้นมีต่อกัน การสรุปและการตีความ ข้อเท็จจริง ตลอดจนนำเสนอข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎี

คณะผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตภาคสนาม รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลระหว่าง ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละระดับ ได้แก่ ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น และระดับจังหวัด เพื่อให้ข้อมูล มีความสอดคล้อง ครบถ้วน และสะท้อนข้อเท็จจริงของพื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์ได้เป็น 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1. บริบทพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขต ชลประทาน 2. องค์ประกอบความเสี่ยงภัยแล้ง 3. แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำหลายระดับ และ 4. แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติ ภัยแล้งนอกเขตชลประทาน

1. บริบทพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ศึกษามีสภาพกายภาพเสี่ยงในเรื่องภัยแล้ง อันเกิดจากสภาพภูมิประเทศที่ตั้งอยู่นอกเขตชลประทาน ไม่มีระบบชลประทานหรือแหล่งน้ำสำหรับการทำการเกษตรที่เพียงพอ สภาพภูมิอากาศเป็นเขตพื้นที่อากาศร้อน ฤดูร้อนจะร้อนมาก ในช่วงฤดูฝนจะมีปริมาณฝนน้อย การประกอบอาชีพหลักคือ ทำนา ปลูกพริก พืชผักและไม้ผล ทำปศุสัตว์ การผลิตทางการเกษตรจะอาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้น้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร จึงมีการอพยพแรงงานไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมในเมืองและต่างจังหวัด

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาภัยแล้งของพื้นที่ศึกษาไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานน้ำ ระบบการจัดการน้ำ และศักยภาพในการรับมือของชุมชนร่วมด้วย

2. องค์ประกอบความเสี่ยงภัยแล้ง

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบความเสี่ยงภัยแล้งแบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ลักษณะภัยแล้ง ความเปราะบาง และศักยภาพในการรับมือ

2.1 ลักษณะภัยแล้ง เกิดขึ้นใน 2 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ ภัยแล้งจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล และภัยแล้งจากฝนทิ้งช่วงเป็นระยะเวลานาน ซึ่งทั้งสองลักษณะส่งผลโดยตรงต่อปริมาณน้ำต้นทุน และระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ที่ไม่มีระบบกักเก็บน้ำและไม่มีลำน้ำหลักไหลผ่าน

2.2 ความเปราะบาง

2.2.1 ความเปราะบางทางกายภาพ ได้แก่ 1. สภาพที่ตั้งไม่มีลำน้ำหลักไหลผ่าน ต้องพึ่งน้ำฝนในการอุปโภคบริโภคและทำการเกษตร 2. ปริมาณน้ำต้นทุนน้อยปริมาณน้ำมาจากลำน้ำหลักถ้ามีปริมาณที่มากเพียงพอ ก็สามารถที่จะนำน้ำที่ผ่านตำบลต่าง ๆ มาถึงพื้นที่ศึกษาได้ แต่ส่วนใหญ่คือปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการลำเลียง และ 3. ข้อจำกัดของประสิทธิภาพเส้นทางลำเลียงน้ำ บางช่วงลำห้วยจะมีขนาดเล็กมาก หรือบางช่วงแคบและตื้นเขินปริมาณน้ำไหลไม่สะดวกจนไม่สามารถลำเลียงน้ำไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.2 ความเปราะบางทางสังคม ได้แก่ 1. ขาดการจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ทำให้คนในชุมชนไม่มีความตระหนักและเข้าใจถึงการเสี่ยงภัยแล้ง ไม่มีกระบวนการกลุ่มในชุมชนและระหว่างชุมชน เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการน้ำร่วมกัน 2. การไม่ได้รับการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ทำให้ขาดความสามารถด้านความรู้และเทคนิควิชาการ จึงส่งผลกระทบต่อ การได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง และ 3. ขาดการจัดทำแผนที่เส้นทางเดินน้ำและพื้นที่เสี่ยงภัย การทำแผนที่ทำให้ได้รับรู้ถึงเส้นทางน้ำ ทิศทางการไหลของน้ำ รู้ถึงพื้นที่เสี่ยงภัยและทิศทางการที่จะกักเก็บน้ำ

2.3 ศักยภาพในการรับมือ ได้แก่ 1. การเตรียมแหล่งกักเก็บน้ำ เช่น ขุดบ่อบาดาล ขุดสระเป็นของตนเอง สามารถจะช่วยลดผลกระทบจากภาวะภัยแล้งได้ 2. การสำรวจแหล่งน้ำ หากแหล่งน้ำมีความตื้นเขินอาจจะประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค 3. การติดตามเฝ้าระวังสถานการณ์ภัยแล้ง โดยผ่านช่องทางข่าวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสื่อต่าง ๆ และ 4. การสร้างเครือข่ายชุมชน หากระดับน้ำเริ่มลดลงปริมาณมากก็จะมีการประชุมร่วมกันในหมู่บ้าน หากปัญหาเกินศักยภาพในการรับมือใช้การประสานงานขอความช่วยเหลือจากหมู่บ้านพื้นที่ใกล้เคียง

จากองค์ประกอบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความเสี่ยงภัยแล้งของพื้นที่ศึกษาเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะภัย ความเปราะบางของพื้นที่ และข้อจำกัดด้านศักยภาพในการรับมือ ซึ่งส่งผลให้พื้นที่นอกเขตชลประทานมีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยแล้งซ้ำซากและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3. แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำหลายระดับ

ผลการศึกษาพบว่า แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 4 ระดับ ประกอบด้วยแผนจำนวนรวม 16 แผน

3.1 แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำระดับจังหวัด ประกอบด้วย 1. แผนการป้องกันและลดผลกระทบ ได้แก่ ก่อสร้างฝายน้ำล้นระหว่างอาคารบังคับน้ำ ปรับลักษณะคันคลอง พัฒนาศักยภาพเส้นทางลำเลียงน้ำ เพิ่มพื้นที่แก้มลิง พัฒนาเส้นทางน้ำใหม่ เพิ่มบ่อน้ำผิวดิน พัฒนาลังข้อมูลภัยแล้งระดับจังหวัด 2. แผนการเตรียมพร้อมรับภัยแล้ง ได้แก่ ส่งเสริมให้ทุกระดับสร้างแนวปฏิบัติในการลดความเสี่ยงภัยแล้ง 3. แผนการจัดการในภาวะฉุกเฉิน ได้แก่ การมีแผนเผชิญเหตุ และ 4. แผนการจัดการหลังการเกิดภัยแล้ง ได้แก่ ทบทวนแผนการบริหารจัดการน้ำ แผนงานปรับปรุงองค์กรเพื่อการบริหารจัดการน้ำ

3.2 แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย 1. แผนการป้องกันและลดผลกระทบ ได้แก่ พัฒนาแหล่งน้ำ ส่งเสริมการประเมินความเสี่ยงภัยแล้งระดับชุมชน จัดทำแผนที่เส้นทางเดินน้ำ และการจัดทำแผนที่เสี่ยงภัยแล้ง 2. แผนการเตรียมพร้อมรับภัยแล้ง ได้แก่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ และสำรวจตรวจสอบแหล่งกักเก็บน้ำ 3. แผนการจัดการในภาวะฉุกเฉิน ได้แก่ การเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ และการแจกจ่ายน้ำให้แก่ราษฎร และ 4. แผนการจัดการหลังการเกิดภัยแล้ง ได้แก่ ส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ

3.3 แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำระดับชุมชน ประกอบด้วย 1. แผนการป้องกันและลดผลกระทบ ได้แก่ ศึกษาข้อมูลภัยแล้งของชุมชน และจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาภัยแล้งของชุมชน 2. แผนการเตรียมพร้อมรับภัยแล้ง ได้แก่ ดูแลรักษาแหล่งน้ำสาธารณะ และประชาสัมพันธ์ให้ใช้น้ำอย่างประหยัด 3. แผนการจัดการในภาวะฉุกเฉิน ได้แก่ ใช้กฎระเบียบบังคับในชุมชน และสร้างความร่วมมือในชุมชน 4. แผนการจัดการหลังการเกิดภัยแล้ง ได้แก่ จัดระบบการปลูกพืชที่เหมาะสม

3.4 แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำระดับครัวเรือน ประกอบด้วย 1. แผนการป้องกันและลดผลกระทบ ได้แก่ ขุดบ่อน้ำหรือสระ และสร้างความหลากหลายในการเพาะปลูก 2. แผนการเตรียมพร้อมรับภัยแล้ง ได้แก่ ปรับเปลี่ยนพืชใช้น้ำน้อย จัดหาวัสดุอุปกรณ์กักเก็บน้ำ และติดตามข้อมูลข่าวสาร 3. แผนการจัดการในภาวะฉุกเฉิน ได้แก่ ใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า และ 4. แผนการจัดการหลังการเกิดภัยแล้ง ได้แก่ หาแหล่งน้ำเป็นของตนเอง และเข้าโครงการประกันความเสี่ยง

ผลการศึกษา พบว่า แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในแต่ละระดับมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะการบริหารจัดการหลายระดับ (Multi-level Water Management) โดยระดับครัวเรือนและชุมชนทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงปฏิบัติการ ขณะที่ระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดทำหน้าที่สนับสนุนด้านนโยบาย โครงสร้างพื้นฐาน และการบริหารจัดการเชิงระบบ ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างระดับดังกล่าวถือเป็นกลไกสำคัญในการลดความเสี่ยงภัยแล้งของพื้นที่นอกเขตชลประทาน

4. แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน

จากการสังเคราะห์ข้อมูลบริบทพื้นที่ องค์ประกอบความเสี่ยงภัยแล้ง และแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำหลายระดับ สามารถพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทานได้ โดยประกอบด้วยมาตรการสำคัญ 2 ด้าน ได้แก่ มาตรการที่ใช้โครงสร้าง และมาตรการที่ไม่ใช้โครงสร้าง ซึ่งทั้งสองมาตรการต้องดำเนินการควบคู่กันอย่างเป็นระบบ

4.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยมาตรการที่ใช้โครงสร้าง ประกอบด้วย 1. การจัดทำ “ผังโยงใยเครือข่ายลำน้ำหลักและลำเหมือง” โดยการพัฒนา “เหมือง” “คลอง” หรือลำสาขาที่เคยถูกละเลยให้สามารถไหลไปรวมเข้ากับแม่น้ำสายหลักได้ 2. การพัฒนาระบบการจัดสรรน้ำ โดยการใช้ระบบกระจายน้ำแสงอาทิตย์ ด้วยการเปลี่ยนแสงแดดให้เป็นไฟฟ้าเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนปั๊มและระบบชลประทาน ผันน้ำไปยัง

แหล่งน้ำที่ต้องการเติมที่อยู่ที่สูงกว่า เทคโนโลยีพลังงานแสงอาทิตย์จึงเป็นนวัตกรรมที่ช่วยแก้ปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 3. การเพิ่มพื้นที่แก้มลิง เพื่อกักเก็บสำรองน้ำไว้ในขณะที่ปริมาณน้ำมากในขณะที่ถึงฤดูแล้งน้ำก็ขาดแคลนจึงนำน้ำมาใช้ และ 4. การพัฒนาศักยภาพเส้นทางลำเลียงน้ำ โดยการขุดคลองซอยขนาดเล็กเพื่อขยายทางเดินน้ำจากแหล่งน้ำหลัก

4.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยมาตรการที่ไม่ใช้โครงสร้าง ประกอบด้วย 1. การส่งเสริมการประเมินความเสี่ยงภัยแล้ง เป็นการตรวจสอบระดับของความเสี่ยงที่ชุมชนหรือสังคมมีต่อภัยแล้งทุกระดับ 2. การจัดทำแผนที่เส้นทางเดินน้ำและพื้นที่เสี่ยงภัย 3. การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน 4. การส่งเสริมการจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และ 5. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่กล่าวมา เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนทั้งผู้ใช้น้ำและผู้ที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกันจัดสรรและจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นธรรม ทั้งระดับจังหวัด ท้องถิ่น ชุมชน และครัวเรือน ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ อีกทั้งแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้งใช้มาตรการที่ใช้โครงสร้างและไม่ใช้โครงสร้าง ส่งเสริมการประเมินความเสี่ยงภัยแล้ง อันจะทำให้การแก้ปัญหาสอดคล้องกับบริบทพื้นที่และสังคม นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับมุมมองทางภูมิศาสตร์ที่หลากหลาย ทั้งพื้นที่ที่มีลำน้ำไหลผ่านซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบ และพื้นที่ที่ไม่มีลำน้ำไหลผ่านซึ่งมีลักษณะที่มีความลาดชันสูง อันจะทำให้ได้แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่ครอบคลุมคุณลักษณะที่มีความหลากหลาย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า ปัญหาภัยแล้งของพื้นที่ศึกษาไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านธรรมชาติเพียงอย่างเดียวแต่เกี่ยวข้องกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานน้ำ ระบบการจัดการน้ำ และศักยภาพในการรับมือของชุมชนร่วมด้วย สอดคล้องกับแนวคิดภัยพิบัติที่กล่าวว่า การที่ภัยพิบัติจะเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ใดนั้นจะขึ้นกับองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ภัยความเปราะบาง และศักยภาพในการรับมือ (Baas et al., 2008) อาทิ บริบทพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน ไม่มีระบบชลประทานหรือแหล่งน้ำ การประกอบอาชีพหลักคือการทำการเกษตร สอดคล้องกับการศึกษาของกัญญาณัฐ จตุเทน (2566) พบว่า แหล่งน้ำผิวดินที่กักเก็บตามเขื่อน อ่างเก็บน้ำหนองน้ำสาธารณะมีปริมาณไม่เพียงพอ ส่งผลผลิตทางการเกษตรที่อาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่

จากผลการวิจัยพบว่า ความเปราะบาง ประกอบด้วย 1. ความเปราะบางทางกายภาพ อาทิ สภาพที่ตั้งไม่มีลำน้ำหลักไหลผ่าน สอดคล้องกับการศึกษาของวรชยา เชื้อจันทิก และพัชรินทร์ วิทยาเอนกนันท์ (2562) ที่พบว่าในพื้นที่ของหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่เสี่ยงภัยแล้ง สภาพที่ตั้งชุมชนไม่มีสายน้ำไหลผ่านทำให้เกษตรกรได้รับผลกระทบจากผลผลิตที่เสียหาย 2. ความเปราะบางทางสังคม อาทิ การไม่ได้รับการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ สอดคล้องกับการศึกษาของวรชยา เชื้อจันทิก และพัชรินทร์ วิทยาเอนกนันท์ (2562) ที่พบว่า การเข้าถึงการสนับสนุนความรู้จากภาครัฐ เมื่อเกิดปัญหาภัยแล้งภายในหมู่บ้านได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และจากผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพในการรับมือ อาทิ การเตรียมแหล่งกักเก็บน้ำ เช่น การสร้างเครือข่ายชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของสาธิตา นาวิระ และคณะ (2564) ที่พบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในการปรับตัวต่อผลกระทบจากภัยแล้ง อาทิ การจัดตั้งกลุ่มหรือเครือข่ายซึ่งมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินงานที่ชัดเจน และดำเนินการประสานงานเพื่อขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกทั้งด้านเทคนิคและงบประมาณ

จากผลการวิจัยพบว่า แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำหลายระดับ ประกอบด้วย 1. ระดับจังหวัด อาทิ แผนการเตรียมพร้อมรับภัยแล้ง ได้แก่ ส่งเสริมให้ทุกระดับสร้างแนวปฏิบัติในการลดความเสี่ยงภัยแล้ง สอดคล้องกับคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ (2564) ที่กล่าวว่า การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย เป็นแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการลดโอกาสที่จะได้รับผลกระทบทางลบจากสาธารณภัย ควรส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนและทุกระดับสร้างแนวปฏิบัติในการลดความเสี่ยง 2. ระดับท้องถิ่น อาทิ แผนการเตรียมพร้อมรับภัยแล้ง ได้แก่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ สอดคล้องกับการศึกษาของชิษณุพงศ์ ยศบุญยืน และคณะ (2566) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์ต่อการแก้ปัญหาภัยแล้งแบบยั่งยืน โดยการบูรณาการทุกภาคส่วนและประชาชนในพื้นที่ในการร่วมกันแก้ไขปัญหาภัยแล้ง 3. ระดับชุมชน อาทิ แผนการป้องกันและลดผลกระทบ ได้แก่ จัดตั้งคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาภัยแล้งของชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของจำลอง โพธิ์บุญ (2566) พบว่า ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการต้องมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางการประสานงานในทุกระดับให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น รวมทั้งในเรื่องการขอความช่วยเหลือสนับสนุนด้านองค์ความรู้และงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ ส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนในการป้องกัน แก้ไขปัญหาภัยแล้ง รวมถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน เพื่อเป็นตัวอย่างแนวทางการปฏิบัติที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ ในชุมชน และแผนการเตรียมพร้อมรับภัยแล้ง ได้แก่ ดูแลรักษาแหล่งน้ำ สอดคล้องกับการศึกษาของกัญญานุช จตุเทน (2566) ที่พบว่า ชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อไม่ให้มีสภาพที่เสื่อมโทรมลงตามสภาพธรรมชาติ ไม่ทำลายระบบนิเวศ ไม่ให้ต้นเขินโดยการขุดลอกหนองและบึงให้มีความลึกที่สามารถเก็บน้ำได้มากขึ้น และ 4. ระดับครัวเรือน อาทิ แผนการป้องกันและลดผลกระทบ ได้แก่ ขุดบ่อน้ำหรือสระ สอดคล้องกับการศึกษาของกัญญานุช จตุเทน (2566) พบว่า สภาพแวดล้อมยังส่งผลกระทบต่อเนื่องจากปริมาณฝนที่ลดลง ฝนทิ้งช่วง ทำให้แหล่งน้ำผิวดินที่กักเก็บตามเขื่อน อ่างเก็บน้ำ หนองน้ำสาธารณะมีปริมาณไม่เพียงพอสำหรับการเกษตรอย่างทั่วถึง

จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน ประกอบด้วย 1. มาตรการที่ใช้โครงสร้าง อาทิ การพัฒนาศักยภาพเส้นทางลำเลียงน้ำ โดยการขุดคลองซอยขนาดเล็กเพื่อขยายทางเดินน้ำจากแหล่งน้ำหลัก สอดคล้องกับการศึกษาของพหลศักดิ์ คะทัตน์ และคณะ (2565) ที่พบว่า ควรมีการขยายพื้นที่การส่งน้ำเข้าถึงพื้นที่ทางการเกษตรอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะพื้นที่การเกษตร ความเสี่ยงภัยแล้งทุกระดับ 2. มาตรการที่ไม่ใช้โครงสร้าง อาทิ การส่งเสริมการประเมินความเสี่ยงภัยแล้ง เป็นการตรวจสอบระดับของความเสี่ยงที่ชุมชนหรือสังคมมีต่อภัยแล้งทุกระดับ สอดคล้องกับการศึกษาของ Liu et al. (2019) ที่พบว่า การประเมินความเสี่ยงภัยแล้งและน้ำท่วมทางการเกษตรมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการจำลองการป้องกันภัยพิบัติและเพิ่มรายได้ของเกษตรกร การประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติสามารถสะท้อนกฎหมายและลักษณะของภัยพิบัติได้อย่างสังหรณ์ใจและครอบคลุมมากขึ้น และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในภูมิภาค อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sahana et al. (2021) ที่พบว่า การจัดการความแห้งแล้งในระยะยาวจำเป็นต้องมีการประเมินและกำหนดลักษณะอันตรายจากภัยแล้ง ความอ่อนแอและความเสี่ยงอย่างเหมาะสม การประเมินความเสี่ยงภัยแล้งที่ครอบคลุม ความละเอียด และระดับประเทศจะดำเนินการโดยพิจารณาจากภัยแล้ง ดัชนีการชลประทาน สัดส่วนของน้ำและความพร้อมใช้ของน้ำใต้ดินเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่สุดในการประเมินสามารถช่วยผู้มีอำนาจตัดสินใจและหน่วยงานของรัฐ ในการวางแผนแนวทางการดำเนินการเฉพาะภูมิภาคเพื่อสร้างความยืดหยุ่นจากภัยแล้ง

นอกจากนี้การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ สอดคล้องกับการศึกษาของ Lottering et al. (2021) ที่พบว่า การฟื้นตัวจากภัยแล้ง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดการภัยแล้งและการลดความเสี่ยง อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ Chou & Wu (2014) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมภายในชุมชนสามารถบรรลุ การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติและสอดคล้องกับการศึกษาของจิรนนท์ ยายะวงษ์ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2564) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนและระหว่างชุมชน เป็นการสร้างความตระหนักให้กับชุมชนให้เห็นถึงความสำคัญในการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้ง

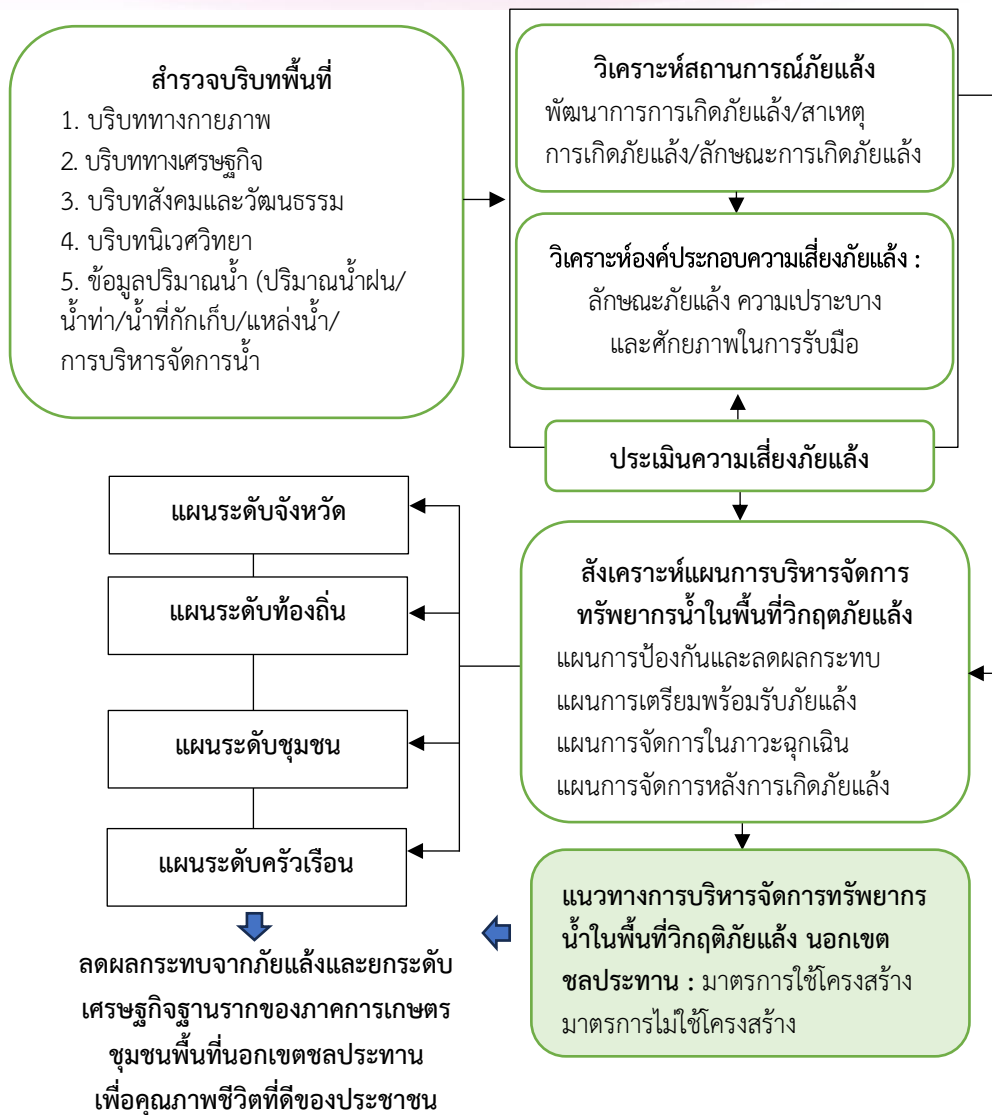
ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่นอกเขตชลประทาน ควรเปลี่ยนจากแนวทางการบริหารจัดการเชิงตอบสนองภายหลังเกิดภัย ไปสู่การบริหารจัดการเชิงป้องกัน บนฐานการวิเคราะห์ความเสี่ยงภัยแล้ง ซึ่งเป็นการยกระดับแนวคิดการบริหารจัดการน้ำจากการจัดการ ทรัพยากรน้ำทั่วไปไปสู่การบริหารจัดการน้ำเชิงปรับตัวที่ให้ความสำคัญกับความเปราะบางของพื้นที่ การมีส่วนร่วม ของชุมชน และความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้สำคัญจากการวิจัยครั้งนี้ คือ กรอบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำบนฐานความเสี่ยงภัยแล้ง สำหรับพื้นที่นอกเขตชลประทาน ซึ่งบูรณาการการวิเคราะห์บริบทพื้นที่ การประเมินองค์ประกอบความเสี่ยงภัยแล้ง และการจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำหลายระดับ ได้แก่ ระดับครัวเรือน ชุมชน ท้องถิ่น และจังหวัด ภายใต้ การเชื่อมโยงกับแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ ทำให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เชิงรุก ที่มุ่งลดความเปราะบาง เพิ่มศักยภาพในการรับมือ และเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวต่อภัยแล้ง อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย แสดงถึงการยกระดับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้ง โดยการบูรณาการ “แนวคิดความเสี่ยงภัยพิบัติ (Disaster Risk)” กับ “แผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย แห่งชาติ” ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่นอกเขตชลประทานเป็นเชิงรุกและมีเป้าหมายชัดเจน จากการประเมินความเสี่ยงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจะเป็นไปตามลำดับความสำคัญของความเสี่ยง เป็นการเปลี่ยนจากระบบตอบสนองแบบ Reactive ไปเป็นระบบบริหารบนฐานข้อมูล

อธิบายองค์ความรู้ได้ดังแสดงในภาพที่ 1 โดยเริ่มจากการวิเคราะห์บริบทพื้นที่และองค์ประกอบ ความเสี่ยงภัยแล้ง ก่อนนำไปสู่การจัดทำแผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำหลายระดับ และการกำหนดมาตรการ ทั้งด้านโครงสร้างและไม่ใช้โครงสร้าง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านน้ำและลดความเสี่ยงภัยแล้งอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำบนฐานความเสี่ยงภัยแล้งในพื้นที่นอกเขตชลประทาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำบนฐานการวิเคราะห์ความเสี่ยงภัยแล้ง โดยมุ่งลดความเปราะบางของพื้นที่และเสริมสร้างศักยภาพในการรับมือและการปรับตัวของชุมชน เพื่อเปลี่ยนแนวทางจากการจัดการภัยพิบัติแบบตอบสนองไปสู่การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ
2. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนการบูรณาการมาตรการที่ใช้โครงสร้างและมาตรการที่ไม่ใช้โครงสร้างควบคู่กัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่นอกเขตชลประทานอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. หน่วยงานภาครัฐควรมีการส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประเมินความเสี่ยงภัยแล้งทั้งมิติเชิงกายภาพและสังคมโดยใช้เครื่องมือในการประเมิน เช่น ตารางเมทริกซ์ที่ระบุระดับความเป็นไปได้ในการเกิดความเสี่ยงภัยแล้งและระดับผลกระทบ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน แล้วนำมาจัดทำแผน

การป้องกันและลดผลกระทบภัยแล้ง เพื่อการพัฒนาแบบองค์รวมอย่างยั่งยืน อันจะเป็นการแก้ปัญหาในระยะยาว มากกว่าการบริหารจัดการเชิงรับ

2. หน่วยงานภาครัฐควรมีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทาน แบบสมดุล ด้วยการจัดทำ “ผังโยงโยเครือข่ายลำน้ำหลักและลำเหมือง” โดยให้ความสำคัญกับลำสาขา เทียบเท่าลำน้ำหลัก โดยการพัฒนาเส้นทางลำเลียงน้ำหรือลำสาขา เพื่อเพิ่มผลิตภาพของน้ำเชิงพื้นที่

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ โดยการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้มาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ซึ่งความคิดที่หลากหลายในการแก้ไขปัญหาภัยแล้ง ทำให้ประชาชนเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของตนเองและชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำ และจัดทำ “ผังโยงโยเครือข่ายลำน้ำ” เพื่อป้องกันอุทกภัยในภavnน้ำมากโดยการผลักดันไปใส่แก้มลิงและอ่างเก็บน้ำ ถ้าน้ำน้อยก็ดึงน้ำจากแหล่งกักเก็บน้ำมาใช้ เป็นวิธีการที่เพิ่มศักยภาพในการกักเก็บน้ำให้ได้มากที่สุด เพื่อนำไปสู่ผลการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำได้อย่างครอบคลุม

2. ควรมีการศึกษาระบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีความยั่งยืนและสามารถปรับตัวได้ โดยบูรณาการแนวคิดเชิงระบบ การบริหารเชิงพื้นที่ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการจัดการน้ำและเสริมสร้างความมั่นคงด้านน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งของประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วิกฤติภัยแล้งนอกเขตชลประทานของจังหวัดนครราชสีมา” คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) ที่ได้สนับสนุนทุน ปีงบประมาณ 2563 สำหรับการศึกษาในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กัญญาณัฐ จตุเทน. (2566). แนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชนเมือง
ขอนแก่น: กรณีศึกษาบ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านพุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น.
Journal of Spatial Development and Policy, 1(5), 13–30.
- คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ. (2564). แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
แห่งชาติ พ.ศ. 2564-2570. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2569 จาก <https://shorturl.asia/3gAOor>.
- จำลอง โพธิ์บุญ. (2566). การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการปรับตัวต่อปัญหาภัยแล้ง: กรณีศึกษาชุมชนสายทอง
อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน, 19(2), 4–27.
- จิรนนท์ ยายะวงษ์ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2564). แนวทางการบริหารจัดการปัญหาภัยแล้ง ในเขตพื้นที่
องค์การบริหาร ส่วนตำบลโป่งแดงอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. Journal of Modern Learning
Development, 6(2), 86–99.
- ชิษณุพงศ์ ยศบุญยืน และคณะ. (2566). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการแก้ไขปัญหาภัยแล้งแบบยั่งยืน
ในเทศบาลตำบลทาลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. วารสารภูมินิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน, 4(1), 1–14.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). (2565, 1 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุ
เบกษา. เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 13.

- พหลศักดิ์ คะทัศน์ และคณะ. (2565). การจัดการน้ำสำหรับการเกษตรในภาวะภัยแล้งของเกษตรกรผู้ใช้น้ำโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แฝก-แม่จัด อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร, 39(3), 169-179.
- วรชยา เชื้อจันทิก และพัชรินทร์ วิทยาเอนกนันท์. (2561). การพัฒนาการบริหารจัดการความเสี่ยงของภาคการเกษตรบนพื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2562). การพัฒนาแผนการบริหาร จัดการความเสี่ยงของภาคการเกษตรบนพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการกักการปกครองระดับท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกุดพิมาน อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 10(1), 75-94.
- วรชยา เชื้อจันทิก. (2561). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการระดับลุ่มน้ำของลุ่มน้ำลำตะคอง (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สาธิตา นาวิระ และคณะ. (2564). ความสำเร็จในการปรับตัวต่อผลกระทบจากภัยแล้งของชุมชน: ศึกษากรณีชุมชนบ้านลุ่มทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน, 17(2), 82-95.
- สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดนครราชสีมา. (2559). สรุปพื้นที่ประสบภัยพิบัติอุทกภัยเหตุอุทกภัย ประจำปี 2550-2559. นครราชสีมา: สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดนครราชสีมา.
- Baas, S. et al. (2008). Disaster risk management systems analysis: A guide book.. Retrieved March 20, 2026, from <https://www.fao.org/4/i0304e/i0304e.pdf>.
- Chou, J. S. & Wu, J. H. (2014). Success factors of enhanced disaster resilience in urban communities. Natural Hazards, 74(2), 661-686.
- Liu, Y. et al. (2019). Integrated risk assessment for agricultural drought and flood disasters based on entropy information diffusion theory in the middle and lower reaches of the Yangtze River, China. International Journal of Disaster Risk Reduction, 38, 101194.
- Lottering, S. J. et al. (2021). Assessing the social vulnerability of small-scale farmers to drought in uMsinga, KwaZulu-Natal. International Journal of Disaster Risk Reduction, 65, 102568.
- Sahana. V. et al. (2021). Drought vulnerability and risk assessment in India: Sensitivity analysis and comparison of aggregation techniques. Journal of Environmental Management, 299(1), 113689.

อัตลักษณ์และการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ย่านกะดีจีนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

IDENTITY AND PARTICIPATION OF COMMUNITY FOR THE PROMOTION OF CULTURAL TOURISM: KADEEJEEN AREA, WAT KANLAYA, THONBURI, BANGKOK

ธวัชพล คงน้อย*, ธฐาศุภร์ จันประเสริฐ, นริสรา พึ่งโพธิ์สง

Thuwapol Kongnoi*, Thasuk Junprasert, Narisara Peungposop

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University

*Corresponding Author E-mail: thuwapol.kongnoi@g.swu.ac.th

Received February 12, 2026; Revised May 8, 2026; Accepted July 5, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนย่านกะดีจีนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของชุมชน จำนวน 13 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแนวคำถามการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ถอดความ จัดหมวดหมู่ และสังเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ย่านกะดีจีน แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1. อัตลักษณ์ที่จับต้องได้ ประกอบด้วย อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมในฐานะมรดกทางประวัติศาสตร์ สะท้อนผ่านศาสนสถานสำคัญที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดบุปผารามวรวิหาร วัดช่างตาครุส มัสยิดต้นสน และศาลเจ้าเกียนอันเกง รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สะท้อนประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วม เช่น พิพิธภัณฑ์บ้านกุฎีจีน เรือนจันทนภาพ และเรือนพระยาราชานุประดิษฐ์ และ 2. อัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ภูมิปัญญาอาหารจากการผสมผสานทางชาติพันธุ์ ทั้งอาหารโปรตุเกส ญวน ไทย และจีน ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาสิ่งประดิษฐ์ เช่น หมูแดงกระดาศ ประเพณีและวัฒนธรรม เช่น วันพระทรมานหรือวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ เทศกาลข้าวหม้อแกงหม้อ เทศกาลกินเจ ทั้งกระจาด และงานสมโภชวัดตลอดจนอัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์จากการอยู่ร่วมกันของชาวไทย โปรตุเกส จีน และมุสลิม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนความร่วมมือและความสมัครใจ แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านหรือนักเล่าเรื่อง ระดับครัวเรือน เปิดบ้านเป็นพิพิธภัณฑ์ ร้านอาหาร หรือจัดกิจกรรมต้อนรับโดยใช้ทรัพยากรของตน และระดับชุมชน รวมกลุ่มวางแผน กำหนดกิจกรรม และบริหารจัดการอัตลักษณ์เพื่อสร้างประโยชน์และรายได้แก่คนในย่านทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืนบนฐานวัฒนธรรมของพื้นที่ การวิจัยนี้จึงสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีนและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ชุมชน, การมีส่วนร่วมชุมชน, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ย่านกะดีจีน

Abstract

This research article aimed to examine community identity and community participation in promoting cultural tourism in the Kadeejeen area in ways that are consistent with the local context. The study employed a qualitative approach. Key informants consisted of 13 individuals who play significant roles in driving tourism activities within the community and were selected through purposive sampling. Research instruments included in-depth interviews and focus group discussion guidelines. Data were analyzed using content analysis, involving transcription, categorization, and synthesis to ensure alignment with the research objectives.

The findings revealed that the identity of the Kadeejeen area can be classified into two categories: tangible and intangible identity. Tangible identity includes architectural heritage as a historical legacy of the community, reflected in significant religious sites closely connected to local ways of life. These include Wat Prayurawongsawas Worawihan, Wat Kalayanamit Woramahawihan, Wat Buppharam Worawihan, Santa Cruz Church, Ton Son Mosque, and Kian Un Keng Shrine. It also encompasses cultural tourism sites that represent shared history and collective memory, such as the Baan Kudeejeen Museum, Chantanaphap House, and Phraya Rajanupradit House. Intangible identity consists of culinary wisdom shaped by ethnic integration Portuguese, Yuan (Vietnamese), Thai, and Chinese cuisines transmitted across generations; local craftsmanship, such as Moo Daeng Kradat (paper red pork); traditional festivals and cultural practices, including Good Friday, the Khao Mor Kaeng Festival, the Vegetarian Festival, the ritual charity, and temple celebrations; as well as the area's multi-ethnic composition, particularly the coexistence of Thai, Portuguese, Chinese, and Muslim communities. Community participation in tourism promotion is grounded in cooperation and voluntary engagement at three levels. At the individual level, residents act as hosts or storytellers. At the household level, families open their homes as museums, restaurants, or activity spaces, utilizing their own resources. At the community level, residents collectively plan activities and manage identity-based cultural assets to generate both direct and indirect benefits and income, thereby ensuring sustainable tourism development rooted in the cultural foundation of the area. This study therefore generates knowledge on the community identity of the Kudeejeen area and community participation in promoting and developing cultural tourism in alignment with the local context.

Keywords: Community Identity, Community Participatory, Cultural Tourism, Kadeejeen Area

บทนำ

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนารูปแบบไปตามพลวัตของสังคมและเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นไปที่คุณค่าและประสบการณ์ที่ได้รับจากที่ท่องเที่ยวมากกว่าจำนวนของนักท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่การสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความแตกต่างและเฉพาะตัว ดังนั้น การนำทุนวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว จึงได้รับความนิยมและเป็นการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและรักษามรดกวัฒนธรรมไม่ให้สูญหาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการเชื่อมโยงมิติของวัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมในระดับพื้นที่ หลายพื้นที่ใช้โอกาสจากการท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรม สร้างรายได้ และเพิ่มความรู้ภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง การศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (ชิตาวีร์ สุขคร, 2562)

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นลักษณะเฉพาะตัวหรือพื้นที่ ที่สามารถแสดงตัวตนที่แตกต่างของบุคคลหรือพื้นที่อื่น เกิดจากทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น ประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ วิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรม (Hall, 1996) ในระดับชุมชน อัตลักษณ์จึงไม่เพียงเป็นเครื่องบ่งชี้ความแตกต่างจากกลุ่มคนหรือพื้นที่อื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังเป็นความรู้สึกภาคภูมิใจและความเป็นเจ้าของของคนในชุมชนหรือพื้นที่ ดังนั้น อัตลักษณ์อาจสะท้อนผ่านสถาปัตยกรรม อาหาร การแต่งกาย ภาษา ประเพณี และค่านิยมทางสังคม (Jenkins, 2014) อัตลักษณ์ประกอบด้วย อัตลักษณ์ที่สามารถจับต้องได้ เช่น สถาปัตยกรรม ศาสนสถาน วัตถุโบราณ เป็นต้น และอัตลักษณ์ ที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น ความเชื่อ ศาสนา ภูมิปัญญา เชื้อชาติ ประเพณี เป็นต้น อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามพลวัตทางสังคม เวลา และประสบการณ์ร่วมของคนในพื้นที่ (จุติพร ปริญญากุล, 2567) ดังนั้น อัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวจึงกลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้เป็นจุดขายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว อัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นสามารถสร้างความเข้าใจและประสบการณ์ที่แตกต่างให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน (Cohen, 1988) ชุมชนที่มีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนจึงมีแนวโน้มที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้ การศึกษาอัตลักษณ์ในแต่ละพื้นที่จึงมีความสำคัญต่อการนำไปใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม (สิริกานต์ ทองพูน และคณะ, 2563)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Base Tourism: CBT) เป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น ทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ชุมชนควรได้รับการเตรียมความพร้อมและพัฒนาให้เข้มแข็งเพื่อสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน พร้อมกันนี้ควรส่งเสริมความเข้าใจของสังคมถึงความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวชุมชน โดยผู้ที่มาเยือนควรมาเพื่อการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนกับเจ้าของพื้นที่ ดังนั้น แนวคิดการท่องเที่ยวนี้จึงช่วยสร้างแรงสนับสนุนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ได้ระยะยาว นอกจากนี้ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมยังสามารถช่วยลดผลกระทบเชิงลบจากภายนอกเนื่องจากช่วยให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบทและคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรับรู้ความเป็นเจ้าของและเพิ่มทักษะของคนในชุมชนในการจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2558 และณัฐพัชร มณีโรจน์, 2560)

ย่านกะดีจีนเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยอยุธยา เนื่องจากพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านการค้าขาย เป็นจุดพักสินค้าก่อนเดินทางเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา ทำให้มีชุมชนชาวจีนเล็ก ๆ เกิดขึ้นต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้พระราชทานพื้นที่บางส่วนให้กับชาวโปรตุเกสที่ติดตามมา ตั้งถิ่นฐาน นอกจากนี้ ยังมีชาวมุสลิม (แขก) ได้อพยพมาเมื่อครั้งกรุงแตกเข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วย ทำให้พื้นที่นี้มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อ ความหลากหลายเหล่านี้ทำให้พื้นที่ย่านกะดีจีนมีความพิเศษ แตกต่าง และมีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งสามารถนำทรัพยากรในพื้นที่มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวได้ โดยการเปิดให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญ และเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชน จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยผลักดันให้ย่านกะดีจีนกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ แม้ว่าย่านกะดีจีนจะมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เด่นชัดและความหลากหลายเชิงชาติพันธุ์ แต่ในทางปฏิบัติยังคงมีปัญหาหลายประการในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เช่น การขาดกลไกในการดำเนินงาน การบูรณาการระหว่างหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก และการสื่อสารอัตลักษณ์ที่ไม่ชัดเจน ปัญหาเหล่านี้จึงส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ได้ จึงมีความ

จำเป็นต้องทำความเข้าใจสภาพปัจจุบันของพื้นที่ จากเหตุผลดังกล่าวการศึกษาในครั้งนี้คาดว่าจะได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวของย่านกะดีจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจอัตลักษณ์ชุมชน สถานการณ์การท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนย่านกะดีจีนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล พื้นที่ศึกษา คือ ย่านกะดีจีน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 6 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดประยุรวงศ์ ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนวัดกัลยาณ์ ชุมชนกุฎีขาว ชุมชนวัดบุปผาราม และชุมชนโรงคราม เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพด้านทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งในมิติประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญ ประเพณี อาหาร และวิถีชีวิตของชุมชน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้คัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ประชาชนในชุมชนย่านกะดีจีน จำนวน 13 คน ซึ่งมีบทบาทและเกี่ยวข้องโดยตรงกับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของพื้นที่ รายละเอียดแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายละเอียดผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ	ศาสนา	การศึกษา	ปีที่เข้าร่วม	ประสบการณ์
ชุมชนวัดประยุรวงศ์ 1	72	พุทธ	นักเรียนร้อย (พิเศษ)	2556	การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ชุมชนวัดประยุรวงศ์ 2	69	พุทธ	ป. 4	2556	ภูมิปัญญาชุมชนด้านอาหาร
ชุมชนวัดประยุรวงศ์ 3	77	พุทธ	ป. 4	2556	ภูมิปัญญาชุมชนด้านศิลปกรรม
ชุมชนกุฎีจีน 1	65	คริสต์	มศ. 5	2556	- การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นักเล่าเรื่องชุมชน

ตารางที่ 1 รายละเอียดผู้ให้ข้อมูล (ต่อ)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ	ศาสนา	การศึกษา	ปีที่เข้าร่วม	ประสบการณ์
ชุมชนกุฎีจีน 2	71	คริสต์	ปริญญาตรี	2556	- การจัดการ พิพิธภัณฑ์ - ผู้ประกอบการ ร้านอาหารและ เครื่องดื่ม - ภูมิปัญญาด้าน ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี
ชุมชนกุฎีจีน 3	48	คริสต์	ปริญญาตรี	2556	ผู้ประกอบการ ร้านอาหารและ เครื่องดื่ม
ชุมชนวัดกัลยาณ 1	69	พุทธ	ปริญญาตรี	2556	- การจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน - ภูมิปัญญา ด้านศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี
ชุมชนวัดบุปผาราม 1	68	พุทธ	ปริญญาตรี	2563	การจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน
ชุมชนวัดบุปผาราม 2	76	พุทธ	ม.3	2556	- การจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน
ชุมชนวัดบุปผาราม 3	70	พุทธ	ปริญญาตรี	2556	- ภูมิปัญญาชุมชน ด้านศิลปกรรม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแนวทางคำถามในการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้ เครื่องมือดังกล่าวได้รับการตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะโดยอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหาและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามประเด็นคำถามที่กำหนดไว้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน สถานการณ์การท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ย่านกะดีจีน

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญก่อนนำไปวิเคราะห์ โดยตรวจสอบจากความสอดคล้องของข้อมูลที่สะท้อนข้อเท็จจริงซึ่งทำให้เกิดข้อค้นพบที่น่าเชื่อถือ และสามารถอธิบายอัตลักษณ์ของพื้นที่และรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนก่อนการนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยนำข้อมูลที่ได้จากศึกษาเอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม มาจัดระเบียบ สังเคราะห์ และวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อนำไปสู่การสรุปที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากสถาบันยุทธศาสตร์ทางปัญญา และวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตามหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยหมายเลขรับรอง SWUEC-G-444/2565E

ผลการวิจัย

ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจอัตลักษณ์ชุมชน สถานการณ์การท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนย่านกะดีจีนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ พบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ศาสนา และวัฒนธรรมของย่านกะดีจีน แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนที่แสดงออกอย่างชัดเจนผ่านมิติทางศาสนา ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต ดังนั้น อัตลักษณ์ของย่านกะดีจีนสามารถจำแนกเป็น 2 ประเภทได้แก่

1. อัตลักษณ์ที่สามารถจับต้องได้ สะท้อนผ่านสถานที่สำคัญในพื้นที่ ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะและบอกความเป็นตัวตนของย่านกะดีจีนอย่างชัดเจน สามารถจำแนกออกเป็น 2 มิติ หลัก ได้แก่ 1. อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมในฐานะมรดกทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่ปรากฏผ่านศาสนสถานซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และ 2. อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในรูปแบบสถานที่และพื้นที่สะท้อนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน

1.1. อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมในฐานะมรดกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ปรากฏผ่านศาสนสถานซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

อัตลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของย่านกะดีจีน คือ การดำรงอยู่ของศาสนสถานที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ของชุมชนมาอย่างยาวนาน ศาสนสถานเหล่านี้ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หากแต่ยังเป็นศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนความหลากหลายทางศาสนาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของผู้คนในพื้นที่

จากการศึกษาพบว่า ย่านกะดีจีนเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญจากศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และความเชื่อแบบจีน ได้แก่ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดบุปผารามวรวิหาร วัดช่างตาครุส (โบสถ์ช่างตาครุส) มัสยิดต้นสน และศาลเจ้าเกียนอันเกง ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันและมีพัฒนาควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาต่าง ๆ ตั้งแต่ออดีตจนถึงปัจจุบัน

ศาสนสถานแต่ละแห่งสะท้อนอัตลักษณ์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรม ความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ เช่น ความสัมพันธ์กับตระกูลขุนนางในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสและชาวจีนฮกเกี้ยน รวมถึงการอพยพของชุมชนมุสลิมจากกรุงศรีอยุธยา ความหลากหลายดังกล่าวก่อให้เกิดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ และสะท้อนรูปแบบการอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างศาสนาอย่างกลมกลืน

ดังนั้น ศาสนสถานในย่านกะดีจีนจึงทำหน้าที่เป็นอัตลักษณ์ที่จับต้องได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมของชุมชนอย่างเด่นชัด ทั้งในมิติของประวัติศาสตร์ ความศรัทธา

และความสัมพันธ์ทางสังคม อัตลักษณ์ดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความหมายของพื้นที่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เคารพต่อบริบทและคุณค่าของชุมชนอย่างยั่งยืน

1.2 อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในรูปแบบสถานที่และพื้นที่สะท้อนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน

ย่านกะดีจีนเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนาที่หล่อหลอมให้เกิดอัตลักษณ์ด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์บ้านกุฎิจีนเรือนจันทนภาพ และเรือนพระยาราชานุประดิษฐ์ ซึ่งล้วนสะท้อนประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในมิติที่แตกต่างกัน

พิพิธภัณฑ์บ้านกุฎิจีนทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกส และการดำรงวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับศาสนาคริสต์ในพื้นที่ โดยถ่ายทอดเรื่องราวตั้งแต่การอพยพของบรรพบุรุษในสมัยกรุงธนบุรี การค้าขายในอดีต ไปจนถึงวัฒนธรรมอาหารและรูปแบบการอยู่อาศัย พิพิธภัณฑ์แห่งนี้เกิดจากความริเริ่มของคนในชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ความทรงจำร่วมและเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นใหม่และผู้มาเยือน

เรือนจันทนภาพเป็นเรือนไทยโบราณที่มีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ตัวเรือน สะท้อนการผสมผสานศิลปะแบบไทยและจีนผ่านโครงสร้างและลวดลายตกแต่ง อีกทั้งยังเป็นหลักฐานทางกายภาพของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงกบฏแมนฮัตตัน ร่องรอยดังกล่าวทำให้เรือนจันทนภาพมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงมิติทางสถาปัตยกรรมเข้ากับความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่

เรือนพระยาราชานุประดิษฐ์เป็นเรือนขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งสะท้อนรูปแบบเรือนไทยตามพระราชนิยม ปัจจุบันถูกพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม โดยเน้นการถ่ายทอดวิถีชีวิตและอาหารอิสลาม รวมถึงกิจกรรมสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม อันแสดงให้เห็นการปรับใช้ทุนทางวัฒนธรรมของครัวเรือนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในย่านกะดีจีนทำหน้าที่เป็นอัตลักษณ์ที่จับต้องได้ ซึ่งสะท้อนทั้งประวัติศาสตร์ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และวิถีชีวิตของชุมชน แหล่งเรียนรู้เหล่านี้ไม่เพียงมีบทบาทในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม หากแต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการใช้ทุนทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

2. อัตลักษณ์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ สะท้อนถึงมรดกทางภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดต่อเนื่องกันมาในชุมชน อัตลักษณ์ดังกล่าวมีความเฉพาะของพื้นที่และแสดงถึงความเป็นตัวตนของย่านกะดีจีนอย่างเด่นชัด สามารถจำแนกออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ 1. อัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาอาหาร 2. ภูมิปัญญาการประดิษฐ์ 3. ประเพณีและวัฒนธรรม และ 4. อัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์

2.1 อัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาอาหาร

สะท้อนการผสมผสานของวัฒนธรรมอาหารจากหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แก่ โปรตุเกส ญวน จีน และไทย ซึ่งมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นผ่านสูตรอาหาร ขนม และกระบวนการปรุงที่แตกต่างกัน อาหารและขนมพื้นถิ่น เช่น ขนมจีนแกงไก่คั่ว ขนมฝรั่งกุฎิจีน ขนมบัวลอยญวน และอาหารโปรตุเกสตำรับดั้งเดิม แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวและการคงอยู่ของภูมิปัญญาอาหารในบริบทสังคมร่วมสมัย

2.2 อัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาการประดิษฐ์

สะท้อนองค์ความรู้เชิงช่างและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน โดยการใช้การผสมผสานกับเรื่องเล่า ความเชื่อ และคุณค่าทางจิตใจ ตัวอย่างสำคัญคือ หมูแดงกระดาศ ซึ่งพัฒนาจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

ของพื้นที่และถูกสืบทอดเป็นอาชีพของครัวเรือน อันสะท้อนการแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นทั้งคุณค่าทางเศรษฐกิจและสัญลักษณ์ทางอัตลักษณ์ของย่าน

2.3. อัตลักษณ์ด้านประเพณีและวัฒนธรรม

ปรากฏผ่านพิธีกรรมและเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อที่หลากหลาย เช่น วันพระ ทรมาหรือวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีข้าวหม้อแกงหม้อ เทศกาลกินเจ ทั้งกระจาด และงานสมโภชพระอาราม พิธีกรรมเหล่านี้มีบทบาทในการสร้างความรู้สึกร่วม ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมระหว่างคนต่างวัยและต่างศาสนา ส่งผลให้ประเพณียังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง

2.4 อัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์

สะท้อนความเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ ชาวโปรตุเกส ชาวจีน และชาวมุสลิม ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ความหลากหลายดังกล่าวได้หลอมรวมเป็นวิถีชีวิตร่วมบนพื้นฐานของความเคารพซึ่งกันและกัน และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันทางวัฒนธรรมที่ข้ามพรมแดนทางการปกครอง

จากอัตลักษณ์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ของย่านกะดีจีนเป็นผลผลิตจากการหลอมรวมของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ ซึ่งก่อให้เกิดความหมายของพื้นที่และความรู้สึกร่วมกันของคนในย่านอัตลักษณ์ดังกล่าวสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ชุมชนในระยะยาว

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนย่านกะดีจีนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่า ชุมชนย่านกะดีจีนมีการมีส่วนร่วมในลักษณะสมัครใจ โดยเกิดจากความร่วมมือของคนในพื้นที่เป็นสำคัญ ภายใต้แนวคิดการเป็นเจ้าของร่วมกันของทุกชุมชนในย่าน การมีส่วนร่วมดังกล่าวสามารถจำแนกออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน

1. ระดับบุคคล คนในชุมชนมีบทบาทในฐานะเจ้าบ้านและผู้ถ่ายทอดเรื่องราวของพื้นที่ผ่านการทำหน้าที่เป็นนักร้องเรื่องชุมชน วิทยากรนำกิจกรรมสาธิต การดูแลพื้นที่ และการอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัย ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างประสบการณ์และความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

2. ระดับครัวเรือน ครอบครัวในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมและให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยอาศัยทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเอง เช่น การจัดทำพิพิธภัณฑสถานในบ้าน การเปิดบ้านต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน การประกอบกิจการร้านอาหารหรือคาเฟ่ ซึ่งสะท้อนการนำทุนทางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้ในการสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยว

3. ระดับชุมชน การมีส่วนร่วมปรากฏในรูปแบบของการร่วมกันวางแผน กำหนดกิจกรรม และตัดสินใจ โดยใช้อัตลักษณ์ของย่านเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อสร้างประโยชน์และรายได้แก่คนในพื้นที่ทั้งทางตรงและทางอ้อม

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังพบข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม ได้แก่ 1. การบริหารจัดการ ซึ่งควรมีกลไกหรือคณะทำงานในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีการกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบอย่างชัดเจน 2. การกระจายผลประโยชน์ โดยควรกำหนดรูปแบบค่าตอบแทน และการจัดสรรรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส รวมถึงการนำรายได้บางส่วนไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน และ 3. การเสริมสร้างและพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น ทักษะด้านภาษาและการสื่อสาร ทักษะด้านการบริหารจัดการ และทักษะการทำงานร่วมกัน

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนย่านกะดีจีนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสะท้อนศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานของอัตลักษณ์ อย่างไรก็ตาม การพัฒนากลไกการจัดการ

การกระจายผลประโยชน์อย่างเหมาะสม และการเสริมสร้างทักษะของคนในชุมชนจะเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับความเข้มแข็งและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ของย่านกะดีจีนสะท้อนให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของพื้นที่มีรากฐานเชื่อมโยงกับบริบททางประวัติศาสตร์ ศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชน อันเกิดจากบทบาทของพื้นที่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองหน้าด่าน จุดพักสินค้า และด่านเก็บอากร ส่งผลให้ย่านกะดีจีนพัฒนาเป็นชุมชนการค้าและการตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ โดยชาวจีนเป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีได้พระราชทานที่ดินให้ชาวโปรตุเกสที่ติดตามมา ส่งผลให้พื้นที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาที่หลากหลาย เช่น โปรตุเกส จีน มุสลิม ลาว มอญ และอินเดีย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเทียมจิตร พ่วงสมจิตร (2558) และจารุวรรณ ข้าเพชร (2561) ที่ระบุว่า ย่านกุฎีจีนเป็นหนึ่งในย่านเมืองเก่าที่สำคัญของบางกอก โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์ผ่านสถาปัตยกรรมของศาลเจ้าเกียนอันเกงซึ่งสะท้อนอิทธิพลของชาวจีนฮกเกี้ยน รวมถึงการก่อสร้างและบูรณะศาสนสถานสำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น วัดกัลยาณมิตร วัดประยุรวงศาวาส วัดบุปผาราม และมัสยิดต้นสน ซึ่งเป็นมัสยิดทรงไทยแห่งเดียวในประเทศไทย การดำรงอยู่ของศาสนสถานที่หลากหลายภายในพื้นที่เดียวกัน สะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างศาสนาและชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นฐานสำคัญของอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ที่ยังคงมีชีวิต

เมื่อพิจารณาโครงสร้างของอัตลักษณ์ พบว่า ย่านกะดีจีนมีอัตลักษณ์ทั้งในมิติที่สามารถจับต้องได้และไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อัตลักษณ์ที่สามารถจับต้องได้ ได้แก่ อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมในฐานะมรดกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ปรากฏผ่านศาสนสถานซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่ศรัทธาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังรวมถึงอัตลักษณ์ด้านสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ของความทรงจำและเรื่องราวของพื้นที่

อัตลักษณ์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ของย่านกะดีจีนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายและสามารถพัฒนาเป็นสินค้าเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อัตลักษณ์เหล่านี้มีศักยภาพในการสร้างรายได้และสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แตกต่าง ด้านประเพณีและวัฒนธรรม มีพิธีกรรมเฉพาะพื้นที่ เช่น วันพระทรมานหรือวันศรัทธาศักดิ์สิทธิ์ ข้าวหม้อแกงหม้อ เทศกาลกินเจ ทั้งกระจาด และสมโภชวัด ซึ่งบางประเพณีแม้จะพบได้ในพื้นที่อื่น แต่มีรูปแบบการปฏิบัติที่แตกต่างและมีความหมายเฉพาะในบริบทของย่านกะดีจีน โดยเฉพาะพิธีวันพระทรมาน ซึ่งปัจจุบันพบได้เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย ประเด็นนี้สะท้อนความโดดเด่นของอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ และเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนโดยตรง

อัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์ของย่านกะดีจีนมีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์โปรตุเกส จีน และมุสลิม ซึ่งถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของจุติพร ปริญญกุล (2567) และอินทรา พงษ์นาค และศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์ (2558) ที่ชี้ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของพื้นที่ทั้งในมิติที่จับต้องได้และไม่สามารถจับต้องได้ เป็นฐานสำคัญในการออกแบบกลยุทธ์การพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

นอกจากนี้ การศึกษาในครั้งนี้ยังยืนยันบทบาทของการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะกลไกสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านกะดีจีน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ที่มุ่งเน้นการให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากร ออกแบบกิจกรรม และร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนา (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2558) การมีส่วนร่วมในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนไม่เพียงช่วยถ่ายทอดอัตลักษณ์และเรื่องราวของพื้นที่ แต่ยังเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกันและความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในระยะยาว ดังนั้น การมีอยู่ของอัตลักษณ์ที่สามารถจับต้องและอัตลักษณ์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ของย่านกะดีจีนจึงสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดจากความร่วมมือในระดับครัวเรือน โดยเจ้าของบ้านเปิดพื้นที่ส่วนตัวของตนเองเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนด้วยความสมัครใจ ประเด็นดังกล่าวสะท้อนศักยภาพของชุมชนในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง และแสดงให้เห็นว่าย่านกะดีจีนมีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากฐานชุมชน อย่างไรก็ตาม หากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในด้านแผนการดำเนินงาน การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ จะยิ่งช่วยเสริมให้การพัฒนาก่อเกิดความต่อเนื่องและขยายการรับรู้ในวงกว้าง

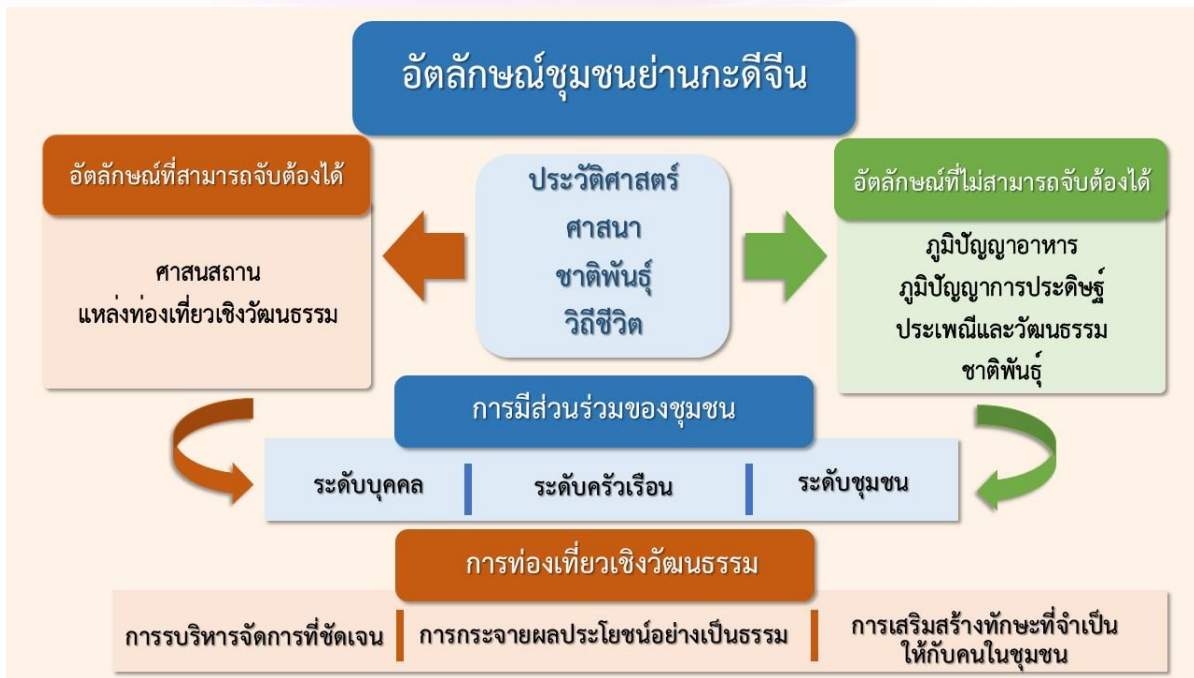
อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของชุมชนเมืองมีความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และความสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจส่งผลให้ลักษณะของชุมชนถูกกลืนหรือถูกมองข้ามจากการพัฒนาการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การเกิดผลประโยชน์ที่ไม่ทั่วถึงและไม่เป็นธรรมเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ขณะเดียวกันข้อจำกัดด้านพื้นที่และการจัดการพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมอาจส่งผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นต้องรักษาสมดุลระหว่างการใช้อัตลักษณ์ การกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีนสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ดังกล่าวมีทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและหลากหลาย อันเกิดจากการหลอมรวมของประวัติศาสตร์ ศาสนา ชาติพันธุ์ และวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน อัตลักษณ์ชุมชนสามารถจำแนกได้เป็นทั้งอัตลักษณ์ที่จับต้องได้ ได้แก่ ศาสนสถานและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และพื้นที่เรียนรู้ของชุมชน และอัตลักษณ์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ ได้แก่ ภูมิปัญญาอาหาร ภูมิปัญญาการประดิษฐ์ ประเพณี วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนความหมายของพื้นที่และความรู้สึกร่วมของคนในย่าน

อัตลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงคุณค่าทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานชุมชน โดยพบว่าคนในพื้นที่มีการมีส่วนร่วมอย่างสมัครใจในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครัวเรือน ไปจนถึงระดับชุมชน ผ่านบทบาทการเป็นเจ้าบ้าน นักเล่าเรื่อง การเปิดบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ และการร่วมกันวางแผนกิจกรรมท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมเช่นนี้สะท้อนศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่ให้อำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรของตนเอง

อย่างไรก็ตาม การยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านกะดีจีนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนจำเป็นต้องพัฒนากลไกการบริหารจัดการที่ชัดเจน การกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และการเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นให้กับคนในชุมชน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับพื้นที่ควรมุ่งเน้นการจัดตั้งกลไกการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ โดยใช้อัตลักษณ์ชุมชนเป็นฐานสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ทั้งในมิติการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การใช้ประโยชน์จากศาสนสถานและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม และการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับคุณค่า ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน การกำหนดบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนจะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ลดข้อจำกัดด้านการประสานงาน และเอื้อต่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของพื้นที่ในระยะยาว

ข้อเสนอแนะด้านการเสริมสร้างศักยภาพคนในชุมชน

ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น ทักษะด้านภาษาและการสื่อสาร การเล่าเรื่องชุมชน การบริหารจัดการ และการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อยกระดับบทบาทของคนในชุมชนให้สามารถเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรมของย่านกะดีจีน

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ขำเพชร. (2561). ภูมิทัศน์ชาติพันธุ์ แผนที่ชุมชนชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- จุติพร ปริบุญกุล. (2567). อัตลักษณ์ชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง. บ้านไร่ จ.อุทัยธานี. วารสารนิเทศศาสตร์, 42(2), 1-17.

- ชิตาวีร์ สุขคร. (2562). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย. *Journal of Sustainable Tourism Development*, 1(2), 1-7.
- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 13(2), 25-46.
- เทียมจิตร พ่วงสมจิตร (2558). ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ย่านธนบุรี: การศึกษาวิถีชีวิตและทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริกานต์ ทองพูน และคณะ. (2563). อัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านลานคา จังหวัดสุพรรณบุรี. ใน *การประชุมมหาดไทยวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 11*. (น. 984-953). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2558). การท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.
- อินทิรา พงษ์นาค และศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์. (2558). อัตลักษณ์ชุมชนเมืองโบราณอู่ทองจังหวัดสุพรรณบุรี. *Veridian E-Journal Silpakorn University*, 8(3), 511-523.
- Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15(3), 371-386.
- Hall, S. (1996). Introduction: Who needs "identity"? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity*. (pp.1-17.) London: SAGE.
- Jenkins, R. (2014). *Social Identity* (4th ed.). London: Routledge.

แนวทางการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (สุราพื้นบ้าน) ในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่ GUIDELINES FOR CREATIVE TOURISM MANAGEMENT TO ENHANCE THE VALUE OF LOCAL WISDOM-BASED BIO-INDUSTRIAL PRODUCTS (ARTISAN SPIRITS) IN BAN WANG LUEK COMMUNITY, PHRAE PROVINCE

ปานณนาถ เกตุโคธิษฐ์¹, อัมเรศ เทพมา², รัศมี อิสลาม^{3*}

Pannanat Katesophit¹, Amares Thepma², Rasamee Islam^{3*}

¹คณะบริหารธุรกิจและอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

¹Faculty of Business Administration and Service Industry, King Mongkut's University of Technology North Bangkok

²คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

²School of Architecture and Fine Arts, University of Phayao

³คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

³Faculty of Management Science, Chandrakasem Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: rasmee.i@chandra.ac.th

Received March 24, 2026; Revised May 8, 2026; Accepted May 21, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว 2. พัฒนากิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และ 3. สังเคราะห์แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุราพื้นบ้านในชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยออกแบบการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และผู้เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสำรวจภาคสนาม และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีศักยภาพด้านภูมิปัญญาการผลิตสุราพื้นบ้าน ทรัพยากรท้องถิ่น และความพร้อมของผู้ประกอบการ สามารถพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวต้นแบบได้ 4 ฐาน ได้แก่ ฐานการผสมสุรา ฐานการทำลูกแป้ง ฐานอาหารท้องถิ่น และฐานวัฒนธรรมและพิธีกรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ซึ่งช่วยสร้างคุณค่าทางประสบการณ์และความทรงจำที่ดี นอกจากนี้ ยังสามารถสังเคราะห์แนวทางการจัดการท่องเที่ยวได้ 3 ด้าน ได้แก่ 1. การพัฒนาประสบการณ์และคุณภาพการบริการ 2. การบริหารจัดการโดยชุมชน และ 3. กระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การประเมินศักยภาพ การออกแบบกิจกรรม การทดสอบ และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง โดยองค์ความรู้จากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, สุราพื้นบ้าน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

Objectives of this research article were: 1. examine the potential and readiness of the community for tourism development 2. develop creative tourism activities and routes, and 3. synthesize tourism management approaches to enhance the value of local wisdom products related to traditional liquor in Ban Wang Luek community, Phrae Province. A qualitative research design was employed using a case study approach. Data were collected from 15 key informants selected through purposive sampling, including community leaders, local entrepreneurs, and tourism stakeholders. The data collection methods consisted of in-depth interviews, focus group discussions, and field observations. Data were analyzed using content analysis, and triangulation was applied to ensure data credibility.

The results indicate that the community possesses strong potential in terms of traditional liquor production, local resources, and entrepreneurial readiness. Four creative tourism activity bases were developed, including liquor blending, fermentation starter production, local gastronomy, and cultural rituals, emphasizing participatory and experiential learning. These activities enhance tourists' perceived value and memorable experiences. Furthermore, three key tourism management approaches were identified: 1. experience and service development, 2. community-based management, and 3. a systematic tourism development process. These approaches contribute to value creation and support sustainable tourism development at the community level. This study provides new insights into integrating local wisdom with creative tourism and highlights the role of tourism as a mechanism for enhancing community value and promoting sustainable development.

Keywords: Creative Tourism, Community-Based Tourism, Traditional Liquor, Local Wisdom

บทนำ

กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ประกาศ “เหล้าแป้” เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI) เป็นเครื่องหมายที่ใช้กับสินค้าที่มาจากแหล่งผลิตที่เฉพาะเจาะจง เปรียบเสมือนเป็นแบรนด์ของท้องถิ่นที่บ่งบอกถึงคุณภาพและแหล่งที่มาของสินค้า “เหล้าแป้” เป็นสุรากลั่นประเภทสุราขาว ผลิตจากน้ำสำหรับน้ำสุราแช่ ผสมสมุนไพรท้องถิ่นหลากชนิด และด้วยสภาพภูมิศาสตร์แบบร้อนชื้นของจังหวัดแพร่ พื้นที่ภูเขาสูงชันที่ราบ มีแหล่งสะสมตะกอนระหว่างภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุสำคัญ ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ท้องถิ่น ทำให้ผลิตภัณฑ์สุราที่ได้ที่รสชาติเผ็ดร้อน ใสไม่มีกลิ่น ไม่มีตะกอน อันสะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะตัวของผลิตภัณฑ์ที่เด่นชัดด้านรสชาติและกระบวนการผลิตดั้งเดิม การผลักดันการขึ้นทะเบียน IG ถือเป็นการยกระดับความสามารถการแข่งขันด้านเกษตรที่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสร้างอาชีพ รายได้ให้กับเกษตรกรไทย และกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้กล่าวว่า “เหล้าแป้” คือมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดแพร่ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดแพร่ และเป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่สร้างรายได้มูลค่ากว่า 3,600 ล้านบาทต่อปี (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2568)

ในพื้นที่ตำบลนาพูนพบสภาพทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ลำห้วย คลอง สระน้ำกระจายตามพื้นที่ จึงเหมาะแก่การเกษตร และการผันน้ำมาเพื่อใช้ในการกระบวนการผลิตสุราพื้นถิ่น “เหล้าแป้” มีการปลูกพืชหมุนเวียนทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ปลูกข้าวเหนียวได้ผลผลิตที่ดี ซึ่งข้าวเหนียวก็เป็นสาวนประกอบหลักในการผลิตสุรา

พื้นถิ่นเช่นกัน พบชุมชนบ้านวังลึก พบกลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชน สุรากลั่นชุมชนสินค้า OTOP กลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรดีเด่น เกษตรทำสวนส้มเขียวหวาน และประเพณีที่มีชื่อเสียงระดับจังหวัด ประเพณีแห่ผ้าซิ่น และพื้นที่ใกล้เคียงยังพบแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ม่อนเสาหินพิศวง ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ (คณะทำงานขับเคลื่อนสารสนเทศตำบลต้นแบบเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตำบลนาพูน, 2566) และจากการปรับปรุงกฎหมายเพื่อส่งเสริมผู้ผลิตสุราชุมชนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์วิสาหกิจชุมชน องค์กรเกษตรกร หรือผู้ประกอบการรายย่อย สามารถยื่นขอใบอนุญาตผลิตสุราเพื่อการค้าได้โดยใช้วัตถุดิบการเกษตรในประเทศ ถือเป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจในระดับฐานราก โดยเฉพาะสุราชุมชนซึ่งมีศักยภาพต่อยอดในเชิงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก (กรมประชาสัมพันธ์, 2568)

การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือกลยุทธ์อีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ได้โดยนำเอาต้นทุนวัฒนธรรมผสมผสานกับการท่องเที่ยว สามารถนำไปสู่การกระตุ้นเศรษฐกิจของพื้นที่ได้ และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาออกแบบกิจกรรมผ่านการเล่าเรื่องราวร้อยเรียง สร้างความรู้ให้ได้อรรถรสจากผู้มีประสบการณ์จริง เกิดการลงมือทำ ปฏิบัติจริง เกิดความสนุกสนาน กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ผ่านการมีส่วนร่วม เกิดการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส) ที่ผ่านการออกแบบให้มีความเพลิดเพลินอย่างน่าประทับใจ ซึ่งเป็นแนวทางภายใต้กรอบแนวคิด (The 3S principles) (ธนาวัต ปิ่นประชาพันธ์ และคณะ, 2565) เช่นเดียวกันกับการศึกษาแนวทางบริหารจัดการตลาดการท่องเที่ยววัฒนธรรมสร้างสรรค์จังหวัดแพร่ ที่นำเอาต้นทุนทางวัฒนธรรมสร้างสรรค์จังหวัดแพร่มาเพิ่มมูลค่าพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวต่อยอดสร้างอาชีพ การสร้างรายได้เพิ่มให้ชุมชน เกิดการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และเกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดแพร่ได้ (ปานณนาถ เกตุไศยสิทธิ์ และอัมเรศ เทพมา, 2567)

ดังนั้น จึงได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาของชุมชนในพื้นที่ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เพื่อไม่ให้เกิดการสูญหาย การท่องเที่ยวอาจเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความตระหนัก การรับรู้ถึงคุณค่าภูมิปัญญาที่สามารถเล่าสะท้อนเรื่องราวถึงวิถีชีวิตความเป็นเอกลักษณ์ที่ผูกพันกับธรรมชาติได้ โดยการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมชีวภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น (สุราพื้นบ้าน) และเพื่อให้ภาครัฐหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของจังหวัดแพร่ สามารถนำผลการศึกษาไปต่อยอดส่งเสริมพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้องทิศทางตรงกับความต้องการของชุมชนและสร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่ผู้มาเยือนได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่
3. เพื่อสังเคราะห์แนวทางการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการศึกษาปรากฏการณ์ในบริบทพื้นที่จริงผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ข้อมูลทุติยภูมิได้มาจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เพื่อใช้ในการทบทวนวรรณกรรมและพัฒนากรอบคิดในการวิจัย ส่วนข้อมูลปฐมภูมิได้มาจากการศึกษาภาคสนามในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลึก ตำบลนาพูน อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ โดยใช้เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และการอภิปรายกลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพชุมชน การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ในพื้นที่

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ รวมทั้งสิ้น 15 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้ ประสบการณ์ และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยอย่างลึกซึ้ง (Patton, 2015) โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มชุมชนบ้านวังลึก จำนวน 7 คน ประกอบด้วยผู้ผลิตสุราพื้นถิ่นในพื้นที่ ซึ่งมีประสบการณ์ในการประกอบกิจการไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีการจดทะเบียนประกอบธุรกิจอย่างถูกต้อง 2. กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 4 คน เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาพื้นที่ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและผลักดันการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด และ 3. กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว จำนวน 4 คน เป็นผู้ประกอบการที่จดทะเบียนนำเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ และมีประสบการณ์ในการออกแบบและจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว โดยการกำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลใช้หลักการความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) โดยพิจารณาจากการที่ข้อมูลที่ได้รับเริ่มมีความซ้ำซ้อน และไม่มีประเด็นใหม่เพิ่มเติม จึงยุติการเก็บรวบรวมข้อมูล (Fusch & Ness, 2015)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1. แบบสำรวจศักยภาพทางการท่องเที่ยว เพื่อเก็บข้อมูลศักยภาพและเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านวังลึก ที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่มีชื่อเสียง นำไปสู่การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวต่อไป 2. แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่สะท้อนผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อมโยงวิถีชีวิตของชุมชนผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ และนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวสร้างสรรค์ของชุมชน และ 3. แบบคำถามการอภิปรายกลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลในการอภิปรายกลุ่ม ครั้งที่ 1 ได้ข้อมูลรูปแบบกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการ การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยชุมชน และนำไปสู่การทดลองเส้นทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ และการอภิปรายกลุ่ม ครั้งที่ 2 เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ที่สามารถนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมชีวภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (สุราพื้นบ้าน) ในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่ ทั้งนี้ เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และมีการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการอภิปรายกลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยมีการบันทึกข้อมูลทั้งในรูปแบบการจดบันทึกภาคสนาม และการบันทึกเสียง เพื่อนำมาถอดความและจัดระเบียบข้อมูลอย่างเป็นระบบ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล (Data Organization) การอ่านทบทวนข้อมูลอย่างละเอียด (Data Familiarization) จากนั้นทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Categorization) และจำแนกประเด็นตามความเหมือนและความแตกต่าง (Thematic Classification) เพื่อนำไปสู่การตีความ (Interpretation) และการสังเคราะห์ (Synthesis) ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการวิเคราะห์มุ่งเน้นการสร้างข้อสรุปเชิงแนวคิด (Analytical Generalization) มากกว่าการสรุปเชิงปริมาณ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ และข้อมูลจากการอภิปรายกลุ่ม เพื่อยืนยันความสอดคล้องและความถูกต้องของข้อมูลในแต่ละประเด็น

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สามารถสังเคราะห์ประเด็นหลัก (Themes) ที่สะท้อนศักยภาพและความพร้อมของชุมชนได้ 3 ประเด็น คือ 1. ศักยภาพด้านทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Resource and Local Wisdom Capital) ชุมชนมีทรัพยากรพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ โดยเฉพาะวัตถุดิบทางการเกษตร เช่น ข้าวเหนียว และองค์ความรู้ด้านการหมักและการกลั่นสุราที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (codes: วัตถุดิบท้องถิ่น, ภูมิปัญญาการผลิต, อัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์) สะท้อนถึงทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ได้ 2. ความพร้อมด้านผู้ประกอบการและเศรษฐกิจชุมชน (Community Enterprise Readiness) ชุมชนมีผู้ประกอบการที่มีประสบการณ์ในการผลิตสุราพื้นบ้าน และดำเนินธุรกิจอย่างถูกต้องตามกฎหมาย รวมถึงมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง (codes: ผู้ผลิตที่มีประสบการณ์, การจดทะเบียน, การพัฒนาผลิตภัณฑ์) แสดงถึงความพร้อมเชิงปฏิบัติการในการรองรับการท่องเที่ยว และ 3. ความพร้อมด้านสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน (Social Readiness) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีการรวมกลุ่มและมีแนวโน้มเปิดรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (codes: การรวมกลุ่ม, ความร่วมมือ, การเปิดรับนักท่องเที่ยว) ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน จากผลการวิเคราะห์ศักยภาพและความพร้อมของชุมชน พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของจังหวัดแพร่ โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลึก คือ “การผลิตสุราพื้นบ้าน” ซึ่งสะท้อนถึงองค์ความรู้ด้านการหมักและการกลั่นที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ ทั้งในด้านวัตถุดิบ กระบวนการผลิต และรสชาติของผลิตภัณฑ์

2. ผลการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่

เมื่อนำผลการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวจากการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ มาดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดเห็นครั้งที่ 1 เพื่อยืนยันข้อมูล พบว่า อุตสาหกรรมการหมักชีวภาพในจังหวัดแพร่มีทั้งในระดับชุมชนและระดับอุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์ โดยมีการดำเนินงานที่เป็นไปตามมาตรฐานทางกฎหมาย เมื่อพิจารณาในระดับพื้นที่ ตำบลนาพูน อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรทางการเกษตร และเป็นแหล่งผลิตผลิตภัณฑ์ชีวภาพระดับชุมชนที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากตลาดอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ภูมิปัญญาการผลิตสุราพื้นบ้านดังกล่าวจึงถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งสามารถ

นำมาต่อยอดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตจริง อันนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทั้งในเชิงประสบการณ์และเศรษฐกิจของชุมชน จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจและสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวัตถุดิบและกรรมวิธีการผลิตเพิ่มเติม และคัดเลือกกลุ่มผู้ผลิตสุรากลั่นในชุมชนบ้านวังลึก จำนวน 2 ราย ซึ่งประกอบกิจการมาไม่น้อยกว่า 5 ปี ได้แก่ วิชาหกิจชุมชนโรงงานสุรากลั่นชุมชนนัมเบอร์เซเว่น และบริษัทยามเย็น เดเวลอปเมนต์ 1995 จำกัด เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนากิจกรรมต้นแบบการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ โดยการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวต้นแบบดำเนินการผ่านการสัมภาษณ์และการประชุมระดมความคิดเห็นครั้งที่ 1 เพื่อร่วมออกแบบกิจกรรมตามกรอบแนวคิด The 3S Principles (ธนาดี ปิ่นประชาพันธ์ และคณะ, 2565) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์บนฐานมรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต โดยสามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ของพื้นที่ผ่านการสร้างประสบการณ์ที่กระตุ้นการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 (รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส) ผลการพัฒนาาร่วมกับชุมชนบ้านวังลึกสามารถพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวต้นแบบที่พร้อมทดสอบด้านการท่องเที่ยว จำนวน 4 ฐานกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมฐาน Blending Activity “ลิ้มรสและทดลองสูตรลับ ตำรับชุมชน” Spirits of Phare Blending Course เพื่อเรียนรู้ศิลปะการผสมสุรากลั่น ผ่านการทดลองผสมเครื่องดื่มในแบบฉบับของตนเอง เรียนรู้พื้นฐานของการเบลนด์สุรา การเลือกวัตถุดิบ กลิ่น และรสชาติที่เหมาะสมรวมถึงเทคนิคการปรับสมดุลของรสชาติให้ลงตัว เป็นกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติและมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตจริง

ฐาน Natural Yeast the Secret of Recipe “ปั้น (ลูก) แป้ง จากภูมิปัญญาสุรสุราไทย” Natural Yeast Making Course เพื่อเรียนรู้กระบวนการทำลูกแป้ง เริ่มตั้งแต่การเตรียมวัตถุดิบ จนถึงการผสมแป้งเพื่อให้ได้ลูกแป้งที่สมบูรณ์ โดยเรียนรู้เกี่ยวกับส่วนประกอบหลักที่ใช้ในการทำลูกแป้ง เช่น แป้ง ข้าว สมุนไพร และหัวเชื้อ รวมถึงบทบาทของแต่ละส่วนผสมในการหมัก และวิธีการผสมแป้งลูกแป้ง เป็นกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติและมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตจริง ได้สัมผัสประสบการณ์วิถีชีวิตของชุมชน เกิดการเรียนรู้จากการรับรู้ผ่านโสตสัมผัสร่วมกัน ประสาทสัมผัสทั้ง 5 (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส)

ฐาน Local Food “เรียนรู้อาหารท้องถิ่น” Local Food Cook Course เพื่อเรียนรู้การทำอาหารพื้นถิ่นร่วมกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเรียนรู้ส่วนประกอบหลักที่ใช้ในการทำอาหาร ที่มาวัตถุดิบ วิธีการทำ และเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาพร้อมกับอาหารพื้นถิ่น เป็นกิจกรรมที่ได้สัมผัสประสบการณ์วิถีชีวิตของชุมชน เกิดการเรียนรู้จากการรับรู้ผ่านโสตสัมผัสร่วมกัน สามารถสร้างความประทับใจและความทรงจำที่ดีกับคนในพื้นที่ได้

ฐาน The Flowers of Reverence “บูชา กรวยดอกไม้แห่งความมงคล” เพื่อเรียนรู้การทำกรวยดอกไม้ที่นำไปร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อของคนในชุมชนที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยชุมชนได้เตรียมอุปกรณ์การทำกรวยดอกไม้ ดอกไม้แต่ละชนิดที่สะท้อนถึงความเชื่อ จำนวนกรวยดอกไม้ที่จะนำไปถวายแต่ละจุดตามพื้นที่ที่มีการจัดพิธีกรรมของชุมชนในช่วงเทศกาล กิจกรรมนี้สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

โดยสรุปผลการศึกษาพบว่า การพัฒนากิจกรรมต้นแบบอาศัยภูมิปัญญาการผลิตสุรากลั่นบ้านเป็นฐานสำคัญ โดยออกแบบกิจกรรมให้เน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (codes: การมีส่วนร่วม, การเรียนรู้จากประสบการณ์, วิถีชีวิตชุมชน, การใช้ประสาทสัมผัส) สามารถพัฒนากิจกรรมต้นแบบได้จำนวน 4 ฐาน ได้แก่ การผสมสุรา การทำลูกแป้ง การเรียนรู้อาหารท้องถิ่น และกิจกรรมพิธีกรรมวัฒนธรรม ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวช่วยสร้างคุณค่าประสบการณ์ (Experiential Value) และส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนบ้านวังลึก

สะท้อนการบูรณาการระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับการออกแบบประสบการณ์ ซึ่งนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 1 ทดสอบฐานกิจกรรมท่องเที่ยวต้นแบบของชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่

3. ผลการสังเคราะห์แนวทางการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่

จากการทดสอบกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว รวมถึงการประชุมกลุ่มครั้งที่ 2 สามารถสังเคราะห์แนวทางการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ในระดับชุมชนได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

3.1 การพัฒนาประสบการณ์และคุณภาพการบริการ (Experience and Service Development)

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวควรมุ่งเน้นการออกแบบกิจกรรมที่มีความหลากหลาย และสามารถสร้างประสบการณ์ใหม่ให้นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ซึ่งจะช่วยเพิ่มคุณค่าทางอารมณ์และความทรงจำที่ดีให้กับผู้มาเยือน

ในด้านการบริการ ควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของอาหารและที่พัก โดยคำนึงถึงความสะอาด ความปลอดภัย ความเพียงพอ และบรรยากาศที่เหมาะสม นอกจากนี้ การพัฒนาทักษะของผู้ให้บริการ โดยเฉพาะด้านการสื่อสารและการเล่าเรื่อง (Storytelling) รวมถึงบุคลิกภาพของผู้ให้ข้อมูล เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสร้างความประทับใจและยกระดับคุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยรวม

3.2 การบริหารจัดการโดยชุมชน (Community-based Management)

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบของคนในชุมชน โดยควรมีการรวมกลุ่มและจัดตั้งคณะกรรมการหรือองค์กรชุมชนที่มีบทบาทชัดเจนในการวางแผนและดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนเป็นอีกปัจจัยสำคัญ โดยควรส่งเสริมผ่านการอบรม การศึกษาดูงาน และการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการกำหนดราคากิจกรรมที่เหมาะสมและเป็นธรรม รวมถึงการวางแผนการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยรวม และสร้างแรงจูงใจให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3.3 กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (Systematic Tourism Development Process)

จากการสังเคราะห์แนวทางร่วมกับชุมชน พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวควรดำเนินการอย่างเป็นลำดับขั้น เริ่มจากการประเมินศักยภาพและทัศนคติของชุมชน การเตรียมความพร้อมของทรัพยากร

และบุคลากร การพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว การทดสอบกิจกรรม และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกัน ควรมีการจัดทำมาตรฐานการให้บริการ เช่น คู่มือการปฏิบัติงาน เพื่อสร้างความสม่ำเสมอในคุณภาพการบริการ รวมถึงการส่งเสริมด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์เพื่อเพิ่มการรับรู้ในวงกว้าง โดยหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทั้งด้านองค์ความรู้ งบประมาณ และการเข้าถึงตลาด ซึ่งจะช่วยเสริมศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่

ผลการวิจัยที่พบว่า ชุมชนบ้านวังลึกมีศักยภาพด้านทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์ความรู้เรื่องการทำหมักและการกลั่นสุราพื้นบ้าน สอดคล้องกับแนวคิด “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่ชี้ว่า องค์ความรู้ดั้งเดิม กระบวนการผลิต และอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์สามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงประสบการณ์ได้ หากมีการออกแบบกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับเรื่องเล่าและวิถีชีวิตของชุมชน (Gebbers & Adamchuk, 2010) แนวโน้มนี้เห็นได้ชัดในหลายพื้นที่ของไทยและต่างประเทศที่ใช้ภูมิปัญญาด้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นแกนในการออกแบบประสบการณ์ เช่น เส้นทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับการผลิตไวน์ เบียร์ หรือสุราท้องถิ่น ซึ่งช่วยสร้างภาพจำและคุณค่าทางอารมณ์ให้แก่นักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ผลที่พบว่า ชุมชนมีความพร้อมด้านผู้ประกอบการทั้งในแง่ประสบการณ์ การจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย และการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยที่ย้ำว่า “ความพร้อมเชิงธุรกิจและกฎหมาย” เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในระดับฐานราก เพราะช่วยลดความเสี่ยงด้านมาตรฐานสินค้า ความปลอดภัย และภาพลักษณ์ชุมชน (เบญจวรรณ เบญจกรณ์ และคณะ, 2568; สกาวรัตน์ บุญวรรณ, 2567) ในกรณีบ้านวังลึกการที่ผู้ผลิตสุราพื้นบ้านดำเนินงานภายใต้กรอบกฎหมายและพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างสม่ำเสมอ จึงสะท้อน “ความพร้อมเชิงปฏิบัติการ” ที่สามารถยกระดับสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างสรรค์ได้จริง ในด้านความพร้อมทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน การที่ชุมชนมีการรวมกลุ่ม มีความร่วมมือ และเริ่มเปิดรับการพัฒนาการท่องเที่ยว สอดคล้องกับกรอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ที่ชี้ว่า ระดับ “ทุนทางสังคม” การไว้วางใจกัน และกลไกการตัดสินใจร่วมกันของคนในพื้นที่ เป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Richards & Wilson, 2006)

งานวิจัยในบริบทไทยก็พบว่า ชุมชนที่มีการรวมกลุ่มและโครงสร้างการจัดการชัดเจน มีแนวโน้มจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างมีคุณภาพและลดความขัดแย้งภายในได้ดีกว่าชุมชนที่ยังขาดกลไกดังกล่าว (นิตินันท์ ศรีสุวรรณ และปรีชญญวิทย์ ธนนาถเขาวรินทร์, 2568) โดยสรุป วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า ศักยภาพของบ้านวังลึกมีได้จำกัดอยู่ที่ “ผลิตภัณฑ์สุราพื้นบ้าน” เท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงความพร้อมด้านทุนทรัพยากร ผู้ประกอบการ และโครงสร้างสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มของจังหวัดแพร่ที่มุ่งใช้ทุนวัฒนธรรมและ Soft Power เพื่อยกระดับเมืองสู่การเป็นพื้นที่ศิลปวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, 2568; ยุติ จิตต์โกศล, 2561)

2. การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่

การพัฒนากิจกรรมต้นแบบทั้ง 4 ฐานบนฐานภูมิปัญญาการผลิตสุราพื้นบ้าน (การผสมสุรา การทำลูกแบ่ง อาหารท้องถิ่น และพิธีกรรมวัฒนธรรม) ตรงกับแนวคิด The 3S Principles ของธนาวัต ปิ่นประชาพันธ์ และคณะ (2565) ที่เน้นการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์เชิงประสาทสัมผัสทั้ง 5 (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส) เพื่อให้ผู้มาเยือนได้ “สัมผัส” ตัวตนของพื้นที่มากกว่าการเป็นเพียงผู้สังเกต ตัวอย่างเช่น กิจกรรม Blending Activity และ Natural Yeast Making Course เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้ทั้งวัตถุดิบ เทคนิค และความหมายเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Experiential Learning และ Co-Creation ในการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Richards, 2011) ลักษณะกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม อย่างเต็มที่กับวิถีชีวิตชุมชน เช่น การเรียนรู้อาหารท้องถิ่นและการทำกรวยดอกไม้เพื่อร่วมพิธีกรรม สอดคล้อง กับงานวิจัยในไทยที่เสนอให้การท่องเที่ยวสร้างสรรค์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นต้อง “เคารพบริบทชุมชน” เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้สองทาง (นักท่องเที่ยว-ชุมชน) และยึดการสืบสานมรดกวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญ (ยุวดี จิตต์โกศล, 2561; สกาวรัตน์ บุญวรรณ, 2567) ในต่างประเทศแนวโน้มคล้ายกันคือชุมชนใช้วัฒนธรรม การกินดื่มและพิธีกรรมดั้งเดิมเป็นเวทีสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงลึกกับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างทั้งคุณค่าทางเศรษฐกิจ และความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2012; Richards, 2011; Richards & Wilson, 2006) อีกทั้งการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่ผูกกิจกรรมทั้ง 4 ฐานเข้ากับช่วงประเพณีแห่ผ้าซิ่น ชี้ให้เห็นการบูรณาการระหว่าง “มิติเทศกาล-พิธีกรรม” กับ “กิจกรรม เรียนรู้เชิงลึกในระดับฐานชุมชน” เป็นการนำเทศกาลประจำถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดใจหลักทางการท่องเที่ยว การสร้างเม็ดเงินที่กระจายรายได้สู่คนในชุมชน

โดยภาพรวม วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แสดงให้เห็นว่า การใช้ภูมิปัญญาการผลิตสุราพื้นบ้านเป็น “แกนกลางของประสบการณ์” ร่วมกับการออกแบบกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมและการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส นำไปสู่การสร้างคุณค่าประสบการณ์ (Experiential Value) และมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม สอดรับกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายพื้นที่ของไทย และต่างประเทศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2562; Richards & Wilson, 2006)

3. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านวังลึก จังหวัดแพร่

ผลการสังเคราะห์แนวทางใน 3 ประเด็น ประกอบด้วย การพัฒนาประสบการณ์ และคุณภาพการบริการ การบริหารจัดการโดยชุมชน และกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ สอดคล้องโดยตรงกับกรอบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เสนอให้มอง “ประสบการณ์นักท่องเที่ยว-ความเข้มแข็งองค์กรชุมชน-กระบวนการพัฒนา” เป็นองค์ประกอบที่ต้องเดินหน้าไปพร้อมกัน (Bessière & Tibère, 2013) การเน้นคุณภาพอาหาร ที่พัก ความสะอาด ความปลอดภัย และบรรยากาศ รวมถึงทักษะการสื่อสารและการเล่าเรื่องของผู้ให้บริการ สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าคุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และประสบการณ์ที่น่าจดจำ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และนำไปสู่ความตั้งใจกลับมาเยือนซ้ำ โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Hung et al., 2016; Kim et al., 2012; Richards, 2011) ในด้านการบริหารจัดการโดยชุมชน การมีโครงสร้างองค์กรหรือคณะกรรมการที่ชัดเจน การกำหนดบทบาทหน้าที่ และการกำหนดกลไกการแบ่งปันผลประโยชน์ อย่างเป็นธรรม ตรงกับข้อเสนอของงานวิจัยทั้งในไทยและต่างประเทศที่ย้ำว่า “ธรรมาภิบาลชุมชน” และ “การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง” เป็นเงื่อนไขของความยั่งยืนทางสังคมและการยอมรับของคนในพื้นที่

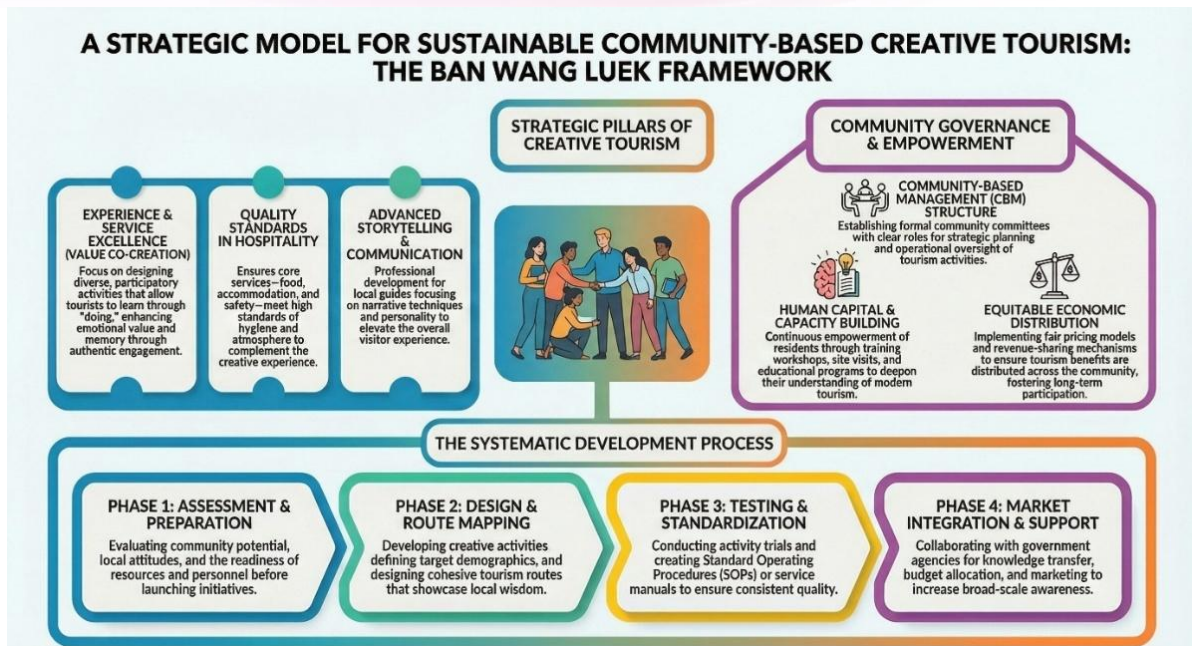
(เมธิกา พ่วงแสง และคณะ, 2568) นอกจากนี้ ในส่วนของแนวคิดเรื่อง “กระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ” ที่เริ่มจากการประเมินศักยภาพและทัศนคติของชุมชน การเตรียมทรัพยากรและบุคลากร การพัฒนากิจกรรม กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ออกแบบและทดสอบเส้นทาง ไปจนถึงการปรับปรุงต่อเนื่อง และการจัดทำคู่มือ มาตรฐานบริการแนวทางการวางแผนการท่องเที่ยวตามลำดับขั้นที่เสนอในแนวคิดการจัดการแบบปลายเปิด (Adaptive Management) และการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Planning) บทบาทของภาครัฐ ในฐานะผู้สนับสนุน ทั้งด้านงบประมาณ องค์ความรู้ และการตลาดก็ไปในทิศทางเดียวกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ของไทยที่มุ่งใช้ Soft Power และเครือข่ายภาครัฐ-เอกชน-ชุมชน เป็นกลไกหลัก (กระทรวงวัฒนธรรม, 2566; การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2565)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาร่วมกัน วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แสดงให้เห็นว่าแนวทางการจัดการที่สังเคราะห์ได้จาก บ้านวังลึกมีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดร่วมสมัยของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ทั้งในมิติของการออกแบบประสบการณ์ การจัดการโดยชุมชน และการวางแผนกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ จึงสามารถใช้เป็นต้นแบบหรือแนวทางประยุกต์สำหรับชุมชนอื่นที่มีทุนทางวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันได้ หากมีการปรับให้เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่โดยการบูรณาการ “วงจรคุณค่า (Value Cycle)” ที่เชื่อมโยง ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุราพื้นบ้านเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) และกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) อย่างเป็นระบบในบริบทของชุมชนชนบทไทย โดยมีได้มองสุราพื้นบ้านเพียงในฐานะผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป หากแต่ยกระดับให้เป็นแกนกลางของการออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผสมองค์ความรู้ กระบวนการผลิต วิถีชีวิต พิธีกรรม และเทศกาลของชุมชนเข้าด้วยกัน ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติจริงของนักท่องเที่ยว ได้พบโมเดลการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนบ้านวังลึก (Ban Wang Luek Creative Tourism Model: BWL-CT Model) อันแสดงให้เห็นถึงการออกแบบกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมจากระดับครัวเรือนและวิสาหกิจชุมชนสู่การจัดการในระดับชุมชนและเชิงนโยบาย โดยสอดคล้องกับหลักการสำคัญของ CBT ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน การกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการสนับสนุนเป้าหมายหลักของ SDGs อาทิ การลดความเหลื่อมล้ำ การสร้างงานและรายได้ที่มีคุณภาพ การใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการพัฒนา ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การประเมินเตรียมความพร้อมของชุมชน ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาออกแบบกิจกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น ขั้นตอนที่ 3 การทดลองกิจกรรมและจัดทำขั้นตอนคู่มือการปฏิบัติงาน ขั้นตอนที่ 4 การสนับสนุนทางด้านการตลาดเพิ่มการรับรู้

ในเชิงแนวคิด งานวิจัยนี้มีส่วนขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในฐานะ “กลไกเชื่อมโยง” ระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับการยกระดับคุณภาพชีวิตและความยั่งยืนของชุมชน มากกว่าการเป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิงของนักท่องเที่ยว ทั้งยังชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงกระบวนการที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ในการออกแบบ จัดการ และพัฒนาประสบการณ์การท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว โดยผู้วิจัยได้สรุปกลไกและองค์ความรู้จากกระบวนการวิจัย ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โมเดลการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนบ้านวังลึก
(Ban Wang Luek Creative Tourism Model: BWL-CT Model)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบศักยภาพและความพร้อมของชุมชนบ้านวังลึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนภูมิปัญญาท้องถิ่น การผลิตสุราพื้นบ้านที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ด้านกระบวนการผลิต และวัตถุดิบจนสามารถพัฒนาไปสู่ฐานต้นแบบกิจกรรมท่องเที่ยวสร้างสรรค์ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง และการศึกษาค้นคว้าได้พบแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มุ่งเน้นการพัฒนาประสบการณ์และคุณภาพที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ การบริหารจัดการเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการจัดทำระบบพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นลำดับ

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด สามารถนำผลการศึกษาไปประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว สามารถส่งเสริมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวได้ถูกทิศทาง ด้านชุมชนสามารถพัฒนาต่อยอด สร้างโอกาสรายได้เสริมทางด้านการท่องเที่ยว หรือใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเกิดถ่ายทอดองค์ความรู้ของคนในชุมชนได้ ตลอดจนชุมชนควรพัฒนาต่อยอดกิจกรรมท่องเที่ยว เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับกิจกรรมชุมชน สร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับผู้มาเยือน

ข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับชุมชนใกล้เคียง ให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านการท่องเที่ยว การขยายโอกาสการทำงานด้านการท่องเที่ยว การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการท่องเที่ยว สู่การเติบโต และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณแหล่งทุนหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 และข้อมูลโครงการการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมชีวภาพของจังหวัดแพร่ เลขที่สัญญา C03F670190

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2568). กรมทรัพย์สินทางปัญญา เปิดตัว “เหล้าแป้” สุราท้องถิ่นจากเมืองแพร่ สู่การขึ้นทะเบียน GI ตอกย้ำอัตลักษณ์เฉพาะตัว ส่งเสริมเศรษฐกิจและเพิ่มรายได้สู่ประชาชนในพื้นที่กว่า 3,600 ล้านบาทต่อปี. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2569 จาก <https://url.in.th/NPkzD>.
- กรมประชาสัมพันธ์. (2568). “สุราชุมชน” เริ่มแล้วหลัง พ.ร.บ. สุราชุมชนมีผลบังคับใช้ 6 มิ.ย. 2568 ปลดล็อกเกษตรกร-ผู้ประกอบการรายย่อย สู่วิถีเศรษฐกิจไทย. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2569 จาก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/39/iid/395700>.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2566). แผนแม่บทการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทย พ.ศ. 2566–2570. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. (2565). แผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน พ.ศ. 2565–2569. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- คณะทำงานขับเคลื่อนสารสนเทศตำบลต้นแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตำบลนาพูน. (2566). สารสนเทศตำบลต้นแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตำบลนาพูน อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2569 จาก <https://url.in.th/cbJEj>.
- ธนาบดี ปิ่นประจักษ์ และคณะ. (2565). การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย ในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่. วารสารศิลปการจัดการ, 6(3), 1348-1368.
- นิตินันท์ ศรีสุวรรณ และปริญญวิทย์ ธนนาถเขาวรินทร์. (2568). การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 21(1), 77-102.
- เบญจวรรณ เบญจกรณ์ และคณะ. (2568). อิทธิพลเชิงโครงสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดเชียงราย. วารสารจันทร์เกษมสาร, 31(1), R49-R63.
- ปานณนาถ เกตุไศษิษฐ์ และอัมเรศ เทพมา. (2567). แนวทางบริหารจัดการตลาดท่องเที่ยววัฒนธรรมสร้างสรรค์ของจังหวัดแพร่. วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 20(1), 1-23.
- เมธิกา พวงแสง และคณะ. (2568). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวยั่งยืนโดยมีชุมชนเป็นฐาน ชุมชนบ้านเกาะมอญ อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารศิลปศาสตร์ มทร. ธิบุรี, 6(1), 42-52.
- ยุวดี จิตต์โกศล. (2561). การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ชุมชนบ้านกว้างท่าเยี่ยม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 14(2), 50-86.
- สกวรัตน์ บุญวรรณ. (2567). การพัฒนาแนวทางชุดการท่องเที่ยวเรื่องเล่าเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนท่าสาป จังหวัดยะลา. วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, 14(3), 1066-1085.

- สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย. (2568). โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนสู่การเป็นเมืองแห่งศิลปะ: กรณีศึกษาแพร่-ราชบุรี. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- Bessière, J. & Tibère, L. (2013). Traditional food and tourism: French tourist experience and food heritage in rural spaces. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 93(14), 3420–3425.
- Fusch, P. I. & Ness, L. R. (2015). Are we there yet? Data saturation in qualitative research. *The Qualitative Report*, 20(9), 1408–1416.
- Gebbers, R. & Adamchuk, V. I. (2010). Precision agriculture and food security. *Science*, 327(5967), 828–831.
- Hung, W.-L. et al. (2016). Creative experiences, memorability and revisit intention in creative tourism. *Current Issues in Tourism*, 19(8), 763–770.
- Kim, J.-H. et al. (2012). Development of a scale to measure memorable tourism experiences. *Journal of Travel Research*, 51(1), 12–25.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2012). Food and the tourism experience: The OECD-Korea workshop. Paris: OECD Publishing.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Richards, G. & Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture? *Tourism Management*, 27(6), 1209–1223.
- Richards, G. (2010). Creative tourism and local development. In R. Wurzbarger, A. Pattakos, & S. Pratt (Eds.), *Creative tourism: A global conversation*. (pp. 78–90). Santa Fe: Sunstone Press.
- Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225–1253.

การยกระดับศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ CHANGING HIGHER THE WORKING POTENTIAL OF THE ACTIVE AGING ELDERLY TO SUPPORT THE AGING SOCIETY WITH QUALITY

วันชัย ปานจันทร์^{1*}, สิริมาส หมื่นสาย², ภาสกร เรืองวานิช¹, ปรัชญา ชุ่มนาเสียว³, สุกนธา งามประมวญ⁴
Wanchai Panjan^{1*}, Sirimas Muasai², Passakorn Ruangvanit¹, Prachaya Chumnaseaw³, Sukonthar Ngampramuan⁴

¹คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

¹Faculty of Human Resource Development, Ramkhamhaeng University

²คณะบริหารและการจัดการ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา

²Faculty of Business Administration and Management, Chaopraya University

³คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

⁴ศูนย์วิจัยประสาทวิทยาศาสตร์ สถาบันชีววิทยาศาสตร์โมเลกุล มหาวิทยาลัยมหิดล

⁴Research Center for Neuroscience, Institute of Molecular Biosciences, Mahidol University

*Corresponding Author E-mail: chaipanjan@ru.ac.th

Received May 16, 2026; Revised July 2, 2026; Accepted July 15, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. สร้างรูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับพลพลังของกลุ่มผู้สูงอายุ 2. พัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุ 3. สร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุ และ 4. กระตุ้นการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองเชิงรุกและระบบการบริการชุมชนด้วยแอปพลิเคชันสุขภาพ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการประชุมเชิงนโยบาย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย กลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ ตัวแทนภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบบันทึกการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลแบบองค์รวมและการเทียบเคียงรูปแบบเพื่อหาความสัมพันธ์ของผลการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า 1. การยกระดับศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ ควรมีรูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับพลพลังและความสามารถของผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีคุณค่าและเหมาะสมกับสภาพร่างกาย 2. การพัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพ ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยคำนึงถึงความมั่นคงด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงาน ควรมุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะที่เหมาะสมกับบริบทการทำงานของผู้สูงอายุ และ 4. การกระตุ้นการดูแลสุขภาพด้วยตนเองเชิงรุกและระบบการบริการชุมชนผ่านแอปพลิเคชันสุขภาพ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเอง การป้องกันและบรรเทาโรค รวมถึงสร้างชุมชนแห่งการพึ่งพากันอย่างมีคุณค่า โดยใช้นวัตกรรมการเข้าถึงบริการผ่านเทคโนโลยีติดตามการเคลื่อนไหว “สุขใจ”

คำสำคัญ: ศักยภาพในการทำงาน, การพัฒนาทักษะ, สังคมสูงวัย, การประยุกต์ใช้แอปพลิเคชันสุขภาพ, สังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

Abstract

Objectives of this research were: 1. to develop an employment model appropriate for the active ageing potential of older adults; 2. to enhance the capacity of older adults in career development planning; 3. to develop a training curriculum to strengthen the competencies and employment opportunities of older adults; and 4. to promote proactive self-health care and community health service systems through a health application to support quality ageing. This study employed a qualitative research design using the policy dialogue technique. Key informants consisted of self-reliant older adults, representatives from the public sector, private sector, and local administrative organizations. The research instrument was a participatory observation record form. Data were analyzed using holistic analysis and pattern matching to identify relationships among the findings.

The findings revealed that: 1. enhancing the working potential of self-reliant elderly persons should include employment models appropriate to the active aging potential and abilities of the elderly in order to enable them to work meaningfully and suitably according to their physical conditions; 2. the development of potential in career development planning should be carried out systematically by considering the physical, emotional, and mental security of the elderly in order to achieve sustainable development; 3. the creation of training courses to enhance potential and employment opportunities should focus on transferring knowledge and skills appropriate to the working context of the elderly; and 4. stimulating proactive self-health care and community service systems through health applications helps the elderly gain knowledge in self-care, disease prevention, and disease relief, including creating valuable self-reliant communities through innovation in service accessibility by integrating movement-tracking technology called “Sukjai”.

Keywords: Working Potential, Skill Development, Aging Society, Health Application Integration, Quality Aging Society

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 กำหนดให้ผู้สูงอายุหมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย ในขณะที่องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้จำแนกระดับสังคมผู้สูงอายุออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1. สังคมผู้สูงอายุ เมื่อมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 7 2. สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ เมื่อมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 20 หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปร้อยละ 14 และ 3. สังคมสูงวัยระดับสูงสุด เมื่อมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 และคาดการณ์ว่าจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสูงสุดภายในปี พ.ศ. 2574 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดความท้าทายในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสาธารณสุข

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ได้วางปรัชญาหลักในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวคิด “การช่วยเหลือตนเอง การเกื้อหนุนจากครอบครัว การช่วยเหลือจากชุมชน และการสนับสนุนจากภาครัฐ” ตามลำดับ (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2545) แผนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยกำหนดยุทธศาสตร์ 5 ด้าน ประกอบด้วย 1. การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ 2. การส่งเสริมผู้สูงอายุ 3. ระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ 4. การบริหารจัดการและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ และ 5. การพัฒนาองค์ความรู้และการติดตามประเมินผล การจ้างงานผู้สูงอายุเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพในการทำงาน ปัจจัยสนับสนุนความต้องการจ้างงานผู้สูงอายุของนายจ้าง ประกอบด้วย 1. ปัญหาการขาดแคลนแรงงานและความยากในการสรรหาบุคลากรรุ่นใหม่ 2. ประสบการณ์ ทักษะ และความชำนาญของผู้สูงอายุในการรับมือสถานการณ์ต่าง ๆ 3. ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สู่บุคลากรรุ่นต่อไป และ 4. การสร้างความผูกพันและขวัญกำลังใจในองค์กร (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559; พรรรัตน์ แสดงหาญ และคณะ, 2560) นอกจากนี้งานวิจัยของศุภชัย ศรีสุชาติ และคณะ (2559) พบว่า ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทสำคัญในภาคการค้าส่ง-ค้าปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ การผลิต และการบริการ โดยความต้องการจ้างแรงงานอายุ 60 ปีขึ้นไปมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 2.5 ต่อปี รูปแบบการจ้างงานที่สำคัญประกอบด้วย การจ้างกลับเข้าทำงาน (Re-employment) การขยายอายุเกษียณ (Retirement Extension) และการจ้างงานแบบยืดหยุ่น (Flexible Employment) นอกจากนี้ นงนุช สุนทรชวกานต์ และสายพิณ ชินตระกูลชัย (2552) เสนอให้ภาครัฐส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุแบบสมัครใจผ่านมาตรการต่าง ๆ เช่น สิทธิประโยชน์ทางภาษี การเชิดชูเกียรติองค์กรการอุดหนุนค่าใช้จ่าย และการสร้างรูปแบบงานใหม่

การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อสังคมผู้สูงอายุ แพลตฟอร์มดิจิทัลสามารถอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงบริการต่าง ๆ สำหรับการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน นอกจากนี้ การพัฒนาระบบดูแลสุขภาพเชิงรุก ผ่านแอปพลิเคชันมือถือยังช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลสุขภาพด้วยตนเองและเข้าถึงบริการสุขภาพได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และต่อเนื่อง การพัฒนาดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพและเป็นอิสระในบ้านของตนเองได้นานที่สุด แต่ยังช่วยลดภาระการดูแลของสมาชิกในครอบครัววัยทำงาน ลดค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุขของภาครัฐ และเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรทางการแพทย์ที่มีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้ การพัฒนาระบบดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างประชากรต่างวัย สร้างสังคมที่โอบอ้อมและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรีตามหลักการที่ว่า “ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคม” ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาพื้นที่ต้นแบบจังหวัดนครสวรรค์ ในประเด็นการพัฒนาด้านต่าง ๆ เพื่อวางรากฐานการยกระดับคุณภาพชีวิตและเตรียมความพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวางแผนสร้างรูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับพลพลังของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีประสิทธิภาพ
2. เพื่อวางแผนพัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีประสิทธิภาพ

3. เพื่อวางแผนสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ
4. เพื่อวางแผนกระตุ้นการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองเชิงรุกและระบบการบริการชุมชนด้วยแอปพลิเคชันสุขภาพ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการประชุมข้อเสนอเชิงนโยบาย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

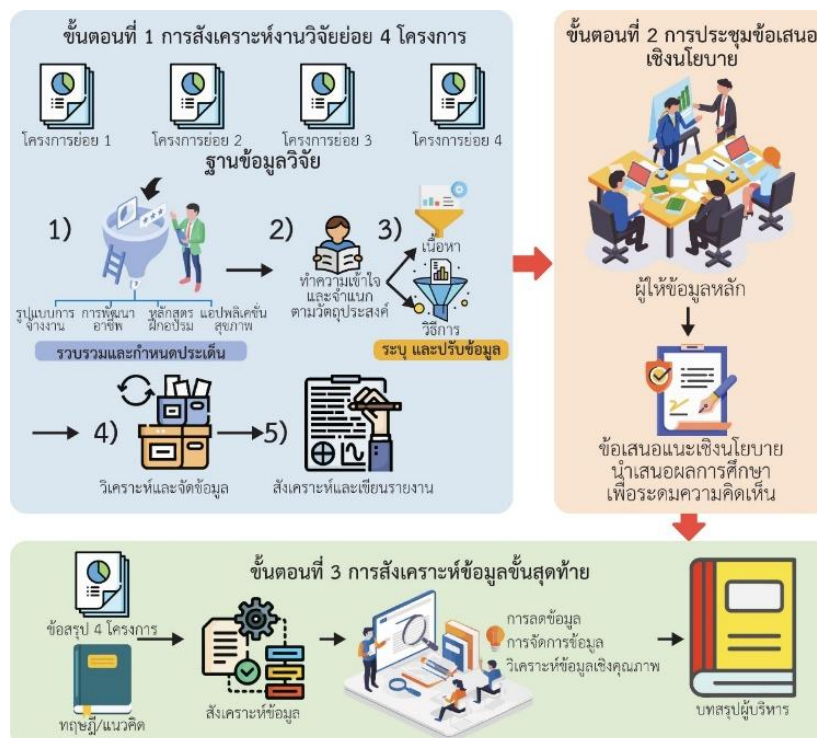
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย กลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ ตัวแทนภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนั้น ดำเนินการเก็บข้อมูลในระหว่างจัดกิจกรรมโดยใช้แบบบันทึกข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ มีการสังเกตพฤติกรรมจากการจัด Policy Meeting การจดบันทึก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเพื่อเก็บรวบรวมความคิดเห็นของการจัด Policy Meeting ที่เกี่ยวกับแผนเพื่อพัฒนาระยะระดับศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ ด้วยการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพระหว่างการจัด Policy Meeting โดยผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จดบันทึกและบันทึกภาพและเสียงโดยทีมงานในระหว่างการสนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังสรุปไว้ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นการวิเคราะห์แบบองค์รวมในลักษณะของการหาความสัมพันธ์ของผลการศึกษาที่นำไปสู่การสรุปประเด็นที่เป็นตัวแปรสำคัญในการยกระดับศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

ผลการวิจัย

1. การสร้างรูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับพลังของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ บริบทและสภาพการทำงานที่เหมาะสมของกลุ่มผู้สูงอายุที่พอจะช่วยเหลือตัวเองได้ (Active Aging) (โครงการย่อยที่ 1) พบว่า เหตุผลที่ผู้สูงอายุยังมีความต้องการในการทำงาน คือ สุขภาพที่ยังมีความแข็งแรง ความชำนาญพิเศษของกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการในการประกอบอาชีพอิสระ มีความสามารถในการเดินทางไปทำงานได้ ซึ่งงานที่สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุยังต้องการให้เป็นงานที่มีรายได้ประจำเกิดขึ้น ส่วนรูปแบบการทำงานที่เหมาะสมกับพลังของกลุ่มผู้สูงอายุพอจะช่วยเหลือตัวเองได้ (Active Aging) พบว่า ดัชนีพลังของกลุ่มผู้สูงอายุด้านสุขภาพ ได้แก่ การออกกำลังกาย การพัฒนาสุขภาพจิต อาหารและโภชนาการ หลักธรรมและศาสนา ด้านหลักประกันและความมั่นคงในชีวิต ได้แก่ กฎหมายสำหรับผู้สูงอายุ การเงินและการออม ที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและสร้างรายได้ ด้านการมีส่วนร่วมในสังคม ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ การมีส่วนร่วมในสังคม งานอดิเรก การใช้เทคโนโลยีและการสื่อสาร ซึ่งสามารถนำเสนอให้เห็นถึงรูปแบบการทำงานที่เหมาะสมกับพลัง ดังรูปภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับพลัง

นอกจากนี้การพัฒนารูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับพลังของกลุ่มผู้สูงอายุที่พอจะช่วยเหลือตัวเองได้ (Active Aging) เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีความต้องการเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาในการหางานทำทั้งในระบบและนอกระบบ การให้การสนับสนุนในการหางาน การให้การสนับสนุนผู้สูงอายุทำงานที่บ้าน การให้การสนับสนุนนายจ้างในการเลือกผู้สูงอายุเข้าทำงาน มาตรการด้านภาษีที่เหมาะสม การสนับสนุนความสะดวกที่เหมาะสมกับการทำงานของผู้สูงอายุ มาตรการจูงใจทางภาษีอากรแก่บริษัทที่จ้างผู้พิการและมีมาตรการจูงใจทางภาษีอากรแก่บริษัทที่จัดจ้างผู้สูงอายุหลายมาตรการ

2. พัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (โครงการย่อยที่ 2) พบว่า สังคมไทยจะต้องเผชิญกับพลวัตต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยเฉพาะแนวโน้มในสังคมไทย ผู้สูงอายุในอนาคตจะมีผู้สูงอายุวัยปลายเพิ่มมากขึ้น เป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการศึกษามาแล้วในระดับหนึ่ง แรงผลักดันที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและให้ความสนใจกับการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตก็คือความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีมากขึ้น เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง ตลอดจนการดูแลตนเองท่ามกลางสถานการณ์ไวรัสสายพันธุ์ต่าง ๆ และโรคอุบัติใหม่ อีกทั้งในขณะที่ทัศนคติของคนหนุ่มสาวที่มีต่อผู้สูงอายุลดลงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวลดลง ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องช่วยเหลือตนเองมากขึ้นด้วยการรวมกลุ่มกันและหาความรู้ นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ผู้ทรงคุณวุฒิยังมองว่าแนวโน้มในอนาคตที่สำคัญที่สุด คือแนวโน้มด้านเทคโนโลยีที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน ฐานข้อมูลผู้สูงอายุชุมชน ทั้งในด้านการเงิน การอาชีพ และการศึกษา โดยควรมีองค์กรกลางหรือคณะกรรมการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม และให้ความสำคัญ 5 ประเด็นหลัก ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ 1. ด้านสังคม 2. ด้านเทคโนโลยี 3. ด้านเศรษฐกิจ 4. ด้านสิ่งแวดล้อม และ 5. ด้านการเมือง ซึ่งสามารถนำเสนอเป็นรูปภาพที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ ดังรูปภาพที่ 3

ภาพที่ 3 การพัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

3. การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (โครงการย่อยที่ 3) พบว่า ความต้องการในการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันสามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรให้เสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงานไปจัดฝึกอบรมให้ตรงความต้องการของผู้สูงอายุที่พอจะช่วยเหลือตัวเองได้ (Active Aging) เพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่มีคุณภาพและเป็นข้อมูลให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องนำผลของการศึกษาไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุตามสภาวะการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม โดยมีขอบเขตการวิจัยในพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holder) กลุ่มผู้สูงอายุ ตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป ที่ช่วยเหลือตัวเองได้ (Active Aging) ที่มีความต้องการและมีศักยภาพเข้ารับการฝึกอบรมในพื้นที่ 1. ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ 2. ตำบลหนองกระโดน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ 3. ตำบลหนองกรด

อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ และ 4. ตำบลหนองม่วง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้นแบบในการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายในด้านปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความพร้อมหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี ด้านการดูแลสุขภาพสภาพ มีการรวมกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

4. การกระตุ้นการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองเชิงรุกและระบบการบริการชุมชนด้วยแอปพลิเคชันสุขภาพ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (โครงการย่อยที่ 4) พบว่า ผลการพัฒนาแพลตฟอร์ม Application สำหรับผู้สูงอายุได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการในการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันผ่านโทรศัพท์มือถือให้สามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานการให้บริการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่บ้านด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแอปพลิเคชันที่ออกแบบสามารถดาวน์โหลดผ่าน Play Store และสามารถใช้งานได้จริงอย่างสะดวก รวดเร็ว ผู้สูงอายุอาสาสมัครที่ได้ตอบแบบสอบถามเรื่องการใช้งานส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า แอปพลิเคชันช่วยให้ติดต่อกับหน่วยงานท้องถิ่นได้สะดวก สามารถนำมาใช้ดูแลสุขภาพได้ มีการให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ใช้งานง่าย ช่วยเก็บข้อมูลสุขภาพ การกินยา การพบแพทย์ การเตือนความจำ และการใช้แอปพลิเคชันสามารถช่วยเพิ่มความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีแก่ผู้สูงอายุได้อีกด้วย อีกทั้งรูปลักษณ์ของแอปพลิเคชันมีความสวยงาม ดูสบายตา ตัวอักษรอ่านง่ายชัดเจน ถึงแม้ว่าการทำงานจะมีอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น เรื่องการออกแบบ การวางแผนการรองรับระบบ PDPA และการวางแผนแพลตฟอร์ม แต่ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของแอปพลิเคชันในรุ่นต่าง ๆ ได้อีกต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. การสร้างรูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับพลพลังของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (โครงการย่อยที่ 1) อภิปรายได้ว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีความต้องการเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาในการหางานทำทั้งในระบบและนอกระบบ การให้การสนับสนุนในการหางาน การให้การสนับสนุนผู้สูงอายุทำงานที่บ้าน การให้การสนับสนุนนายจ้างในการเลือกผู้สูงอายุเข้าทำงาน ซึ่งภาวะพลพลังจะเป็นหนทางที่จะยกระดับคุณภาพในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุซึ่งหลายประเทศได้นำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมศักยภาพการพึ่งตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ ซึ่งหัวใจสำคัญของภาวะพลพลังประกอบด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ สุขภาพ (Health) การมีส่วนร่วม (Participation) และหลักประกันความมั่นคง (Security) (World Health Organization, 2002) ที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ สามารถมีรายได้จากการทำงานที่เหมาะสมกับวัยตามรูปแบบการทำงานที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภชัย ศรีสุชาติ และคณะ (2559) ที่ศึกษาและพยายามหาตัวแบบในการทำงานแรงงานสูงวัยในภาคเอกชน โดยมีการต่อยอดจากงานศึกษาของนงนุช สุนทรชวกันต์ และสายพิน ชินตระกูลชัย (2552) ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ พบว่า นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรมและประมง ผู้สูงอายุชายและหญิงยังทำงานอยู่มากในอุตสาหกรรมการขายส่ง ขายปลีก ซ่อมแซมยานยนต์ รถจักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคล และของใช้ในครัวเรือน อุตสาหกรรมการผลิต และอุตสาหกรรมโรงแรมและภัตตาคาร

2. พัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (โครงการย่อยที่ 2) อภิปรายได้ว่า สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสำคัญคือ ผู้สูงอายุในอนาคตจะเป็นกลุ่มวัยปลายที่มีการศึกษาและต้องการความรู้ตลอดชีวิตมากขึ้น เนื่องจากความสัมพันธ์ในครอบครัวลดลง ผู้สูงอายุจึงต้องพึ่งตนเองและรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มศักยภาพมากขึ้น พิมพนา เพ็งนาเรนทร์ (2564) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ พบว่า

1. ผู้สูงอายุมีความต้องการพัฒนาอาชีพในระดับมาก 2. อบต.และชุมชนเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการวางแผนผ่านประชาคมและช่องทางอื่น ๆ และ 3. มีการพัฒนาอาชีพจริง เช่น การฝึกทำกระเปาะจากวัสดุเหลือใช้โดยวิสาหกิจชุมชนในตำบลเทพารักษ์ การสนับสนุนเชิงนโยบายมีความสำคัญต่อการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ ดังที่ ตูระวิ ไชยปัญญา (2557) พบว่า ควรมีนโยบายส่งเสริมอย่างจริงจังและเพิ่มบุคลากรเพื่อพัฒนาศักยภาพ ซึ่งสอดคล้องกับอนุชา ม่วงใหญ่ (2561) ที่ระบุว่า การส่งเสริมการมีงานทำที่เหมาะสมตามสมรรถนะและบริบทท้องถิ่นจะสร้างคุณค่าให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย

3. สร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุ ที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (โครงการย่อยที่ 3) อภิปรายได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรให้เสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงานไปจัดฝึกอบรมให้ตรงความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุ ที่พอจะช่วยเหลือตัวเองได้ (Active Aging) เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ ด้วยเหตุที่การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุทำให้เกิดผลกระทบในหลายด้านการดำเนินการเพื่อเตรียมการรองรับปัญหาจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรสูงอายุ และมีความกดดันสูงในการจัดสรรทรัพยากร นอกจากนั้น ยังมีปัญหาด้านการจัดการด้านความมั่นคงหรือหลักประกันในชีวิตสำหรับประชากรสูงอายุ เช่น ด้านผู้ดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้การจัดสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัย สุขภาพ และการเงิน ปัญหาด้านการกีดกันผู้สูงอายุจากทัศนคติทางลบต่อการสูงอายุและผู้สูงอายุของสังคม (สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, 2545) ปัญหาเรื่องมนุษยธรรมและจริยธรรมด้านผู้สูงอายุ เช่น การขาดผู้ดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุ วิธีการดูแลผู้สูงอายุที่ไม่เหมาะสมและการทำร้ายผู้สูงอายุ (World Health Organization, 2002) จึงต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมด้านการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้วยหลักสูตรที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2555) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ พบว่า ความเชี่ยวชาญของวิทยากร เป็นปัจจัยที่มีความต้องการสูงสุดและมีความสำคัญทางสถิติในการจัดการศึกษาผู้สูงอายุ แต่กลับพบช่องว่างสำคัญในเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ แม้จะมีความพยายามจัดอบรมครูในบางพื้นที่ (เชียงใหม่และฉะเชิงเทรา) แต่การดำเนินงานดังกล่าวยังขาดการนำทฤษฎีและกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุมาใช้ในการกำหนดหลักสูตร ประกอบกับยังไม่มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการพัฒนามาตรฐานหลักสูตรครูสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ (มิ่งขวัญ คงเจริญ และ กัมปนาท บริบูรณ์, 2562) ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูโรงเรียนผู้สูงอายุถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างมาตรฐานที่เท่าเทียม งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว โดยเลือกใช้โมเดลการออกแบบของ Taba (1962) ที่มีความสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning) ซึ่งมักมีประสบการณ์เดิมที่หลากหลาย จุดเด่นของแนวคิดทาบช่วยให้ผู้วิจัยสามารถจัดวางขอบเขตและลำดับเนื้อหาสาระ รวมถึงประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ มีความต่อเนื่อง และสามารถบูรณาการเนื้อหาให้เข้ากับธรรมชาติและความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง ซึ่งจะทำให้ระบบและกลไกในการรองรับสังคมผู้สูงอายุมีความพร้อมสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรพรรณ ทำดี และคณะ (2565) ที่พบว่า ระบบและกลไกในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีส่วนแวดล้อมและสิ่งสนับสนุนที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพและเอื้อต่อการพึ่งตนเองของผู้สูงอายุในระยะยาวต่อไป

4. การกระตุ้นการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองเชิงรุกและระบบการบริการชุมชนด้วยแอปพลิเคชันสุขภาพ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (โครงการย่อยที่ 4) อภิปรายได้ว่า การพัฒนาแอปพลิเคชันสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุบรรล่วัตถุประสงค์ในการออกแบบแพลตฟอร์มที่เชื่อมโยงหน่วยงานบริการต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่อยู่บ้านด้วยตนเอง แอปพลิเคชันดาวน์โหลดผ่าน Play Store ได้จริง ใช้งานสะดวก

และรวดเร็ว จากแบบสอบถาม ผู้สูงอายุอาสาสมัครส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าแอปพลิเคชันช่วยให้ติดต่อหน่วยงานท้องถิ่นสะดวก ใช้ดูแลสุขภาพได้ มีความรู้ที่เป็นประโยชน์ ใช้งานง่าย ช่วยเก็บข้อมูลสุขภาพ การกินยา การพบแพทย์ การเตือนความจำ และเพิ่มความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยี รูปลักษณ์สวยงาม สบายตา ตัวอักษรชัดเจน จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการยอมรับเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุ ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ Peek et al. (2014) ที่พบปัจจัยก่อนผู้สูงอายุยอมรับเทคโนโลยี 6 ประการ ได้แก่ 1. ความกังวลเกี่ยวกับเทคโนโลยี เช่น ต้นทุนสูง ความเป็นส่วนตัว ความกลัวการหลงลืมและทำเทคโนโลยีหาย การตกเป็นทาส และการควบคุมไม่ได้ 2. ความคาดหวังประโยชน์ เช่น ความปลอดภัยที่เพิ่มขึ้น ความเป็นอิสระ และลดภาระครอบครัว 3. ความต้องการเทคโนโลยีและความกังวลเกี่ยวกับสุขภาพตนเอง 4. ทางเลือกอื่นนอกจากเทคโนโลยี เช่น การดูแลของครอบครัว 5. อิทธิพลทางสังคมจากครอบครัว เพื่อน และผู้ดูแลมืออาชีพ และ 6. ลักษณะเฉพาะผู้สูงอายุ เช่น ความต้องการช่วยเหลือตัวเอง ความคุ้นเคยกับเทคโนโลยี และคุณลักษณะทางกายภาพที่เสื่อมถอย เช่น การมองเห็นและการได้ยิน ซึ่งทำให้การใช้เทคโนโลยีทำหยาบมากขึ้น นอกจากนี้ปัจจัยจาก TAM แรงจูงใจในการปรับตัวกิจกรรมสุขภาพอยู่บนฐานโมเดลความเชื่อทางสุขภาพ ซึ่งบุคคลที่รับรู้ข้อมูลสุขภาพตนเองจะเกิดความตระหนักและเปลี่ยนพฤติกรรมไปในเชิงป้องกันโรค (Preventive Health Behavior) งานวิจัยในอดีตพบว่า บุคคลที่มีความใส่ใจสุขภาพสูงจะยอมรับและใช้ระบบเก็บข้อมูลสุขภาพสูงตามไปด้วย (Alyami & Song, 2016; Pak & Song, 2016; Roehrs et al., 2017) อย่างไรก็ตาม ความไม่คุ้นเคยหรือขาดทักษะการใช้อุปกรณ์ดิจิทัลของผู้สูงอายุอาจทำให้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีไม่เต็มที่ ขณะที่ความกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยเป็นอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลสุขภาพด้วยอุปกรณ์พกพา

องค์ความรู้ใหม่

สำหรับการยกระดับศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพภายใต้ 4 โครงการย่อย คือ สามารถนำเสนอเป็นรูปภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ของการยกระดับศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่มีคุณภาพ

จากภาพที่ 4 ในการยกระดับศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้เพื่อรองรับสังคมที่ทำให้ทราบถึงบริบทและสภาพการทำงานที่เหมาะสมของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ การพัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ และการกระตุ้นการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองเชิงรุกและระบบการบริการชุมชนด้วยแอปพลิเคชันสุขภาพ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพที่มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันซึ่งจะช่วยให้สามารถยกระดับศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่มีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐและหน่วยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับปัญหาขาดแคลนแรงงานอันเนื่องมาจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย จึงควรมีการกำหนดนโยบายในการวางแผนเกี่ยวกับการยืดระยะเวลาในการเกษียณหรือการทำงานในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพในการทำงานและยังสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

สถานประกอบการหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรพิจารณาถึงการมีอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกถึงการมีคุณค่าในตนเองในการทำงานและการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุขและควรจัดให้มีการพัฒนาอาชีพสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงควรมีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในระยะยาวที่ประเทศไทยกำลังจะขาดแคลนแรงงาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการประเมินทั้งในส่วนของอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกพลัของของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ รวมถึงแนวทางในการพัฒนาศักยภาพในการวางแผนพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพสำหรับใช้ผลการประเมินไปปรับปรุงอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงแนวทางในการพัฒนาศักยภาพให้กับผู้สูงอายุสำหรับใช้ในการปฏิบัติงานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ “สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ” ที่สนับสนุนทุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2565 ขอบพระคุณมหาวิทยาลัยรามคำแหง หน่วยงานต้นสังกัดที่สนับสนุนการดำเนินการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2545). แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ตุลระวี ไชยปัญญา. (2557). แนวทางการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ (การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- นนุช สุนทรชวากานต์ และสายพิน ชินตระกูลชัย. (2552). การสร้างโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรรัตน์ แสงหาญ และคณะ. (2560). การพัฒนารูปแบบการจ้างงานผู้สูงอายุในธุรกิจโรงแรมในเขตภาคตะวันออก (รายงานผลการวิจัย). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พิมพา เพ็ญนาเรนทร์. (2564). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 15(1), 42-58.
- ภัทรพรรณ ทำดี และคณะ. (2565). การเตรียมความพร้อมเพื่อพัฒนาระบบและกลไกรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีศักยภาพในเขตสุขภาพที่ 1. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 10(1), 45-57.
- มิ่งขวัญ คงเจริญ และกัมปนาท บริบูรณ์. (2562). การพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2559). สรุปผลการสัมมนา “แรงงานสูงวัย ลมหายใจของอนาคต”. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2568 จาก <https://shorturl.asia/xsTDt>.
- ศุภชัย ศรีสุชาติ และคณะ. (2559). โครงการวิจัยถอดบทเรียนสถานประกอบการที่มีการจ้างแรงงานสูงวัย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). รายงานภาวะเศรษฐกิจไทย ไตรมาสที่ 4 และทั้งปี 2563 และแนวโน้มปี 2564. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2568 จาก <https://shorturl.asia/4r8wy>.
- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. (2545). ผู้สูงอายุในประเทศไทย: รายงานการทบทวนองค์ความรู้และสถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายและการวิจัย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุชา ม่วงใหญ่. (2561). แนวคิดและวิธีการเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุ. ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ พะเยาวิจัย ครั้งที่ 7. (น. 2510-2518). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- อาชัยญา รัตนอุบล และคณะ. (2555). การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 40, 14-28.
- Alyami, M. A. & Song, Y.-T. (2016). Removing barriers in using personal health record systems. In 2016 IEEE/ACIS 15th International Conference on Computer and Information Science (ICIS). (pp. 1-8). New York: IEEE.
- Pak, J. & Song, Y.-T. (2016). Health capability maturity model: Person-centered approach in personal health record system. In AMCIS 2016 Proceedings. (p.19). San Diego: Association for Information Systems.
- Peek, S. T. et al. (2014). Factors influencing acceptance of technology for aging in place: a systematic review. International Journal of Medical Informatics, 83(4), 235-248.
- Roehrs, A. et al. (2017). Personal Health Records: A Systematic Literature Review. Journal of Medical Internet Research, 19(1), 1-22.
- Taba, H. (1962). Curriculum development: Theory and practice. New York, NY: Harcourt, Brace & World.
- World Health Organization. (2002). Active ageing: A policy framework. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ต
และอิทธิพลต่อพลวัตของพรรคการเมืองไทย
THE DIGITAL CATALYST: E-MOVEMENTS AND THEIR INFLUENCE
ON THAI POLITICAL PARTY DYNAMICS

ยุทธพร อิศรชัย*

Yuttaporn Issarachai*

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University

*Corresponding Author E-mail: thaicampus1@hotmail.com

Received May 11, 2026; Revised July 21, 2026; Accepted July 26, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ระบุและวิเคราะห์ลักษณะของการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยและผลกระทบต่อวาทกรรมสาธารณะและการระดมทางการเมือง 2. วิเคราะห์เปรียบเทียบพลวัตการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์การสื่อสาร นโยบาย และอุดมการณ์ของพรรคการเมืองไทยที่เป็นกรณีศึกษา (ได้แก่ พรรคประชาชน พรรคภูมิใจไทย และพรรคชาติไทยพัฒนา) ในการตอบสนองต่อโครงสร้างโอกาสทางการเมืองและข้อเรียกร้องจากมวลชนดิจิทัล และ 3. อธิบายผลกระทบของการปะทะสังสรรค์ระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตกับโครงสร้างอำนาจรัฐ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์เชิงโครงสร้างและอุดมการณ์ของระบบพรรคการเมืองไทยในระยะยาว การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือการวิจัยเป็นการสืบค้นข้อมูลเพื่อหาปริมาณการค้นหาที่เกี่ยวข้อง (RSV) จาก Google Trends และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ตัวแทนพรรคการเมือง นักเคลื่อนไหว และนักวิชาการ รวมจำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์แก่นเรื่อง (Thematic Analysis) และการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ด้วยโปรแกรม ATLAS.ti

ผลการวิจัยพบว่า 1. การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตได้เปลี่ยนผ่านจากการกระทำรวมหมู่สู่การกระทำแบบเชื่อมโยง (Connective Action) ที่มีลักษณะกระจายศูนย์และไร้แกนนำ นำไปสู่การทะลุเพดานวาทกรรมสาธารณะ แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็ได้สร้างสภาวะห้องเสียงสะท้อน (Echo Chambers) ให้เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน 2. การปรับตัวของพรรคการเมือง ได้แก่ พรรคประชาชนวิวัฒนาการสู่พรรคการเมืองแบบแพลตฟอร์ม (Platform-Movement Party) ที่เน้น DIY Politics แต่ถดถอยสู่ปฏิบัตินิยมเมื่อพรรคเผชิญวิกฤต พรรคภูมิใจไทยใช้ยุทธศาสตร์ปฏิบัตินิยมดิจิทัลผ่านระบบอุปถัมภ์ (Digital Clientelism) จนประสบความสำเร็จในการเลือกตั้ง และพรรคชาติไทยพัฒนาใช้การปรับตัวแบบระมัดระวัง และ 3. ผลกระทบระยะยาว ได้แก่ 1. การกระตุ้นให้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบดั้งเดิมต้องตอบสนองด้วยการใช้อำนาจเผด็จการดิจิทัล (Digital Authoritarianism) และ 2. นิติสงคราม (Lawfare) หรือการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทางการเมืองซึ่งต่อมากลายเป็นเพดานจำกัดโอกาสสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทย

คำสำคัญ: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ต, พลวัตพรรคการเมือง, การเมืองแบบอัลกอริทึม, นิติสงคราม, อำนาจนิยมแข่งขัน

Abstract

This research article aims to 1. Identify and analyze the characteristics of E-movements in Thailand and their impact on public discourse and political mobilization; 2. Comparatively analyze the strategic adaptation dynamics of communication, policy, and ideology of three case studies of Thai political parties (the study utilizes a comparative case study approach focusing on three political parties, namely the People's Party, Bhumjaithai Party, and Chartthaipattana Party), in response to political opportunity structures and demands from the digital mass constituencies; and 3. describe the impact of the interaction between E-movements and state power structures, which have contributed to long-term structural and ideological paradigm shifts in the Thailand's political party system. This study employed a qualitative research design underpinned by purposive sampling. The 5 key informants included representatives of party leaders, activists, and academics. Data collection involved digital data extraction (Google Trends) and structured interviews. Data analysis was conducted using thematic and discourse analyses with ATLAS.ti software.

The findings revealed that; 1. E-movements have evolved from collective action toward connective action characterized by decentralization and leaderless organization, enabling the expansion of public discourse boundaries; however, this phenomenon has also fostered the emergence of echo chambers. 2. Political party adaptation differed across cases: the People's Party evolved into a platform-movement party emphasizing DIY politics, but later shifted toward pragmatism when facing political crises; the Bhumjaithai Party successfully employed a strategy of digital pragmatism combined with digital clientelism, contributing to its electoral success; and the Chartthaipattana Party adopted a cautious adaptive approach. 3. The long-term impacts include: 1. compelling traditional state power structures to respond through digital authoritarianism, and 2. the rise of lawfare, or the use of legal mechanisms as political instruments, which has subsequently become a structural constraint limiting opportunities for democratic development in Thailand.

Keywords: E-Movements, Political Party Dynamics, Algorithmic Politics, Lawfare, Competitive Authoritarianism

บทนำ

ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2562–2567 การเมืองไทยเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญภายใต้พลวัตใหม่ที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทเป็น “ตัวเร่งปฏิกิริยา” (Digital Catalyst) ต่อกระบวนการทางการเมือง สภาพแวดล้อมการสื่อสารได้ขยายจากเวทีออฟไลน์สู่ “พื้นที่สาธารณะเครือข่าย” (Networked Public Sphere) ที่ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและระดมพลทางการเมืองได้อย่างกว้างขวาง (Castells, 2008) ความเปลี่ยนแปลงนี้เห็นได้ชัดเจนตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไปใน พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่พรรคการเมืองนำนวัตกรรมสื่อสังคมออนไลน์มาใช้อย่างเต็มรูปแบบ ตัวอย่างเช่น การเกิดขึ้นของพรรคอนาคตใหม่ที่สามารถเจาะกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรก (First-time Voters) ด้วยวาทกรรม “ฟ้ารักพ่อ” บนสื่อสังคมออนไลน์ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า เทคโนโลยีดิจิทัลได้เปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองไทยไปสู่มิติใหม่

ที่ประชาชนมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ผลิตสาร สามารถวิพากษ์วิจารณ์และกำหนดวาระทางการเมือง (Agenda Setting) จากล่างขึ้นบน ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่สื่อกระแสหลักและพรรคการเมืองผูกขาดการสื่อสารจากบนลงล่าง

ความสำคัญที่นำมาสู่การวิจัย คือ การปะทะสังสรรค์ระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ต (E-movements) กับโครงสร้างสถาบันทางการเมืองดั้งเดิม ที่ก่อให้เกิดภาวะชะงักงันและความผันผวนอย่างรุนแรง พรรคการเมืองในฐานะสถาบันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยผ่านผู้แทนจำต้องเผชิญกับแรงกดดันให้ปรับตัวอย่างฉับพลันเพื่อดึงดูดและรักษามวลชนดิจิทัล ท่ามกลางบริบทที่กลไกรัฐพยายามต่อต้านและกดปราบ ความขัดแย้งนี้ทำให้เกิดช่องว่างในการทำความเข้าใจว่า พรรคการเมืองจะอยู่รอดและวิวัฒนาการอย่างไรในสมรภูมิที่กติกาถูกกำหนดด้วยเทคโนโลยี จุดเปลี่ยนสำคัญ (Critical Juncture) เริ่มขึ้นเมื่อศาลรัฐธรรมนูญมีมติยุบพรรคอนาคตใหม่ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 ก่อให้เกิดแฮชแท็ก #Saveอนาคตใหม่ และลูกกลมกลายเป็นการเคลื่อนไหวของเยาวชน (คณะราษฎร 2563) ที่ปะทุขึ้นทั่วประเทศ การประท้วงเหล่านี้อาศัยสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะ Twitter (ปัจจุบัน คือ X) ในการระดมพลแบบไร้ศูนย์กลาง (Leaderless Movement) ผ่านแฮชแท็กที่แพร่หลายอย่างรวดเร็ว เช่น #เยาวชนปลดแอก และ #ธรรมศาสตร์จะไม่ทน ขบวนการเหล่านี้ท้าทายอำนาจรัฐและยับยั้งประเด็นการปฏิรูปโครงสร้างขึ้นมาพูดคุยในที่สาธารณะในระดับที่ไม่เคยมีมาก่อน (Lertchoosakul, 2022; วสุชน รักษ์ประชาไท และบัวชมพู มนต์ลักษณ์, 2567)

ความร้อนแรงทางการเมืองบนหน้าจอได้ส่งต่อพลังไปสู่คุหาเลือกตั้งใน พ.ศ. 2566 อย่างเป็นรูปธรรม พรรคก้าวไกล ประสบความสำเร็จอย่างถล่มทลายด้วยการใช้นวัตกรรม “DIY Politics” ผ่านแพลตฟอร์มอย่าง TikTok ทำให้ผู้สนับสนุนกลายเป็น “หัวคะแนนธรรมชาติ” ผลิตสื่อหาเสียงเองโดยสมัครใจ จนพรรคสามารถคว้าชัยชนะเป็นอันดับหนึ่ง การเมืองบนท้องถนนและโลกออนไลน์ที่คึกคักได้กดดันให้พรรคการเมืองไทยจำต้องปรับตัวอย่างขนานใหญ่เพื่อความอยู่รอด ทว่าในขณะเดียวกัน โครงสร้างอำนาจรัฐดั้งเดิมก็มีได้นิ่งเฉยกลับตอบโต้ด้วยการใช้อำนาจนิยมดิจิทัล (Digital Authoritarianism) เพื่อควบคุมพื้นที่ออนไลน์และปราบปรามผู้เห็นต่าง (จันจิรา สมบัติพูนศิริ, 2566)

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาที่ผ่านมา มักมองขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนแยกออกจากพรรคการเมือง โดยมองข้ามสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ทฤษฎีการเมืองร่วมสมัยได้ให้กรอบอธิบายปรากฏการณ์นี้ กล่าวคือ แนวคิดสังคมเครือข่าย (Network Society) ของ Castells (2008) ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายการเคลื่อนย้ายอำนาจจากสถาบันทางการเมืองสู่พื้นที่ออนไลน์ แนวคิดการเปลี่ยนผ่านการกระทำรวมหมู่สู่การกระทำแบบเชื่อมโยง (Connective Action) ของ Bennett & Segerberg (2012) ใช้เพื่ออธิบายกลไกการระดมพลแบบไร้แกนนำผ่านแฮชแท็ก รวมถึงแนวคิดพรรคแบบแพลตฟอร์ม (Platform Party) ของ Gerbaudo (2019) ใช้เพื่อวิเคราะห์วิถีที่พรรคการเมืองดัดแปลงโครงสร้างตนเองเพื่อโอบรับพลังมวลชน อย่างไรก็ตาม ยังขาดการนำทฤษฎีเหล่านี้มาบูรณาการเพื่ออธิบายพลวัตของพรรคการเมืองภายใต้บริบทระบอบอำนาจนิยมแข่งขัน (Competitive Authoritarianism) อย่างประเทศไทย ที่ซึ่งอัลกอริทึมและข้อมูลถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทั้งในการปลดแอกและการกดปราบผู้เห็นต่างในเวลาเดียวกัน

ด้วยช่องว่างทางการวิจัยดังกล่าว บทความวิจัยนี้จึงมุ่งสังเคราะห์และอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีดิจิทัล ภาคประชาชน และพลวัตการปรับตัวของพรรคการเมืองไทย เพื่อทำความเข้าใจว่า “ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล” ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure: POS) และส่งผลให้พรรคการเมืองต้องพลิกโฉมยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของตนอย่างไร ท่ามกลางสมรภูมิการเมืองยุคอัลกอริทึมที่มีความซับซ้อนและผันผวนสูง

จากความสำคัญของปัญหาและช่องว่างทางการวิจัยที่กล่าวมา นำมาสู่คำถามวิจัยหลัก คือ เทคโนโลยีดิจิทัลและการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตส่งผลต่อพลวัตและการปรับตัวของพรรคการเมืองไทยในช่วง พ.ศ. 2562–2567 อย่างไร และเพื่อให้การค้นหาคำตอบเป็นไปอย่างลึกซึ้งและครอบคลุมมิติทางทฤษฎี ผู้วิจัยจึงได้กำหนด คำถามวิจัยย่อย จำนวน 3 ข้อ ดังนี้

1. การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตอาศัยการกระทำแบบเชื่อมโยงในการประกอบสร้างวาทกรรมสาธารณะ และเข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างโอกาสทางการเมืองของไทยอย่างไร

2. พรรคการเมืองไทยที่มีบริบททางประวัติศาสตร์และอุดมการณ์แตกต่างกัน (กรณีศึกษา: พรรคประชาชน พรรคภูมิใจไทย และพรรคชาติไทยพัฒนา) มีพลวัตการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์การสื่อสาร นโยบาย และอุดมการณ์ เพื่อตอบสนองต่อโครงสร้างโอกาสทางการเมืองและข้อเรียกร้องจากมวลชนดิจิทัลที่แตกต่างกันอย่างไร

3. การปะทะสังสรรค์ระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตกับโครงสร้างอำนาจรัฐนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านกระบวนการทัศน์เชิงโครงสร้างและอุดมการณ์ของระบบพรรคการเมืองไทยในระยะยาวอย่างไร

การวิจัยนี้จึงก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งการขยายพรมแดนความรู้ทางรัฐศาสตร์ในประเด็น “พลวัตของพรรคการเมือง” ในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งช่วยอธิบายกระบวนการที่เทคโนโลยีเข้ามาท้าทายและเปลี่ยนรูปสถาบันทางการเมืองแบบดั้งเดิม นำเสนอข้อถกเถียงใหม่และหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการก่อตัวของ “พรรคการเมืองเคลื่อนไหว” ในประเทศไทย ซึ่งเกิดจากการหลอมรวมระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนบนโลกออนไลน์กับสถาบันพรรคการเมืองในระบบรัฐสภา รวมทั้ง “พรรคปฏิบัตินิยมทางการเมือง” ที่ผสมผสานการใช้ดิจิทัลเข้ากับการเมืองแบบอุปถัมภ์ของไทย และแนวทางขับเคลื่อนในภาคปฏิบัติ สำหรับพรรคการเมืองไทยยุคดิจิทัล ตลอดจนภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของการขับเคลื่อนวาระสาธารณะบนพื้นที่เครือข่าย ซึ่งจะช่วยลดความตึงเครียดและการแบ่งขั้วทางการเมืองได้อย่างสันติวิธี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อระบุและวิเคราะห์ลักษณะของการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย และผลกระทบต่อวาทกรรมสาธารณะและการระดมทางการเมือง

2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบพลวัตการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์การสื่อสาร นโยบาย และอุดมการณ์ของพรรคการเมืองไทยที่เป็นกรณีศึกษา (ได้แก่ พรรคประชาชน พรรคภูมิใจไทย และพรรคชาติไทยพัฒนา) ในการตอบสนองต่อโครงสร้างโอกาสทางการเมืองและข้อเรียกร้องจากมวลชนดิจิทัล

3. เพื่ออธิบายผลกระทบของการปะทะสังสรรค์ระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตกับโครงสร้างอำนาจรัฐ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านกระบวนการทัศน์เชิงโครงสร้างและอุดมการณ์ของระบบพรรคการเมืองไทยในระยะยาว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้ การวิจัยนี้ใช้การศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษา (Comparative Case Study) โดยเปรียบเทียบตามขนาดพรรคพิจารณาจากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 26 ด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิเคราะห์

เนื้อหาดิจิทัล (Digital Content Analysis) เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้าง ผู้กระทำการ และเทคโนโลยี

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1. กรณีศึกษา ผู้วิจัยคัดเลือกพรรคการเมืองโดยใช้หลักความหลากหลายสูงสุด (Maximum Variation) เป็นเกณฑ์พิจารณาจากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) ชุดที่ 26 ในการจัดว่าเป็นพรรคขนาดใหญ่มีจำนวน ส.ส. 100 คน ขึ้นไป พรรคขนาดกลางมีจำนวน ส.ส. 20-99 คน และพรรคขนาดเล็กมีจำนวน ส.ส. 1-19 คน ได้แก่ พรรคประชาชน (สส. จำนวน 151 คน) ในฐานะตัวแทนพรรคขนาดใหญ่ที่วิวัฒนาการสู่พรรคการเมืองและพึ่งพากระแสโซเชียลมีเดียเป็นหลัก พรรคภูมิใจไทย (สส. จำนวน 71 คน) ในฐานะพรรคขนาดกลางที่มีลักษณะปฏิบัตินิยมและใช้ยุทธศาสตร์ดิจิทัลเพื่อการอุปถัมภ์ และพรรคชาติไทยพัฒนา (สส. จำนวน 10 คน) ในฐานะพรรคดั้งเดิมขนาดเล็กที่มีฐานเสียงระดับท้องถิ่นที่ใช้การปรับตัวแบบระมัดระวัง เพื่อให้ครอบคลุมตัวแทนที่มีขนาดฐานเสียง อุดมการณ์ และระดับการปรับตัวที่แตกต่างกันอย่างเป็นรูปธรรม 2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้แทนระดับแกนนำกำหนดนโยบายของพรรคการเมือง 3 คน นักเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาสังคม 1 คน และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านดิจิทัลและการเมืองไทย 1 คน ทั้งนี้ เหตุผลที่จำนวนผู้ให้ข้อมูล 5 ท่านถือว่าเพียงพอสำหรับการวิจัยนี้ เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้น “ความลุ่มลึก” (In-depth) ของข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชั้นนำหรือผู้เชี่ยวชาญระดับสูง (Elite Interview) ที่มีอำนาจตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ ประกอบกับงานวิจัยนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ไปผสานกับการวิเคราะห์ข้อมูลร่องรอยทางดิจิทัล (Digital Footprints) ขนาดใหญ่จากระบบฐานข้อมูล Google Trends และแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งช่วยให้การวิเคราะห์บรรลุถึง “ความอิ่มตัวของข้อมูล” (Data Saturation) และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ในภาพกว้างได้อย่างน่าเชื่อถือ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1. เครื่องมือช่วยกำหนดขอบเขตการศึกษา โดยผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูลเพื่อหาปริมาณการค้นหาที่เกี่ยวข้อง (RSV: Relative Search Volume) จาก Google Trends เพื่อค้นหาจุดเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (Critical Junctures) 2. แบบบันทึกข้อมูลพร้อมการจัดกระทำข้อมูล และ 3. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดย 1. การสร้างเส้นเวลาเหตุการณ์สำคัญช่วง พ.ศ. 2562-2567 2. การสกัดข้อมูลดิจิทัล (Digital Data Extraction) จาก Facebook และ X (Twitter) ของพรรคการเมือง และแกนนำในช่วงเวลาที่เป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญ และ 3. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้การประมวลผลผ่านโปรแกรม ATLAS.ti โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แก่นเรื่อง (Thematic Analysis) การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงข้ามกรณี (Cross-Case Comparative Analysis) พร้อมทั้งตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูลและทฤษฎี

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ลักษณะของการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย และผลกระทบต่อวาทกรรมสาธารณะและการระดมทางการเมือง

1.1 ลักษณะการเคลื่อนไหวและการระดมพลผ่านพื้นที่ดิจิทัล

การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยได้เปลี่ยนไปจากการกระทำรวมหมู่ ซึ่งอาศัยองค์กรและผู้นำที่ชัดเจน ไปสู่การกระทำแบบเชื่อมโยงซึ่งเทคโนโลยีเครือข่ายเป็นตัวจัดระเบียบ การเคลื่อนไหวแบบองค์กรและผู้นำการเคลื่อนไหว (Bennett & Segerberg, 2012) มีลักษณะกระจายศูนย์ และไร้แกนนำที่ชัดเจน โดยอาศัยเทคโนโลยีเครือข่ายและแฮชแท็กในการจัดระเบียบมวลชน ผู้วิจัยได้ใช้ Google Trends เพื่อหาค่า Relative Search Volume (RSV) ในการระบุจุดเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (Critical Junctures) พบว่า ความสนใจบนพื้นที่ดิจิทัลจะพุ่งขึ้นสูงสุด (RSV = 100) ในช่วงที่เกิดสภาวะช็อกเชิงสถาบัน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าความสนใจสาธารณะ (RSV) ต่อเหตุการณ์จุดเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในยุคดิจิทัล

ช่วงเวลา เหตุการณ์	เหตุการณ์จุดเปลี่ยน ผ่านทางการเมือง	คำค้นหาหลัก (Keywords)	ค่า RSV	ผลลัพธ์การตอบสนองทางการเมือง ระดมพล
ก.พ. 2563	ศาลรัฐธรรมนูญ สั่งยุบพรรค อนาคตใหม่	ยุบอนาคตใหม่	100	เกิดแฮชแท็ก #Save อนาคตใหม่ และการก่อตัว ของการชุมนุมเยาวชน
มิ.ย. 2565	การปลดล็อกและ บังคับใช้นโยบาย กัญชา	กัญชาเสรี	100	พรรคภูมิใจไทยยึดครอง วาระข่าวสารเพื่อตอกย้ำ ภาพลักษณ์ผลงาน
ส.ค. 2567	ศาลรัฐธรรมนูญ สั่งยุบพรรคก้าว ไกล	ยุบก้าวไกล	100	การอพยพฐานมวลชน ดิจิทัลเพื่อระดมทุนและ สมัครสมาชิกพรรค ประชาชน

คำอธิบาย: ค่า RSV 100 หมายถึง จุดสูงสุดของความนิยมสำหรับคำค้นหานี้ในช่วงเวลาที่กำหนด

ที่มา: ผู้วิจัย

ข้อมูลนี้สอดคล้องกับทัศนะของนักวิชาการผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1 ที่ระบุว่า “การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตเป็นจังหวะต่อเนื่องจากการใช้พื้นที่ออนไลน์ในการบ่นภายใต้ยุค คสช. ที่ไม่มีพื้นที่ออฟไลน์ในการแสดงความเห็น ความต่อเนื่องนี้จึงส่งผลให้อินเทอร์เน็ตกลายเป็นพื้นที่ที่คนรู้สึกว่าเขาไว้ใช้สื่อสารและระดมพลอย่างทรงพลัง” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2567)

1.2 ผลกระทบต่อวาทกรรมสาธารณะและปฏิบัติการนิติเคลื่อนไหว

ลักษณะเด่นของการกระทำแบบเชื่อมโยงคือความเป็นเครือข่ายแนวราบ การเคลื่อนไหวที่ไร้ผู้นำและการเคลื่อนไหวผ่านแฮชแท็ก สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการสนทนาสาธารณะเกิดการสลาย “วัฒนธรรมความเงียบ” ทำให้ประเด็นการปฏิรูปโครงสร้างที่เคยเป็นเรื่องต้องห้ามสามารถทะลุพาดผ่านการสนทนาได้ นอกจากนี้ ยังรวมถึงการเกิดขึ้นของการเคลื่อนไหวทางกฎหมายผ่านการณรงค์เข้าชื่อออนไลน์ เช่น กลุ่ม iLaw ที่เข้าชื่อเสนอการแก้ไขรัฐธรรมนูญ (ไอลอร์, 2565) นักกิจกรรมเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมผู้ให้ข้อมูลหลัก

คนที่ 2 ได้ยืนยันถึงพลวัตนี้ว่า “การเคลื่อนไหวบนโลกอินเทอร์เน็ตมีส่วนให้สังคมหันมาสนใจประเด็นสิทธิและรัฐธรรมนูญมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2, สัมภาษณ์, 30 ธันวาคม 2567)

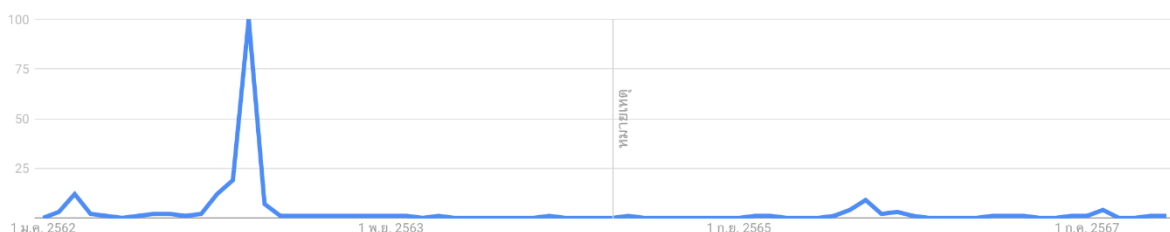
1.3 ผลด้านลบของแพลตฟอร์มดิจิทัลและการแบ่งขั้ว

แม้จะมีพลังในการระดมพล แต่พื้นที่ดิจิทัลกลับเผชิญกับสภาวะห้องเสียงสะท้อน (Echo Chambers) และการโจมตีด้วยข้อมูลเท็จ เนื่องจากอัลกอริทึมที่ให้ความสำคัญกับจำนวนผู้เข้าชมได้สร้างห้องเสียงสะท้อน ซึ่งนำไปสู่การแบ่งขั้วทางอารมณ์ (Affective Polarization) ที่รุนแรงในสังคมการเมือง (ยุทธพร อิศราย, 2566) ด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับผู้แทนพรรคการเมืองที่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า สื่อสังคมออนไลน์มีการใช้บัญชีปลอม (Fake accounts) หรือ IO ปั่นกระแสข่าวปลอม (Fake News) ซึ่งสภาพแวดล้อมเช่นนี้ทำให้บทสนทนาทางการเมืองตกร่องและเกิดการแบ่งขั้วอย่างรุนแรง (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2568; ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2568)

2. วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 พลวัตการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์การสื่อสาร นโยบาย และอุดมการณ์ของพรรคการเมืองไทยที่เป็นกรณีศึกษา (ได้แก่ พรรคประชาชน พรรคภูมิใจไทย และพรรคชาติไทยพัฒนา) ในการตอบสนองต่อโครงสร้างโอกาสทางการเมืองและข้อเรียกร้องจากมวลชนดิจิทัล

2.1 พรรคประชาชน (อดีตพรรคอนาคตใหม่และพรรคก้าวไกล) เป็นต้นแบบของ “พรรคเคลื่อนไหว” (Movement Party) หรือ “พรรคแพลตฟอร์ม” (Platform Party) ที่ใช้รูปแบบการเมืองแบบลงมือทำเอง (DIY Politics) แนวทางนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้สนับสนุนมีส่วนร่วมในการรณรงค์ทางการเมืองกับพรรคได้อย่างอิสระ โดยไม่มีข้อจำกัดด้านรูปแบบหรือเนื้อหา (Sinpeng, 2024) ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 3 ระบุว่า “พรรคใช้โซเชียลมีเดียในการรณรงค์หาเสียงจนกลายเป็นเรื่องปกติ และพรรคก็เปิดให้ผู้สนับสนุนนำคอนเทนต์ไปผลิตซ้ำจนกลายเป็นหวัคะแนนธรรมชาติ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 3, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2568) แนวทางดังกล่าวส่งผลให้พรรคได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2566

ข้อมูลจาก Google Trends ช่วงเหตุการณ์การยุบพรรคอนาคตใหม่ใน พ.ศ. 2563 ชี้ให้เห็นว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญดังกล่าว ระดับความสนใจและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนบนโลกออนไลน์กลับพุ่งสูงถึงขีดสุด (RSV = 100) (ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1) สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปรับโครงสร้างของพรรคการเมือง รวมถึงการเปลี่ยนขบวนการภาคประชาชนจากรูปแบบดั้งเดิมไปสู่แนวปฏิบัติแบบ “การกระทำแบบเชื่อมโยง” (Connective Action) ซึ่งอาศัยเทคโนโลยีเครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการรวบรวม ขยาย และเคลื่อนย้ายพลังมวลชนอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน สภาพแวดล้อมเช่นนี้เองที่บีบให้พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ต้องปรับโครงสร้างเป็น พรรคการเมืองเคลื่อนไหว เพื่อโอบรับพลังมวลชนที่กำลังไร้ทิศทาง

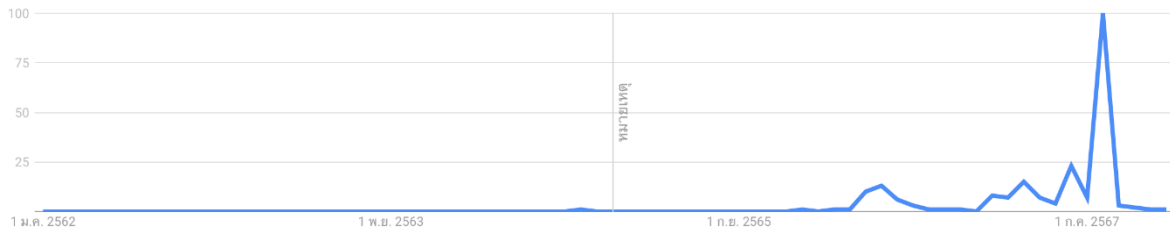

แผนภูมิที่ 1 กราฟแนวโน้ม Google Trends ในช่วงที่มีการยุบพรรคอนาคตใหม่ (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563)

ที่มา: Google, “ยุบพรรคใหม่,” Google Trends, accessed Apr 1, 2026, google.com

อ้างอิงใน ยุทธพร อิศราย. (2569). ตัวเร่งปฏิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตและอิทธิพลต่อพลวัตของพรรคการเมืองไทย (รายงานผลการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นอีกครั้งในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2567 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เปลี่ยนผ่าน (Critical Junctures) หลังศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยยุบพรรคก้าวไกล (RSV = 100) (ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2) พรรคประชาชนได้ใช้ช่วงเวลาดังกล่าวเป็น “หน้าต่างแห่งโอกาส” ในการผลิตวาทกรรมเรื่อง “ดีเอ็นเอทางการเมือง” เพื่อเชื่อมต่อความรู้สึกของมวลชนออนไลน์เข้ากับโครงสร้างพรรคใหม่

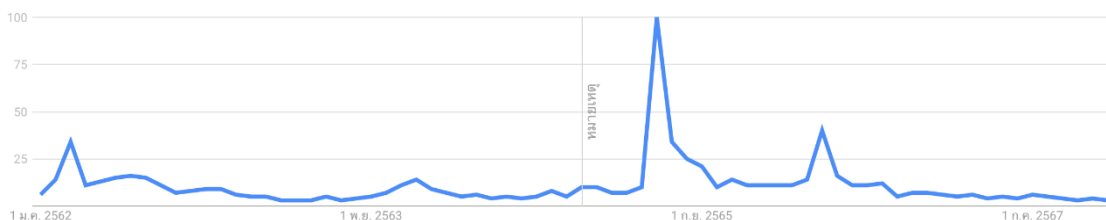

แผนภูมิที่ 2 กราฟแนวโน้ม Google Trends ในช่วงที่มีการยุบพรรคก้าวไกล (สิงหาคม พ.ศ. 2567)
ที่มา: Google, “ยุบก้าวไกล,” Google Trends, accessed Apr 1, 2026, google.com อ้างถึงใน ยุทธพร อิศรชัย. (2569). ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตและอิทธิพลต่อพลวัตของพรรคการเมืองไทย (รายงานผลการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อย่างไรก็ตาม หลังจากพรรคเผชิญกับวิกฤตหลังจากการถูกยุบพรรคใน พ.ศ. 2567 พรรคได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์มาใช้แนวทางปฏิบัตินิยม จึงเป็นที่มาของการลดบทบาทการสนับสนุนจากประชาชนในระดับรากหญ้า และหันไปสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชนชั้นนำ ส่งผลให้พรรคประชาชนไม่สามารถรักษาความสำเร็จดังเดิมไว้ได้

2.2 พรรคภูมิใจไทย เป็นพรรคที่ใช้แนวทาง “ปฏิบัตินิยม” (Pragmatism) ผสานการใช้เทคโนโลยีนำไปสู่การเกิดแนวทาง “ดิจิทัลเพื่อการอุปถัมภ์” (Digital Clientelism) การเพิกเฉยต่อสงครามข้อมูลข่าวสารบน X (Twitter) แต่ใช้ Facebook กำหนดเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม (Micro-targeting) เพื่อสื่อสารนโยบายปากท้องและสวัสดิการอย่างเฉพาะเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4 ระบุว่า “ถ้าเราไม่ปรับตัวในการนำเสนอความคิดบนแพลตฟอร์มออนไลน์ก็ต้องสูญพันธุ์” โดยพรรคผสมผสานเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับเครือข่ายอุปถัมภ์เชิงพื้นที่ของบ้านใหญ่เพื่อเน้นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมตามสโลแกน “พูดแล้วทำ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2568)

พรรคภูมิใจไทยแสดงให้เห็นถึงกลยุทธ์การเพิกเฉยต่อกระแสความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่ปรากฏใน Google Trends (เช่น คำค้นหาเรื่องระบอบประชาธิปไตย) แต่กลับเลือกที่จะยึดครองพื้นที่การค้นหาในประเด็นปฏิบัตินิยม เช่น กัญชาและสวัสดิการ อสม. (RSV = 100) (ดังแสดงในแผนภูมิที่ 3) ซึ่งสะท้อนถึงการปรับตัวเพื่อรักษาฐานเสียงเดิมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สาธารณะเครือข่าย

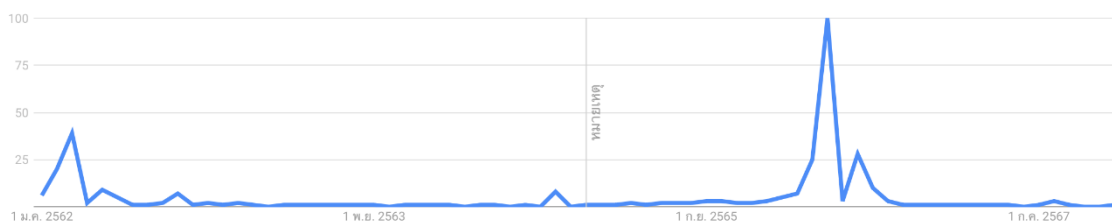

แผนภูมิที่ 3 กราฟแนวโน้ม Google Trends ในช่วงที่มีการเสนอขายปลดล็อกกัญชาเสรีของพรรคภูมิใจไทย (มิถุนายน พ.ศ. 2565)

ที่มา: Google, “กัญชาเสรี,” Google Trends, accessed Apr 9, 2026, google.com อ้างถึงใน ยุทธพร อิศรชัย. (2569). ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตและอิทธิพลต่อพลวัตของพรรคการเมืองไทย (รายงานผลการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สอดคล้องกับการศึกษาที่ชี้ว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์ส่งผลต่อการสื่อสารนโยบายเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือระดับพื้นที่ (พระครูวิรูปัญญาสาร และพระมหาอนันต์ เจริญศิริพัชร, 2568) ผสานกับเครือข่ายบ้านใหญ่ซึ่งเป็นฐานสำคัญของพรรคภูมิใจไทย

2.3 พรรคชาติไทยพัฒนา เป็นพรรคการเมืองขนาดเล็กที่มุ่งเน้นการรักษาฐานเสียงในระดับพื้นที่ พรรคจึงเน้นการปรับตัว อย่างค่อยเป็นค่อยไปแบบระมัดระวัง (Cautious Adaptation) ความพยายามในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของพรรคชาติไทยพัฒนาสะท้อนให้เห็นผ่านแคมเปญ “WOW Thailand” เพื่อสื่อสารประเด็นความยั่งยืน ชูนโยบายการเมืองสีเขียวหรือการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความโดดเด่นทางนโยบายในโลกออนไลน์ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2565 ได้เริ่มเห็นสัญญาณการเพิ่มขึ้นของความสนใจ (RSV) บน Google Trends (RSV = 65) (ดังแสดงในแผนภูมิที่ 4) จากการเริ่มสื่อสารแนวคิดความยั่งยืนและการเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่มากขึ้น

แผนภูมิที่ 4 กราฟแนวโน้ม Google Trends ในช่วงที่มีการเปิดตัว “WOW Thailand”

ของพรรคชาติไทยพัฒนา (ตุลาคม พ.ศ. 2565-มกราคม พ.ศ. 2566)

ที่มา: Google, “พรรคชาติไทยพัฒนา,” Google Trends, accessed Apr 9, 2026, google.com อ้างถึงใน ยุทธพร อิศรชัย. (2569). ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตและอิทธิพลต่อพลวัตของพรรคการเมืองไทย (รายงานผลการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อย่างไรก็ตาม พรรคยังคงรักษาแกนกลางของการเมืองแบบประนีประนอมและเครือข่ายอุปถัมภ์เชิงพื้นที่ซึ่งเป็นแนวทางหลักของการเมืองแบบเดิมอยู่ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5 ยอมรับว่า “แม้กระแสออนไลน์จะสำคัญ แต่คะแนนเสียงที่จับต้องได้ในพื้นที่ออฟไลน์ยังคงเป็นหลักประกันที่มั่นคงที่สุดของพรรค” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2568)

ผู้วิจัยได้สรุปการเปรียบเทียบพลวัตการปรับตัวของทั้ง 3 พรรคการเมืองไทยที่เป็นกรณีศึกษาไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบพลวัตการปรับตัวและกลยุทธ์ของ 3 พรรคการเมืองไทยที่เป็นกรณีศึกษา

พรรคการเมือง	รูปแบบการปรับตัว	กลยุทธ์ดิจิทัลและแพลตฟอร์มหลัก	ฐานสนับสนุนและวาทกรรมหลัก	ผลกระทบและข้อจำกัด
พรรคประชาชน (อดีตพรรคก้าวไกล)	พรรคการเมืองเคลื่อนไหว (Movement Party)	กระจายอำนาจสู่มวลชน (DIY Politics) ผ่าน TikTok และ X	คนรุ่นใหม่ ขนชั้นกลางในเมือง / "อุดมการณ์-การเปลี่ยนแปลง"	ขยายฐานเสียงได้รวดเร็วที่สุด แต่เผชิญข้อจำกัดทางกฎหมายและการถูกยุบพรรค

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบพลวัตการปรับตัวและกลยุทธ์ของ 3 พรรคการเมืองไทยที่เป็นกรณีศึกษา (ต่อ)

พรรคการเมือง	รูปแบบการปรับตัว	กลยุทธ์ดิจิทัลและแพลตฟอร์มหลัก	ฐานสนับสนุนและวาทกรรมหลัก	ผลกระทบและข้อจำกัด
พรรคภูมิใจไทย	ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และระบบอุปถัมภ์สมัยใหม่ หรือ ดิจิทัลเพื่อการอุปถัมภ์ (Digital Clientelism)	มุ่งเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม (Micro-targeting) ผ่าน Facebook	กลุ่มฐานราก ต่างจังหวัด / "พูดแล้วทำ-ผลงานรูปธรรม"	รักษาอำนาจบริหารได้ ยั่งยืน แต่ขาดความนิยมจากกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่
พรรคชาติไทยพัฒนา	การปรับตัวแบบระมัดระวัง (Cautious Adaptation)	ใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ เสริม ควบคู่ เครือข่ายออฟไลน์	เกษตรกร กลุ่มท้องถิ่นเดิม / "ความยั่งยืน-ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง"	ประคับประคองพรรคให้อยู่รอดได้ แต่ไม่สามารถสร้างกระแสความนิยมระดับชาติ

ที่มา: ผู้วิจัย

3. วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 ผลกระทบของการปะทะสังสรรค์ระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตกับโครงสร้างอำนาจรัฐ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์เชิงโครงสร้างและอุดมการณ์ของระบบพรรคการเมืองไทยในระยะยาว

ผลกระทบระยะยาวของการเคลื่อนไหวทางดิจิทัลไม่น่ามาซึ่งเสรีภาพทางประชาธิปไตยอย่างเห็นเด่นชัดเหมือนข้อสรุปจากการศึกษาที่ผ่านมาหลาย ๆ งาน ในทางตรงข้าม การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลกลับกระตุ้นให้โครงสร้างอำนาจรัฐดั้งเดิมปรับตัวเพื่อตอบโต้ผ่าน 2 กลไกหลัก ได้แก่

3.1 การโต้กลับด้วยอำนาจนิยมดิจิทัลและปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร

การเคลื่อนไหวดิจิทัลถูกตอบโต้จากอำนาจรัฐดั้งเดิมที่ปรับตัวสู่อำนาจนิยมดิจิทัล (Digital Authoritarianism) ผ่านปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (Information Operations) และปฏิบัติการด้วยผู้ทรงอิทธิพลในโลกออนไลน์ (Influencer Operations) ของรัฐเพื่อสร้างความสับสนและแบ่งแยกมวลชน (จันจิรา สมบัติพูนศิริ, 2566) เพื่อสร้างความสับสนและลดทอนความชอบธรรมของพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามรัฐ ส่งผลให้การสาดโคลน (Smear campaigns) ในพื้นที่สาธารณะเครือข่ายได้กลายเป็นเครื่องมือปกติในการสกัดกั้นอิทธิพลของฝ่ายตรงข้าม

3.2 นิติสงคราม (Lawfare) และเพดานกระจกทางการเมือง

ผลกระทบเชิงโครงสร้างที่รุนแรงที่สุดคือการใช้อำนาจตุลาการในการยุบพรรคการเมือง (พรรคอนาคตใหม่ พรรคก้าวไกล) และการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ตลอดจน พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ ต่อประชาชนและนักกิจกรรมทางการเมืองกว่า 1,900 ราย (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2567) นิติสงครามได้สร้าง “ความหวาดหวั่น” (Chilling Effect) และกลายเป็น “เพดานกระจก” (Glass Ceiling) ที่สกัดกั้นไม่ให้พลังของการเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ต แปรเปลี่ยนเป็นผลลัพธ์เชิงสถาบันที่ยั่งยืนได้ (Mérieau, 2022) สู่การปรับรีเซ็ตโครงสร้างอำนาจรัฐได้อย่างเบ็ดเสร็จ

อภิปรายผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 มีข้อค้นพบว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย มีลักษณะกระจายศูนย์ ไร้แกนนำ และขับเคลื่อนด้วยแฮชแท็กนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Bennett & Segerberg (2012) ที่อธิบายถึงปรากฏการณ์การกระทำแบบเชื่อมโยง (Connective Action) ว่าเทคโนโลยีเครือข่ายได้เข้ามาแทนที่องค์กรที่มีลำดับชั้นแบบดั้งเดิมในการจัดระเบียบมวลชน นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวที่สามารถทะลุพาดผ่านวัฒนธรรมความเงียบและขยับประเด็นเชิงโครงสร้างสู่สาธารณะ สอดคล้องกับแนวคิดพื้นที่สาธารณะเครือข่าย (Networked Public Sphere) ของ Castells (2008) และแนวคิดของไอลอร์ (2565) ที่ชี้ให้เห็นถึงพลังของนิติเคลื่อนไหว ผ่านการล่ารายชื่อออนไลน์ซึ่งกระตุ้นวาทกรรมสาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยที่พบว่าแพลตฟอร์มดิจิทัลสร้างผลกระทบด้านลบจากสภาวะห้องเสียงสะท้อน (Echo Chambers) และข้อมูลเท็จ สอดคล้องกับงานศึกษาของยุทธพร อิศราย (2566) และ Lim (2025) ที่ระบุว่า อัลกอริทึมของสื่อสังคมออนไลน์ไม่ได้ส่งเสริมประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเสมอไป แต่กลับตอกย้ำได้ “ทุนนิยมการสื่อสาร” และ “การเมืองแบบอัลกอริทึม” ซึ่งทำให้เนื้อหาที่ส่งเสริมการแบ่งขั้วและสร้างความเกลียดชังได้รับการถูกเผยแพร่ในโลกออนไลน์มากขึ้น ข้อค้นพบนี้ขัดแย้งกับอุดมคติทางเทคโนโลยีที่เชื่อว่าเทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตจะส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

2. วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ข้อค้นพบที่ว่า พรรคการเมืองมีการปรับตัวแตกต่างกัน โดยพรรคประชาชนวิวัฒนาการเป็นพรรคการเมืองด้วยนวัตกรรม DIY Politics นั้น สอดคล้องกับ ทฤษฎี Platform Party ของ Gerbaudo (2019) และการศึกษาของ Sinpeng (2024) รวมถึง della Porta (2015) Laohabut & McCargo (2024) ที่ชี้ให้เห็นถึงการหลอมรวมระหว่างพรรคการเมืองและขบวนการสังคม (Movement Party) เพื่อขยายฐานเสียงเยาวชน อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบเรื่องความสำเร็จของพรรคภูมิใจไทย ที่ใช้กลยุทธ์ปฏิบัตินิยมดิจิทัล (Digital Pragmatism) ควบคู่กับเครือข่ายออฟไลน์นั้น ไม่สอดคล้องกับแนวคิดอุดมคติทางเทคโนโลยี (Techno-utopianism) ที่เชื่อว่าสื่อสังคมออนไลน์จะทำลายการเมืองระบบอุปถัมภ์ได้โดยอัตโนมัติ แต่การปรับตัวนี้กลับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Higashijima & Washida (2024) ที่ชี้ให้เห็นความยืดหยุ่นของพรรคการเมืองอนุรักษ์นิยมที่สามารถนำเทคโนโลยีข้อมูลมาอัปเดตเครือข่ายหัวคะแนนให้กลายเป็น “ดิจิทัลเพื่อการอุปถัมภ์” (Digital Clientelism) หรือ “ระบบอุปถัมภ์ดิจิทัล” ซึ่งสามารถใช้เจาะจงกลุ่มเป้าหมาย (Micro-targeting) เพื่อแจกจ่ายผลประโยชน์เชิงนโยบาย (เช่น นโยบายกัญชา และสวัสดิการอสม.) ชี้ให้เห็นถึงกลยุทธ์การปรับตัวของเครือข่ายอุปถัมภ์และพรรคการเมืองต่าง ๆ ทำให้พรรคแนวทางปฏิบัตินิยมสามารถใช้กลไกดิจิทัลเพื่อผสมผสานการเมืองแบบบ้านใหญ่ได้แม่นยำยิ่งขึ้น และต่อสู้เพื่อรักษาอำนาจรัฐไว้ได้อย่างมั่นคง

ในทางตรงข้ามข้อค้นพบนี้ได้ขยายพรมแดนทฤษฎีจากการชี้ให้เห็นสภาวะ “การล่มสลายจากภายใน” (Internal Hollowing-out) เมื่อพรรคแพลตฟอร์มเผชิญกับนิติสงคราม (Lawfare) การถูกยุบพรรคก้าวไกล โดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญบีบให้พรรคประชาชนต้องละทิ้งมวลชนรากหญ้าเพื่อแสวงหาการประนีประนอมกับชนชั้นนำ (Elite accommodation) ดังนั้น ความสำเร็จของพรรคก้าวไกลในการสร้างการกระทำแบบเชื่อมโยง (Connective Action) ที่สอดคล้องกับทฤษฎีพรรคแพลตฟอร์ม (Platform Party) (Gerbaudo, 2019) และทฤษฎีพรรคแบบเคลื่อนไหว (Movement Party) (della Porta, 2015; Laohabut & McCargo, 2024) กลับมีความเปราะบางอย่างยิ่งต่อการล่มสลายภายใต้ระบอบอำนาจนิยมแข่งขันดังเช่นประเทศไทย หากพรรคไม่สามารถประสานทุนทางดิจิทัลเข้ากับความเข้มแข็งของพรรคในโลกออฟไลน์ได้อย่างแท้จริง (Mérieau, 2022)

3. วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 ข้อค้นพบที่ว่า ผลกระทบระยะยาวของการเคลื่อนไหวทางดิจิทัลนำไปสู่การตอบโต้ด้วยอำนาจนิยมดิจิทัลและนิติสงครามนั้น สอดคล้องกับงานศึกษาของจันจิรา สมบัติพูนศิริ (2566) ที่พบว่า ประเทศไทยใช้ปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (IO) ในการสร้างความสับสนและแบ่งแยกมวลชน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของ “ภาวะทางสองแพร่งของเผด็จการ” (Dictator's Dilemma) ที่รัฐต้องดิ้นรนรักษาสถานะเดิมผ่านการปั่นกระแสข่าวลวง ควบคู่กับการใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ และมาตรา 112 แห่งประมวลกฎหมายอาญา นอกจากนี้ การยุบพรรคการเมืองและการดำเนินคดีทางการเมืองผ่านกลไกตุลาการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mérieau (2022) ที่สรุปว่า สถาบันทางกฎหมายและศาลรัฐธรรมนูญถูกใช้เป็นเครื่องมือสกัดกั้นพลังทางประชาธิปไตย ข้อค้นพบนี้เป็นการตอกย้ำให้เห็นว่า ไม่ว่าพลังการระดมพลทางอินเทอร์เน็ตจะทรงอิทธิพลเพียงใด การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจะเกิดขึ้นไม่ได้และต้องปะทะกับ “เพดานกระจก” เสมอ หากปราศจากการปรับรีเซ็ตโครงสร้างทางกฎหมายและอำนาจของเครือข่ายชนชั้นนำในระบอบอำนาจนิยมแข่งขันของสังคมการเมืองไทยไปพร้อมกับการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการและกลุ่มพลังทางสังคมต่าง ๆ

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ในบริบทการเมืองไทย ผู้วิจัยได้พัฒนาทฤษฎีใหม่ คือ “กรอบแนวคิดพลวัตพรรคการเมืองดิจิทัลในระบอบอำนาจนิยมแข่งขัน” (The Digital Political Party Dynamics in Competitive Authoritarian Regimes Framework) ซึ่งก้าวข้ามข้อจำกัดของทฤษฎีรัฐศาสตร์ตะวันตกดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 กรอบแนวคิดพลวัตพรรคการเมืองดิจิทัลในระบอบอำนาจนิยมแข่งขัน

มิติเชิงทฤษฎี	ตัวแปรเชิงประจักษ์ในนิเวศดิจิทัล	กลไกและผลลัพธ์ต่อสถาบันพรรคการเมือง
1. แรงกระตุ้นจากตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล	การก่อตัวของการกระทำแบบเชื่อมโยง (Connective Action) วัฒนธรรมแฟนดอมการเมือง (Political Fandom) อัลกอริทึมแห่งความเกลียดชังและการแบ่งขั้ว (Algorithmic Affective Polarization)	สร้างภาวะที่วาระสาธารณะเกิดขึ้นจากล่างขึ้นบนอย่างรวดเร็ว บีบให้พรรคการเมืองต้องปรับวาทกรรมแบบเรียลไทม์เพื่อรักษาความชอบธรรมทางหน้าจอ (Screen Legitimacy)
2. โครงสร้างการควบคุมและตอบโต้โดยรัฐ	ตุลาการภิวัตน์และนิติสงคราม ปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (SLAPPs) (Kheokao & Kheokao, 2025)	ทำหน้าที่เป็น “สภาวะช็อกเชิงโครงสร้าง” บดขยี้พรรคการเมืองที่มีแนวคิดปฏิรูปอย่างถอนรากถอนโคน สร้างภาวะ “ความหวาดหวั่น” (Chilling Effect) ที่บีบให้พรรคทางเลือกต้องลดเพดานอุดมการณ์ลง

ตารางที่ 3 กรอบแนวคิดพลวัตพรรคการเมืองดิจิทัลในระบอบอำนาจนิยมแข่งขัน (ต่อ)

มิติเชิงทฤษฎี	ตัวแปรเชิงประจักษ์ในเวทีดิจิทัล	กลไกและผลลัพธ์ต่อสถาบันพรรคการเมือง
3.วิถีการประยุกต์และปรับตัวของพรรค	(ก) พรรคการเมืองเคลื่อนไหวบนแพลตฟอร์ม (Platform-Movement Party) ผสมผสานพลังขบวนการสังคมเข้ากับดิจิทัล	ผลลัพธ์ (ก) มวลชนขยายตัวรวดเร็วแต่เผชิญวิกฤต สถาบันเมื่อแกนนำถูกตัดสิทธิ นำไปสู่การประนีประนอมกับชนชั้นนำ จนเสียฐานมวลชน
	(ข) พรรคปฏิปัตตินิยมอุปถัมภ์ดิจิทัล (Neo-Clientelist Digital Party) ใช้ข้อมูลขับเคลื่อนเครือข่ายผลประโยชน์	ผลลัพธ์ (ข) ทนทานต่อการถูกยุบพรรค สามารถยึดครองอำนาจรัฐได้เบ็ดเสร็จ ผ่านการประสานเครือข่ายออฟไลน์เข้ากับ เป้าหมายออนไลน์

ที่มา: ยุทธพร อิสระชัย. (2569). ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตและอิทธิพลต่อพลวัตของพรรคการเมืองไทย (รายงานผลการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

จากตารางที่ 3 กรอบแนวคิดนี้อธิบายกลไกที่ปฏิสัมพันธ์ 3 เสา ได้แก่ การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ต (E-movements) อำนาจรัฐตอบโต้ ยุทธศาสตร์พรรคการเมืองที่ทำงานร่วมกันเพื่อกำหนดพลวัตของพรรคการเมืองในประเทศกำลังพัฒนา จากกรอบแนวคิดพลวัตพรรคการเมืองดิจิทัลในระบอบอำนาจนิยมแข่งขันและข้อถกเถียงในส่วนของการอภิปรายผล สามารถสร้างตัวแบบพลวัตพรรคการเมือง 3 เสา (The Tripartite Dynamics Model) ได้ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ตัวแบบพลวัตพรรคการเมือง 3 เสา (The Tripartite Dynamics Model)

ที่มา: ยุทธพร อิสระชัย. (2569). ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตและอิทธิพลต่อพลวัตของพรรคการเมืองไทย (รายงานผลการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ตัวแบบพลวัตพรรคการเมือง 3 เล้า (The Tripartite Dynamics Model) ถูกสร้างขึ้นเพื่ออุดช่องว่างของทฤษฎีรัฐศาสตร์กระแสหลักจากตะวันตกที่มักตั้งสมมติฐานว่าเทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตจะนำไปสู่การสร้างความเป็นประชาธิปไตย แต่ในบริบทของประเทศไทยที่กำลังพัฒนาที่มีระบอบการเมืองแบบกึ่งอำนาจนิยมหรืออำนาจนิยมแข่งขัน (Competitive Authoritarianism) อย่างประเทศไทยนั้น ผลลัพธ์กลับมีความซับซ้อนและย้อนแย้ง การวิจัยครั้งนี้ได้สร้างสถาปัตยกรรมทางความคิดใหม่ผ่าน “ตัวแบบพลวัตพรรคการเมือง 3 เล้า” ซึ่งอธิบายการปะทะสังสรรค์ในระบอบอำนาจนิยมแข่งขัน ดังนี้

เล้าที่ 1 “ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล” (Digital Catalyst) เป็นแรงกระตุ้นจากเบื้องล่างผ่านปฏิบัติการแบบเชื่อมโยงและวัฒนธรรมแพลตฟอร์ม บีบให้พรรคการเมืองต้องรักษาความชอบธรรมทางหน้าจอ (Screen Legitimacy)

เล้าที่ 2 “โครงสร้างการควบคุมโดยรัฐ” (State Control) รัฐเรียนรู้การตอบโต้ผ่านนิติสงครามและอำนาจนิยมดิจิทัล ทำหน้าที่เป็นสภาวะช็อกเชิงโครงสร้างเพื่อกดเพดานอุดมการณ์

เล้าที่ 3 “วิธีการปรับตัวของพรรค” (Party Adaptation) ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากการปะทะ นำไปสู่ข้อค้นพบสำคัญที่หักล้างมายาคติทางการเมืองดิจิทัลที่ว่า “พรรคที่ครองพื้นที่โซเชียลมีเดียได้ จะเป็นผู้นำทางการเมืองเสมอไป” แต่ในความเป็นจริง ไม่ใช่พรรคที่ครอบครองพื้นที่โซเชียลมีเดียเพื่อต่อสู้ทางอุดมการณ์ซึ่งเปราะบางต่อนิติสงคราม แต่คือ “พรรคปฏิบัตินิยม” ที่สามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้เพื่ออัปเดตระบบอุปถัมภ์ (Digital Clientelism) ของเครือข่ายบ้านใหญ่ให้มีความแม่นยำระดับรายบุคคลได้อย่างไร้รอยต่อนั่นเอง

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นตัวเร่งที่เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของไทยไปสู่การเมืองแบบอัลกอริทึม อย่างไรก็ตาม การศึกษายังพิสูจน์ให้เห็นว่าความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้เป็นหลักประกันชัยชนะสำหรับฝ่ายเสรีนิยมเสมอไป พรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในประเทศไทยคือพรรคที่บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับ “ระบบอุปถัมภ์” ในโลกแห่งความเป็นจริงได้อย่างลงตัว ในทางกลับกัน พรรคการเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยอุดมการณ์บนแพลตฟอร์มกลับเผชิญกับข้อจำกัดจากการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทางการเมือง หรือที่เรียกว่า “นิติสงคราม” และอำนาจนิยมดิจิทัลของรัฐพันลึก ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมออนไลน์และพรรคการเมืองแบบแพลตฟอร์มยังไม่สามารถเอาชนะได้

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

1. ในเชิงวิชาการ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรเร่งขยายการศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับประเด็นเครือข่ายอุปถัมภ์ดิจิทัล (Digital Clientelism) เพื่อตรวจสอบว่านักการเมืองและพรรคการเมืองใช้แพลตฟอร์มอย่างไรในการเสริมสร้างระบบอุปถัมภ์ให้เข้มแข็งในยุคดิจิทัล

2. ในเชิงนโยบาย พรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์ก้าวหน้าไม่ควรพึ่งพากระแสในสื่อสังคมออนไลน์เพียงอย่างเดียว แต่ต้องเร่งสร้างความเข้มแข็งของพรรคในระดับรากหญ้า ด้วยสาขาพรรคและเครือข่ายชุมชนในโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อป้องกันการเสื่อมถอยของพรรคเมื่อเผชิญกับสงครามทางกฎหมาย

3. ในเชิงปฏิบัติการของการปฏิรูปสถาบันทางการเมือง รัฐสภาควรส่งเสริมการสร้างฐานข้อมูลแบบเปิด (Open Data) และมุ่งสู่การเป็น “รัฐสภาอิเล็กทรอนิกส์” (E-parliament) ที่มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความโปร่งใส ในขณะเดียวกันก็ทบทวนขอบเขตของกฎหมายเพื่อป้องกันไม่ให้กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการยุบพรรคการเมืองได้ง่าย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยสร้างองค์ความรู้ ประจำปีงบประมาณ 2567 จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทุนวิจัยสัญญาเลขที่ รศ. 05/2567 ที่สนับสนุนการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัย ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิประเมินเครื่องมือการวิจัย และคณะกรรมการเฉพาะกิจพิจารณารายงานการวิจัยทุกท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์งานวิจัยนี้สำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เลขที่ใบรับรอง 037.67 รหัสโครงการวิจัย STOUIRB 2568/001.1510 และได้รับความยินยอมจากกลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งหมด โดยผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคนมีสิทธิที่จะถอนตัวเมื่อใดก็ได้

เอกสารอ้างอิง

- จันจิรา สมบัติพูนศิริ. (2566). สื่อและความรุนแรงทางการเมือง (1) สื่อมองการชุมนุมอย่างไร การรายงานข่าวก็เป็นแบบนั้น. สืบค้นเมื่อ 28 เมษายน 2569 จาก <https://prachatai.com/journal/2023/11/106982>.
- ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1. (2567, 18 ธันวาคม). นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านดิจิทัลและการเมืองไทย [บทสัมภาษณ์].
- ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2. (2567, 30 ธันวาคม). นักเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาสังคม [บทสัมภาษณ์].
- ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 3. (2568, 23 มิถุนายน). ผู้แทนระดับแกนนำกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองขนาดใหญ่ [บทสัมภาษณ์].
- ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4. (2568, 11 มิถุนายน). ผู้แทนระดับแกนนำกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองขนาดกลาง [บทสัมภาษณ์].
- ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5. (2568, 16 มิถุนายน). ผู้แทนระดับแกนนำกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองขนาดเล็ก [บทสัมภาษณ์].
- พระครูวิรุฬปัญญาสาร และพระมหาอานันต์ เจริญศิริพัชร. (2568). นักการเมืองกับการสื่อสารในยุคดิจิทัล ผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจของประชาชน. วารสารสิทธิธรรม, 3(2), 84-95.
- ยุทธพร อิศรชัย. (2566). ความสัมพันธ์และปัจจัยที่ส่งผลให้การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้เกิดการแบ่งขั้วทางการเมืองในประเทศไทย. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 11(1), 378-390.
- _____. (2569). ตัวเร่งปฏิกิริยาดิจิทัล: การเคลื่อนไหวทางสังคมบนอินเทอร์เน็ตและอิทธิพลต่อพลวัตของพรรคการเมืองไทย (รายงานผลการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วสุชน รักษ์ประชาไท และบัวชมพู มนต์ลักษณ์. (2567). ทานเด็ดดอกไม้ทิ้งจะยิ่งบาน?: โครงสร้างโอกาสทางการเมืองและการเกิดขึ้นของขบวนการนักศึกษาในฮ่องกง ไต้หวัน และไทย. วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 7(2), 211-217.
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2567). สิงหาคม 2567: จำนวนผู้ถูกดำเนินคดีทางการเมืองยอดรวม 1,956 คน ใน 1,302 คดี. สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2569 จาก <https://tlhr2014.com/archives/69613>.
- ไอลอว์. (2565). การชุมนุมปี 2563 ปรึษาแห่งความเปลี่ยนแปลง: พลังก่อตัวจากไหน มีพัฒนาการอย่างไร เราเจออะไรมาบ้าง. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2568 จาก <https://www.ilaw.or.th/articles/10090>.
- Bennett, W. L. & Segerberg, A. (2012). The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics. Information, Communication & Society, 15(5), 739-768.

- Castells, M. (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 78-93.
- della Porta, D. (2015). *Social movements in times of austerity: bringing capitalism back into protest analysis*. Cambridge, Malden: Polity press.
- Gerbaudo, P. (2019). The Platform Party: The Transformation of Political Organisation in the Era of Big Data. In Chandler, D. & Fuchs, C. (Eds.), *Digital Objects, Digital Subjects: Interdisciplinary Perspectives on Capitalism, Labour and Politics in the Age of Big Data*. (pp. 187-198). London: University of Westminster Press.
- Higashijima, M. & Washida, H. (2024). Varieties of clientelism across political parties: new measures of patron–client relationships. *European Political Science Review*, 16(2), 260-280.
- Kheokao, J. & Kheokao, D. (2025). Thailand. Reuters Institute for the Study of Journalism. Retrieved April 28, 2026, from <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2025/thailand>.
- Laohabut, T. & McCargo, D. (2024). Thailand's Movement Party: The Evolution of The Move Forward Party. *Journal of East Asian Studies*, 24(1), 25-47.
- Lertchoosakul, K. (2022). *The rise and dynamics of the 2020 youth movement in Thailand*. Brussels Belgium: Heinrich-Böll-Stiftung European Union.
- Lim, M. (2025). *Social Media and Politics in Southeast Asia*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Mérieau, E. (2022). Democratic Breakdown through Lawfare by Constitutional Courts: The Case of Post “Democratic Transition” Thailand. *Pacific Affairs*, 95(3), 475-496.
- Sinpeng, A. (2024). Social Media and the DIY Politics in Thailand’s 2023 Election. *Pacific Affairs*, 97(1), 99-116.

COLLABORATIVE GOVERNANCE AND THE PRESERVATION OF ISAN SERMON CHANTING AT THE BUN PHAWET FESTIVAL IN THAILAND

Seksan Sonwa, Warachart Wariwan*, Pongsawat Ratchachan

Faculty of Law and Politics, Roi Et Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: warachara@reru.ac.th

Received April 27, 2026; Revised May 26, 2026; Accepted June 6, 2026

Abstract

This qualitative study examines how collaborative governance preserves Isan sermon chanting during the Bun Phawet Festival in Roi Et Province, Thailand. It seeks to 1. examine collaborative governance mechanisms between public agencies, local communities, and community-based networks to sustain this practice, 2. analyse the processes that sustain it, and 3. identify stakeholder networks that preserve it. Content analysis and triangulation were used to strengthen the findings from in-depth interviews and focus group discussions with 30 purposively selected key informants, including government officials, religious leaders, community scholars, residents, and educational representatives.

The findings show that collaborative governance involves participatory planning, resource support, and collective implementation. These practices go beyond administrative coordination and reflect relational governance based on shared responsibility, trust, and stakeholder engagement. Cultural awareness, intergenerational knowledge transfer, and cross-sector collaboration among local communities, educational institutions, religious organisations, and youth groups support Isan sermon chanting. According to collaborative governance theory, preserving intangible cultural heritage requires institutional arrangements, culturally embedded participation, and locally grounded leadership. We also identified stakeholder participation, multi-level community leadership, and supportive local government policies for long-term cultural continuity.

Public agencies, temples and religious leaders, community leaders and local scholars, villagers and youth, educational institutions, collaborative partner networks, and tourists are all involved in protecting Isan sermon chanting, according to the study. These actors create a community-centered governance ecosystem that strengthens cultural resilience and local identity amid social change. This study shows that collaborative cultural governance can adapt to protect intangible cultural heritage and emphasizes the importance of participatory governance in promoting intergenerational transmission, civic engagement, and local cultural traditions' long-term sustainability.

Keywords: Collaborative Governance, Intangible Cultural Heritage, Isan Sermon Chanting, Cultural Sustainability, Bun Phawet Festival

Introduction

The Bun Phawet sermon chanting tradition, also known as the Mahachat sermon, is important to rural Northeastern Thai communities. Based on Heet 12 and Khong 14, it represents a generation-old communal practice. The provincial slogan recognises the Bun Phawet Festival as part of Roi Et Province's cultural identity, along with other iconic local heritage sites and products. This honour recognises the festival's dual role as a religious merit-making event and a cultural tradition central to Roi Et's identity for over a century. Governor Suporn Suphasorn revived and institutionalised it as a provincial event in 1991, and the community has celebrated it annually.

Festival organizers base the event on the beliefs of the Mahachat sermon. Listeners who listen to all thirteen chapters, totalling 1,000 canonical verses, in one day and perform the ritual offering are believed to gain spiritual merit. This merit can lead to rebirth in the era of the future Buddha Phra Sri Ariya Maitreya, heavenly rebirth, hell avoidance, and enlightenment (Khantisaro, 2018). Failure to follow rituals is believed to bring misfortune. Thus, the festival is a major community event supported by collective participation and a complex system of shared beliefs (Roi Et Provincial Public Relations Office, 2022) and spreads Buddhist teachings and moral values (Pimmasak, 2014).

Modernization and digitalization have impacted Thai society in aspects of consumption, communication, and social relationships in urban and rural areas. Digital media may be eroding traditional values and cultural practices, causing future generations to lose their cultural identity (Samakkarn & Chaiamphon, 1995). Isan sermon chanting may disappear as culture, rapid social change, and technology replace traditional cultural expression. Changes in audience preferences have reduced this practice's local visibility. Lack of cultural awareness, preservation knowledge, and stakeholder collaboration caused this loss.

Maintaining cultural traditions requires cooperation between citizens, local communities, the private sector, and public agencies. Network-based collaboration is particularly essential for preserving the value of the Bun Phawet sermon chanting tradition, encompassing the promotion of accurate cultural knowledge and the provision of financial and institutional support for its long-term sustainability (Pannam, 2000). Cultivating cultural awareness and strengthening cultural practices can also yield economic benefits for local communities (Wasi, 1996).

Therefore, collaborative governance plays a vital role in tackling intricate cultural sustainability challenges that no single institution or sector can manage. Government agencies, local communities, civil society actors, and cultural networks collaborate on cross-sector participation, shared decision-making, resource mobilization, and implementation. Collaboration is crucial to cultural heritage preservation because community members must actively participate in and incorporate local cultural knowledge into governance processes to preserve local traditions. Preserving the Bun Phawet sermon chanting tradition requires more

than symbolic cultural promotion; it requires sustainable collaborative networks that raise cultural awareness, engage youth, and strengthen community-based cultural continuity.

Previous studies have examined the Bun Phawet Festival's religious significance, historical background, and cultural values, but most have focused on descriptive cultural interpretation and ritual practices. Governance of cultural preservation, particularly how state agencies, religious institutions, local communities, educational sectors, and civic actors collaborate to preserve intangible cultural heritage, has received little attention. Prior research has neglected how community participation and inter-organizational collaboration maintain cultural continuity during social change. Thus, the mechanisms by which collaborative governance can adapt to protect local cultural identity are unknown.

This study examines collaborative governance among public agencies, community actors, and local networks to preserve Isan sermon chanting during the Bun Phawet Festival in Roi Et Province, Thailand. The study focuses on collaboration and cultural continuity.

Research Objective

1. To examine the forms of collaboration among state, community, and local network partners in preserving the cultural identity of Isan sermon chanting in the Bun Phawet Festival of Roi Et Province.
2. To investigate the processes that contribute to the preservation of Isan sermon chanting's cultural identity during the Bun Phawet Festival in Roi Et Province.
3. To identify the networks of collaboration that contribute to preserving the cultural identity associated with Isan sermon chanting during the Bun Phawet Festival in Roi Et Province.

Methodology

This qualitative study examined how public agencies, local communities, and local networks collaborate to preserve Isan sermon chanting during the Bun Phawet Festival in Roi Et Province, Thailand. A qualitative approach was appropriate because the study focused on participants' experiences, perceptions, and interactions in culturally embedded governance processes. Fieldwork took a year, from August 2024 to August 2025.

1. Key Informants

Purposive sampling recruited 30 key informants with direct experience and contextual knowledge of Isan sermon chanting and Bun Phawet Festival. Five Isan sermon-chanting monks (Thae Lae practitioners); ten residents and youth representatives; ten local scholars, community leaders, and religious leaders; and five Provincial Office of Buddhism academics and officials participated.

Participant functional roles in collaborative governance determine selection.

1. Sermon-chanting monks were primary custodians and transmitters of ritual knowledge, oral tradition, and Buddhist cultural practices, demonstrating how religious authority preserves heritage.

2. Local residents and youth representatives were chosen because community participation and intergenerational transmission are crucial to cultural sustainability. Youth participants offered perspectives on changing cultural attitudes and the challenges of sustaining traditional practices in modern society.

3. Community leaders, local scholars, and religious leaders were included for mobilizing participation, coordinating cultural activities, and connecting local communities and institutional stakeholders.

4. To examine governance across multiple levels, academics and Provincial Office of Buddhism officials were chosen for their cultural policy implementation and institutional support for preservation initiatives.

All participants had to live or work in Roi Et Province for at least one year and know or practice Isan sermon chanting or the Bun Phawet tradition.

2. Data Collection

Data was drawn from both primary and secondary sources.

1. In-depth interviews, focus groups, participant observation, and field notes collected primary data. An extensive literature review on collaborative governance, cultural sustainability, and intangible cultural heritage preservation yielded semi-structured interview protocols and focus group guidelines. Five experts assessed content validity using the Index of Item–Objective Congruence (IOC) on the instruments. All instruments had acceptable to high IOC scores, indicating a strong alignment with the study's research objectives.

Before collecting data, the researchers visited the study area to build trust with local communities, religious institutions, and community leaders and gain access to culturally sensitive information. 1. Participants from all four groups were interviewed individually in temples, community centers, and administrative offices. 2. Community members and youth were asked to reflect on cultural participation and collaboration in focus groups. 3. Fieldwork also involved observing the festival's ritual activities, participation patterns, and stakeholder interactions. With participants' consent, all interviews and focus group discussions were audio-recorded and accompanied by detailed field notes on context, non-verbal communication, and researcher reflections. After verbatim transcription, recordings were checked for accuracy.

2. Secondary data were obtained through documentary analysis of academic literature, research reports, government documents, and policy materials related to cultural preservation and the Bun Phawet Festival.

To strengthen the credibility of the findings, member checking was carried out through a research dissemination forum with relevant stakeholders and selected participants, whose

feedback was incorporated into the interpretation of results to ensure contextual and interpretive accuracy.

3. Data Analysis

Data were analyzed using qualitative content analysis and thematic analysis, with analysis proceeding concurrently with data collection to allow for ongoing reflection and refinement. All transcripts, field notes, and documentary materials were reviewed repeatedly to achieve thorough data familiarization.

Coding was conducted in three stages. Open coding revealed preliminary concepts, recurring statements, and meaningful units about collaborative governance, cultural participation, and continuity. By categorizing related concepts like stakeholder participation, resource mobilization, cultural transmission, leadership, and institutional support, axial coding established relationships between codes. Later, selective coding and thematic synthesis were used to integrate these categories into themes explaining how collaborative governance sustains Isan sermon chanting.

The researchers also compared monks, youth, community leaders, and government officials' perspectives to determine how they saw their roles and contributions in governance. To improve analytical rigor and interpretive consistency, data and methodological triangulation cross-validated interviews, observations, focus group discussions, and documentary analysis to strengthen trustworthiness. Extended field engagement, detailed documentation, and member checking strengthened the findings' credibility, dependability, and confirmability.

4. Ethical Considerations

This research was approved by the Human Research Ethics Committee of Roi Et Rajabhat University (COA No. 054/2568). Participants were given information about the research prior to providing informed consent. The researchers maintained the confidentiality of the data and used it solely for academic purposes.

Results

1. Forms of Collaborative Engagement among State, Community, and Local Networks

The findings show that state, community, and local network actors collaborate through participatory planning, resource support, and practical implementation. (1) Raising awareness of traditions and cultural heritage among youth and the public and (2) building collaborative networks facilitate these collaborative processes. Details of the findings:

1.1 Cultivating Awareness of Cultural and Traditional Values among Youth and the Public

The study indicates that local communities, temples, and schools must collaborate to promote cultural traditions through joint activities. The development of digital and print educational media, such as online platforms and instructional manuals, makes Bun

Phawet's knowledge more accessible to students, youth, and interested parties. Educational institutions can also help by hosting public forums or academic seminars on the cultural significance of Isan sermon chanting during the Bun Phawet Festival. These findings match interview data below.

“Promoting awareness among youth and younger generations regarding the value of traditions and cultural heritage requires collaboration among multiple sectors, including families, temples, and schools. It is necessary to develop instructional materials and supporting media to enhance accessibility and understanding. In addition, the provision of online resources can further facilitate the absorption of knowledge and deepen understanding of Isan Bun Phawet sermon chanting.” (Suthamdee, interview, 10 March 2025)

The “Bowon” (Ban–Wat–Rongrian) framework suggests that families, temples, and schools must work together to promote cultural and traditional values. This integrative model is crucial for multidimensional mobilization and coordination. Participatory planning processes involve all relevant stakeholders in the design and implementation of festival and non-festival activities. Participants must prioritize collective goals over individual interests, collaborate, plan strategically, and allocate resources. Additionally, relevant agencies must actively generate and disseminate accurate Bun Phawet knowledge. This includes improving information access for youth, students, and the public on traditional and digital platforms to strengthen cultural understanding and sustainability.

1.2 Development of Collaborative Networks

The findings show that stakeholder unity and commitment are essential for successful collaborative networks. Collective action can come from charitable groups (e.g., community food donation groups), public organizations, local community groups, business actors, government agencies, private sector organizations, and sermon-chanting monks. Collaborative networks enable learning and knowledge exchange in idea generation, consultation, resource mobilization, and activity co-design. These processes improve cultural events and practices.

The findings also show that local communities, educational institutions, private sector organizations, public agencies, and key stakeholders like community leaders, local scholars, villagers, and youth groups must work together to build collaborative networks to preserve Isan sermon chanting's cultural identity. Collaboration strength and effectiveness indicate network capacity and community potential. Stronger collaboration indicates greater cultural practice sustainability. Therefore, state, community, and local networks should collaborate using integrated processes like participatory planning, resource allocation, and collective implementation. These processes integrate context, operational mechanisms, and outcomes into a sustainable cultural preservation framework.

2. Processes Contributing to the Preservation of the Cultural Identity of Isan Sermon Chanting in the Bun Phawet Festival, Roi Et Province

The findings revealed that the processes contributing to the preservation of the cultural identity of Isan sermon chanting at the Bun Phawet Festival in Roi Et Province comprised three major dimensions.

First, network driven participation is a relational process that enables stakeholders to collaborate in planning, sharing knowledge and working together in action. This participatory approach fosters interpersonal trust, common goals, and flexible decision making, and extends ritual preparation to an interactive cultural negotiation process.

Second, community leadership is an important catalyst for intergenerational continuity. Cultural mediators, such as spiritual figures, village headmen and local scholars, help to make institutional directives more locally relevant. These actors promote youth engagement, strengthen the sense of community ownership, and maintain the social relevance of ritual meanings in the face of change today by engaging in participatory leadership and embedded mentorship.

Third, coordination of local government institutions supports grassroots initiatives by aligning policies, providing funds, and coordinating administrative systems. Importantly, this institutional function is not hierarchical; rather, it works synergistically with community agency, creating a polycentric governance system where the formal and the informal work together, with the formal supporting the informal cultural practices.

3. Collaborative Networks in Preserving the Cultural Identity of Isan Sermon Chanting in the Bun Phawet Festival, Roi Et Province

The findings reveal that the preservation of the cultural identity of Isan Bun Phawet sermon chanting involves seven key stakeholder groups, as follows:

3.1 Government agencies: Local administrative organizations play a crucial role in providing financial support, formulating policies, and promoting cultural preservation. Cultural offices may also contribute to integrating the Bun Phawet tradition into local learning curricula.

3.2 Temples and religious leaders: These actors are responsible for delivering the sermon chanting, preparing venues, and creating an environment conducive to cultural learning.

3.3 Community leaders and local scholars: They function as custodians of knowledge, transmitting principles and practices related to the organization of the Bun Phawet Festival. Additionally, they act as coordinators, facilitating collaboration among communities, government agencies, and private organizations.

3.4 residents and youth: Community members actively participate in festival activities, such as processions, ritual performances (e.g., Kand Jop, Kand Lon), sermon listening, and the establishment of charitable food stalls. Youth, students, and university participants

play a vital role in learning, practicing, and ensuring intergenerational transmission, as well as contributing to public communication and dissemination.

3.5 Educational sector: Educational institutions serve as platforms for integrating the Bun Phawet tradition into teaching and research, while also facilitating student engagement through experiential learning within community-based activities.

3.6 Network partners (e.g., local entrepreneurs): These stakeholders support tourism promotion, local product marketing, and the development of cultural goods and services.

3.7 Tourists: Tourists play a dual role as both “learners” and “disseminators,” sharing their experiences and knowledge gained from cultural sites. Moreover, they contribute to local economic circulation, which can further support the development of cultural tourism.

The results show that developing collaborative networks to preserve Bun Phawet sermon chanting's cultural identity requires a truly integrated approach to planning and stakeholder engagement. Effective collaboration requires inclusive participation so stakeholders can “co-think, co-create, and co-develop” cultural initiatives. This approach turns local cultural spaces into dynamic cultural learning hubs that can lead to cultural-based economic development. Cultural heritage can be transformed into value-added products, thereby generating income for local communities. Thus, collaborative networks enable stakeholder participation in decision-making and participatory mechanism design as a form of public management. These mechanisms allow communities, civil society, and local organizations to meaningfully organize cultural festivals, strengthening and sustaining community culture.

Discussion

Collaborative Governance and the Creation of Cultural Networks

The results reveal that the survival of Isan sermon chanting in the Bun Phawet Festival is not achieved by individual institutional efforts but rather by a governance system that involves participatory planning, mobilizing resources, and joint implementation among state agencies, religious institutions, local communities, and civic networks. The results of this research aim to answer the first question, which is about the structural patterns of how multi-sector collaboration works in cultural heritage preservation. Collaborative governance is a process of negotiation between stakeholders that can be understood as a relational process in which they negotiate together the responsibility for culture and create together the sustainability of the local identity.

This approach emphasises face-to-face conversation, trust building, and shared understanding like Ansell & Gash (2008)'s collaborative governance paradigm. Local performers participate in ritual preparation, cultural performances, planning meetings, and community activities at the Bun Phawet Festival. These contacts allow stakeholders from different

institutional or social locations to negotiate directly. According to Sokhuma et al. (2023), integrated collaborative networks at central, regional, and local levels improve problem-solving, information exchange, and cross-institutional sharing. Therefore, only policy coordination, socially negotiated relationships, and ritual engagement can satisfy stakeholders and strengthen collective ownership.

Although the results are similar to previous research on community engagement in cultural maintenance, this study provides a more complex view of collaborative governance and cultural adaptation in rapid social and economic change. The findings suggest that collaborative governance can help communities modernize rituals without losing their essence. According to Bochon (2019), changing socio-economic conditions have necessitated cross-sectoral collaboration between public agencies, private entities, and community networks to ensure cultural continuity and sustainable cultural tourism development. Collaborative governance is a political negotiation and socialization process where local actors can reinterpret and reposition intangible heritage in changing developmental contexts without undermining its spiritual and communal values.

Mechanisms and Enabling Factors Supporting Cultural Continuity

The long-term sustainability of cultural identity requires collaboration to survive. The Bun Phawet Festival's coordinated governance relies on local actors' ability to promote participation, organize cultural events, and maintain mutual commitment in the face of social change.

The study finds community leaders, monks, and scholars as cultural intermediaries. As a bridge between formal institutions and grassroots networks, these actors could help resolve conflicts and reconcile stakeholder expectations. Participatory leadership and adaptive flexibility are key to successful collaborative networks, according to Maneewat (2023). These leaders encourage transparency, strengthen stakeholder capacity, and amplify local voices, creating a sense of collective ownership that goes beyond individual and institutional interests, making ritual coordination a continuous governance practice based on mutual recognition and shared cultural responsibility.

Both informal community participation and formal institutional support sustain cultural heritage. Through endorsements and budget allocations, government agencies legitimize and scale community-driven initiatives. Central, regional, and local network integration reduces operational redundancy, improves resource sharing, and strengthens governance by fostering public, private, and civic coordination. Rhodes (1997) describes collaborative networks as management models that distribute power and resources among interdependent organizations and groups. Collective bargaining, trust, and non-hierarchical relationships define collaborative networks.

The study shows how cultural sustainability is adaptive and politically negotiated, breaking from preservation stories. Maintaining Isan sermon chanting continuity requires the community to reinterpret and reconceptualize cultural practices in new developmental settings, supported by flexible leadership, institutionally responsive structures, and participatory networks that prioritize cultural meaning over economic functionality.

Stakeholder Networks and the Sustainability of Cultural Identity

The Isan chanting of the sermon is maintained by a network of many stakeholders, which is interdependent within a dynamic governance ecosystem where responsibilities, resources, and cultural knowledge are negotiated and shared on an ongoing basis. This structural relationship demonstrates the growing move from a hierarchical to a polycentric approach to heritage stewardship, with legitimacy, authority, and capacity being spread across institutional and community boundaries.

Collaborative governance can enhance cultural sustainability by bringing together various institutional and community capacities. Structural and financial support comes from government agencies and ritual authenticity and spiritual continuity from religious institutions. Cultural intermediaries, community leaders, and local scholars link formal policy systems with local knowledge systems. Cultural transmission is integrated into the curriculum, and learning is experiential in educational institutions; youth participation is a means of intergenerational renewal that ensures continuity of traditional practices at the social level in the modern world.

The present study demonstrates multi-actor networks foster culturally adaptive capabilities. Regular communication with stakeholders allows the group to work together to solve problems and share information and resources. This makes the community better able to cope modernization and changing pressures. This aligns with Emerson et al.'s (2012) Integrative Framework, which holds that continuous stakeholder interaction generates collaborative learning, shared motivation, and adaptive capacity. Within the Bun Phawet context, such learning extends beyond formal pedagogy to encompass ritual participation, intergenerational dialogue, and community engagement.

Overall, The findings suggest that collaborative governance is a social process based on community relationships, not just a management technique. Maintaining cultural continuity during rapid change requires ongoing negotiation. The Bun Phawet Festival is more than a cultural event; it's a civic space where intangible cultural heritage is created and passed down.

Body of Knowledge

This study is a contribution to the study of collaborative governance and cultural heritage management. The findings suggest that the protection of intangible cultural heritage depends on the interaction between participatory processes, leadership, and support of local policies in a collaborative governance framework.

Participatory Mechanisms and Community Engagement: The participation of various stakeholders is essential for maintaining cultural traditions. Residents and youth were directly involved in festival-related rituals and activities such as the Phra Upakhut procession, setting up ceremonial spaces, arranging merit-making activities, and organizing public performances related to the Mahachat sermon tradition. Furthermore, school and temple cultural programs taught and practiced Isan sermon chanting to youth and students.

Leadership Dynamics in Collaborative Cultural Governance: Leadership plays an important role in maintaining the cultural identity of Isan sermon chanting. Differentiate between spiritual-cultural and operational-administrative leadership. The spiritual and cultural guidance is largely provided by monks and religious leaders, who have a role beyond ritual in maintaining oral traditions, teaching Buddhist principles, and maintaining moral leadership in the community. Operational management is the responsibility of community leaders, including village headmen, local officials, and community scholars. They organize stakeholders, assign resources, manage the organization of the festival, ensure communication between sectors, and request support from government and private parties.

Local Policy Support and Institutional Integration: Local administrative organizations incorporated cultural preservation into their annual development plans and community promotion strategies and provided funding for festival organization, public outreach, infrastructure, youth cultural activities, and agency coordination. Several municipalities and subdistrict administrative organizations created local action plans to promote cultural tourism and conserve local knowledge through community activities. These policy measures allowed public agencies to provide regular financial and administrative assistance and communities to keep real control over the festival activities.

Therefore, successful collaborative governance in heritage preservation depends on both meaningful community participation and institutional structures that connect policy support with locally rooted cultural practices.

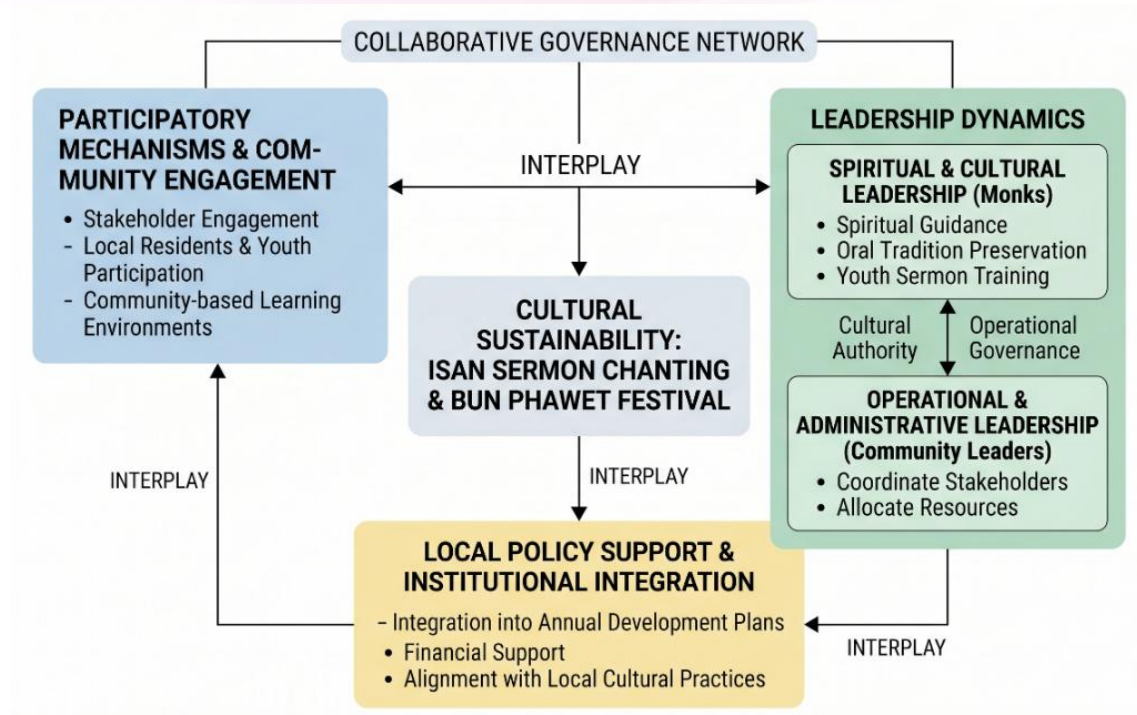

Figure 1: Collaborative Governance for Isan Sermon Chanting Sustainability
(Bun Phawet Festival)

Source: The Researchers (2025)

Conclusion and Recommendations

Conclusion

The study indicates that the current practice of Isan sermon chanting at the Bun Phawet Festival in Roi Et Province is based on a collaborative governance approach. This strategy involves the convergence of government, religious institutions, communities, schools, civic groups, and cultural networks. There are three types of collaboration that are apparent: participatory planning, sharing of resources, and joint implementation. These activities are complemented by initiatives to increase cultural awareness among young people and residents and by the establishment of networks to foster shared responsibility and community cohesion. The findings also show that cultural sustainability is not only institutional but also the result of continuous interactions in common cultural contexts among the stakeholders. The community leaders and monks are complementary in their leadership styles, and the local administration bodies provide the needed policy guidance and resources for ongoing practice. Youth and educational organizations are engaged, pointing to the importance of collaborative governance in the context of intergenerational cultural transmission, despite the changing social and technological landscape.

Policy Recommendations

1. Municipalities, SAOs, and the Roi Et Provincial Administrative Organization must include Bun Phawet cultural preservation projects in their five-year development plans. This would assure continuity beyond short-term political or administrative changes.

2. Provincial cultural and local authorities must collaborate on strategic cultural management plans and link cultural heritage protection to community-based tourism. To avoid overcommercialization, these activities should emphasize cultural authenticity and community ownership.

3. Universities, vocational colleges, and other educational institutions should incorporate Isan sermon chanting and Bun Phawet tradition into their curriculum, extracurriculars, and community learning initiatives. This would improve cultural literacy and involve youth in heritage conservation.

4. Local communities and temples should develop “Youth Isan Sermon Chanting Clubs” to teach sermon chanting, traditional music, ceremonial performance, and storytelling. Monks, local scholars, and younger community members can learn together in these clubs.

Recommendations for Future Research

1. Combine qualitative and quantitative methodologies to assess the efficacy and sustainability of collaborative governance networks in cultural heritage protection.

2. Collect quantitative data from locals, youth, visitors, community leaders, monks, and local government officials to validate governance dynamics and community participation patterns.

3. Measure stakeholder trust, commitment to common goals, resource-sharing capacity, communication effectiveness, participation intensity, network density, and perceived cultural ownership as they affect collaborative governance success.

Reference

- Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571.
- Bochon, S. (2019). The creation of sermon texts and the Bun Phawet tradition in Roi Et Province (Master’s thesis). Mahasarakham: Mahasarakham University.
- Emerson, K. et al. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(1), 1–29.
- Khantisaro, P. M. (2018). The influence of the Bun Phawet (Mahachat sermon) tradition on Buddhists in Lam Plai Mat District, Buriram Province (Master’s thesis). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Maneewat, T. (2023). The development of collaborative networks among communities to enhance participatory management efficiency in educational institutions. *Jintasit Academic Journal*, 1(4), 230–243.

- Pannam, K. (2000). Impacts of artistic environmental management on communities within the old city walls of Chiang Saen (Unpublished doctoral dissertation). Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Pimmasak, A. (2014). Sermon Traditions: Identity and Transmission of Isan Melodic Preaching. Bangkok: Ministry of Culture.
- Rhodes, R. A. W. (1997). Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. Buckingham: Open University Press.
- Samakkarn, S. & Chaiamphon, S. (1995). Thai Society: Current Conditions and Future Trends (1992–2007). Bangkok: Office of the National Education Commission.
- Sokhuma, A. et al. (2023). The development of integrated collaborative networks among central, regional, and local sectors. *Journal of Modern Learning Development*, 8(7), 410–420.
- Suthamdee, C. S. (2025, March 10). (Interview).

กลยุทธ์ในการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐสู่รัฐบาลดิจิทัล STRATEGIES FOR DEVELOPING PUBLIC SECTOR PERSONNEL COMPETENCIES TOWARD DIGITAL GOVERNMENT

พีรพัฒน์ บุญชนะ*, ฐิติมา โห้ล้ายอง, เชาวฤทธิ์ เชาว์แสงรัตน์

Peerapat Boonchana*, Thitima Holumyong, Chaowarit Chaosaengrat

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

*Corresponding Author E-mail: peerapat.boo@rmutr.ac.th

Received March 30, 2026; Revised May 24, 2026; Accepted June 9, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัล ซึ่งส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน และการให้บริการสาธารณะให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลและความต้องการของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิได้ขึ้นอยู่กับการนำเทคโนโลยีมาใช้เพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับสมรรถนะของบุคลากรภาครัฐซึ่งถือเป็นปัจจัยเชิงยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรภาครัฐให้สามารถปรับตัวและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล เนื้อหาบทความมุ่งสังเคราะห์และวิพากษ์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดสมรรถนะ ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และทฤษฎีทรัพยากรเป็นฐาน เพื่อพัฒนารอบการอธิบายเชิงระบบเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐ จากการสังเคราะห์วรรณกรรมพบว่า ปัญหาสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐมิได้เกิดจากการขาดกิจกรรมการพัฒนา หากแต่เกิดจากความไม่สอดคล้องเชิงระบบระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ ส่งผลให้ศักยภาพของบุคลากรไม่สามารถถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ วรรณกรรมที่ผ่านมาแม้จะสามารถอธิบายสมรรถนะ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และคุณค่าของทรัพยากรมนุษย์ในฐานทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังคงขาดการอธิบายกลไกเชิงระบบที่เชื่อมโยงองค์ประกอบดังกล่าวเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะในบริบทของรัฐบาลดิจิทัลที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง บทความจึงเสนอกรอบสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ (Integrated Strategic Competency Framework: ISCF) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะในเชิงวิชาการ กรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยลดความกระจัดกระจายขององค์ความรู้และยกระดับการอธิบายเชิงกลไกของระบบ ขณะเดียวกัน ในเชิงปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกลยุทธ์การพัฒนาบุคลากรภาครัฐให้สอดคล้องกับบริบทของรัฐบาลดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: สมรรถนะบุคลากรภาครัฐ, รัฐบาลดิจิทัล, ภาวะผู้นำดิจิทัล, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

Abstract

This academic article aims to analyze the development of public sector personnel competencies within the context of the transition toward digital government, which has

compelled public organizations to transform their administrative approaches, operational processes, and public service delivery systems in response to rapid technological advancement and the evolving demands of citizens. The success of such transformation does not rely solely on the adoption of digital technologies; rather, it largely depends on the competencies of public sector personnel, which constitute a strategic factor in enabling public organizations to adapt and operate effectively in the digital era. The article synthesizes and critically examines relevant literature, including competency concepts, human resource development theories, and the resource-based view, in order to develop a systemic explanatory framework for public sector competency development. The literature synthesis indicates that the major challenge in developing public sector personnel competencies does not stem from the absence of development activities, but rather from systemic misalignment among organizational structures, development processes, and competency outcomes. Consequently, the potential of personnel cannot be effectively utilized to its fullest capacity. Furthermore, although previous literature has addressed competencies, human resource development, and the strategic value of human resources to a certain extent, it still lacks a comprehensive explanation of the systemic mechanisms that connect these components, particularly within the increasingly complex and rapidly changing context of digital government. Accordingly, this article proposes the Integrated Strategic Competency Framework (ISCF) to explain the systemic relationships among organizational structures, development processes, and competency outcomes. Academically, the proposed framework contributes to reducing the fragmentation of existing knowledge and advances the explanation of competency development from a component-based perspective toward a systemic and mechanistic perspective. Practically, the framework can be applied as a guideline for designing strategic approaches to public sector personnel development that are aligned with the context of digital government and contemporary organizational transformation.

Keywords: Public Sector Competency, Digital Government, Digital Leadership, Human Resource Development

บทนำ

การบริหารภาครัฐทั่วโลกกำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงจากกระแสการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล (Digital Transformation) ซึ่งส่งผลให้ภาครัฐต้องปรับตัวจากระบบราชการแบบดั้งเดิมไปสู่การบริหารจัดการที่มีความยืดหยุ่น คล่องตัว และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Osborne, 2010; Mergel et al., 2019) แนวคิดรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) จึงถูกนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพภาครัฐ โดยอาศัยข้อมูล เทคโนโลยีดิจิทัล และนวัตกรรมเป็นฐานในการพัฒนานโยบายและการให้บริการสาธารณะ (Janssen & Estevez, 2013; OECD, 2021)

ทั้งนี้ ความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับสมรรถนะของบุคลากรภาครัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรภาครัฐภายใต้บริบทดิจิทัล (Boyatzis, 2008; Spencer & Spencer, 1993) ในบริบทของประเทศไทย แม้ว่าภาครัฐจะมีความก้าวหน้า

ในการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลผ่านนโยบายสำคัญ เช่น Thailand 4.0 และแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน), 2566) แต่ยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านสมรรถนะของบุคลากร โดยเฉพาะทักษะดิจิทัล การคิดเชิงวิเคราะห์ และความสามารถในการปรับตัว (วิโรจน์ สารัตนะ, 2557) ซึ่งสะท้อนปัญหาความไม่สอดคล้องของสมรรถนะ (Competency Misalignment) ระหว่างศักยภาพของบุคลากรกับความต้องการเชิงยุทธศาสตร์ขององค์กร (Garavan et al., 2012; OECD, 2021)

บทความนี้จึงมุ่งสังเคราะห์และวิพากษ์แนวคิดด้านสมรรถนะ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และทฤษฎีทรัพยากรเป็นฐาน เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ พร้อมทั้งเสนอกรอบสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ (Integrated Strategic Competency Framework: ISCF) สำหรับการพัฒนาบุคลากรภาครัฐในบริบทของรัฐบาลดิจิทัล

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะ (Competency)

แนวคิดสมรรถนะได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบจากผลงานของ McClelland (1973) ซึ่งเสนอให้เปลี่ยนการประเมินศักยภาพบุคลากรจากความรู้เชิงสติปัญญาไปสู่คุณลักษณะ ที่นำไปสู่ผลการปฏิบัติงานที่เหนือกว่า และได้รับการต่อยอดโดย Boyatzis (1982) ที่มองว่า สมรรถนะเป็นชุดของความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม (Attributes) ที่เชื่อมโยงโดยตรงกับผลสัมฤทธิ์ของงาน แนวคิดดังกล่าวมีจุดแข็งสำคัญในการอธิบายความแตกต่างของผลการปฏิบัติงานในระดับบุคคลและได้กลายเป็นฐานคิดหลักของการบริหารทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่ โดยเฉพาะในรูปแบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์บนพื้นฐานของสมรรถนะ (Competency-Based HRM) ดังนั้น ในบริบทของการบริหารภาครัฐยุคดิจิทัล แนวคิดสมรรถนะในรูปแบบดั้งเดิมมีข้อจำกัดเชิงทฤษฎีที่สำคัญ กล่าวคือ แม้สมรรถนะจะสามารถอธิบายศักยภาพของบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่กลับไม่สามารถอธิบายกลไกเชิงระบบ (System-Level Mechanism) ที่ทำให้สมรรถนะดังกล่าวถูกแปรเปลี่ยนไปสู่ผลลัพธ์เชิงองค์กรได้อย่างแท้จริง กล่าวอีกนัยหนึ่ง สมรรถนะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น (Necessary Condition) แต่ไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอ (Sufficient Condition) ต่อความสำเร็จขององค์กรภาครัฐ

ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพิจารณาสมรรถนะควบคู่กับบริบทเชิงโครงสร้างและเชิงระบบขององค์กร โดยเฉพาะในยุคของการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัล ซึ่งต้องอาศัยทั้งศักยภาพของบุคลากรและระบบองค์กรที่เอื้อต่อการใช้ทรัพยากรและความสามารถดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดด้านขีดความสามารถขององค์กร (Organizational Capability) และขีดความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capability) ของ David J. Teece จึงมีบทบาทสำคัญในการอธิบายว่าการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรจำเป็นต้องสอดคล้องกับโครงสร้างองค์กร กระบวนการบริหาร และบริบทเชิงยุทธศาสตร์ขององค์กร เพื่อให้สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพได้อย่างแท้จริง (Teece, 2016) นอกจากนี้ แนวคิดสมรรถนะในวรรณกรรมส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการพัฒนาในระดับบุคคล (Individual-Level Development) ผ่านเครื่องมือ เช่น การฝึกอบรมและการพัฒนาศักยภาพ โดยขาดการเชื่อมโยงกับพลวัตของระบบองค์กร (Organizational Dynamics) และ บริบทเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Context) ที่กำหนดความต้องการสมรรถนะในระดับองค์กร ส่งผลให้เกิดปัญหาที่เรียกว่า ความไม่สอดคล้องระหว่างสมรรถนะที่มีอยู่กับสมรรถนะที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนองค์กรในบริบทของรัฐบาลดิจิทัล

ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัล สมรรถนะของบุคลากรควรถูกมองในฐานะความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capability) ที่ต้องอาศัยทั้งการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการจัดวางเงื่อนไขเชิงระบบขององค์กร เพื่อให้สามารถสร้างคุณค่าและผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพในระดับองค์กรได้อย่างแท้จริง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองด้านขีดความสามารถเชิงพลวัต ซึ่งอธิบายว่า ความสามารถขององค์กรไม่ได้เกิดจากทรัพยากรหรือทักษะของบุคลากรเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความสามารถขององค์กรในการบูรณาการปรับตัว และใช้ทรัพยากรเหล่านั้นภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (Teece, 2016; Winter, 2003) ดังนั้น การอธิบายสมรรถนะจึงจำเป็นต้องก้าวข้ามมุมมองเชิงองค์ประกอบที่มุ่งเน้นเฉพาะคุณลักษณะของบุคคลไปสู่มุมมองเชิงระบบที่พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะขององค์กร ทั้งนี้ แม้แนวคิดสมรรถนะจะสามารถอธิบายศักยภาพของบุคลากรในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานได้อย่างชัดเจน แต่แนวคิดดังกล่าวยังมีข้อจำกัดในการอธิบายกลไกที่ทำให้สมรรถนะของบุคลากรถูกแปรเปลี่ยนไปสู่ผลลัพธ์เชิงองค์กร จึงจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กับปัจจัยเชิงระบบขององค์กร เช่น โครงสร้าง กระบวนการทำงาน และระบบสนับสนุนต่าง ๆ ที่ช่วยให้ศักยภาพของบุคลากรถูกนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Moynihan, 2008)

2. ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development: HRD)

ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของบุคลากรผ่านกระบวนการเรียนรู้ การฝึกอบรม และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมองว่าการพัฒนาบุคลากรเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถขององค์กรในระยะยาว แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบจากงานของ Leonard Nadler ซึ่งอธิบายว่า HRD เป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร (Nadler, 1984) และได้รับการต่อยอดโดย Richard A. Swanson ที่มองว่า HRD เป็นระบบการพัฒนาที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ของบุคลากรกับผลการปฏิบัติงานขององค์กร (Swanson & Holton, 2001)

เมื่อพิจารณาในบริบทของภาครัฐ การประยุกต์ใช้ HRD มักถูกจำกัดอยู่ในรูปแบบของกิจกรรมฝึกอบรมที่แยกส่วนและขาดการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์องค์กร ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพได้อย่างแท้จริง Garavan จึงเสนอว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์องค์กรและระบบการบริหารจัดการ เพื่อให้สามารถสร้างคุณค่าเชิงกลยุทธ์ให้กับองค์กรได้ ทั้งนี้ แนวคิด HRD ในรูปแบบดั้งเดิมยังมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนาในระดับกิจกรรมมากกว่าการอธิบายเงื่อนไขเชิงระบบที่ส่งผลต่อการนำผลลัพธ์ของการพัฒนาไปใช้ในระดับองค์กร จึงยังมีข้อจำกัดในการอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการพัฒนา สมรรถนะของบุคลากร และผลลัพธ์เชิงยุทธศาสตร์ขององค์กรภาครัฐ (Garavan, 2007)

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดสมรรถนะ HRD ช่วยเติมเต็มมิติของกระบวนการ แต่ยังไม่สามารถอธิบายว่าเหตุใดสมรรถนะบางประเภทจึงสร้างความได้เปรียบเชิงองค์กรได้มากกว่าประเภทอื่น ดังนั้น การวิเคราะห์สมรรถนะในระดับระบบจึงจำเป็นต้องเชื่อมโยง HRD เข้ากับทฤษฎีที่อธิบายมิติของคุณค่าและความได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์ ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (HRD) สามารถอธิบายกระบวนการพัฒนาศักยภาพบุคลากรผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม การเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะได้อย่างชัดเจน แต่เน้นที่กระบวนการพัฒนาในระดับบุคคลเป็นหลัก จึงยังไม่ครอบคลุมการอธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างกระบวนการพัฒนา โครงสร้างองค์กร และกลไกการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการยกระดับสมรรถนะของบุคลากร

3. ทฤษฎีทรัพยากรเป็นฐาน (Resource-Based View: RBV)

ทฤษฎีทรัพยากรเป็นฐาน อธิบายว่า ความได้เปรียบเชิงแข่งขันขององค์กรเกิดจากทรัพยากรที่มีคุณค่าหายาก เลียนแบบได้ยาก และไม่สามารถทดแทนได้ (Barney, 1991) โดยในบริบทนี้ สมรรถนะของบุคลากรถูกมองว่าเป็นทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถสร้างคุณค่าให้แก่องค์กรได้ จุดแข็งสำคัญของ RBV คือ การอธิบายคุณค่าของสมรรถนะในระดับองค์กรและการมองทรัพยากรมนุษย์ในฐานะแหล่งความได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ แม้ว่าทฤษฎีดังกล่าวจะสามารถอธิบายคุณค่าของทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างชัดเจน แต่ยังมีข้อจำกัดในการอธิบายกระบวนการและเงื่อนไขเชิงระบบที่ทำให้ทรัพยากรดังกล่าวสามารถถูกพัฒนาและนำไปใช้ให้เกิดผลลัพธ์เชิงองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทของภาครัฐที่มีข้อจำกัดด้านโครงสร้าง งบประมาณ และกระบวนการบริหารจัดการที่แตกต่างจากภาคเอกชน

เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (HRD) พบว่า RBV ช่วยเติมเต็มมิติด้านคุณค่าเชิงยุทธศาสตร์ของสมรรถนะ แต่ยังไม่สามารถอธิบายกระบวนการและเงื่อนไขที่ทำให้สมรรถนะดังกล่าวถูกพัฒนาและนำไปใช้ได้จริง ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การอธิบายสมรรถนะในองค์กรภาครัฐจำเป็นต้องผสมมุมมองด้านทรัพยากรเข้ากับกระบวนการพัฒนาและโครงสร้างองค์กร ผู้เขียนจึงตั้งข้อสังเกตว่า แม้ RBV จะเน้นย้ำถึงความสำคัญของสมรรถนะในฐานะทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ขององค์กร แต่ยังคงขาดการอธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการบริหารจัดการ และผลลัพธ์ด้านสมรรถนะ ดังนั้น การทำความเข้าใจการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรภาครัฐจึงจำเป็นต้องพิจารณาในลักษณะบูรณาการ โดยเชื่อมโยงมุมมองด้านทรัพยากรเข้ากับกระบวนการพัฒนาและบริบทเชิงโครงสร้างขององค์กร เพื่ออธิบายการเกิดขึ้นของผลลัพธ์ด้านสมรรถนะได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

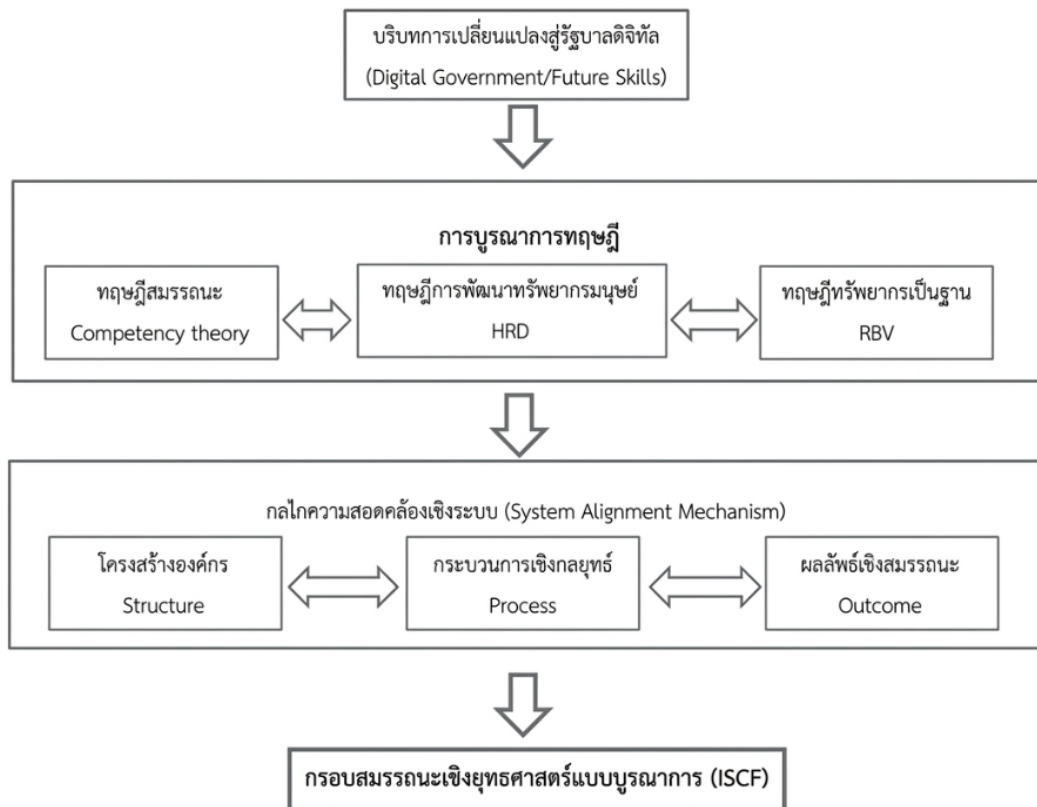
จากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว พบว่าแต่ละแนวคิดสามารถอธิบายสมรรถนะของบุคลากรได้ในมิติที่ต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดสมรรถนะมุ่งอธิบายคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมของบุคลากร แนวคิด HRD มุ่งอธิบายกระบวนการพัฒนา ขณะที่ RBV มุ่งอธิบายคุณค่าเชิงยุทธศาสตร์ของทรัพยากรมนุษย์ เพราะฉะนั้น วรรณกรรมที่ผ่านมายังขาดการอธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบที่เชื่อมโยงองค์ประกอบดังกล่าวเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะในบริบทของรัฐบาลดิจิทัลที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ช่องว่างดังกล่าวจึงนำไปสู่ความจำเป็นในการพัฒนากรอบการอธิบายเชิงบูรณาการเพื่ออธิบายกลไกความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะขององค์กรภาครัฐ

การสังเคราะห์เชิงทฤษฎีและช่องว่างองค์ความรู้

การบูรณาการวรรณกรรมพบว่า แนวคิดสมรรถนะ (Competency) อธิบายผลงานระดับบุคคลได้ดี ขณะที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (HRD) เน้นกลไกเชิงกระบวนการ และ ทฤษฎีทรัพยากรเป็นฐาน (RBV) ชี้ให้เห็นคุณค่าเชิงยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ยังพบว่า องค์ความรู้ทั้งสามยังมีลักษณะกระจัดกระจาย (Conceptual Fragmentation) และขาดการอธิบายกลไกเชิงเหตุ (Causal Mechanism) ที่เชื่อมโยงโครงสร้าง กระบวนการ และผลลัพธ์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบพลวัต ช่องว่างนี้ส่งผลให้การออกแบบนโยบายขาดความสอดคล้องเชิงระบบ (System Alignment) ทำให้การลงทุนพัฒนาสมรรถนะไม่สามารถเปลี่ยนเป็นผลลัพธ์เชิงองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การอธิบายสมรรถนะในบริบทของรัฐบาลดิจิทัลจำเป็นต้องก้าวข้ามมุมมองเชิงองค์ประกอบที่แยกส่วน ไปสู่การอธิบายเชิงระบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และกลไกการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างบูรณาการ

องค์ความรู้ใหม่

จากช่องว่างของวรรณกรรมดังกล่าว ผู้เขียนจึงพัฒนากรอบสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ (Integrated Strategic Competency Framework: ISCF) เพื่ออธิบายกลไกความสอดคล้องเชิงระบบในการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐในบริบทของรัฐบาลดิจิทัล

ภาพที่ 1 กรอบสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ (ISCF)

ที่มา: ผู้เขียน

กรอบ ISCF อธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบผ่านองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ โครงสร้างองค์กร (Structure) กระบวนการพัฒนา (Process) และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ (Outcome) ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัต ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงเส้นแบบเหตุและผลเพียงทิศทางเดียว โดยโครงสร้างองค์กรทำหน้าที่กำหนดเงื่อนไขและบริบทของการพัฒนา กระบวนการพัฒนาทำหน้าที่แปรเปลี่ยนศักยภาพของบุคลากรไปสู่สมรรถนะ ขณะที่ผลลัพธ์เชิงสมรรถนะสะท้อนประสิทธิภาพของการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งหมดภายในระบบองค์กร

สาระสำคัญของกรอบ ISCF คือการเสนอแนวคิด “ความสอดคล้องเชิงระบบ” (System Alignment) ในฐานะกลไกเชิงสื่อกลางที่เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ โดยบทความนี้เสนอว่า ประสิทธิภาพของการพัฒนาสมรรถนะมิได้ขึ้นอยู่กับระดับของการพัฒนาบุคลากรเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับระดับความสอดคล้องขององค์ประกอบต่าง ๆ ภายในระบบองค์กร หากองค์กรขาด

ความสอดคล้องระหว่างโครงสร้าง กระบวนการ และเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ สมรรถนะของบุคลากร ก็ไม่สามารถแปรเปลี่ยนไปสู่ผลลัพธ์เชิงองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบ ISCF แตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาสมรรถนะแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นเฉพาะการพัฒนาในระดับบุคคล โดยกรอบดังกล่าวยกระดับการอธิบายไปสู่มุมมองเชิงระบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่าง โครงสร้างองค์กร กระบวนการบริหารจัดการ และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะในลักษณะบูรณาการ องค์ความรู้ใหม่นี้ จึงช่วยลดความกระจัดกระจายของวรรณกรรมเดิม และเพิ่มศักยภาพในการประยุกต์ใช้เพื่อออกแบบกลยุทธ์ การพัฒนาบุคลากรภาครัฐในบริบทของรัฐบาลดิจิทัล

ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ ของบุคลากรภาครัฐในบริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัล แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับวรรณกรรม ด้านการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นว่า ประสิทธิภาพขององค์กรไม่ได้เกิดจากทรัพยากรหรือสมรรถนะ เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความสามารถขององค์กรในการจัดโครงสร้างและบูรณาการทรัพยากรดังกล่าว ภายใต้อิทธิพลเชิงสถาบันและเชิงกลยุทธ์ที่เหมาะสม (Barney, 1991; Teece, 2016) จากการสังเคราะห์ วรรณกรรมและการวิเคราะห์ เชิงแนวคิด สามารถสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร ภาครัฐในยุคดิจิทัลได้ 5 ประการ ดังนี้

1. ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างขององค์กรภาครัฐ

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมพบว่า โครงสร้างองค์กรภาครัฐยังคงมีลักษณะรวมศูนย์ ยึดโยงกับระบบ ราชการแบบดั้งเดิม และขาดความยืดหยุ่นในการปรับตัว ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อข้อจำกัดในการพัฒนาสมรรถนะ บุคลากร โดยเฉพาะในบริบทของรัฐบาลดิจิทัลที่ต้องการการตัดสินใจที่รวดเร็วและการทำงานแบบบูรณาการ ข้ามหน่วยงาน ภายใต้งานเอนไซม์ดังกล่าว โครงสร้างองค์กรจึงไม่ได้เป็นเพียงบริบทของการพัฒนา แต่ทำหน้าที่ เป็นตัวกำหนดขอบเขตของความเป็นไปได้ในการพัฒนาสมรรถนะอย่างมีนัยสำคัญ ข้อค้นพบนี้ไม่เพียง สอดคล้องกับทฤษฎีทรัพยากรเป็นฐาน (RBV) ที่มองว่าสมรรถนะเป็นทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ขององค์กร แต่ยังขยายข้ออธิบายของ RBV โดยชี้ให้เห็นว่า คุณค่าของทรัพยากรมิได้ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของทรัพยากร เพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นด้วย กล่าวคือ แม้องค์กรจะมีบุคลากรที่มีศักยภาพสูง แต่หากโครงสร้างองค์กรยังขาดความยืดหยุ่นและการกระจายอำนาจ สมรรถนะดังกล่าวก็ไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นขีดความสามารถเชิงองค์กรได้อย่างแท้จริง ข้อค้นพบนี้จึงสะท้อน ภาวะความไม่สอดคล้องเชิงระบบในระดับโครงสร้าง (Structural Misalignment) ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของ ปัญหาการพัฒนาสมรรถนะในภาครัฐ

2. ข้อจำกัดของกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมพบว่า กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐยังดำเนินไปใน ลักษณะของกิจกรรมที่แยกส่วน ขาดการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์องค์กร และไม่สอดคล้องกับความต้องการ เชิงระบบ ส่งผลให้การพัฒนาสมรรถนะไม่สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพได้อย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการ ลงทุนในกิจกรรมฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่องก็ตาม ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ประเด็นสำคัญไม่ใช่การมีหรือไม่มีการพัฒนา แต่เป็นการออกแบบกระบวนการพัฒนาให้เชื่อมโยงกับระบบ องค์กร ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (HRD) ในภาครัฐ ซึ่งในทางทฤษฎี HRD เน้นการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในระดับองค์กร แต่ในทางปฏิบัติกลับถูกลดทอนเหลือ เพียงกิจกรรมการฝึกอบรมที่ขาดการบูรณาการกับโครงสร้างองค์กรและเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ บทความนี้ จึงเสนอให้มอง HRD ในฐานะกลไกเชิงยุทธศาสตร์มากกว่าเครื่องมือเชิงปฏิบัติ โดยเน้นความสำคัญของ

การเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ของบุคลากรกับผลลัพธ์เชิงนโยบายและการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งเป็นการยกระดับบทบาทของ HRD ให้สอดคล้องกับบริบทของรัฐบาลดิจิทัล

3. ช่องว่างระหว่างสมรรถนะและผลลัพธ์ขององค์กร

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมพบว่า แม้บุคลากรภาครัฐจะได้รับการพัฒนาในด้านความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในยุคดิจิทัล แต่สมรรถนะดังกล่าวกลับไม่สามารถสะท้อนออกมาเป็นผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพขององค์กรได้อย่างชัดเจน ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเชิงระบบที่ทำให้สมรรถนะไม่สามารถถูกนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสมรรถนะมิใช่เพียงคุณลักษณะเฉพาะบุคคล แต่เป็นผลลัพธ์ของเงื่อนไขและกลไกของระบบองค์กรโดยรวม ข้อค้นพบนี้ท้าทายแนวคิดสมรรถนะแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการอธิบายในระดับบุคคล โดยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาทักษะและความสามารถเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงองค์กร หากขาดระบบสนับสนุนที่เหมาะสม บทความนี้จึงมีส่วนช่วยยกระดับการอธิบายจากการเชื่อมโยงสมรรถนะของบุคคลกับผลลัพธ์ด้านสมรรถนะในระดับระบบขององค์กร ซึ่งเน้นความสัมพันธ์เชิงเหตุระหว่างโครงสร้าง กระบวนการ และผลลัพธ์ และสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัลที่ให้ความสำคัญกับการสร้างคุณค่าเชิงระบบมากกว่าประสิทธิภาพในระดับปัจเจก

4. กลไกความสอดคล้องเชิงระบบในการพัฒนาสมรรถนะ (ISCF)

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมทั้งสามมิติ พบว่า ปัญหาการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐมีรากฐานมาจากความไม่สอดคล้องเชิงระบบระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ โดยองค์ประกอบทั้งสามมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงเส้นแบบเหตุและผลเพียงทิศทางเดียว ภายใต้บริบทดังกล่าว บทความนี้จึงเสนอกรอบสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ (Integrated Strategic Competency Framework: ISCF) เพื่ออธิบายกลไกความสอดคล้องเชิงระบบ (system alignment mechanism) ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งสามเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

กรอบ ISCF มีส่วนช่วยลดความกระจัดกระจายเชิงทฤษฎีที่ปรากฏในวรรณกรรมที่ผ่านมา โดยการบูรณาการแนวคิดสมรรถนะ HRD และ RBV เข้าสู่กรอบการวิเคราะห์ที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและเชิงระบบได้อย่างครอบคลุม นอกจากนี้ กรอบดังกล่าวยังแตกต่างจากกรอบการวิเคราะห์แบบดั้งเดิม เช่น IPO model ที่มองความสัมพันธ์ในลักษณะเชิงเส้น โดย ISCF เน้นความเป็นระบบและพลวัตขององค์ประกอบซึ่งช่วยขยายขอบเขตการอธิบายในเชิงทฤษฎี และเพิ่มศักยภาพในการประยุกต์ใช้ในบริบทของการบริหารภาครัฐยุคดิจิทัลอย่างมีนัยสำคัญ

กรอบสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ (Integrated Strategic Competency Framework: ISCF) ช่วยยกระดับการอธิบายสมรรถนะจากมุมมองเชิงองค์ประกอบไปสู่การอธิบายเชิงกลไกของระบบ โดยเสนอ “System Alignment” ในฐานะกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ ซึ่งช่วยอธิบายว่า ประสิทธิภาพของการพัฒนาสมรรถนะขึ้นอยู่กับระดับความสอดคล้องขององค์ประกอบต่าง ๆ ภายในระบบองค์กร

5. กลยุทธ์ในการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐภายใต้กรอบ ISCF

ประเด็นที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมคือ ข้อเสนอเชิงกลยุทธ์ระดับระบบในการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐ โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความสอดคล้องระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยนศักยภาพของบุคลากรไปสู่ผลลัพธ์เชิงองค์กรอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้ 1. กลยุทธ์การปรับโครงสร้างองค์กรให้เอื้อต่อการใช้สมรรถนะ มุ่งเน้นการลดความรวมศูนย์ เพิ่มความยืดหยุ่น และส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการข้ามหน่วยงาน เพื่อให้บุคลากรสามารถนำสมรรถนะที่มีไปใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพ 2. กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงยุทธศาสตร์ มุ่งเชื่อมโยงกระบวนการ

พัฒนาบุคลากรกับเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ขององค์กร โดยปรับ HRD จากการเป็นกิจกรรมฝึกอบรมไปสู่การเป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ ที่สามารถแปลงการเรียนรู้ไปสู่สมรรถนะและผลลัพธ์เชิงองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม 3. กลยุทธ์การสร้างความสอดคล้องเชิงระบบ มุ่งเน้นการออกแบบและบูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะให้มีความสอดคล้องกัน โดยใช้ ISCF เป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยและกำหนดแนวทางการพัฒนา 4. กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะเชิงพลวัต มุ่งส่งเสริมการพัฒนาทักษะที่สามารถปรับตัวได้ต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะทักษะดิจิทัล การคิดเชิงวิเคราะห์ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้บุคลากรสามารถตอบสนองต่อบริบทของรัฐบาลดิจิทัลได้อย่างต่อเนื่อง และ 5. กลยุทธ์การเชื่อมโยงสมรรถนะกับผลลัพธ์เชิงองค์กร มุ่งเน้นการสร้างระบบติดตามและประเมินผลที่สามารถเชื่อมโยงสมรรถนะของบุคลากรกับผลลัพธ์ขององค์กรได้อย่างชัดเจน เพื่อลดช่องว่างระหว่างศักยภาพและผลการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์

ปัญหาการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐมีลักษณะเป็นปัญหาเชิงระบบที่เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างโครงสร้าง กระบวนการ และผลลัพธ์ ดังนั้น การกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจึงควรมุ่งเน้นการสร้างความสอดคล้องเชิงระบบ (System Alignment) เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของบุคลากรและองค์กร โดยมีแนวทางสำคัญ ดังนี้

1. การปรับโครงสร้างองค์กรให้เอื้อต่อการใช้สมรรถนะ หน่วยงานภาครัฐควรลดความรวมศูนย์ เพิ่มความยืดหยุ่น และส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการข้ามหน่วยงาน เพื่อให้บุคลากรสามารถนำสมรรถนะที่มีอยู่ไปใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพ และตอบสนองต่อบริบทของรัฐบาลดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงยุทธศาสตร์ หน่วยงานภาครัฐควรเชื่อมโยงกระบวนการพัฒนาบุคลากรกับเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ขององค์กร โดยปรับบทบาทของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากกิจกรรมฝึกอบรมทั่วไปไปสู่กลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถแปลงการเรียนรู้ไปสู่สมรรถนะและผลลัพธ์เชิงองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม
3. การสร้างความสอดคล้องเชิงระบบ ควรออกแบบความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์เชิงสมรรถนะให้มีความสอดคล้องกัน โดยใช้กรอบ ISCF เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาบุคลากรภาครัฐอย่างเป็นระบบ
4. การพัฒนาสมรรถนะเชิงพลวัต หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะที่สามารถปรับตัวได้ต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะทักษะดิจิทัล การคิดเชิงวิเคราะห์ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้บุคลากรสามารถตอบสนองต่อบริบทของรัฐบาลดิจิทัลได้อย่างต่อเนื่อง
5. การเชื่อมโยงสมรรถนะกับผลลัพธ์ขององค์กร ควรพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลที่สามารถเชื่อมโยงสมรรถนะของบุคลากรกับผลลัพธ์ขององค์กรได้อย่างชัดเจน เพื่อลดช่องว่างระหว่างศักยภาพของบุคลากรกับประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กร

สรุป

การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรภาครัฐในยุคดิจิทัลไม่อาจสำเร็จได้เพียงการฝึกอบรมรายบุคคล แต่ต้องทำความเข้าใจองค์กรในลักษณะระบบที่มีปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัต การสังเคราะห์เชิงแนวคิดสะท้อนว่าอุปสรรคสำคัญคือความไม่สอดคล้องเชิงระบบระหว่างโครงสร้างแบบดั้งเดิมที่รวมศูนย์อำนาจกับกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่แยกส่วนและขาดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ ส่งผลให้ศักยภาพของบุคลากรไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นผลลัพธ์เชิงองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความนี้จึงเสนอกรอบสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์

แบบบูรณาการ (ISCF) เพื่อเป็นกลไกอธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบ โดยเน้นบทบาทของความสอดคล้องเชิงระบบในฐานะตัวแปรสื่อกลางที่เชื่อมโยงโครงสร้าง กระบวนการ และผลลัพธ์เข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม กรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยบูรณาการทฤษฎีสมรรถนะ HRD และ RBV ให้กลายเป็นกลไกเชิงระบบที่ลดความกระจัดกระจายเชิงวิชาการ ในเชิงปฏิบัติ หน่วยงานภาครัฐสามารถ นำกลยุทธ์ตามกรอบ ISCF ไปใช้เป็นแผน ที่นำทางในการปฏิรูปโครงสร้างและวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกัน เพื่อยกระดับขีดความสามารถขององค์กรให้เท่าทันต่อพลวัตของโลกดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การศึกษาในอนาคตควรนำกรอบแนวคิดนี้ไปทดสอบเชิงประจักษ์ในหน่วยงานที่หลากหลายเพื่อยืนยันประสิทธิผลของกลไกความสอดคล้องเชิงระบบในเชิงลึกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- วิโรจน์ สารัตนะ. (2557). ภาวะผู้นำ ทฤษฎีและนันทักษะร่วมสมัยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2566). แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566-2570. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน).
- Barney, J. B. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Boyatzis, R. E. (1982). *The competent manager: A model for effective performance*. New York: John Wiley & Sons.
- _____. (2008). Competencies in the 21st century. *Journal of Management Development*, 27(1), 5-12.
- Garavan, T. N. (2007). A strategic perspective on human resource development. *Advances in Developing Human Resources*, 9(1), 11-30.
- Garavan, T. N. et al. (2012). Mapping talent development: Definition, scope and architecture. *European Journal of Training and Development*, 36(1), 5-24.
- Janssen, M. & Estevez, E. (2013). Lean government and platform-based governance—Doing more with less. *Government Information Quarterly*, 30(Suppl. 1), S1-S8.
- McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for “intelligence.” *American Psychologist*, 28(1), 1-14.
- Mergel, I. et al. (2019). Defining digital transformation: Results from expert interviews. *Government Information Quarterly*, 36(4), 101385.
- Moynihan, D. P. (2008). *The dynamics of performance management: Constructing information and reform*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Nadler, L. (1984). *The handbook of human resource development*. New York: John Wiley & Sons.
- OECD. (2021). *Public employment and management 2021: The future of the public service*. Paris: OECD Publishing.
- Osborne, S. P. (2010). *The new public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance*. London, UK: Routledge.
- Spencer, L. M., Jr. & Spencer, S. M. (1993). *Competence at work: Models for superior performance*. New York: John Wiley & Sons.

- Swanson, R. A. & Holton, E. F., III. (2001). Foundations of human resource development. San Francisco, CA: Berrett-Koehler.
- Teece, D. J. (2016). Dynamic capabilities and entrepreneurial management in large organizations: Toward a theory of the (entrepreneurial) firm. *European Economic Review*, 86, 202–216.
- Winter, S. G. (2003). Understanding dynamic capabilities. *Strategic Management Journal*, 24(10), 991–995.

การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับการบังคับใช้นโยบาย การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด: บทเรียนจากไทย สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ DIGITAL AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES FOR ENHANCING THE ENFORCEMENT OF DRUG PREVENTION AND SUPPRESSION POLICIES: LESSONS FROM THAILAND, SINGAPORE, AND SOUTH KOREA

เอกราช มุลทา*, ชาตชัย อุดมกิจมงคล, สันญาศรณ์ สวัสดิ์ไธสง, สามาร อัยกร

Aekarach Multha*, Chardchai Udomkijmongkol, Sanyasorn Swasthaisong, Samart Aiyakorn

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Faculty of Management Science, Sakon Nakhon Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: aek.mtm@gmail.com

Received April 27, 2026; Revised June 15, 2026; Accepted June 28, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในกระบวนการบังคับใช้นโยบายการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โดยศึกษาเปรียบเทียบบทเรียนจากสามประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย สาธารณรัฐสิงคโปร์ และสาธารณรัฐเกาหลีใต้ วิธีการศึกษาใช้การทบทวนวรรณกรรมและการวิเคราะห์เอกสารเชิงระบบจากรายงานนโยบาย ฐานข้อมูลวิชาการ และเอกสารระดับภูมิภาค ผลการศึกษาพบว่า ทั้งสามประเทศนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในลักษณะและระดับความเข้มข้นที่แตกต่างตามบริบทของสังคมและโครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัล ประเทศไทยมุ่งเน้นการใช้ระบบสารสนเทศในการติดตามทรัพย์สิน ระบบ Telepsychiatry ในเรือนจำ และระบบ V-Care สำหรับผู้ป่วยจิตเวชที่มีความเสี่ยงสูง สิงคโปร์โดดเด่นด้านโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะทางดิจิทัล (Digital Public Infrastructure: DPI) ที่มีความแข็งแกร่งและระบบยืนยันตัวตนดิจิทัลที่ครอบคลุมสูง ขณะที่เกาหลีใต้ก้าวล้ำด้วยการใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงคาดการณ์ผ่านระบบ Multi-Agent-Based Modeling (MABM) และกรอบกฎหมาย Basic AI Act ซึ่งสร้างรูปแบบการกำกับดูแล AI ที่น่าเชื่อถือ บทความนี้นำเสนอกรอบแนวคิดบูรณาการสามมิติ (3D-DAP Framework) ประกอบด้วย มิติโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล มิติปัญญาประดิษฐ์เชิงนโยบาย และมิติธรรมาภิบาลข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับการบังคับใช้นโยบายยาเสพติดในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา ข้อค้นพบสำคัญชี้ว่าปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จของการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและ AI มาใช้ในงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดนั้นประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลัก ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัลที่เชื่อมโยงกันได้อย่างไร้รอยต่อขีดความสามารถของบุคลากรในการยอมรับและใช้เทคโนโลยี และกรอบธรรมาภิบาลข้อมูลที่ชัดเจน

คำสำคัญ: เทคโนโลยีดิจิทัล, ปัญญาประดิษฐ์, นโยบายยาเสพติด, รัฐบาลดิจิทัล, การเปรียบเทียบนโยบาย

Abstract

This academic article examines and analyzes the application of digital technologies and artificial intelligence (AI) in the enforcement of drug prevention and suppression policies, through a comparative study of three countries: Thailand, the Republic of Singapore, and the Republic of Korea. The study employs systematic literature review and document analysis

drawing from policy reports, academic databases, and regional publications. Findings reveal that all three countries have adopted digital technologies with varying degrees of intensity and focus, shaped by their distinct societal contexts and digital infrastructure capacities. Thailand concentrates on information systems for asset tracking, Telepsychiatry in correctional facilities, and the V-Care system for high-risk psychiatric patients. Singapore stands out for its robust Digital Public Infrastructure (DPI) and near-universal digital identity coverage. South Korea leads with predictive artificial intelligence through the Multi-Agent-Based Modeling (MABM) system and the Basic AI Act framework, which establishes a trustworthy AI governance model. This article proposes a Three-Dimensional Digital-AI Policy Framework (3D-DAP Framework) comprising digital infrastructure, AI-driven policy intelligence, and data governance dimensions as a pathway for enhancing drug policy enforcement in developing country contexts. Key findings indicate that the critical success factors for deploying digital technologies and AI in drug prevention and suppression encompass three principal elements: seamlessly interoperable digital infrastructure, personnel capacity for technology acceptance and utilization, and a clearly defined data governance framework.

Keywords: Digital Technology, Artificial Intelligence, Drug Policy, Digital Government, Policy Comparison

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัลและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้กลายเป็นแกนหลักสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารภาครัฐและการบังคับใช้นโยบายสาธารณะในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ดี นวัตกรรมทางเทคโนโลยีเหล่านี้กำลังถูกท้าทายอย่างรุนแรงเมื่อนำมาปรับใช้กับนโยบายที่มีความซับซ้อนสูง เช่น ปัญหายาเสพติด ซึ่งในปัจจุบันเครือข่ายอาชญากรรมได้เปลี่ยนรูปแบบการค้ายาเสพติดจากช่องทางดั้งเดิมสู่โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (Platform Digital) และตลาดมืดออนไลน์อย่างรวดเร็ว รายงานการสำรวจประชากรผู้ใช้สารเสพติดของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2567 พบว่ามีผู้เคยซื้อยาบ้าออนไลน์กว่า 32,000 คน และมีผู้ซื้อไอซ์และเฮโรอีนผ่านช่องทางออนไลน์ในหลักหมื่นคนเช่นเดียวกัน (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2567) ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายยาเสพติดในรูปแบบเดิมที่พึ่งพาการปฏิบัติการเชิงกายภาพเพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพออีกต่อไป

ความไม่สมดุลระหว่างขีดความสามารถของภาครัฐและเครือข่ายอาชญากร เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ปรากฏในแผนปฏิบัติการอาเซียน พ.ศ. 2569-2578 (ASEAN, 2025) ซึ่งตระหนักถึงการที่เครือข่ายอาชญากรใช้ประโยชน์จากช่องว่างทางเทคโนโลยีเพื่อขยายปฏิบัติการข้ามพรมแดน ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับดัชนีรัฐบาลดิจิทัลของ OECD (2025) ที่ชี้ว่า การใช้ข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์เป็นกุญแจสำคัญในการส่งมอบนโยบายสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม สำหรับประเทศกำลังพัฒนา ความท้าทายมิใช่เพียงการจัดการเทคโนโลยี แต่คือการขาดรูปแบบการบูรณาการและลำดับขั้นการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะด้านนโยบายยาเสพติด บทความนี้จึงมุ่งศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบปัจจัยความสำเร็จ และสังเคราะห์กรอบแนวคิดบูรณาการผ่านทฤษฎีการยอมรับและการใช้เทคโนโลยีแบบบูรณาการ (UTAUT) ของ Venkatesh et al. (2003) ร่วมกับแนวคิดรัฐบาลดิจิทัลของ OECD (2020) และกรอบการใช้ปัญญาประดิษฐ์ที่มีมิติของ Wirtz & Müller (2019) ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทย หากแต่สอดคล้องกับแนวโน้มระดับภูมิภาคที่อาชญากรรมข้ามชาติปรับตัวสู่โลกดิจิทัลอย่างรวดเร็วภายหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

แผนปฏิบัติการอาเซียนว่าด้วยการปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. 2569-2578 ตระหนักถึงการเปลี่ยนผ่านอย่างชัดเจน โดยระบุว่าเครือข่ายอาชญากรได้ใช้ประโยชน์จากช่องว่างทางเทคโนโลยีระหว่างหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายกับขบวนการค้ายาเสพติดที่ปรับตัวได้เร็วกว่าเพื่อขยายปฏิบัติการข้ามพรมแดน (ASEAN, 2025) ความไม่สมดุลดังกล่าวทำให้ภาครัฐในภูมิภาคต้องเร่งพัฒนาขีดความสามารถทางดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์เพื่อแก้ไขช่องว่างเชิงยุทธศาสตร์นี้ ในระดับภูมิภาค แผนปฏิบัติการอาเซียนว่าด้วยการปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. 2569-2578 ได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเกิดใหม่ รวมถึงปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายและการแลกเปลี่ยนข่าวกรองระหว่างประเทศสมาชิก (ASEAN, 2025) สอดคล้องกับแนวโน้มระดับโลกที่ดัชนีรัฐบาลดิจิทัลของ OECD (Digital Government Index: DGI) ชี้ว่าประเทศที่มีคะแนนสูงสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งมอบนโยบายและบริการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ (OECD, 2025)

จากการทบทวนบทเรียนเบื้องต้นของประเทศกลุ่มตัวอย่าง พบว่า แต่ละประเทศมีลักษณะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่โดดเด่นแตกต่างกันไปตามบริบท โดยสาธารณรัฐสิงคโปร์มุ่งเน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (Platform Digital) ที่รัดกุมและระบบฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงกันอย่างเบ็ดเสร็จ ขณะที่สาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) มีความก้าวหน้าในการนำปัญญาประดิษฐ์เชิงคาดการณ์และกรอบกฎหมายเฉพาะมาใช้กำกับดูแล ในส่วนของประเทศไทยกำลังอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านที่มุ่งเน้นการบูรณาการระบบสารสนเทศเพื่อตัดวงจรทรัพย์สินและเฝ้าระวังทางสาธารณสุข การพิจารณาบทเรียนเชิงเปรียบเทียบจากทั้งสามประเทศจึงช่วยให้เห็นแนวทางการพัฒนาร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ในการบังคับใช้นโยบายการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดของสามประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย สาธารณรัฐสิงคโปร์ และสาธารณรัฐเกาหลี โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ประการแรก เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดของแต่ละประเทศ ประการที่สอง เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายของการนำเทคโนโลยีดังกล่าวไปปฏิบัติ และประการที่สาม เพื่อสังเคราะห์กรอบแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของประเทศไทยกำลังพัฒนาได้

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษานี้ อาศัยทฤษฎีการยอมรับและการใช้เทคโนโลยีแบบบูรณาการ (Unified Theory of Acceptance and Use of Technology: UTAUT) ของ Venkatesh et al. (2003) ร่วมกับแนวคิดการบริหารภาครัฐดิจิทัลของ OECD (2020) และกรอบการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐสมัยใหม่ของ Wirtz & Müller (2019) ซึ่งประกอบด้วย การให้บริการประชาชน การสนับสนุนการตัดสินใจ การดำเนินงานภายใน และการตรวจสอบและควบคุม

วิธีการศึกษาของบทความนี้ใช้การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Literature Review) ร่วมกับการวิเคราะห์เอกสารเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Document Analysis) โดยรวบรวมข้อมูลจากสามแหล่งหลัก ได้แก่ 1. รายงานนโยบายระดับชาติและภูมิภาค เช่น รายงานของ OECD รายงานของ ASEAN และเอกสารนโยบายของแต่ละประเทศ 2. งานวิจัยและบทความวิชาการในฐานข้อมูลที่ได้รับการยอมรับในสาขารัฐประศาสนศาสตร์และวิทยาการสารสนเทศ และ 3. รายงานองค์กรระหว่างประเทศที่มีความน่าเชื่อถือ เช่น OECD (2024, 2025) และ GovTech Singapore (2025) การวิเคราะห์ดำเนินการภายใต้กรอบการเปรียบเทียบนโยบาย (Policy Comparison Framework) โดยพิจารณาตัวแปรสำคัญ 5 มิติ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล การใช้ AI กรอบกฎหมาย ธรรมาภิบาลข้อมูล และทุนมนุษย์

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในงานบังคับใช้นโยบายสาธารณะมีรากฐานทางทฤษฎีที่หลากหลาย สาขา Mergel et al. (2019) นิยามการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลภาครัฐว่าเป็นกระบวนการที่ลึกซึ้งกว่าการนำเทคโนโลยีมาเสริมกระบวนการเดิม แต่คือ การสร้างตรรกะในการทำงานใหม่ทั้งระบบ (New Logic of Operations) บนพื้นฐานของข้อมูลและนวัตกรรมดิจิทัล ขณะที่ Mikhaylov et al. (2018) ชี้ว่า ความท้าทายสำคัญของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐประกอบด้วยคุณภาพและการเข้าถึงข้อมูล ทักษะและความพร้อมของบุคลากร และความท้าทายในการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และสถาบันวิจัย

กรอบรัฐบาลดิจิทัลของ OECD (2020) กำหนดหลักการ 6 มิติ ได้แก่ 1. ดิจิทัลตั้งแต่ต้น (Digital by Design) 2. เน้นข้อมูลเป็นศูนย์กลาง (Data-driven Public Sector) 3. เปิดเผยโดยค่าเริ่มต้น (Government as a Platform) 4. เปิดกว้างและรวมทุกกลุ่ม (Open by Default) 5. เชิงรุก (Proactiveness) และ 6. มุ่งผลสัมฤทธิ์ (User-driven) กรอบนี้มีนัยสำคัญต่อการออกแบบนโยบายยาเสพติดดิจิทัล กล่าวคือ การนำ AI มาใช้เพื่อตรวจจับรูปแบบการค้ายาเสพติดออนไลน์นั้น ต้องการโครงสร้างพื้นฐานข้อมูลที่เป็นไปตามมิติ Data-driven และต้องมีกรอบธรรมาภิบาลที่สอดคล้องกับมิติ Open by Default เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างหน่วยงานได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของความสำเร็จของทั้งสิงคโปร์และเกาหลีใต้

บทเรียนจากประเทศไทย

บริบทปัญหาเสพติดในประเทศไทยมีความซับซ้อนและส่งผลกระทบในวงกว้าง โดยเฉพาะการแพร่ระบาดของสารกลุ่มเมทแอมเฟตามีน (ยาบ้าและไอซ์) ที่ขบวนการค้ายาเสพติดได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการค้าสู่ตลาดมืดออนไลน์และแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเผชิญกับผลกระทบสืบเนื่องที่รุนแรง คือ จำนวนผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้สารเสพติด (Severe Mental Illness with Violence: SMI-V) ซึ่งสร้างความท้าทายต่อความปลอดภัยสาธารณะในระดับพื้นที่ รัฐบาลไทยจึงได้ปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบายภายใต้แนวคิด “ผู้เสพ คือ ผู้ป่วย ผู้ค้าต้องรับโทษและถูกยึดทรัพย์” โดยมุ่งเน้นการตัดวงจรทางการเงินของเครือข่ายอาชญากร ควบคู่ไปกับการยกระดับการบำบัดรักษา การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในบริบทของไทยจึงมุ่งเป้าไปที่การบูรณาการระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนมาตรการยึดทรัพย์ และการใช้เทคโนโลยีทางสาธารณสุขเพื่อเฝ้าระวังผู้ป่วยจิตเวชในชุมชน

ประเทศไทยได้นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในนโยบายยาเสพติดอย่างเป็นรูปธรรมใน 3 มิติที่สำคัญ

มิติแรก คือ การปราบปรามและบริหารจัดการ กองทุนป้องกัน ปราบปราม และแก้ไขปัญหายาเสพติด (2568) ได้พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการติดตามทรัพย์สินที่ยึดได้จากคดียาเสพติด รวมถึงการบริหารจัดการการจ่ายเงินสินบนและเงินรางวัลผ่านระบบดิจิทัล ซึ่งช่วยเพิ่มความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการยึดทรัพย์ตามมูลค่า (Value-based Confiscation) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบ Task Automation ระดับต้นในการจำแนกระดับของ Mergel et al. (2019)

มิติที่สอง คือ การบำบัดรักษาและเฝ้าระวังด้วยนวัตกรรม กรมสุขภาพจิต (2567) ได้นำระบบ Telepsychiatry มาใช้ในโครงการราชทัณฑ์ปันสุขฯ ครอบคลุมเรือนจำกว่า 143 แห่งทั่วประเทศ เพื่อดูแลผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีปัญหาสุขภาพจิต นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาระบบ V-Care และจัดตั้งทีม HOPE Task Force เพื่อติดตามดูแลกลุ่มผู้ป่วยจิตเวชที่มีความเสี่ยงสูงต่อการก่อความรุนแรง (SMI-V) จากการใช้สารเสพติด การใช้แอปพลิเคชัน School Health HERO สำหรับเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชนก็นับเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการนำดิจิทัลมาสนับสนุนมิติการป้องกัน

มิติที่สาม คือ ความท้าทายจากตลาดยาเสพติดออนไลน์ ซึ่งถือเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ไทยต้องเร่งพัฒนาขีดความสามารถทางดิจิทัลในงานปราบปราม ข้อมูลจากการสำรวจผู้ใช้สารเสพติดปี 2567 ชี้ให้เห็นว่าการซื้อขายยาเสพติดผ่านช่องทางออนไลน์มีแนวโน้มเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้หน่วยงานบังคับใช้กฎหมายต้องปรับวิธีการสืบสวนและสกัดกั้นเส้นทางการค้าในโลกไซเบอร์ โดยใช้เทคโนโลยีการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analytics) และการสืบสวนพิเศษในรูปแบบดิจิทัล อย่างไรก็ตาม ปรักทอ เกตุมงคลพงษ์ และคณะ (2563) พบว่าอุปสรรคสำคัญ คือ บุคลากรต้องรับรู้ถึงประโยชน์และได้รับการฝึกอบรมอย่างเพียงพอจึงจะดึงศักยภาพของเทคโนโลยีออกมาใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง

นอกจากมิติทั้งสามข้างต้น ประเทศไทยยังได้วางรากฐานสำหรับการพัฒนาขีดความสามารถเชิงข้อมูล โดยกองทุนป้องกัน ปราบปราม และแก้ไขปัญหายาเสพติด (2568) กำหนดให้มีการบูรณาการข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) จากหลายแหล่งเพื่อวิเคราะห์รูปแบบและแนวโน้มของปัญหายาเสพติด แนวทางนี้สอดคล้องกับกรอบ Cognitive Engagement ในการจำแนกระดับของ Mergel et al. (2019) ซึ่งนับเป็นก้าวสำคัญจากการใช้ระบบ IT เพื่อการบันทึกข้อมูลเพียงอย่างเดียวสู่การนำข้อมูลมาสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย อย่างไรก็ตาม ความท้าทายที่สำคัญยังคงอยู่ที่การเชื่อมต่อฐานข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันยังคงทำงานในลักษณะคลังเก็บข้อมูล (silo) ทำให้การวิเคราะห์ภาพรวมของสถานการณ์ยาเสพติดยังไม่สมบูรณ์

บทเรียนจากสาธารณรัฐสิงคโปร์

สำหรับสาธารณรัฐสิงคโปร์ แม้จะมีอัตราการใช้จ่ายยาเสพติดภายในประเทศต่ำ แต่ด้วยข้อได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งระดับโลก สิงคโปร์จึงเผชิญความท้าทายจากการเป็นจุดแวะพักของการลักลอบนำเข้าสารทำลายประสาทชนิดใหม่ (Novel Psychoactive Substances: NPS) รวมถึงการขยายตัวของเครือข่ายค้ายาเสพติดข้ามชาติที่ประยุกต์ใช้แอปพลิเคชันสื่อสารแบบเข้ารหัสเพื่อหลบเลี่ยงการตรวจสอบ รัฐบาลสิงคโปร์จึงยึดมั่นในนโยบายความอดทนเป็นศูนย์ (Zero Tolerance Policy) ที่มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเด็ดขาดและครอบคลุม ภายใต้ความท้าทายดังกล่าว การขับเคลื่อนนโยบายของสิงคโปร์จึงพึ่งพาการสร้างโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (Platform Digital) ที่แข็งแกร่ง เพื่อให้หน่วยงานความมั่นคงสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการตรวจจับสารเสพติดชนิดใหม่และวิเคราะห์เครือข่ายอาชญากรรมไซเบอร์ได้อย่างฉับไว

สิงคโปร์ถือเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าด้านโครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัลสูงสุดในภูมิภาคอาเซียน GovTech Singapore (2025) รายงานว่า สิงคโปร์มีคะแนนดัชนีรัฐบาลดิจิทัลของ OECD (DGI) อยู่ที่ 0.6 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ 0.37 อย่างมีนัยสำคัญ และสูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศสมาชิก OECD ที่ 0.61 ด้วยอัตราการเข้าถึงบริการสาธารณะผ่านระบบยืนยันตัวตนดิจิทัล (Digital Identity) สูงถึงร้อยละ 90 สิงคโปร์จึงมีความได้เปรียบในการบูรณาการข้อมูลข้ามหน่วยงานได้อย่างไร้รอยต่อ

โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะทางดิจิทัล (Digital Public Infrastructure: DPI) ของสิงคโปร์ที่รวมฐานข้อมูลหลัก (Base Registries) ไว้ในระบบเดียวอย่างปลอดภัยนั้น เป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้การบังคับใช้นโยบายยาเสพติดของสิงคโปร์มีประสิทธิภาพสูง (OECD, 2024) การที่หน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย หน่วยงานสาธารณสุข และหน่วยงานสังคมสงเคราะห์สามารถเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลได้แบบเรียลไทม์ภายใต้กรอบธรรมาภิบาลข้อมูลที่ชัดเจน ทำให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานในการจัดการปัญหายาเสพติดทำได้รวดเร็วและแม่นยำ นอกจากนี้ สิงคโปร์ยังให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ที่ปลอดภัยเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในกรอบความร่วมมือของ ASEAN อีกด้วย

แม้ว่าดัชนีข้อมูลเปิด (OURdata Index) ของสิงคโปร์จะอยู่ที่ 0.34 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยภูมิภาค แต่ OECD (2025) ระบุว่า ยังมีพื้นที่สำหรับการปรับปรุงด้านการเข้าถึงและการนำข้อมูลภาครัฐแบบเปิดไปใช้ซ้ำ บทเรียนสำคัญจากสิงคโปร์จึงอยู่ที่การลงทุนอย่างต่อเนื่องในโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลก่อนที่จะนำนโยบายใด ๆ มาปฏิบัติ เปรียบได้กับการวางรากฐานที่แข็งแกร่งก่อนจะก่อสร้างตึก หากไม่มีฐาน DPI ที่แข็งแกร่ง การนำ AI มาใช้ในงานปราบปรามยาเสพติดก็ย่อมไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบริบทของความร่วมมืออาเซียน สิงคโปร์มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลระดับภูมิภาค โดยมีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานการแลกเปลี่ยนข้อมูลข้ามพรมแดนที่ปลอดภัยระหว่างประเทศสมาชิก สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการอาเซียน (ASEAN, 2025) ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ปลอดภัยในการเฝ้าระวังทางอิเล็กทรอนิกส์และการพัฒนาฐานข้อมูลระดับภูมิภาค ความแข็งแกร่งของ DPI สิงคโปร์จึงมิได้สร้างประโยชน์เฉพาะภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังเป็นต้นแบบที่ประเทศสมาชิกอาเซียนสามารถนำไปปรับใช้ตามบริบทและระดับการพัฒนาดิจิทัลของตนได้ด้วย นอกจากนี้ ข้อมูลปฐมภูมิจากหน่วยงานของรัฐบาลสิงคโปร์แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเชิงรุก โดยกระทรวงมหาดไทย (Ministry of Home Affairs) และสำนักงานปราบปรามยาเสพติดกลาง (Central Narcotics Bureau: CNB) ได้ร่วมกับหน่วยงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (HTX) ในการพัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อวิเคราะห์และตรวจจับสารทำลายประสาทชนิดใหม่ (Novel Psychoactive Substances: NPS) ที่ยังไม่มีในฐานข้อมูลมาตรฐาน รวมถึงการใช้การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง (Advanced Data Analytics) เพื่อติดตามและทำลายเครือข่ายยาเสพติดออนไลน์ที่ใช้แอปพลิเคชันส่งข้อความแบบเข้ารหัส (HTX, 2023; Ministry of Home Affairs, 2025) ซึ่งตอกย้ำความแข็งแกร่งของระบบนิเวศดิจิทัลในการบังคับใช้กฎหมาย

บทเรียนจากสาธารณรัฐเกาหลีใต้

สาธารณรัฐเกาหลีใต้ กำลังเผชิญกับภัยคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาชญากรรมยาเสพติดที่ย้ายฐานปฏิบัติการเข้าสู่โลกไซเบอร์อย่างเต็มรูปแบบ โดยเฉพาะการลักลอบซื้อขายผ่านเว็บมืด (Dark Web) และการชำระเงินด้วยสกุลเงินดิจิทัล (Cryptocurrency) ซึ่งส่งผลให้อัตราการเข้าถึงยาเสพติดในกลุ่มเยาวชนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์พุ่งสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ นโยบายการปราบปรามของเกาหลีใต้จึงมุ่งเน้นการทำสงครามกับอาชญากรรมไซเบอร์เชิงรุกเพื่อทวงคืนสถานะ “ประเทศปลอดยาเสพติด” (Drug-Free Nation) สอดคล้องกับทิศทางดังกล่าว ภาครัฐได้นำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ขั้นสูงมาใช้เป็นแกนหลักในการบังคับใช้นโยบายผ่านการจัดตั้งศูนย์นิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัลแห่งชาติและการใช้แบบจำลอง AI เพื่อคาดการณ์พฤติกรรมอาชญากรรม ควบคู่ไปกับการวางกรอบธรรมาภิบาลข้อมูลอย่างเป็นระบบ

เกาหลีใต้ถือเป็นต้นแบบระดับโลกในการบูรณาการปัญญาประดิษฐ์เข้ากับการบริหารภาครัฐ รายงาน OECD Digital Government Review ประจำปี 2024 (OECD, 2024) ระบุว่า เกาหลีใต้ได้ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์รัฐบาลโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (Platform Digital) (Digital Platform Government: DPG) ที่บูรณาการบริการสาธารณะและทำลายคลังเก็บข้อมูล (silo) ของข้อมูลข้ามหน่วยงาน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนโฉมการทำงานของภาครัฐจากการทำงานแยกส่วนสู่ระบบนิเวศดิจิทัลที่เชื่อมถึงกันอย่างสมบูรณ์

ด้านปัญญาประดิษฐ์เชิงคาดการณ์ (AI-driven Policy Intelligence) เกาหลีใต้นำระบบ Multi-Agent-Based Modeling (MABM) มาใช้จำลองพฤติกรรมทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ ในสังคม เพื่อช่วยออกแบบและตรวจสอบนโยบายสาธารณะล่วงหน้าก่อนนำไปปฏิบัติ (OECD, 2024) แนวทางนี้มีศักยภาพสูงในการนำมาประเมินผลกระทบของนโยบายป้องกันยาเสพติดได้อย่างแม่นยำ นอกจากนี้ ยังมี

การพัฒนาแบบผู้ช่วย AI ในการตรวจสอบข้อร้องเรียนและความผิดปกติในหน่วยงานรัฐ ซึ่งสะท้อนการใช้ AI ในระดับ Cognitive Engagement และ Cognitive Insights ตามการจำแนกของ Mergel et al. (2019)

ด้านกรอบธรรมาภิบาล AI ที่น่าเชื่อถือ (Trustworthy AI Governance) เกาหลีใต้ได้ออกกฎหมาย Basic AI Act (กำหนดบังคับใช้ในปี 2026) และสร้าง Data Safe Zones เพื่อให้สามารถนำข้อมูลที่มีความอ่อนไหวมาใช้ฝึกฝนโมเดล AI ได้อย่างปลอดภัย ทั้งยังได้พัฒนากฎกรอบสมรรถนะด้านดิจิทัลสำหรับข้าราชการ (Digital Civil Servant Competency Framework) อย่างเป็นระบบ บทเรียนจากเกาหลีใต้จึงชัดเจนว่า ความสำเร็จในการใช้ AI ในงานรัฐนั้นไม่ได้อยู่ที่การลงทุนด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีการสร้างกรอบกฎหมาย ระบบจริยธรรม และทุนมนุษย์ควบคู่กันด้วย

ที่น่าสนใจยิ่งกว่า คือ เกาหลีใต้ไม่ได้หยุดอยู่เพียงการพัฒนาภายในประเทศ แต่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการกำหนดมาตรฐาน AI ระดับโลก รายงาน OECD (2024) ยืนยันว่า เกาหลีใต้มีส่วนสำคัญในการพัฒนา OECD AI Principles ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติสากลสำหรับการใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบของภาครัฐ การที่เกาหลีใต้บูรณาการหลักการเหล่านี้เข้าสู่ Basic AI Act แสดงให้เห็นแนวทางในการสร้างความสอดคล้องระหว่างนโยบาย AI ในประเทศกับมาตรฐานสากล ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงไทยยังขาดอยู่ ความสำเร็จของเกาหลีใต้จึงชี้ให้เห็นว่าการมีกรอบกฎหมาย AI ที่ชัดเจนไม่เพียงแต่สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน แต่ยังเปิดโอกาสให้ประเทศสามารถแบ่งปันข้อมูลและความรู้กับประชาคมระหว่างประเทศได้อย่างโปร่งใส

ทั้งนี้ ข้อมูลปฐมภูมิจากสำนักงานอัยการสูงสุดแห่งสาธารณรัฐเกาหลีใต้ (Supreme Prosecutors' Office: SPO) ระบุว่า ภาครัฐได้จัดตั้งศูนย์นิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัลแห่งชาติ (National Digital Forensic Center: NDFC) เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการสืบสวนอาชญากรรมยาเสพติดบนโลกไซเบอร์โดยเฉพาะ ยิ่งไปกว่านั้น SPO ยังรับหน้าที่เป็นสำนักเลขาธิการของ APICC (Asia-Pacific Information Coordination Center for Combating Drug Crimes) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการบูรณาการและเชื่อมโยงฐานข้อมูลข่าวกรองยาเสพติดระดับภูมิภาคด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลขั้นสูง (Supreme Prosecutors' Office (SPO), 2024) ซึ่งสอดคล้องกับการวางตัวเป็นผู้นำด้าน AI ในภาครัฐ

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดของสามประเทศ

มิติ / Dimension	ประเทศไทย	สาธารณรัฐสิงคโปร์	สาธารณรัฐเกาหลี
โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล	ระดับกลาง มีระบบ IT แต่ยังเชื่อมต่อข้ามหน่วยงานได้จำกัด	ระดับสูงมาก มี DPI แข็งแกร่ง ยืนยันตัวตนดิจิทัล 90% DGI = 0.60	ระดับสูงมาก มี DPG บูรณาการข้ามหน่วยงาน ทลายคลังเก็บข้อมูล (silo)
การใช้ AI	Task Automation มี ระบบ IT ติดตาม ทรัพยากร Telepsychiatry V-Care SMI-V	Cognitive Engagement มี AI เชื่อมโยงข้อมูล หน่วยงาน ICT ปลอดภัย สำหรับข่าวกรอง	Cognitive Insights มี MABM คาดการณ์ นโยบาย AI ตรวจสอบ ความผิดปกติ
กรอบกฎหมาย AI	อยู่ระหว่างพัฒนายังไม่มี กฎหมาย AI เฉพาะ	ระดับสูง มีกรอบกำกับดูแล ICT ที่เข้มแข็ง	มี Basic AI Act, Data Safe Zones, แนวปฏิบัติจริยธรรม AI

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดของสามประเทศ (ต่อ)

มิติ / Dimension	ประเทศไทย	สาธารณรัฐสิงคโปร์	สาธารณรัฐเกาหลี
ธรรมาภิบาลข้อมูล	กำลังพัฒนา Big Data ยาเสพติด ระบบสารสนเทศกองทุนฯ	มี Base Registries เชื่อมต่อปลอดภัย ข้อมูลเปิดบางส่วน	มี Data Safe Zones กรอบ Trustworthy AI การใช้ข้อมูลส่วนบุคคลอย่างรับผิดชอบ
ทุนมนุษย์และการยอมรับเทคโนโลยี	ต้องเสริมการรับรู้ ประโยชน์และฝึกอบรม (ปรีกัทร เกตุมงคลพงษ์ และคณะ, 2563)	ระดับสูง มีทักษะดิจิทัล ของภาครัฐดี ประชาชนคุ้นเคยระบบดิจิทัล	มี Digital Civil Servant Competency Framework ครบวงจร

ที่มา: เอกราช มุลทา และคณะ (2569)

ปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายร่วม

เมื่อพิจารณาปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายของแต่ละประเทศ พบว่า มีบริบทและจุดเน้นที่แตกต่างกัน ดังนี้

ปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายของสาธารณรัฐสิงคโปร์ ซึ่งความสำเร็จหลักของสิงคโปร์อยู่ที่ความแข็งแกร่งของการวางโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะทางดิจิทัล (DPI) และระบบยืนยันตัวตนดิจิทัลที่มีความครอบคลุมสูง ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างหน่วยงานด้านความมั่นคงได้อย่างไร้รอยต่อ อย่างไรก็ตาม สิงคโปร์ยังคงมีความท้าทายในมิติของการเปิดเผยข้อมูลภาครัฐ (Open Data) ให้ภาคส่วนอื่นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อยอดได้อย่างเต็มที่ภายใต้ข้อจำกัดด้านความมั่นคงระดับชาติ

ปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายของสาธารณรัฐเกาหลีใต้ ซึ่งความสำเร็จของเกาหลีใต้เกิดจากการบูรณาการปัญญาประดิษฐ์เข้ากับนโยบายสาธารณะอย่างเป็นระบบ ควบคู่ไปกับการมีกรอบกฎหมายเฉพาะ (Basic AI Act) และการสร้างทุนมนุษย์ผ่านกรอบสมรรถนะข้าราชการดิจิทัล ทำให้การใช้เทคโนโลยีมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับ ส่วนความท้าทายที่สำคัญคือการรักษาสมดุลระหว่างการนำ AI ขั้นสูงในการคาดการณ์อาชญากรรมไซเบอร์เชิงรุก กับการปกป้องสิทธิส่วนบุคคลของประชาชนไม่ให้ถูกละเมิด

ปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายของประเทศไทย สำหรับประเทศไทย ปัจจัยแห่งความสำเร็จเริ่มปรากฏให้เห็นในรูปแบบของการนำระบบสารสนเทศมาใช้งานอัตโนมัติ (Task Automation) เช่น การติดตามทรัพย์สินและการใช้เทคโนโลยีทางสาธารณสุขเพื่อเฝ้าระวังผู้ป่วยจิตเวช แต่ยังคงเผชิญความท้าทายสำคัญสองประการ ได้แก่ ปัญหาคลังเก็บข้อมูล (silo) ที่ทำให้การบูรณาการฐานข้อมูลข้ามหน่วยงานขาดความต่อเนื่อง และความท้าทายด้านความพร้อมของบุคลากรระดับปฏิบัติการที่ยังต้องการการฝึกอบรม

จากการวิเคราะห์บทเรียนของแต่ละประเทศ นำมาสู่ข้อค้นพบถึงปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายร่วมในการเปรียบเทียบภาพรวม ประการแรกด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งสิงคโปร์และเกาหลีใต้ประสบความสำเร็จเพราะลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (Platform Digital) อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ก่อนที่จะนำ AI มาใช้ในระดับที่ซับซ้อน ในทางตรงกันข้าม หากไทยนำ AI มาใช้โดยที่โครงสร้างพื้นฐานยังไม่พร้อม ผลลัพธ์ที่ได้ก็จะไม่เต็มประสิทธิภาพ ประการที่สองด้านธรรมาภิบาลข้อมูล OECD (2020) ระบุว่า รัฐบาลดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยหลักการ 6 มิติ ซึ่งรวมถึงการกำกับดูแลข้อมูลและความเป็นส่วนตัว ทั้งสิงคโปร์และเกาหลีใต้มีกรอบกฎหมายด้านข้อมูลที่ชัดเจน ซึ่งทำให้หน่วยงานสามารถแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ข้อมูลได้

ภายในขอบเขตที่กฎหมายรับรอง ประการที่สามแผนปฏิบัติการอาเซียน 2026-2035 (ASEAN, 2025) เน้นย้ำว่าความสำเร็จในการปราบปรามยาเสพติดข้ามชาติต้องอาศัยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ที่ปลอดภัยเพื่อการแลกเปลี่ยนข่าวกรอง ซึ่งหมายความว่าโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่ดีของแต่ละประเทศเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของความร่วมมือระดับภูมิภาค

เมื่อพิจารณาผ่านมิติทุนมนุษย์ (Human Capital Dimension) พบความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างสามประเทศ เกาหลีใต้มีระบบพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของข้าราชการที่ครอบคลุมและเป็นระบบผ่าน Digital Civil Servant Competency Framework ซึ่งกำหนดความรู้และทักษะที่ข้าราชการทุกระดับต้องมี สิงคโปร์พัฒนาความสามารถดิจิทัลของประชาชนในวงกว้างจนทำให้การเข้าถึงบริการภาครัฐผ่านช่องทางดิจิทัลมีอัตราสูงถึงร้อยละ 90 ส่วนประเทศไทยนั้น การศึกษาของปรีภัทร เกตุมงคลพงษ์ และคณะ (2563) ชี้ชัดว่า บุคลากรภาครัฐยังต้องการการสนับสนุนด้านการพัฒนาทักษะและการสร้างความตระหนักถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องก่อนที่จะสามารถถึงศักยภาพของระบบดิจิทัลออกมาใช้งานได้อย่างเต็มที่

ความแตกต่างในมิติทุนมนุษย์นี้สะท้อนให้เห็นว่า การลงทุนด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากปราศจากการลงทุนด้านคนควบคู่กัน แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎี UTAUT ของ Venkatesh et al. (2003) ที่ระบุว่า ตัวแปรสังคม (Social Influence) และเงื่อนไขสนับสนุน (Facilitating Conditions) มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีไม่น้อยไปกว่าความสามารถของตัวเทคโนโลยีเอง นโยบายที่สำคัญจากการเปรียบเทียบนี้ คือ ประเทศที่อยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาดิจิทัล เช่น ประเทศไทย ควรลงทุนในการสร้างทุนมนุษย์และกรอบธรรมาภิบาลข้อมูลไปพร้อมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเทคนิค มิใช่รอให้โครงสร้างพื้นฐานเสร็จสมบูรณ์ก่อนจึงค่อยพัฒนามนุษย์

องค์ความรู้ใหม่

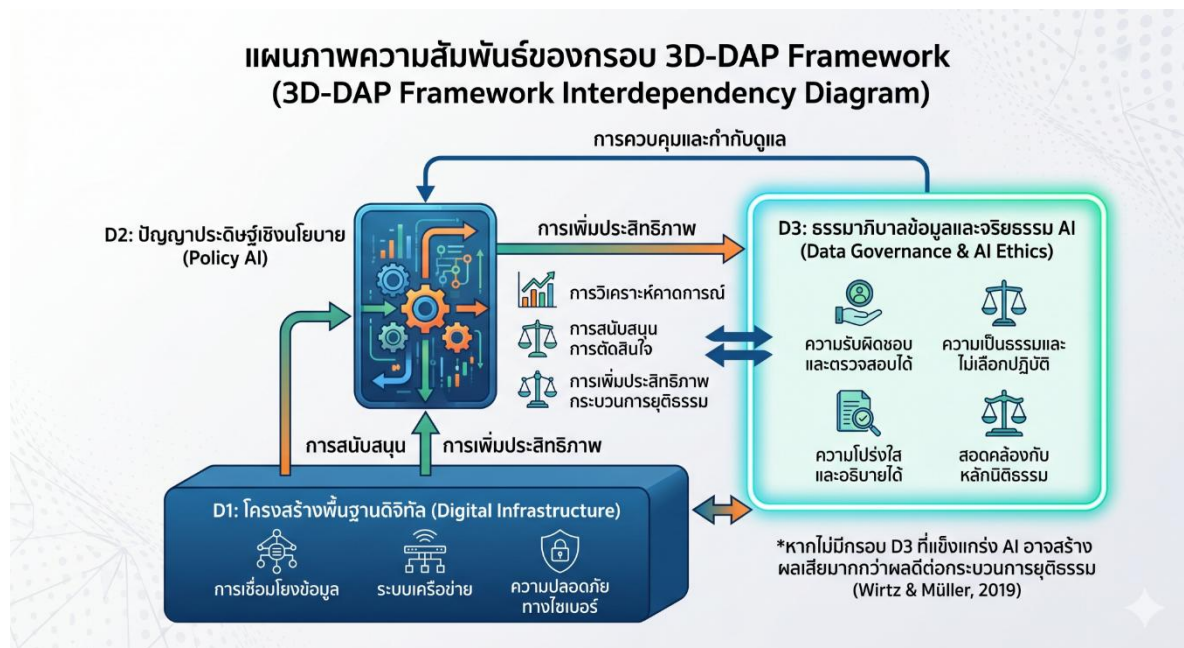
จากการสังเคราะห์บทเรียนทั้งสามประเทศ บทความนี้นำเสนอ “กรอบแนวคิดบูรณาการสามมิติเพื่อการยกระดับการบังคับใช้นโยบายยาเสพติดด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและ AI” หรือ 3D-DAP Framework (Three-Dimensional Digital-AI Policy Framework) ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมเชิงนโยบาย (Policy Innovation) ที่ช่วยแก้ปัญหาคอขวดเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในระดับพื้นที่ โดยหัวใจสำคัญของความรู้ใหม่นี้คือการจัดลำดับขั้น (Sequencing) ที่ชัดเจน ประกอบด้วย

มิติที่ 1 โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (Digital Infrastructure Dimension – D1) หมายถึง การสร้างโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะทางดิจิทัล (DPI) ที่เชื่อมโยงฐานข้อมูลหลักของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้าด้วยกันอย่างปลอดภัย รวมถึงระบบยืนยันตัวตนดิจิทัลสำหรับประชาชน ตามแบบอย่างของสิงคโปร์ มิติดังนี้เป็นรากฐานที่ต้องสร้างก่อนเป็นลำดับแรก เพราะหากไม่มีฐาน DPI ที่แข็งแกร่ง การนำ AI และระบบวิเคราะห์ขั้นสูงมาใช้ก็จะไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มิติที่ 2 ปัญญาประดิษฐ์เชิงนโยบาย (AI-driven Policy Intelligence Dimension – D2) หมายถึง การนำ AI มาใช้ในสามระดับตามแนวคิดของ Mergel et al. (2019) ได้แก่ การทำงานอัตโนมัติ (Task Automation) เช่น การติดตามทรัพย์สินและการแจ้งเตือน การวิเคราะห์ความเสี่ยง (Cognitive Engagement) เช่น การตรวจจับรูปแบบการค้ายาเสพติดออนไลน์ และการคาดการณ์เชิงนโยบาย (Cognitive Insights) เช่น การใช้ MABM จำลองผลกระทบของมาตรการต่างๆ ก่อนนำไปปฏิบัติตามแบบอย่างของเกาหลีใต้

มิติที่ 3 ธรรมาภิบาลข้อมูลและจริยธรรม AI (Data Governance & AI Ethics Dimension – D3) หมายถึง การสร้างกรอบกฎหมาย แนวปฏิบัติด้านจริยธรรม และกลไกรับผิดชอบสำหรับการใช้ AI และข้อมูลส่วนบุคคลในงานบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการสร้างขีดความสามารถของบุคลากร (Human Capacity Building)

ทั้งในด้านทักษะดิจิทัลและการยอมรับเทคโนโลยี ตามแบบอย่างของเกาหลีใต้ที่มี Basic AI Act และกรอบ
สมรรถนะข้าราชการดิจิทัล

ภาพที่ 1 แผนภาพความสัมพันธ์ของกรอบ 3D-DAP Framework
(3D-DAP Framework Interdependency Diagram)

ที่มา: สืบเคราะห์โดยเอกราช มุลทา และคณะ (2569) (หมายเหตุ: ภาพประกอบสร้างขึ้นโดยอาศัยเค้าโครงจากกรอบแนวคิดของ Wirtz & Müller (2019) และได้ออกคำสั่งให้ Gemini Ai เป็นผู้สร้างภาพ)

แผนภาพนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมิติทั้งสามของกรอบ 3D-DAP Framework ในลักษณะที่พึ่งพาและเสริมซึ่งกันและกัน โดย D1 (โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล) ทำหน้าที่เป็นฐานรากที่ต้องพัฒนา ก่อน D2 (ปัญญาประดิษฐ์เชิงนโยบาย) ทำหน้าที่เป็นเครื่องจักรขับเคลื่อนที่เพิ่มประสิทธิภาพเมื่อ D1 พร้อม และ D3 (ธรรมาภิบาลข้อมูลและจริยธรรม AI) ทำหน้าที่เป็นกรอบควบคุมที่กำกับให้ทั้ง D1 และ D2 ทำงานอย่างมีความรับผิดชอบและสอดคล้องกับหลักนิติธรรม ความสัมพันธ์นี้สะท้อนแนวคิดของ Wirtz & Müller (2019) ที่เน้นว่า AI ในภาครัฐต้องถูกออกแบบให้ทำงานภายในกรอบจริยธรรมและกฎหมายที่ชัดเจน มิเช่นนั้นอาจสร้างผลเสียมากกว่าผลดีต่อกระบวนการยุติธรรม (เอกราช มลตา และคณะ (2569) อ้างอิง Wirtz & Müller (2019) ใช้ข้อมูลที่สังเคราะห์ได้ออกคำสั่งให้ Gemini Ai เป็นผู้สร้างภาพ)

กรอบ 3D-DAP Framework มีนัยสำคัญต่อประเทศกำลังพัฒนาในหลายมิติ ประการแรก กรอบนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ประเทศที่มีทรัพยากรจำกัดจะไม่สามารถลงทุนทุกมิติพร้อมกัน แต่การจัดลำดับความสำคัญที่ถูกต้อง (Sequencing) จะทำให้การลงทุนแต่ละขั้นตอนเสริมขึ้นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่สอง กรอบนี้เน้นว่า D3 หรือธรรมาภิบาลข้อมูลนั้นไม่ใช่สิ่งที่ต้องรอพัฒนาที่หลัง แต่ควรสร้างพร้อมกับ D1 ตั้งแต่นั้น เพราะการที่ฐานข้อมูลยาเสพติดเติบโตโดยปราศจากกรอบกฎหมายที่ชัดเจนจะสร้างปัญหาด้านสิทธิส่วนบุคคล และความชอบธรรมทางกฎหมายในอนาคต ประการที่สาม กรอบนี้ชี้ให้เห็นว่าแนวทางของทั้งสิงคโปร์และเกาหลีใต้เป็นต้นแบบที่เหมาะสมสำหรับสองบริบทที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประเทศที่ต้องการพัฒนาโครงสร้าง

พื้นฐานข้อมูลให้แข็งแกร่งควรศึกษาโมเดลสิงคโปร์ ขณะที่ประเทศที่พร้อมสำหรับการนำ AI ขึ้นสูงมาใช้ควรศึกษาโมเดลเกาหลีใต้

กรอบ 3D-DAP Framework นี้มีความแตกต่างจากกรอบที่มีอยู่เดิมอยู่สองประการ ประการแรกกรอบนี้เน้นความสำคัญของลำดับขั้น (Sequencing) ในการพัฒนา กล่าวคือ D1 ต้องพัฒนาก่อน จากนั้นจึงขยายสู่ D2 และ D3 ควบคู่กันไป การข้ามขั้นตอนจะทำให้เกิดการลงทุนที่สูญเปล่า ประการที่สอง กรอบนี้บูรณาการมิติเทคนิค (D1 และ D2) เข้ากับมิติสังคมและสถาบัน (D3) โดยเฉพาะประเด็นการยอมรับเทคโนโลยีของบุคลากร ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี UTAUT ของ Venkatesh et al. (2003) ที่ชี้ว่า การรับรู้ถึงประโยชน์และความง่ายในการใช้งานเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดความสำเร็จของการนำเทคโนโลยีมาใช้น้องค์กรภาครัฐ

สำหรับประเทศไทย ซึ่งอยู่ในระยะกลางของการพัฒนาดิจิทัลภาครัฐ กรอบ 3D-DAP Framework ชี้ให้เห็นว่า ควรเร่งพัฒนา D1 ควบคู่กับ D3 ก่อน โดยเฉพาะการเชื่อมต่อฐานข้อมูลยาเสพติดข้ามหน่วยงาน และการสร้างกฎหมาย AI ให้ชัดเจน จากนั้นจึงค่อยขยายสู่การนำ AI เชิงคาดการณ์ (D2 ระดับสูง) มาใช้ในงานปราบปราม บทเรียนที่สำคัญที่สุดจากทั้งสิงคโปร์และเกาหลีใต้ คือ “ความเร็วในการเดินหน้านำต้องไม่แลกกับความพร้อมของระบบ” เพราะการนำ AI มาใช้โดยที่ฐาน DPI ยังไม่แข็งแกร่งพอ จะทำให้ได้ผลลัพธ์ที่ไม่น่าเชื่อถือและอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อกระบวนการยุติธรรม “ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า การนำ AI มาใช้ในงานรัฐนั้น ความเร็วต้องไม่แลกกับความพร้อมของระบบ และต้องมีการบูรณาการมิติทางเทคนิคเข้ากับมิติทางสังคมและจริยธรรมไปพร้อมกัน จึงจะถือเป็นนวัตกรรมที่สมบูรณ์”

สรุป

การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับการบังคับใช้นโยบายการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดเป็นทิศทางที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในยุคที่ขบวนการค้ายาเสพติดปรับตัวสู่โลกดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ การศึกษาเปรียบเทียบบทเรียนจากไทย สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ในบทความนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าไม่มีรูปแบบการพัฒนาที่สำเร็จรูปและเหมาะสมกับทุกบริบท (One-size-fits-all) แต่มีหลักการสำคัญที่ทุกประเทศต้องคำนึงถึงร่วมกัน

หลักการสำคัญประการแรกคือโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่เชื่อมต่อกันได้อย่างไร้รอยต่อเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการบังคับใช้นโยบายที่มีประสิทธิภาพ ตามที่ OECD (2024) ยืนยัน ประการที่สอง คือ ปัญญาประดิษฐ์ต้องถูกนำมาใช้อย่างมีลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากการทำงานอัตโนมัติ สู่การวิเคราะห์ความเสี่ยง และขึ้นสู่การคาดการณ์เชิงนโยบายในที่สุด ประการที่สามคือ ธรรมชาติของข้อมูลและกรอบจริยธรรม AI ไม่ใช่ตัวแปรเสริมแต่เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของการใช้เทคโนโลยีในกระบวนการยุติธรรม

ข้อค้นพบจากการศึกษานี้ยังมีนัยสำคัญต่อบริบทของความร่วมมืออาเซียนด้วย กล่าวคือ แผนปฏิบัติการอาเซียน 2026-2035 (ASEAN, 2025) มุ่งหวังให้ประเทศสมาชิกพัฒนาฐานข้อมูลระดับชาติที่สามารถเชื่อมต่อกันได้ในระดับภูมิภาค ซึ่งหมายความว่าความสำเร็จของความร่วมมืออาเซียนในการปราบปรามยาเสพติดข้ามชาตินั้นขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนา D1 ของแต่ละประเทศสมาชิกโดยตรง ประเทศที่มี DPI แข็งแกร่งอย่างสิงคโปร์และเกาหลีใต้จึงเป็นผู้ขับเคลื่อนสำคัญของระบบแลกเปลี่ยนข่าวกรองระดับภูมิภาค ขณะที่ประเทศไทยในฐานะประเทศที่อยู่แนวหน้าของปัญหาเสพติดในอาเซียนควรเร่งพัฒนา D1 เพื่อให้สามารถเข้าร่วมและมีส่วนร่วมในระบบแลกเปลี่ยนข้อมูลนี้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย บทความนี้เสนอว่าประเทศไทยควรดำเนินการสามประการตามกรอบ 3D-DAP ได้แก่ 1. มิติโครงสร้างพื้นฐาน (D1) เร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานข้อมูลยาเสพติดแบบบูรณาการที่เชื่อมต่อฐานข้อมูลของ ป.ป.ส. กรมสุขภาพจิต กรมราชทัณฑ์ และหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายอื่น ๆ ในระดับ

พื้นที่ เพื่อทลายกำแพงคลังเก็บข้อมูล (silo) 2. มิติปัญญาประดิษฐ์เชิงนโยบาย (D2) เริ่มต้นจากการนำ AI มาใช้ในงานอัตโนมัติ (Task Automation) และขยายสู่การใช้ AI เชิงคาดการณ์เพื่อประเมินความเสี่ยงเชิงพื้นที่ในระดับท้องถิ่น โดยเรียนรู้จากโมเดลของเกาหลีใต้ และ 3. มิติธรรมาภิบาลและทุนมนุษย์ (D3) พัฒนากฎหมาย AI สำหรับงานบังคับใช้กฎหมาย และลงทุนในการพัฒนาทักษะดิจิทัลของเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ โดยเน้นการสร้างความร่วมมือด้านจริยธรรมข้อมูลไปพร้อมกัน

สำหรับการศึกษาในอนาคต บทความนี้เสนอให้มีการวิจัยเชิงประจักษ์ที่วัดผลความสัมพันธ์ระหว่างระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลกับประสิทธิภาพในการปราบปรามยาเสพติด โดยใช้ดัชนีเชิงปริมาณที่สามารถเปรียบเทียบได้ข้ามประเทศ รวมถึงการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกรอบจริยธรรมในการใช้ AI คาดการณ์ความเสี่ยงต่อการกระทำผิดซ้ำ ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังมีช่องว่างทางวิชาการและทางนโยบายอย่างมีนัยสำคัญ ในบริบทของประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

โดยสรุป บทความนี้ต้องการสื่อสารว่าการเปลี่ยนผ่านสู่การบังคับใช้นโยบายยาเสพติดด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ไม่ใช่เพียงการจัดการเครื่องมือที่ทันสมัย แต่คือ การสร้าง “นวัตกรรมเชิงระบบ” ที่สมดุลระหว่างประสิทธิภาพทางเทคนิคและธรรมาภิบาล บทเรียนจากไทย สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ ผ่านกรอบ 3 D-DAP Framework นี้ จึงเป็นเข็มทิศสำคัญสำหรับหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการวางแผนและประเมินระดับความพร้อมเพื่อก้าวสู่เป้าหมายร่วมกันในยุครัฐบาลดิจิทัลอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2567). รายงานประจำปีกรมสุขภาพจิต ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.
- กองทุนป้องกัน ปราบปราม และแก้ไขปัญหายาเสพติด. (2568). แผนปฏิบัติการระยะยาว 5 ปี (พ.ศ. 2566–2570) ฉบับทบทวน พ.ศ. 2568 และแผนปฏิบัติการประจำปีบัญชี 2569. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2567). รายงานผลการสำรวจครัวเรือนเพื่อคัดกรองปริมาณจำนวนประชากรผู้ใช้สารเสพติดของประเทศไทย พ.ศ. 2567. กรุงเทพฯ: บริษัท จีรลสันนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.
- ปริภัทร เกตุมงคลพงษ์ และคณะ. (2563). ปัจจัยการยอมรับการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลในการปฏิบัติงานของบุคลากรในบริษัทเอกชน จังหวัดกรุงเทพมหานคร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 4(3), 141–156.
- ASEAN. (2025). ASEAN Plan of Action in Combatting Transnational Crime (2026-2035). Jakarta: Association of Southeast Asian Nations.
- GovTech Singapore. (2025). Our digital government rankings. Retrieved April 26, 2026, from <https://www.tech.gov.sg/about-us/our-achievements/our-digital-government-rankings/>.
- HTX. (2023). Enlisting Artificial Intelligence in the fight against Novel Psychoactive Substances. Home Team Science and Technology Agency (HTX), Singapore. Retrieved April 26, 2026, from <https://www.htx.gov.sg/>.
- Mergel, I. et al. (2019). Defining Digital Transformation: Results from Expert Interviews. Government Information Quarterly, 36, 101385.

- Mikhaylov, S. J. et al. (2018). Artificial intelligence for the public sector: Opportunities and challenges of cross-sector collaboration. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 376(2128), 20170357.
- Ministry of Home Affairs. (2025). 2025 Review (Part 1): Central Narcotics Bureau. Government of Singapore. Retrieved April 26, 2026, from <https://www.mha.gov.sg/>.
- OECD. (2020). The OECD digital government policy framework: Six dimensions of a digital government. Retrieved April 26, 2026, from <http://dx.doi.org/10.1787/f64fed2a-en>.
- _____. (2024). Digital government review of Korea: Harnessing digital and data to transform government. Retrieved April 26, 2026, from <https://doi.org/10.1787/9defc197-en>.
- _____. (2024). Digital public infrastructure for digital governments. OECD Publishing.
- _____. (2025). Government at a glance: Southeast Asia 2025: Singapore. Organisation for Economic Co-operation and Development. Retrieved April 26, 2026, from <https://shorturl.asia/XE1Zo>.
- Supreme Prosecutors' Office (SPO). (2024). National Digital Forensic Center. Republic of Korea. Retrieved April 26, 2026, from <https://www.spo.go.kr/site/eng/>.
- Venkatesh, V. et al. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, 27(3), 425-478.
- Wirtz, B. W. & Müller, W. M. (2019). An integrated artificial intelligence framework for public management. *Public Management Review*, 21(7), 1076-1100.

การพัฒนาความมั่นคงแบบบูรณาการในพื้นที่ชายแดนภายใต้บริบท
ความขัดแย้งข้ามพรมแดน:กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
INTEGRATED SECURITY DEVELOPMENT IN BORDERLANDS UNDER THE CONTEXT
OF CROSS-BORDER CONFLICT: A CASE STUDY OF MAE SOT DISTRICT,
TAK PROVINCE

สุปรียา หิรัญบุรณะ*

Supreecha Hiranburana*

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

*Corresponding Author E-mail: misterorb007@gmail.com

Received February 23, 2026; Revised April 23, 2026; Accepted May 6, 2026

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนไทย–เมียนมาในยุคปัจจุบันเผชิญกับพลวัตความเปราะบางข้ามพรมแดนที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงในหลายมิติ การวิเคราะห์ความมั่นคงในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ภายใต้กรอบแนวคิดความมั่นคงมนุษย์ (Human Security) และทฤษฎีการทำให้เป็นประเด็นความมั่นคง (Securitization) สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการก้าวข้ามการมองความมั่นคงในรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลาง ไปสู่การวิเคราะห์เชิงบูรณาการครอบคลุมทั้งมิติการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะ และทรัพยากรธรรมชาติข้อเท็จจริงในพื้นที่บ่งชี้ว่าความท้าทายหลักมิได้เกิดจากปัจจัยความขัดแย้งภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบบริหารราชการไทยที่ยังเป็นแบบแยกส่วน ส่งผลให้การจัดการปัญหาขาดเอกภาพและความต่อเนื่อง การยกระดับพื้นที่ชายแดนจาก “พื้นที่ความเสี่ยง” สู่ “พื้นที่ยุทธศาสตร์แห่งโอกาส” จึงต้องอาศัยการปรับกระบวนการทัศน์ผ่านการพัฒนากรอบการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (Area-based Governance) ที่มีอำนาจตัดสินใจจริง ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนบทบาทเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษให้เป็นเครื่องมือสร้างภูมิคุ้มกันเชิงโครงสร้าง การออกแบบนโยบายความมั่นคงที่ผสมผสานความมั่นคงของรัฐและความมั่นคงมนุษย์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบรรลุเป้าหมายความมั่นคงและการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ความมั่นคงมนุษย์, ชายแดนไทย–เมียนมา, การบริหารจัดการเชิงพื้นที่, แม่สอด

Abstract

Border management along the Thai-Myanmar frontier currently faces complex, multi-dimensional cross-border vulnerabilities. Analyzing security in the Mae Sot District of Tak Province through the lenses of Human Security and Securitization Theory reveals a critical need to transcend traditional, state-centric security paradigms. This necessitates an integrated analytical approach encompassing political, economic, social, health, and environmental dimensions. The prevailing challenges in the region stem not only from external conflicts but also from structural constraints within the fragmented Thai bureaucratic system, which often

result in a lack of policy unity and continuity. Transforming borderlands from "risk zones" into "strategic areas of opportunity" requires a paradigm shift toward Area-based Governance with genuine decision-making authority. Furthermore, the role of Special Economic Zones must be redefined as instruments for structural resilience. Systematically integrating state security with human security within policy design serves as a vital condition for achieving sustainable security and development in border regions.

Keywords: Human Security, Thai–Myanmar Border, Area-based Governance, Mae Sot

บทนำ

พื้นที่ชายแดนในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมสมัยมิได้ดำรงสถานะเป็นเพียงเส้นแบ่งเขตอธิปไตยของรัฐ (Territoriality) หากแต่เป็น “พื้นที่ยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้าง” ที่หลอมรวมมิติการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมเข้าไว้ด้วยกันอย่างซับซ้อน โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเผชิญกับพลวัตความขัดแย้งภายในรัฐ การเคลื่อนย้ายประชากร และเครือข่ายเศรษฐกิจข้ามพรมแดนอย่างต่อเนื่อง พลวัตเหล่านี้ส่งผลให้ความมั่นคงมีอาจจำกัดอยู่เพียงมิติทางการทหารหรือการปกป้องอธิปไตยเชิงกายภาพ แต่จำเป็นต้องขยายกรอบคิดไปสู่ความมั่นคงในมิติองค์รวมที่เชื่อมโยงอำนาจรัฐเข้ากับสวัสดิภาพของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน (Newman, 2011; Brauch et al., 2011)

กรอบแนวคิด “ความมั่นคงแบบกว้าง” (Broadening of Security) ตามทัศนะของ Buzan et al. (1998) ชี้ให้เห็นว่า นิยามความมั่นคงในยุคหลังสงครามเย็นได้ขยายตัวครอบคลุมมิติการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงมนุษย์ (Human Security) ที่เน้นย้ำเรื่อง “การปลดปล่อยจากความกลัวและความขาดแคลน” (United Nations Development Programme (UNDP), 1994) ในบริบทพื้นที่ชายแดน ภัยคุกคามรูปแบบใหม่ (Non-traditional Security Threats) อาทิ อาชญากรรมข้ามชาติ การค้ามนุษย์ เครือข่ายยาเสพติดและการอพยพย้ายถิ่นฐานที่ไม่เป็นระบบ ได้กลายเป็นปัจจัยท้าทายเสถียรภาพของรัฐอย่างมีนัยสำคัญ (Caballero-Anthony, 2010) สถานการณ์ดังกล่าวบีบให้รัฐต้องเผชิญกับความย้อนแย้งระหว่างการรักษาความเข้มงวดของเส้นเขตแดนกับการเปิดรับพลวัตข้ามพรมแดนเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

สถานการณ์ความไม่สงบในเมียนมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 ได้กลายเป็นตัวเร่งสำคัญที่สร้างแรงสั่นสะเทือนด้านความมั่นคงต่อประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การสู้รบระหว่างกองกำลังรัฐบาล กลุ่มชาติพันธุ์ติดอาวุธ และกลุ่มต่อต้าน ส่งผลให้อาณาเขตแอ่งสอ ดึงดูดจาก กลายเป็นพื้นที่รับแรงกระแทกทางความมั่นคงโดยตรง (Buffer Zone Under Pressure) การหลั่งไหลเข้าของผู้หนีภัยความไม่สงบและแรงงานข้ามชาติในปริมาณสูง (International Organization for Migration (IOM), 2022) มิได้กระทบเพียงมิติการควบคุมอธิปไตย หากยังส่งผลเชื่อมโยงต่อระบบสาธารณสุข เศรษฐกิจท้องถิ่น และความมั่นคงทางมนุษยธรรมอย่างเห็นได้ชัด

ในขณะเดียวกัน แม้สอจะยังดำรงสถานะเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในฐานะประตูการค้าหลักของระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก–ตะวันตก (East–West Economic Corridor) ความไม่แน่นอนจากความขัดแย้งจึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพของ “เศรษฐกิจชายแดน” (Border Economy) และตอกย้ำว่า การพัฒนาเศรษฐกิจไม่อาจแยกออกจากบริบทความมั่นคงได้ (Duffield, 2007)

แม้ในเชิงนโยบาย แม่สอดจะได้รับการกำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) เพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ในเชิงโครงสร้างกลับยังปรากฏความย้อนแย้งระหว่างการส่งเสริมการลงทุนกับความเปราะบางของประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ รวมถึงข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน รายงานของสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (2568) ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการตอบสนองเชิงวิกฤต (Reactive Approach) ไปสู่การสร้างเสถียรภาพเชิงโครงสร้าง (Structural Stabilization) ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Commission on Human Security (2003) ที่เน้นการบูรณาการความมั่นคงของรัฐและความมั่นคงของมนุษย์อย่างเป็นเอกภาพ

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาบทบาทของอำเภอแม่สอดในฐานะพื้นที่ยุทธศาสตร์นำร่องจึงมีความสำคัญต่อการออกแบบนโยบายความมั่นคงแบบบูรณาการ เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านจาก “พื้นที่ความเสี่ยง” ไปสู่ “พื้นที่ยุทธศาสตร์แห่งโอกาส” อย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดทฤษฎีความมั่นคงแบบองค์รวม

การวิเคราะห์ความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนภายใต้บริบทความสัมพันธ์ไทย-เมียนมา จำเป็นต้องตั้งอยู่บนการปรับกระบวนทัศน์จากกรอบคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่ยึดรัฐเป็นศูนย์กลาง (State-Centric Security) ไปสู่แนวคิดความมั่นคงใหม่ (New Security Paradigm) ซึ่งมองความมั่นคงในฐานะระบบความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่ครอบคลุมมิติการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน (Buzan et al., 1998) กรอบคิดดังกล่าวเสนอให้ขยายขอบเขตภัยคุกคามจากการรุกรานทางทหารไปสู่ภัยคุกคามเชิงโครงสร้าง อาทิ ความเหลื่อมล้ำ ความเปราะบางทางสังคม การล่มสลายของสถาบันรัฐ และวิกฤตมนุษยธรรม

ภายใต้กรอบนี้ แนวคิด “ความมั่นคงของมนุษย์” (Human Security) มีบทบาทสำคัญในการเติมเต็มความเข้าใจเรื่องความมั่นคงในระดับปัจเจก โดยเน้นการคุ้มครองบุคคลให้ปลอดภัยจากความกลัว (Freedom From Fear) และความขาดแคลน (Freedom From Want) (United Nations Development Programme (UNDP), 1994) ดังนั้น ความมั่นคงของรัฐจึงไม่อาจดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน หากปราศจากการสร้างหลักประกันด้านสิทธิขั้นพื้นฐานและคุณภาพชีวิตของประชากรในพื้นที่

นอกจากนี้ แนวคิดพื้นที่ชายแดนศึกษา (Borderland Studies) ได้เสนอให้มองชายแดนในฐานะ “พื้นที่ปฏิสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง” (Space of Interaction) มิใช่เพียงเส้นแบ่งอธิปไตย หากแต่เป็นพื้นที่ที่ผู้คน สินค้า ทุน และวัฒนธรรมเคลื่อนย้ายข้ามไปมาอย่างต่อเนื่อง (Newman, 2010) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงแบบภูมิภาคนิยมใหม่ที่เน้นความมั่นคงร่วม (Regional Security Complex) (Acharya, 2001)

ดังนั้น กรอบแนวคิดความมั่นคงแบบองค์รวมจึงเป็นฐานวิเคราะห์ที่ช่วยอธิบายความซับซ้อนของพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาได้อย่างครอบคลุม โดยเชื่อมโยงความมั่นคงของรัฐกับความมั่นคงของมนุษย์และเชื่อมโยงระดับพื้นที่เข้ากับระดับภูมิภาคอย่างเป็นระบบ

บริบทและความซับซ้อนของความขัดแย้งในเมียนมาหลังปี 2564

สถานการณ์ความไม่สงบในเมียนมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 เป็นต้นมา ได้สร้างแรงกระเพื่อมทางความมั่นคงต่อแนวชายแดนไทยอย่างมีนัยสำคัญ การสู้รบระหว่างกองกำลังของรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ติดอาวุธ และกลุ่มต่อต้านรัฐบาลได้ขยายตัวเข้าใกล้เขตพรมแดน ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรในลักษณะผู้หนีภัยความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง ภาระการบริหารจัดการดังกล่าวตกอยู่กับหน่วยงานความมั่นคงและฝ่ายปกครองในพื้นที่ชายแดน ซึ่งต้องรักษาดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองมนุษยธรรมกับการควบคุมความเสี่ยงด้านความมั่นคง (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2568)

ในเวลาเดียวกัน ภาวะสุญญากาศทางอำนาจในบางพื้นที่ของเมียนมาได้เปิดช่องให้ภัยคุกคามรูปแบบใหม่ (Non-traditional Security) ขยายตัว โดยเฉพาะเครือข่ายอาชญากรรมข้ามชาติ การค้ามนุษย์ การลักลอบขนยาเสพติด และกิจกรรมผิดกฎหมายอื่น ๆ ที่อาศัยพื้นที่ชายแดนเป็นฐานปฏิบัติการหรือเส้นทางลำเลียง (Caballero-Anthony, 2010) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความขัดแย้งภายในรัฐหนึ่งสามารถส่งผลกระทบเชิงล้นทะลัก (Spillover Effects) ต่อรัฐเพื่อนบ้าน

ความซับซ้อนของบริบทหลังปี 2564 จึงทำให้พื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมากลายเป็น “พื้นที่เสี่ยงเชิงยุทธศาสตร์” ที่ต้องรับมือทั้งแรงกดดันด้านมนุษยธรรม ความเสี่ยงด้านอาชญากรรมข้ามชาติ และความผันผวนทางเศรษฐกิจในเวลาเดียวกัน การบริหารจัดการความมั่นคงจึงจำเป็นต้องใช้แนวทางแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงนโยบายด้านความมั่นคง การพัฒนา และสังคมเข้าด้วยกัน

การวิเคราะห์ความมั่นคงแบบบูรณาการในมิติเชิงโครงสร้าง

การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนภายใต้สภาวะความขัดแย้งข้ามพรมแดน จำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์ผ่านแว่นขยายเชิงบูรณาการที่ก้าวพ้นมิติด้านการทหารเพียงอย่างเดียว กรณีอำเภอแม่สอดสะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนของมิติความมั่นคง 5 ประการ ที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ (Interconnectedness) ดังนี้

1. มิติการเมืองและความมั่นคงของรัฐ (Political and State Security)

พื้นที่ชายแดนภายใต้บริบทความขัดแย้งข้ามพรมแดนเผชิญกับภัยคุกคามเชิงระบบที่สัมพันธ์กับแนวคิด “ความมั่นคงร่วม” (Security Community) ซึ่งสภาวะความไม่มั่นคงภายในของรัฐเพื่อนบ้านส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพของไทย การรักษาความสงบเรียบร้อยและการควบคุมพื้นที่จึงมีอาจกระทำได้เพียงลำพังด้วยอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน (Territorial Sovereignty) หากแต่ต้องอาศัยการทูตระดับภูมิภาคและการประสานนโยบายความมั่นคงที่เท่าทันต่อพลวัตการเมืองข้ามพรมแดน (Acharya, 2001)

2. มิติเศรษฐกิจชายแดน (Border Economy)

เศรษฐกิจของแม่สอดดำรงอยู่บนพื้นฐานความผูกพันกับห่วงโซ่อุปทานระดับภูมิภาค ความไม่แน่นอนจากการปิด-เปิดด่านพรมแดนมิได้ส่งผลกระทบเพียงแค่ตัวเลขการค้าข้ามแดน แต่ยังสะท้อนถึงเสถียรภาพในการดำรงชีวิตของประชาชน (Livelihood Security) การทำให้พื้นที่ชายแดนมีความมั่นคงจึงหมายถึงการสร้างสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่คาดการณ์ได้ ซึ่งถือเป็นฐานรากสำคัญของความมั่นคงโดยรวม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

3. มิติทางสังคมและการศึกษา (Social and Educational Security)

การจัดการศึกษาแก่ประชากรวัยเรียนที่ไม่จำกัดสัญชาติมิใช่เพียงประเด็นทางสิทธิมนุษยชน แต่เป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ในการลดความเปราะบางทางสังคม (Social Vulnerability) หากประชากรแฝงและบุตรหลานแรงงานข้ามชาติถูกกีดกันออกจากการศึกษา การเรียนรู้ อาจกลายเป็นปัจจัยเสี่ยงเชิงโครงสร้างที่นำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมและความตึงเครียดทางสังคมในระยะยาว (Newman, 2010)

4. มิติสุขภาพและมนุษยธรรม (Health and Humanitarian Security)

ระบบสาธารณสุขในพื้นที่ชายแดนทำหน้าที่เป็น “ด่านหน้า” ในการรับแรงกระแทกจากประชากรแฝงและผู้หนีภัยความไม่สงบ การเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานจึงถูกยกระดับจากการเป็นบริการสวัสดิภาพ ไปสู่การเป็นประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ที่ป้องกันการแพร่ระบาดของโรคและเสริมสร้างสุขภาพของชุมชนในภาพรวม (United Nations Development Programme (UNDP), 1994)

5. มิติสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร (Environmental Security)

ในภาวะวิกฤตความขัดแย้ง การกำกับดูแลทรัพยากรธรรมชาติมักถูกลดความสำคัญลง ทว่าความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมชายแดนมักนำมาซึ่งความขัดแย้งเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรในอนาคต ความมั่นคงในมิตินี้จึงเป็นหลักประกันของการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนและสมดุล

ความท้าทายและข้อจำกัดเชิงสถาบันในการบริหารจัดการ

อุปสรรคสำคัญที่ทำให้การบูรณาการ 5 มิติข้างต้นไม่บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม คือ “การบริหารราชการแบบแยกส่วน” (Bureaucratic Silos) ซึ่งทำให้หน่วยงานด้านความมั่นคง การพัฒนา และสังคม ดำเนินงานภายใต้ชุดข้อมูลและเป้าหมายที่แตกต่างกัน การแก้ไขปัญหามักอยู่ในลักษณะการตอบสนองเชิงวิกฤตเฉพาะหน้า (Reactive Approach) มากกว่าการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างเชิงรุก (Proactive Structural Change) (Paris, 2001)

นอกจากนี้ ความคลั่นระหว่างตัวบทกฎหมายและระเบียบงบประมาณที่ไม่สอดคล้องกับบริบท “ประชากรข้ามพรมแดน” (Mobile Population) ยังเป็นตัวเร่งที่ทำให้ความเปราะบางขยายตัวขึ้น ช่องว่างระหว่างแนวคิดความมั่นคงแบบองค์รวมกับการปฏิบัติจริงในระดับพื้นที่นี้เองที่เรียกร้องให้มีการปฏิรูปกลไกเชิงสถาบัน เพื่อให้เกิดการบูรณาการทั้งในแนวนอน (ระหว่างกระทรวง) และแนวตั้ง (จากนโยบายสู่การปฏิบัติในพื้นที่) อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

การวิเคราะห์ความมั่นคงในพื้นที่อำเภอแม่สอดภายใต้พลวัตความขัดแย้งข้ามพรมแดน นำไปสู่การสกัดองค์ความรู้เชิงแนวคิดและเชิงนโยบายที่สำคัญ 4 ประการ เพื่อใช้เป็นกรอบการทำงาน (Framework) ในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน ดังนี้

1. ระบบความมั่นคงเชิงโครงสร้างแบบองค์รวม (Integrated Security System)

สถานะความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนเป็นผลลัพธ์ของความเชื่อมโยงเชิงโครงสร้างที่สัมพันธ์กันแบบลูกโซ่ (Systemic Interconnectivity) ทั้งมิติการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะ และสิ่งแวดล้อม การจัดการความมั่นคงจึงต้องมองในฐานะ “ระบบเดียว” เพื่อป้องกันผลกระทบโดมิโนเชิงโครงสร้าง

2. การนิยามสวัสดิภาพประชากรข้ามพรมแดนเป็นการลงทุนเชิงความมั่นคง (Redefining Cross-Border Population Welfare as a Security Investment)

การปรับเปลี่ยนมุมมองต่อประชากรแฝงและผู้หนีภัยจากการเป็น “ภาระ” หรือ “ภัยคุกคาม” มาเป็น “การลงทุนเชิงโครงสร้าง” (Structural Investment) ผ่านการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานและการเข้าถึงบริการสาธารณะ เพื่อเป็นกลไกทางยุทธศาสตร์ในการลดความเปราะบางทางสังคมที่จะกลายเป็นต้นทุนความมั่นคงในระยะยาว

3. เขตเศรษฐกิจพิเศษในฐานะภูมิคุ้มกันเชิงโครงสร้าง (Structural Resilience)

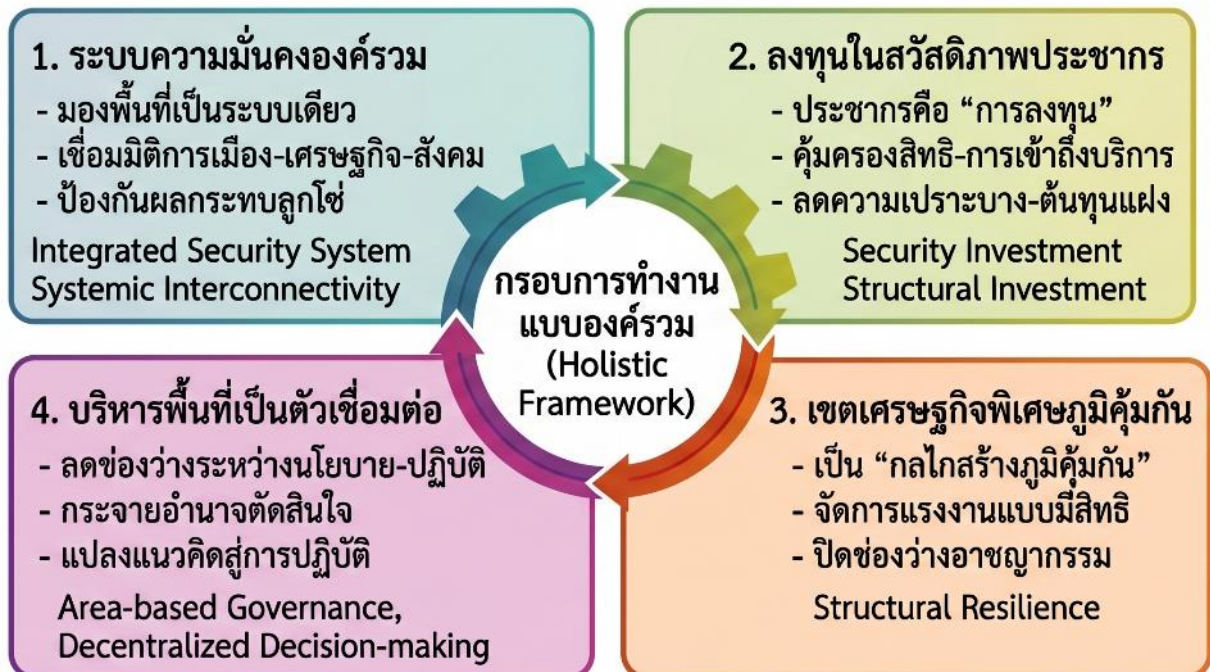
การยกระดับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจากเครื่องมือเร่งการเติบโตทางรายได้ ไปสู่การเป็น “กลไกสร้างภูมิคุ้มกัน” โดยการเชื่อมโยงกับการบริหารจัดการแรงงานที่เป็นระบบและการคุ้มครองสิทธิที่ทั่วถึง เพื่อปิดช่องว่างเชิงโครงสร้างที่เอื้อต่อกิจกรรมผิดกฎหมายหรืออาชญากรรมข้ามชาติ

4. การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในฐานะตัวเชื่อมต่อนโยบาย (Area-based Governance as Policy Linkage)

การแก้ไขปัญหาความมั่นคงที่เกิดจาก “ช่องว่างเชิงสถาบัน” ระหว่างนโยบายระดับชาติ (Top-down) กับการปฏิบัติในระดับพื้นที่ โดยเน้นการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ที่มีอำนาจตัดสินใจจริง (Decentralized Decision-making) เพื่อเป็นหัวใจสำคัญในการแปลงแนวคิดความมั่นคงแบบองค์รวมให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อความมั่นคงชายแดนแม่สอด

ภาพที่ 1 แบบจำลองความมั่นคงเชิงโครงสร้าง 4 มิติ พื้นที่ชายแดนแม่สอด

สรุป

การศึกษาความมั่นคงแบบบูรณาการ 5 มิติในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาในปัจจุบันเผชิญความท้าทายด้านความมั่นคงที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันหลายระดับ ทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะ และสิ่งแวดล้อม โดยปัญหาที่เกิดขึ้นมิได้จำกัดอยู่เพียงประเด็นความมั่นคงของรัฐ หากยังเชื่อมโยงกับความมั่นคงของมนุษย์และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดนอย่างใกล้ชิด จึงทำให้การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนจำเป็นต้องอาศัยแนวทางแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่แม่สอดมีศักยภาพสำคัญทั้งในฐานะพื้นที่เศรษฐกิจชายแดน จุดเชื่อมโยงการค้า การลงทุน และการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในเมียนมา ปัญหาการเคลื่อนย้ายประชากรข้ามพรมแดน การค้ามนุษย์ ปัญหา

สาธารณสุข และข้อจำกัดด้านทรัพยากรและการบริหารจัดการของภาครัฐ ซึ่งส่งผลต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของพื้นที่ในระยะยาว

นอกจากนี้ การศึกษายังชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนไม่สามารถดำเนินการโดยหน่วยงานด้านความมั่นคงเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่ เพื่อสร้างกลไกการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ที่มีเอกภาพและสามารถตอบสนองต่อปัญหาได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการพัฒนา ระบบข้อมูล การบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติ การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและการศึกษา ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจที่คำนึงถึงผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน

ในระดับภูมิภาค ความร่วมมือระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงกรอบความร่วมมืออาเซียน ยังคงมีความสำคัญต่อการจัดการปัญหาความมั่นคงข้ามพรมแดนและปัญหาด้านมนุษยธรรม โดยเฉพาะการบริหารจัดการผู้หนีภัย ความร่วมมือด้านสาธารณสุข และการป้องกันอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งจะมีส่วนช่วยเสริมสร้างเสถียรภาพของพื้นที่ชายแดนและสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ดังนั้น พื้นที่อำเภอแม่สอดจึงมิได้เป็นเพียงพื้นที่ชายแดนที่เผชิญความเสี่ยงด้านความมั่นคงเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญที่สะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างความมั่นคง การพัฒนา และความร่วมมือระดับภูมิภาค ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างสมดุลและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (2568). คำแถลงการณ์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ประเด็นสถานการณ์บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2569 จาก <https://shorturl.asia/mr2HP>.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). การค้าชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ประจำปี 2565. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- Acharya, A. (2001). Constructing a security community in Southeast Asia: ASEAN and the problem of regional order. London: Routledge.
- Brauch, H. G. et al. (2011). Coping with global environmental change, disasters and security: Threats, challenges, vulnerabilities and risks. Berlin: Springer-Verlag.
- Buzan, B. et al. (1998). Security: A new framework for analysis. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Caballero-Anthony, M. (2010). Non-traditional security challenges, regional governance, and the ASEAN political-security community (APSC). The Pacific Review, 23(2), 165-182.
- Commission on Human Security. (2003). Human security now. New York: United Nations.
- Duffield, M. (2007). Development, security and unending war: Governing the world of peoples. Cambridge: Polity Press.
- International Organization for Migration (IOM). (2022). World migration report 2022. Geneva: International Organization for Migration.

- Newman, E. (2010). Critical human security studies. *Review of International Studies*, 36(1), 77–94.
- _____. (2011). A human security interpretation of international conflict. *International Studies Review*, 13(2), 346–347.
- Paris, R. (2001). Human security: Paradigm shift or hot air?. *International Security*, 26(2), 87–102.
- United Nations Development Programme (UNDP). (1994). *Human development report 1994: New dimensions of human security*. New York: Oxford University Press.

ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมือง EXEMPLARY LEADERSHIP OF POLITICIANS

กำพล ศรีโท*

Kampol Sritho*

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*Corresponding Author E-mail: s.kampol2509@gmail.com

Received January 8, 2026; Revised April 17, 2026; Accepted May 11, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองที่ดี ในฐานะกรอบคุณค่า และพฤติกรรมเชิงระบบ มิใช่เพียงคุณธรรมส่วนบุคคล โดยมุ่งกำกับการใช้อำนาจทางการเมืองให้เป็นไปอย่างชอบธรรม โปร่งใส และยึดประโยชน์สาธารณะเป็นศูนย์กลาง ภาวะผู้นำลักษณะนี้มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐ ความไว้วางใจของประชาชน และประสิทธิผลของนโยบายสาธารณะ ลักษณะสำคัญทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการยึดมั่นในคุณธรรมและความซื่อสัตย์ 2. ด้านการรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานของตนเอง 3. ด้านการเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน 4. ด้านการทำในสิ่งที่ตนพูด 5. ด้านการประพฤติตนเป็นกลางและยุติธรรม 6. ด้านการเคารพกติกาและกระบวนการประชาธิปไตย 7. ด้านการเป็นผู้เสียสละและยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และ 8. ด้านการเป็นผู้เสริมสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจ สะท้อนมิติหลักของภาวะผู้นำทางการเมืองสมัยใหม่ ได้แก่ จริยธรรมและความรับผิดชอบ วิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ และการยึดมั่นกระบวนการประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม การบูรณาการมิติเหล่านี้ช่วยให้การใช้อำนาจได้รับการยอมรับจากสังคม เอื้อต่อการดำเนินนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ และเสริมสร้างความร่วมมือ และความยั่งยืนของการพัฒนา โดยเฉพาะในบริบทการเมืองท้องถิ่น

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, การเป็นแบบอย่าง, นักการเมือง

Abstract

This academic article aims to propose a conceptual framework of exemplary leadership of good politicians, understood as a value-based and system-oriented pattern of behavior rather than merely an individual moral attribute. The framework seeks to guide the exercise of political power toward legitimacy, transparency, and a firm commitment to the public interest as its core principle. Such leadership plays a crucial role in fostering the legitimacy of state authority, strengthening public trust, and enhancing the effectiveness of public policy. The framework comprises eight key dimensions: 1. integrity and moral commitment; 2. accountability for one's actions and performance; 3. visionary leadership; 4. consistency between words and actions (leading by example); 5. impartiality and fairness; 6. respect for rules and democratic processes; 7. selflessness and prioritization of the public good; and 8. the ability to build collaboration and trust. Collectively, these dimensions reflect the core

elements of modern political leadership, namely ethical responsibility, strategic vision, and adherence to democratic processes and participation. Integrating these dimensions contributes to the social acceptance of power, facilitates effective policy implementation, and strengthens cooperation and sustainable development, particularly within the context of local politics.

Keywords: Leadership, Exemplary, Politician

บทนำ

ภาวะผู้นำของนักการเมืองที่เป็นแบบอย่างควรตั้งอยู่บนแรงจูงใจเพื่อการรับใช้สาธารณะ โดยมุ่งใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว ผู้นำลักษณะนี้ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมและความผาสุกของประชาชน กล่าวตัดสินใจเชิงนโยบายโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม แม้อาจมีต้นทุนทางการเมืองหรือกระทบตนเองก็ตาม การเสียสละและอุทิศตนเช่นนี้สะท้อนบทบาทของนักการเมืองในฐานะผู้รับใช้สาธารณะ และช่วยสร้างความชอบธรรมและความเชื่อมั่นทางการเมืองในระยะยาว

ลักษณะภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองที่ดี หมายถึง ความสามารถในการใช้อำนาจทางการเมืองอย่างชอบธรรมภายใต้กรอบกฎหมายและบรรทัดฐานทางจริยธรรม โดยยึดประโยชน์สาธารณะเป็นศูนย์กลาง และถ่ายทอดคุณค่าเหล่านี้ผ่านการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอย่างสอดคล้องและต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงการประกาศเชิงวาทกรรม ภาวะผู้นำลักษณะนี้มีความสำคัญต่อการสร้างความไว้วางใจและความชอบธรรมของระบบการเมือง เนื่องจากความชอบธรรมมิได้เกิดจากอำนาจตามกฎหมายเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องได้รับการยอมรับจากสังคมผ่านการใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม โปร่งใส และรับผิดชอบ (Suchman, 1995) ผู้นำที่มีความสอดคล้องระหว่างคำพูดกับการกระทำจะช่วยลดแรงต้านและเพิ่มการยอมรับต่ออำนาจทางการเมือง (Tyler, 2006) อีกทั้งยังส่งเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการนโยบายสาธารณะ ผ่านการระดมความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ลดต้นทุนทางการเมืองและความขัดแย้งในสังคม (Peters, 2019) โดยเฉพาะในบริบทการเมืองท้องถิ่น ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือของประชาชน เนื่องจากผู้นำอยู่ใกล้ชิดกับชุมชนและถูกตรวจสอบได้โดยตรง การใช้อำนาจอย่างสุจริต โปร่งใส และรับผิดชอบ ช่วยสะสมทุนทางสังคมในระดับพื้นที่ เมื่อประชาชนรับรู้ว่าคุณค่าผู้นำยึดประโยชน์ส่วนรวม เคารพกติกา และรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงจัง ย่อมเอื้อต่อการมีส่วนร่วม ลดความขัดแย้ง และทำให้การพัฒนาท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ สมดุล และยั่งยืนในระยะยาว ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองที่ดี คือ การใช้อำนาจทางการเมืองอย่างชอบธรรม ภายใต้กฎหมายและจริยธรรม โดยยึดประโยชน์สาธารณะเป็นศูนย์กลาง และแสดงออกอย่างสอดคล้องระหว่างคำพูดกับการกระทำ ภาวะผู้นำลักษณะนี้มีความสำคัญต่อการสร้างความไว้วางใจและความชอบธรรมของระบบการเมือง ช่วยลดแรงต้านทางสังคม และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะในบริบทการเมืองท้องถิ่นที่ผู้นำอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและถูกตรวจสอบได้โดยตรง

ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองที่ดี

ภาวะผู้นำทางการเมืองที่เป็นแบบอย่างในระบบการเมืองร่วมสมัย เป็นกรอบเชิงบรรทัดฐานที่กำกับการใช้อำนาจให้มีจริยธรรมและประสิทธิภาพ โดยเน้นการบูรณาการค่านิยม พฤติกรรม และความรับผิดชอบต่อเชิงสถาบัน ไม่ใช่เพียงคุณธรรมส่วนบุคคล ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐ ความไว้วางใจของประชาชน และความสำเร็จของนโยบายสาธารณะ ซึ่งผู้นำต้องแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้อง

กับหลักประชาธิปไตย ความรับผิดชอบ ตรวจสอบได้ และการยึดประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ ซึ่งผู้เขียนมีแนวคิดภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองที่ดี ควรประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 8 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการยึดมั่นในคุณธรรมและความซื่อสัตย์ (Integrity and Moral Commitment) หมายถึง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองที่ดีต้องตั้งอยู่บนรากฐานของคุณธรรมและความซื่อสัตย์ เพื่อกำกับการใช้อำนาจให้มุ่งประโยชน์สาธารณะ นักการเมืองที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์จะประพฤติตนอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ทับซ้อน โดยตระหนักว่าอำนาจเป็นสิ่งที่ได้รับมอบหมายจากประชาชน ในเชิงปฏิบัติ ความซื่อสัตย์สะท้อนผ่านการตัดสินใจบนฐานคุณธรรมมากกว่าความสะดวกทางการเมือง ผู้นำที่เป็นแบบอย่างจะทำการสิ่งที่ถูกต้องแม้ไม่ก่อให้เกิดความนิยมในระยะสั้น เพื่อรักษาความชอบธรรมและความเชื่อมั่นทางการเมืองในระยะยาว

ความสำคัญของการยึดมั่นในคุณธรรมและความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์และคุณธรรมเป็นรากฐานของภาวะผู้นำทางการเมืองที่ดี เนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทางการใช้อำนาจให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ นักการเมืองที่ยึดมั่นในคุณธรรมจะลดความเสี่ยงของการทุจริตและผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของหลายระบบการเมือง (Peters, 2019) ในบริบทไทยคุณธรรมของผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (วรเดช จันทรศร, 2552) ผู้เขียนเห็นว่าความซื่อสัตย์เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้นำกับประชาชน ซึ่งเป็นทุนทางการเมืองที่มีคุณค่า เมื่อประชาชนรับรู้ว่าคุณผู้นำดำเนินนโยบายด้วยความสุจริต โปร่งใส และไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ย่อมทำให้เกิดการยอมรับ ลดความหวาดระแวง และเพิ่มความร่วมมือในการดำเนินนโยบายสาธารณะ ในทางกลับกัน หากผู้นำขาดความซื่อสัตย์ ย่อมบั่นทอนความชอบธรรมของระบบการเมืองและก่อให้เกิดแรงต้านและความไม่ไว้วางใจ

ผู้เขียนได้วิเคราะห์โดยสรุปว่า การยึดมั่นในคุณธรรมและความซื่อสัตย์ของนักการเมืองควรถูกมองเป็นกลไกเชิงโครงสร้างของภาวะผู้นำ มากกว่าคุณลักษณะเชิงอุดมคติ โดยต้องอาศัยผู้นำที่ยืนหยัดทางจริยธรรม ควบคู่กับระบบสถาบันที่เอื้อต่อความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการตรวจสอบ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมและความยั่งยืนของนโยบายสาธารณะในระยะยาว

2. ด้านการรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานของตนเอง (Accountability for One's Actions and Performance) หมายถึง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองต้องตั้งอยู่บนหลักความรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานของตนเอง ซึ่งเป็นแกนกลางของการใช้อำนาจในระบอบประชาธิปไตย โดยนักการเมืองต้องพร้อมรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ของการตัดสินใจทั้งด้านบวกและด้านลบ ในเชิงปฏิบัติ ความรับผิดชอบแสดงออกผ่านการยอมรับผลของนโยบายอย่างตรงไปตรงมา ไม่หลีกเลี่ยงความผิดพลาด และไม่โยนความรับผิดชอบให้ผู้อื่น ซึ่งเป็นสัญญาณของวุฒิภาวะทางการเมือง และเป็นฐานของการเรียนรู้ ปรับปรุงนโยบาย และแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ

ความสำคัญของความรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานของตนเอง ความรับผิดชอบเป็นหัวใจของการเมืองประชาธิปไตย เพราะสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนกับประชาชน ผู้นำที่กล้ายอมรับผลลัพธ์ของนโยบายทั้งด้านบวกและด้านลบ จะช่วยเพิ่มความโปร่งใสและลดความขัดแย้งทางการเมือง (Bovens, 2007) ในสังคมไทย การขาดความรับผิดชอบต่อของนักการเมืองมักนำไปสู่วิกฤติความชอบธรรมและความไม่ไว้วางใจของประชาชน (โกวิทย์ พวงงาม, 2565) ผู้เขียนเห็นว่า ความรับผิดชอบต่อของนักการเมืองเชื่อมโยงกับการเปิดเผยข้อมูลและการชี้แจงต่อสาธารณะ โดยผู้นำต้องสื่อสารเหตุผลและผลกระทบนโยบายอย่างตรงไปตรงมา พร้อมรับฟังคำวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือและลดความตึงเครียดทางการเมือง สะท้อนบทบาทผู้แทนที่ต้องพร้อมถูกตรวจสอบ และแสดงว่าความชอบธรรมเกิดจากการกระทำที่รับผิดชอบต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง

ผู้เขียนได้วิเคราะห์โดยสรุปว่า ความรับผิดชอบต่อผลการทำงานของตนเองควรถูกมองเป็นกลไกเชื่อมอำนาจกับความไว้วางใจ มากกว่าหลักการเชิงนามธรรม ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างจะเกิดขึ้นเมื่อผู้นำยอมรับผลการตัดสินใจ ใช้ความผิดพลาดเป็นฐานการเรียนรู้ และสื่อสารอย่างโปร่งใสและรับผิดชอบ ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพการเมืองและสนับสนุนการพัฒนาโยบายสาธารณะอย่างยั่งยืนในระยะยาว

3. ด้านการเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน (Visionary Leadership) หมายถึง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองต้องมีความเป็นผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ คือ ความสามารถในการมองการณ์ไกล เข้าใจพลวัตของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง และกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน วิสัยทัศน์มิใช่เพียงภาพฝัน แต่เป็นกรอบคิดเชิงยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงปัญหาปัจจุบันกับเป้าหมายในอนาคต ในเชิงปฏิบัติสามารถกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน วัดผลได้ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยอาศัยข้อมูลและการมีส่วนร่วม และถ่ายทอดเป็นแผนยุทธศาสตร์ นโยบาย และโครงการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

ความสำคัญของการเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์มีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาในระยะยาว ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์สามารถเชื่อมโยงปัญหาปัจจุบันกับเป้าหมายในอนาคต และแปลงวิสัยทัศน์ให้เป็นนโยบายและแผนงานที่เป็นรูปธรรม (Nanus, 1992) ในการเมืองท้องถิ่น วิสัยทัศน์ของผู้นำมีผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน (สุภางค์ จันทวานิช, 2561) ผู้เขียนเห็นว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจนสามารถสื่อสารภาพอนาคตให้ประชาชนและผู้ปฏิบัติงานเข้าใจร่วมกัน สร้างแรงบันดาลใจ ความหวัง และความเชื่อมั่นในการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ช่วยระดมความร่วมมือลดความไม่แน่นอนในการดำเนินนโยบาย โดยเฉพาะในบริบทการเมืองท้องถิ่น ผู้นำต้องแปลงวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ทรัพยากร และอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อเตรียมรับมือกับความท้าทายในอนาคต พร้อมรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและคุณภาพชีวิตของประชาชน

ผู้เขียนได้วิเคราะห์โดยสรุปว่า ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจนควรถูกมองเป็นกลไกกำหนดทิศทางเชิงโครงสร้างของการเมืองและนโยบายสาธารณะ มากกว่าคุณลักษณะเชิงบุคลิกภาพ โดยต้องผสมผสานวิสัยทัศน์กับข้อมูล หลักฐาน และการมีส่วนร่วมของสังคม เพื่อแปลงเป็นยุทธศาสตร์และนโยบายที่ปฏิบัติได้จริง นำไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นระบบและยั่งยืนในระยะยาว

4. ด้านการทำในสิ่งที่ตนพูด (Consistency Between Words and Actions) หมายถึง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองต้องสะท้อนผ่านความสอดคล้องระหว่างคำพูดกับการกระทำ ซึ่งเป็นหัวใจของความน่าเชื่อถือทางการเมือง ความสอดคล้องดังกล่าวสะท้อนความจริงใจ ความมั่นคงทางคุณค่า และความรับผิดชอบของผู้นำ ในทางปฏิบัติ ผู้นำต้องปฏิบัติตามหลักการที่ตนเสนออย่างเคร่งครัด ทั้งด้านการเคารพกฎหมาย วินัยในการทำงาน และการใช้ทรัพยากรสาธารณะอย่างคุ้มค่า โดยการกระทำที่สอดคล้องย่อมสร้างความเชื่อมั่นได้มากกว่าถ้อยคำเพียงอย่างเดียว

ความสำคัญของการทำในสิ่งที่ตนพูด ความสอดคล้องระหว่างคำพูดกับการกระทำ เป็นปัจจัยสำคัญของความน่าเชื่อถือทางการเมือง นักวิชาการด้านภาวะผู้นำชี้ว่า ผู้นำที่เป็นแบบอย่างจะสร้างอิทธิพลเชิงบรรทัดฐานต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและสังคมได้มากกว่าการใช้อำนาจสั่งการ (Kouzes & Posner, 2017) ผู้เขียนเห็นว่า การทำในสิ่งที่ตนพูดเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเชื่อถือและศรัทธาทางการเมือง โดยช่วยสร้างแรงบันดาลใจและวัฒนธรรมความรับผิดชอบในระบบการเมืองและการบริหาร เมื่อผู้นำเป็นแบบอย่างที่สอดคล้องระหว่างคำพูดกับการปฏิบัติ จะลดช่องว่างระหว่างวาทกรรมกับการเมืองเชิงปฏิบัติ เพิ่มความชอบธรรมในการใช้อำนาจ และลดความต่อต้านหรือความเบื่อหน่ายทางการเมืองของประชาชน

ผู้เขียนได้วิเคราะห์โดยสรุปว่า การทำในสิ่งที่ตนพูดควรถูกมองเป็นกลไกเชื่อมโยงวาทกรรมกับการปฏิบัติ มากกว่าคุณธรรมส่วนบุคคล โดยต้องอาศัยผู้นำที่ยืนหยัดตามหลักการและเปิดให้การกระทำถูกตรวจสอบ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ และความยั่งยืนของนโยบายสาธารณะในระยะยาว

5. ด้านการประพัตติตนเป็นกลางและยุติธรรม (Impartiality and Fairness) หมายถึง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองต้องยึดหลักความเป็นกลางและความยุติธรรม โดยใช้อำนาจสาธารณะอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ และไม่เอื้อประโยชน์แก่พวกพ้อง ความเป็นกลางเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สร้างความชอบธรรมทางการเมือง ในทางปฏิบัติ ผู้นำควรตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานข้อมูลและเหตุผล คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ และเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มเข้าถึงทรัพยากรของรัฐอย่างเป็นธรรม โดยเฉพาะในบริบทการเมืองท้องถิ่น การยึดมั่นในความเป็นกลางช่วยป้องกันการเมืองแบบอุปถัมภ์และความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้าง

ความสำคัญของการประพัตติตนเป็นกลางและยุติธรรม ความเป็นกลางและความยุติธรรมเป็นรากฐานของหลักนิติธรรม นักการเมืองที่ไม่เลือกปฏิบัติและไม่เอื้อประโยชน์ให้พวกพ้องจะช่วยลดความรู้สึกแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในสังคม (Rawls, 1971) ผู้เขียนเห็นว่า ความยุติธรรมเชิงกระบวนการมีผลต่อการยอมรับนโยบายของประชาชน แม้ผลลัพธ์จะไม่เป็นประโยชน์ต่อทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม นักการเมืองที่เป็นแบบอย่างต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาค ไม่ใช้มาตรฐานสองชั้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม การประพัตติตนอย่างเป็นกลางและยุติธรรมช่วยลดความขัดแย้งและการแบ่งฝ่าย ทำให้ประชาชนยอมรับการตัดสินใจบนฐานเหตุผล และประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสะท้อนว่าความยุติธรรมเชิงกระบวนการมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความยุติธรรมเชิงผลลัพธ์

ผู้เขียนได้วิเคราะห์โดยสรุปว่า การประพัตติตนเป็นกลางและยุติธรรมควรถูกมองเป็นกลไกเชิงโครงสร้างของความชอบธรรมและหลักนิติธรรม มากกว่าคุณธรรมส่วนบุคคล โดยต้องอาศัยผู้นำที่ยืนหยัดต่อแรงกดดันและเปิดให้การตัดสินใจถูกตรวจสอบ ซึ่งช่วยลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความไว้วางใจ และยกระดับการบริหารนโยบายสาธารณะอย่างยั่งยืนในระยะยาว

6. ด้านการเคารพกติกาและกระบวนการประชาธิปไตย (Respect for Rules and Democratic Processes) หมายถึง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองต้องตั้งอยู่บนการเคารพกติกาและกระบวนการประชาธิปไตย โดยยอมรับว่าการใช้อำนาจสาธารณะถูกกำกับด้วยกฎหมายและกลไกตรวจสอบ การยึดหลักนิติธรรม การไม่แทรกแซงกระบวนการยุติธรรม และการเปิดรับการตรวจสอบอย่างสร้างสรรค์ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้อำนาจทางการเมืองมีความชอบธรรม โปร่งใส และลดความเสี่ยงของการใช้อำนาจโดยมิชอบในระบบการเมือง

ความสำคัญของการเคารพกติกาและกระบวนการประชาธิปไตย การเคารพกฎหมาย กลไกตรวจสอบ และเสียงของประชาชน เป็นเงื่อนไขสำคัญของความชอบธรรมทางการเมือง นักการเมืองที่ยอมรับความเห็นต่างและเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม จะช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ (Dahl, 1989) ผู้เขียนเห็นว่า ในบริบทไทยการขาดการเคารพกติกาประชาธิปไตยมักนำไปสู่วิกฤติการเมืองซ้ำซาก การยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยคือการเคารพเสียงประชาชนและความเห็นที่หลากหลาย ผู้นำที่เป็นแบบอย่างยอมรับความเห็นต่าง เปิดพื้นที่การมีส่วนร่วม รับฟังคำวิพากษ์อย่างจริงจัง และนำเสียงสะท้อนไปใช้ในการกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะในบริบทการเมืองท้องถิ่น กลไกการมีส่วนร่วมอย่างเปิดเผยช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ลดความขัดแย้ง และเพิ่มความร่วมมือ ความเชื่อมั่นต่อผู้นำ และความชอบธรรมของระบบการเมืองโดยรวม

ผู้เขียนได้วิเคราะห์โดยสรุปว่า การเคารพกติกาและกระบวนการประชาธิปไตยควรถูกมองเป็นกรอบกำกับใช้อำนาจ มากกว่าหลักการเชิงอุดมคติ โดยต้องอาศัยผู้นำที่ยอมรับข้อจำกัดของอำนาจ เปิดรับการ

ตรวจสอบ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งทำให้การใช้อำนาจมีความโปร่งใส ขอบธรรมและสนับสนุนการพัฒนาโยบายสาธารณะอย่างยั่งยืนในระยะยาว

7. ด้านการเป็นผู้เสียสละและยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง (Selflessness and Prioritization of The Public Good) หมายถึง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองควรตั้งอยู่บนแรงจูงใจเพื่อการรับใช้สาธารณะ โดยมุ่งใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน ผู้นำที่มีแรงจูงใจเช่นนี้จะให้ความสำคัญกับผลลัพธ์สาธารณะ ความเป็นธรรมทางสังคม และความผาสุกของประชาชน ซึ่งเป็นรากฐานของความชอบธรรมทางการเมือง ในทางปฏิบัติ การตัดสินใจเชิงนโยบายที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมโดยรวม แม้ต้องเผชิญต้นทุนทางการเมืองหรือการเสียสละส่วนตน สะท้อนบทบาทของนักการเมืองในฐานะผู้รับใช้สาธารณะ และช่วยยกระดับภาพลักษณ์จากผู้แสวงหาอำนาจไปสู่ผู้นำที่อุทิศตนเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

ความสำคัญของการเป็นผู้เสียสละและยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง แนวคิดแรงจูงใจเพื่อสาธารณะ อธิบายว่า ผู้นำที่ยึดประโยชน์ส่วนรวมจะมีแนวโน้มตัดสินใจเชิงนโยบายที่เป็นธรรมและยั่งยืนมากกว่า (Perry & Wise, 1990) ในสังคมไทย ความเสียสละของผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสร้างศรัทธาและความร่วมมือของชุมชน (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2556) ผู้เขียนเห็นว่า แรงจูงใจเพื่อสาธารณะเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดการใช้ทรัพยากรและอำนาจของผู้นำทางการเมือง นักการเมืองที่มีภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างจะใช้ทรัพยากรสาธารณะอย่างคุ้มค่า ไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตน และแสดงความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจและความชอบธรรมจากประชาชน การลงพื้นที่ รับฟังปัญหา และแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง จะเอื้อต่อความร่วมมือและการสนับสนุนนโยบายในระยะยาว นำไปสู่การพัฒนา นโยบายสาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมอย่างยั่งยืน

ผู้เขียนได้วิเคราะห์โดยสรุปว่า การเป็นผู้เสียสละและยึดประโยชน์ส่วนรวมควรถูกมองเป็นแรงขับเคลื่อนเชิงคุณค่า มากกว่าคุณลักษณะเชิงอุดมคติ โดยต้องอาศัยผู้นำที่มุ่งรับใช้สาธารณะควบคู่กับระบบและสถาบันที่สนับสนุน เพื่อให้การใช้อำนาจก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นธรรม ยั่งยืน และได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในระยะยาว

8. ด้านการเป็นผู้เสริมสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจ (The Ability to Build Collaboration and Trust) หมายถึง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองต้องมีความสามารถในการเสริมสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เนื่องจากปัญหาสาธารณะมีความซับซ้อนและไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยรัฐฝ่ายเดียว ผู้นำจึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานและเชื่อมโยงภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชน เพื่อระดมทรัพยากรและศักยภาพร่วมกัน ในเชิงปฏิบัติ ความร่วมมือและความไว้วางใจเกิดจากการทำงานจริงอย่างต่อเนื่อง โปร่งใส และจริงใจ ผ่านการเปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา ออกแบบแนวทาง และติดตามผล จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของนโยบายและความไว้วางใจในระยะยาว

ความสำคัญของการเป็นผู้เสริมสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจ ปัญหาสาธารณะสมัยใหม่มีลักษณะซับซ้อนและต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ผู้นำที่เป็นแบบอย่างจะทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงเครือข่ายและสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน (Ansell & Gash, 2008) ความไว้วางใจดังกล่าวเป็นทุนทางสังคมที่ช่วยลดต้นทุนการบริหารและเพิ่มประสิทธิภาพของนโยบาย (Putnam, 2000) ผู้เขียนเห็นว่า ความไว้วางใจเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการบริหารนโยบายสาธารณะ ผู้นำที่รักษาคำมั่น สื่อสารสม่ำเสมอ และปฏิบัติอย่างเป็นธรรม จะช่วยลดความขัดแย้งและต้นทุนการประสานงาน ทำให้นโยบายดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทการเมืองท้องถิ่น การเปิดพื้นที่ให้ประชาชน

และภาคีเครือข่ายร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ จะเสริมสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจในชุมชน ส่งผลให้การพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่อย่างยั่งยืน

ผู้เขียนได้วิเคราะห์โดยสรุปว่า การเสริมสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจควรถูกมองเป็นกลไกบูรณาการของภาวะผู้นำ โดยเชื่อมโยงคุณค่าทางจริยธรรม วิสัยทัศน์ ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน โดยต้องอาศัยผู้นำที่โปร่งใสและเปิดกว้างต่อการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งช่วยขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ได้รับการยอมรับ และยั่งยืนในระยะยาว

ผู้เขียนได้วิเคราะห์ภาพรวมเชิงบูรณาการของลักษณะสำคัญทั้ง 8 ด้าน โดยก่อให้เกิดประโยชน์ ผลกระทบ ผลลัพธ์ อิทธิพล การพัฒนานักการเมืองอย่างไร และพร้อมตัวอย่างเชิงสถานการณ์ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เชิงบูรณาการ จากทั้ง 8 ด้าน สามารถสังเคราะห์ได้ว่า มิได้เป็นเพียงคุณลักษณะรายข้อ แต่เป็นระบบภาวะผู้นำ (Leadership System) ที่ทำงานเชื่อมโยงกันใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1. มิติด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบ ได้แก่ คุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการทำในสิ่งที่ตนพูด ส่งผลให้ลดการทุจริต สร้างความชอบธรรม และเพิ่มความไว้วางใจ พร้อมพัฒนาผู้นำจากเชิงอำนาจสู่เชิงคุณค่า 2. มิติด้านวิสัยทัศน์และประสิทธิผลเชิงนโยบาย ได้แก่ วิสัยทัศน์และการยึดประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้นโยบายมีทิศทางชัดเจน เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน และพัฒนาผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ และ 3. มิติด้านกระบวนการประชาธิปไตยและความร่วมมือ ได้แก่ ความเป็นกลาง การเคารพกติกา และการสร้างความไว้วางใจ ส่งผลให้ลดความขัดแย้ง เพิ่มการมีส่วนร่วม และพัฒนาผู้นำแบบเครือข่าย

2. ผลกระทบเชิงระบบ เมื่อทั้ง 8 ด้านทำงานร่วมกัน จะก่อให้เกิดผลเชิงระบบดังนี้ 1. ความชอบธรรมของอำนาจรัฐ ไม่ได้เกิดจากกฎหมายเพียงอย่างเดียวแต่เกิดจากพฤติกรรมของผู้นำ 2. ความไว้วางใจทางการเมืองเป็นทุนทางสังคม ที่ลดต้นทุนการบริหาร ทำให้นโยบายดำเนินได้ง่ายขึ้น 3. ประสิทธิผลของนโยบาย นโยบายที่มีจริยธรรม กับการมีส่วนร่วม ไปสู่สำเร็จสูงกว่าลดแรงต้านจากประชาชน 4. ความยั่งยืนของการพัฒนานโยบายไม่สะดุดตามการเปลี่ยนรัฐบาลเกิดความเป็นเจ้าของร่วมของสังคม

3. การพัฒนาตัวนักการเมือง ทั้ง 8 ด้าน ส่งผลต่อการพัฒนานักการเมืองใน 3 ระดับ คือ 1. ระดับบุคคล มีคุณธรรม มีวุฒิภาวะ มีความรับผิดชอบ มีความน่าเชื่อถือ 2. ระดับบทบาท เปลี่ยนบทบาทจากผู้แสวงหาอำนาจ ไปสู่ผู้รับใช้สาธารณะ และ 3. ระดับภาวะผู้นำ พัฒนาเป็นภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองมีอิทธิพลเชิงบรรทัดฐาน

4. ตัวอย่างกรณีศึกษา กรณีเชิงบวก ในสถานการณ์นายกเทศมนตรีดำเนินนโยบายจัดการขยะในชุมชน การใช้ทั้ง 8 มิติ คือ 1. ความซื่อสัตย์เปิดเผยงบประมาณ 2. ความรับผิดชอบต่อรายงานผลทุกระยะ 3. มีวิสัยทัศน์วางแผนเมืองสะอาดยั่งยืน 4. ทำตามที่พูดโดยลงพื้นที่จริง 5. ความยุติธรรมโดยจัดบริการเท่าเทียมทุกชุมชน 6. เคารพกติกาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม 7. ยึดประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่เอื้อเอกชนบางราย และ 8. สร้างความร่วมมือโดยทำงานร่วมกับชุมชน

ทั้ง 8 มิติสามารถสรุปได้ว่า เป็นกลไกเชิงโครงสร้างของภาวะผู้นำทางการเมืองที่เชื่อมโยง จริยธรรม วิสัยทัศน์ ประชาธิปไตย ความร่วมมือ ซึ่งก่อให้เกิด ความชอบธรรม ความไว้วางใจ ประสิทธิผลนโยบาย ความยั่งยืน และนำไปสู่การพัฒนานักการเมืองแบบอย่างอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองที่ดี ผู้เขียนมีแนวคิดว่าประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 8 ด้าน ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างของนักการเมืองมิได้จำกัดอยู่เพียงคุณลักษณะหรือคุณธรรมส่วนบุคคล หากแต่เป็นกรอบคุณค่าและแบบแผนพฤติกรรมเชิงระบบ ที่กำกับการใช้อำนาจให้ชอบธรรม โปร่งใส และยึดประโยชน์สาธารณะเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐ ความไว้วางใจของประชาชน และเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของเสถียรภาพทางการเมืองและประสิทธิผลของนโยบายสาธารณะ ลักษณะสำคัญทั้ง 8 ด้านที่กล่าวมา สะท้อนมิติหลักของภาวะผู้นำทางการเมืองสมัยใหม่อย่างครบถ้วน กล่าวคือ มิติด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบ มิติด้านยุทธศาสตร์และวิสัยทัศน์ และมิติด้านกระบวนการ

ประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม การบูรณาการมิติเหล่านี้ทำให้นักการเมืองสามารถใช้อำนาจได้อย่างมีขอบเขต เคารพกติกา และตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมในระยะยาว ในเชิงนโยบายสาธารณะ ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างช่วยลดต้นทุนทางการเมือง เพิ่มความร่วมมือ และเอื้อต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากประชาชนมีความเชื่อมั่นต่อเจตนาและความจริงใจของผู้นำ ขณะเดียวกันยังเป็นกลไกเชิงบรรทัดฐานที่กำหนดมาตรฐานความคาดหวังต่อพฤติกรรมของนักการเมืองและระบบการเมืองโดยรวม โดยเฉพาะในบริบทการเมืองท้องถิ่น ซึ่งผู้นำอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและถูกตรวจสอบได้โดยตรง ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างทุนทางสังคม ความร่วมมือของชุมชน และความยั่งยืนของการพัฒนาในระดับพื้นที่ กล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่างคือรากฐานที่เชื่อมโยงอำนาจทางการเมืองกับประโยชน์สาธารณะ และเป็นหัวใจของการพัฒนาระบบการเมืองและนโยบายสาธารณะในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2555). การปกครองท้องถิ่นไทย : หลักการและมิติใหม่ในอนาคต (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- วรเดช จันทรศร. (2552). ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย (TURA).
- สุภางค์ จันทวานิช. (2561). ทฤษฎีสังคมวิทยาและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2556). การเมืองของพลเมือง : สู่สหัสวรรษใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: คปฟ.
- Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571.
- Bovens, M. (2007). Analysing and assessing accountability. *European Law Journal*, 13(4), 447–468.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kouzes, J. M. & Posner, B. Z. (2017). *The leadership challenge* (6th ed.). Hoboken, NJ: Wiley.
- Nanus, B. (1992). *Visionary leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Perry, J. L. & Wise, L. R. (1990). The motivational bases of public service. *Public Administration Review*, 50(3), 367–373.
- Peters, B. G. (2019). *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism* (4th ed.). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), 571–610.
- Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law* (2nd ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press.

กระบวนทัศน์ของเราไม่เท่ากัน: แนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ ของ Thomas Kuhn และการปรับใช้ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ NOT ON THE SAME PARADIGM: KUHN'S CONCEPT OF PARADIGM AND HOW TO APPLY IN PUBLIC ADMINISTRATION

นิศาชล พรหมรินทร์*

Nisachon Prommarin*

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

*Corresponding Author E-mail: ilovechon261@gmail.com

Received February 23, 2026; Revised April 22, 2026; Accepted May 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อฉายภาพให้เห็นประสบการณ์การใช้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์นับตั้งแต่เริ่มต้นมีการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ตามแบบอเมริกันเป็นต้นมา จุดยืนของบทความนี้ต้องการนำเสนอให้เห็นว่าแม้ต้นรากของแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ที่ถูกใช้ในทางรัฐประศาสนศาสตร์จะมาจากแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของ Kuhn แต่การใช้คำและการประกอบเป็นกรอบโครงสร้างความคิดเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาพัฒนาการขององค์ความรู้ในสาขานี้กลับมีความต่างออกไปไม่เพียงเท่านั้น การดำรงอยู่ของกระบวนทัศน์และรูปแบบการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ยังมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากงานต้นฉบับของ Kuhn เนื่องมาจากธรรมชาติของสาขาวิชาและธรรมชาติของสังคมศาสตร์ การนำแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์มาใช้ในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ไม่เพียงยืนยันความเป็นสหสาขาวิชา (interdisciplinary) ของรัฐประศาสนศาสตร์แต่ความต่างจากงานของ Kuhn สะท้อนว่ารัฐประศาสนศาสตร์ คือ รัฐประศาสนศาสตร์ที่มีใช้และมิได้คล้ายศาสตร์ใด ในตอนท้ายของบทความผู้เขียนได้สรุปข้อเสนอแนะในการนำแนวคิดของ Kuhn หรือแนวคิดใดก็ตามมาปรับใช้ในการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์เพื่อประโยชน์สูงสุดในการแสวงหาความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ต่อไป

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์, กระบวนทัศน์ทางรัฐประศาสนศาสตร์, การเปลี่ยนกระบวนทัศน์, กระบวนทัศน์แบบผสม, รัฐประศาสนศาสตร์

Abstract

This article aims to elucidate the experience of using the term and concept of paradigm in public administration since the beginning of the study of public administration in the United States. This article argues that while the origin of the concept of paradigm in public administration is derived from Kuhn's notion of paradigm, the use of the term and its framing as a conceptual framework for studying the evolution of knowledge in the field are different. Besides, the existence of paradigms and patterns of paradigm shifts in public administration possesses characteristics that diverge from Kuhn's original work. The application of the concept of paradigm in public administration not only affirms its interdisciplinary essence but

also indicates that public administration is a unique discipline. In the conclusion of the article, the author encapsulates suggestions for implementing Kuhn's concept or any other concept to study in the field.

Keywords: Paradigm, Paradigm of Public Administration, Paradigm Shifts, Hybrid Paradigm, Public Administration

บทนำ

หากกล่าวถึงคำในแวดวงวิชาการที่ถูกใช้อย่างกว้างขวางและก่อให้เกิดกระแสตอบรับมากพอกับกระแสวิพากษ์ หนึ่งในนั้น คงเป็นคำว่า “กระบวนทัศน์/พาราไดม์/พาราโดม/พาราไดม์” (Paradigm) ซึ่งในบทความนี้จะใช้คำว่า “กระบวนทัศน์” อย่างไรก็ดี แม้คำดังกล่าวจะเป็นที่รู้จักและถูกใช้อย่างยาวนานจากยุคกรีกโบราณปัจจุบัน ทั้งยังมีการให้ความหมายที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย แต่งานชิ้นสำคัญที่ทำให้คำดังกล่าวแพร่กระจายไปในวงกว้างอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน คือ หนังสือเรื่อง The Structure of Scientific Revolutions เรียกโดยสั้นว่า The Structure เขียนโดยนักฟิสิกส์ที่แนะนำตัวเองว่าเป็นนักประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ (Hacking, 2012) อย่าง Thomas S. Kuhn ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1962 ภาพรวมของการนำแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของ Kuhn ไปใช้ในสาขาต่าง ๆ อาจสรุปได้ด้วยประโยคเดียวของ Marcum (2005) ที่ว่า ไม่มีสาขาใดไม่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ Kuhn (1962) แม้กระทั่งในสาขาที่ไม่ใกล้เคียงกับวิทยาศาสตร์อย่างสิ้นเชิงอย่างสาขาเทววิทยาก็ตาม

ในบรรดาสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ กล่าวได้ว่า รัฐประศาสนศาสตร์เป็นสาขาที่คุ้นชินกับคำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์เป็นอย่างยิ่ง หลักฐานหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเคยคุ้นดังกล่าว ถูกแสดงผ่านถ้อยอักษรในบทเฉพาะกาลที่อยู่ส่วนต้นของหนังสือเรื่อง 3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติจริงของปรกรณ์ ศิริประกอบ (2565) ซึ่งเขาเขียนบทนี้ขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อให้บรรดาธิบายถึงคำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ในการพิมพ์ครั้งที่ 2 ของหนังสือ ด้วยเหตุผลที่ว่าในการพิมพ์ครั้งแรกเขา “เข้าใจ (เอาเอง) ว่าเป็นเรื่องที่นักรัฐประศาสนศาสตร์ทุกคนรู้จักพาราไดม์แล้วเป็นอย่างดี” จึงมิได้ให้รายละเอียดที่ควรจะมีในส่วนนี้

ความเข้าใจไปเองของปรกรณ์ไม่ใช่สิ่งเกินจริงนักหากมองย้อนกลับไปยังงานเขียนสัญญาติดอเมริกันขึ้นสำคัญชิ้นหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นชิ้น “ต้องอ่าน” สำหรับนักรัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักรัฐประศาสนศาสตร์อเมริกันและนักรัฐประศาสนศาสตร์ไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์อเมริกันตั้งแต่ครั้งเริ่มวางรากฐานทางการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย (นิสาชล พรหมรินทร์, 2555; ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2558) งานเขียนชิ้นดังกล่าว คือ บทความเรื่อง Paradigms of Public Administration ของ Nicholas Henry เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1975

สาระสำคัญของงานชิ้นนี้เป็นการไล่เรียงให้เห็นถึงวิวัฒนาการขององค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์อเมริกัน โดยจำแนกช่วงเวลาแห่งการเกิดขึ้นและถดถอยขององค์ความรู้ในช่วงต่าง ๆ ออกเป็น 5 กระบวนทัศน์ ซึ่งได้ขยายเพิ่มเป็น 6 กระบวนทัศน์ในเวลาต่อมา แม้ Henry จะออกตัวว่ากระบวนทัศน์ที่ใช้ในความหมายของเขาอาจมีการตีความและการใช้ที่ผิดเพี้ยนหรือต่างออกไปจากต้นฉบับของ Kuhn แต่เขาก็ยอมรับว่าจำเป็นต้องใช้แนวคิดดังกล่าว เนื่องจากยังไม่เห็นว่า มีแนวคิดใดที่สามารถฉายภาพให้เห็นอัตลักษณ์ของสาขาวิชา รวมถึงพลวัตของการเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้ในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ได้ดีกว่า (Henry, 1975)

แม้จะมีการเอ่ยอ้างถึงงานของ Kuhn ในฐานะกรอบการมองปรากฏการณ์ของพัฒนาการแห่งองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ แต่การใช้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ ตลอดจนผลของการค้นพบ

ที่ปรากฏบนผืนผ้าใบแห่งคำอธิบายในบทความของ Henry กลับมีทั้งความเหมือนและความต่างจากต้นฉบับของ Kuhn ซึ่งจะได้ให้อรรถาธิบายโดยละเอียดมากขึ้นในส่วนต่อไปของบทความนี้ อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ คือ งานของ Henry ซึ่งเป็นเสมือนประกาศทางความคิดของนักรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ได้สร้างการยอมรับและความคุ้นเคยต่อนักรัฐประศาสนศาสตร์กับความคิดที่ว่ารัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์มีกระบวนการทัศน์ และกระบวนการทัศน์ทางรัฐประศาสนศาสตร์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้ ทั้งยังมีการเปลี่ยนมาแล้วหลายกระบวนการทัศน์ด้วยกัน ถึงแม้ว่าในระยะหลังจะมีนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์จำนวนหนึ่งเสนอความเห็นที่ต่างออกไป เช่นว่า รัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์ไม่มีกระบวนการทัศน์ (Rommel & Christiaens, 2006; Rainey, 1994, cited in Riccucci, 2010) โดยยกเหตุผลในเรื่องของการบริหารงานภาครัฐที่ถูกแวดล้อมกดดันจากบริบททางสังคม-การเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่แตกต่างหลากหลาย มีความเป็นการเมืองสูง และเกี่ยวข้องกับค่านิยมต่าง ๆ ส่งผลให้ธรรมชาติของสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์มีเป้าประสงค์เพื่อตอบสนองต่อความต้องการอันหลากหลายของสังคม ทำให้ไม่อาจหาฉันทมติภายในสาขาว่าด้วยแนวทางหนึ่งเดียวในการศึกษา ด้วยเหตุผลทั้งปวงที่กล่าวมา รัฐประศาสนศาสตร์จึงไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “กระบวนการทัศน์” หรือไม่อาจไปสู่ “กระบวนการทัศน์ในสถานะศาสตร์ภาวะปกติ” ดังเช่นที่เกิดแบบงานของ Kuhn ได้ (Riccucci, 2010) แต่คลื่นลมแรงด้านทั้งหลายที่กล่าวมาก็ไม่อาจหันเหทิศทางการของนาวารัฐประศาสนศาสตร์ไม่ให้ล่องไปสู่ธาราแห่งแนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ได้ และแน่นอนว่าการใช้คำว่ากระบวนการทัศน์และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในสาขายังคงดำเนินต่อไป

ในฐานะที่รัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ได้ชื่อว่ามีธรรมชาติของสาขาวิชาที่เป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ซึ่งเปิดรับองค์ความรู้จากต้นธารทางความรู้ต่าง ๆ มาปรับใช้เพื่อมุ่งไปสู่การบริหารงานภาครัฐที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้ ผู้เขียนเห็นว่า สิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง คือ การทำความเข้าใจสารัตถะของแนวคิดต้นทาง ตลอดจนธรรมชาติของศาสตร์ที่รับองค์ความรู้ ไม่เพียงเท่านั้น แม้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์จะเป็นสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าแทบจะกลายเป็นคำสามัญสำหรับนักรัฐประศาสนศาสตร์ แต่งานที่ทบทวนการใช้แนวคิดดังกล่าวในสาขากลับมีน้อยทั้งยังไม่ทันต่อข้อค้นพบใหม่ที่ปรากฏในเวลาไม่นานนี้ บทความชิ้นนี้จึงต้องการฉายภาพให้เห็นประสบการณ์การใช้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์นับตั้งแต่เริ่มต้นมีการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ตามแบบอเมริกันเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อชี้ให้เห็นความเหมือนและความต่างระหว่างแนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ของ Kuhn และการปรับใช้ที่เกิดขึ้นจริงในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่มากขึ้นต่อแนวคิดดังกล่าว เรียนรู้จากอดีตไปพร้อมกับเท่าทันงานศึกษาในปัจจุบันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสังเคราะห์แนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ที่เหมาะสมสำหรับนักรัฐประศาสนศาสตร์ต่อไปในอนาคต เนื้อหาในบทความนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นการอธิบายอย่างสังเขปเกี่ยวกับคำและแนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ของ Kuhn ส่วนที่สองนำเสนอเส้นทางในการใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ของนักรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อนำไปสู่การสรุปและให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาโดยใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ซึ่งเป็นส่วนสุดท้าย

คำและแนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ของ Kuhn

ในทำนองเดียวกับความเข้าใจผิดที่มักเกิดขึ้นกับนักรัฐประศาสนศาสตร์ที่ว่า “Bureaucracy” เป็นหลักใหญ่ใจความในงานของ Max Weber “กระบวนการทัศน์” ก็มักถูกจดจำในฐานะหัวใจของงานที่ Kuhn ต้องการจะสื่ออันที่จริงแล้ว กระบวนการทัศน์เป็นส่วนหนึ่งของคำอธิบายเรื่อง “โครงสร้างของการปฏิวัติในวิทยาศาสตร์” (The Structure of Scientific Revolutions: SSR) ซึ่งเป็นข้อเสนอว่าด้วยการให้คำอธิบายพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ที่แตกต่างออกไปจากเดิมซึ่งได้รับอิทธิพลจากปรัชญาสำนักปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ (Logical

Positivism) และประสบการณ์นิยมเชิงตรรกะ (Logical Empiricism) (สิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ, 2540) สำหรับ Kuhn เขาเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้ในสาขาวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีลักษณะของการสะสมเพิ่มพูนความรู้โดยใช้วิธีวิทยาแบบการพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือการพิสูจน์ว่าเป็นเท็จในการตัดสิน แต่องค์ความรู้ที่ถูกค้นพบและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในวิทยาศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถประเมินด้วยเกณฑ์เดียวกันได้ (Incommensurable) Kuhn ได้เสนอกรอบโครงคำอธิบายใหม่ที่เรียกว่า “โครงสร้างของการปฏิบัติในวิทยาศาสตร์” ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนที่สำคัญด้วยกัน ได้แก่ 1. ขั้นก่อนกระบวนทัศน์ (Pre-Paradigm) 2. ขั้นศาสตร์ภาวะปกติ (Normal Science) และ 3. ขั้นการปฏิวัติ (Revolution) หรือเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จะเห็นได้ว่า “กระบวนทัศน์” และ “การเปลี่ยนกระบวนทัศน์” เป็นเพียงขั้นส่วนที่สำคัญของภาพต่อทางความคิดทั้งหมดแต่มีได้เป็นทั้งหมดของภาพต่อๆ ที่ Kuhn นำเสนอ

สำหรับความหมายของคำว่ากระบวนทัศน์นั้น Kuhn (1970) ได้มีการปรับปรุงให้มีความชัดเจนไม่ต่ำกว่าสองครั้ง โดยครั้งสำคัญเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1970 ซึ่งเป็นปีที่มีการตีพิมพ์ The Structure of Scientific Revolutions เพื่อตอบสนองต่อข้อวิพากษ์ของ Masterman (1970) ในครั้งนี้เขาเสนอว่ากระบวนทัศน์มีสองความหมายหลักที่แตกต่างกันและต้องแยกกัน ความหมายแรก กระบวนทัศน์ หมายถึง สิ่งที่ชุมชนวิทยาศาสตร์ยึดถือร่วมกัน อันประกอบไปด้วย ความเชื่อ, ค่านิยม (Values), เทคนิค และอื่น ๆ ในขณะที่ความหมายที่สอง ถูกให้ความหมายไว้ว่าเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาภายใต้กระบวนทัศน์ที่เป็นรูปธรรม (The Concrete Puzzle-Solutions) ไม่ว่าจะเป็น ตัวแบบ (Model) หรือตัวอย่าง (Examples) ที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหา อย่างไรก็ตาม เขาเห็นว่าความหมายที่สองมีความสำคัญและมีความลึกซึ้งทางปรัชญามากกว่าความหมายแรกมากไปกว่านั้น เขายังได้ให้ความเห็นว่ากระบวนทัศน์ประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่มากเกินไปจนจะกล่าวว่กระบวนทัศน์เป็นเพียงการยึดถือทฤษฎีหรือชุดของทฤษฎีร่วมกันซึ่งไม่ครอบคลุมความหมายทั้งหมดของกระบวนทัศน์ ด้วยองค์ประกอบอันเป็นข้อผูกมัดที่แตกต่างกันของแต่ละกระบวนทัศน์ ทำให้แต่ละกระบวนทัศน์มีความแตกต่างกันจนไม่สามารถถูกประเมินด้วยเกณฑ์เดียวกันได้หรือใช้วิธีวิทยาในการพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือเป็นเท็จเพื่อตัดสินว่ากระบวนทัศน์ใดมีความเป็นวิทยาศาสตร์หรือไม่เป็นวิทยาศาสตร์ การเปรียบเทียบกระบวนทัศน์จึงอาจทำได้เพียงศึกษาว่าแต่ละกระบวนทัศน์มีความแตกต่างกันอย่างไรมากกว่ากระบวนทัศน์ไหนดีกว่าหรือเป็นวิทยาศาสตร์มากกว่ากัน

ดังได้กล่าวไปแล้วว่า โครงสร้างของการปฏิบัติในวิทยาศาสตร์ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนที่สำคัญ แต่ขั้นของการปฏิวัติหรือเปลี่ยนกระบวนทัศน์นั้นเกิดขึ้นเมื่อกระบวนทัศน์ที่อยู่ในสถานะศาสตร์ภาวะปกติ (Normal Science) ซึ่งเป็นภาวะที่กระบวนทัศน์อยู่ในฐานะนำการศึกษาของชุมชนวิทยาศาสตร์ค้นพบกับความผิดปกติระหว่างการศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างความกระจ่างทางความรู้ให้แก่กระบวนทัศน์ ความผิดปกติที่ไม่สามารถแก้ปัญหาก็จะขยายวงกว้างเป็นภาวะวิกฤตของกระบวนทัศน์ และอาจเปิดทางให้เกิดการแข่งขันของว่าที่กระบวนทัศน์ใหม่ เมื่อมุมมองใหม่เปิด ตลอดจนข้อเสนอของว่าที่กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการปัญหาหรือหาคำตอบที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ของกระบวนทัศน์เก่าและขึ้นำการวิจัยของชุมชนวิทยาศาสตร์ในอนาคตได้รับการยอมรับมากพอจากชุมชนวิทยาศาสตร์ การปฏิเสธกระบวนทัศน์เดิมจึงเกิดขึ้น เรียกได้ว่าการปฏิวัติหรือการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ได้เกิดขึ้นในวิทยาศาสตร์แล้ว โฉมหน้าใหม่ของกระบวนทัศน์ใหม่จะมองเห็นได้ผ่านตำรา เนื้อหาในบทเรียน แบบแผนการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์ที่สืบทอดและส่งต่อกัน รวมถึงวารสารต่าง ๆ ของชุมชนวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนกระบวนทัศน์หนึ่งอาจใช้เวลายาวนานนับศตวรรษ ทั้งอาจไม่สามารถปิดหมุดเวลาได้อย่างเฉพาะเจาะจงว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นเมื่อใด แต่เป็นที่แน่ชัดอย่างหนึ่งว่า เมื่อมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกิดขึ้นแล้ว จะไม่มีการย้อนไปยอมรับกระบวนทัศน์เก่าคืนกลับมา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของ Kuhn เกิดจากการไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างที่คาดหวังได้ (Malfunction) ในการนำทางการศึกษาค้นคว้าภายใต้กระบวนทัศน์เก่า และมีการก้าวขึ้นมาแทนที่โดยกระบวนทัศน์ใหม่ผ่านการยอมรับจากสมาชิกหมู่มาของชุมชนวิทยาศาสตร์ จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนกระบวนทัศน์มีรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงเป็นเส้นตรง (Linear Process) และเมื่อมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์แล้ว จะมีเพียงกระบวนทัศน์เดียวเท่านั้นที่ครองสถานะกระบวนทัศน์นำหรืออยู่ในภาวะศาสตร์ภาวะปกติ แม้ Kuhn จะเคยให้ความเห็นว่าอาจมีกรณีที่มีสองกระบวนทัศน์อยู่ร่วมกันอย่างสันติแต่เป็นไปได้ยากและตัวอย่างที่ว่า ก็ไม่เคยปรากฏในงานของเขาแม้แต่ครั้งเดียว

การใช้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์

ความสนใจในการใช้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของนักรัฐประศาสนศาสตร์ปรากฏให้เห็นผ่านวรรณกรรมทางรัฐประศาสนศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ทั้งยังถูกปรับใช้ในหลากหลายรูปแบบ กอปรกับการที่ธรรมชาติของสาขารัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์แห่งการประยุกต์ใช้ (Applied Field) ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญในการแก้ไขปัญหาท้าทายที่ภาครัฐเผชิญในแต่ละยุคสมัย (วันชัย มีชาติ, 2550; Waldo, 1968 cited in Bushouse et al., 2011) องค์ความรู้ที่สะสมในสาขาวิชาจึงไม่เพียงไหลเวียนอยู่ในปริภูมิของทฤษฎีวิชาการ แต่ยังถูกนำไปใช้ในโลกรแห่งการบริหารงานภาครัฐในทางปฏิบัติด้วย และที่เห็นได้อย่างชัดเจนเป็นระบบมากที่สุด คือ การปฏิรูประบบราชการ การนำกรอบคิดเรื่องกระบวนทัศน์ไปใช้จึงพบเห็นได้ทั้งในการศึกษาสองอาณาบริเวณนี้เสมอ

จากการจำแนกโดยนิสาชล พรหมรินทร์ (2555) พบว่า มีการใช้แนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ 3 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ ลักษณะที่หนึ่ง เป็นการใช้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ในการอธิบายชุดความเชื่อหรือปรากฏการณ์ทางการบริหารงานภาครัฐหนึ่งใดที่ชุมชนรัฐประศาสนศาสตร์ยึดถือร่วมกันในช่วงเวลาหนึ่งเพียงอย่างเดียวโดยไม่ได้สนใจในเรื่องของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ยกตัวอย่างเช่น งานของปรกรณ์ ศิริประกอบ และศุภชัย ยาวะประภาษ (2563) ที่ทำการศึกษาการปฏิรูประบบราชการของนิวซีแลนด์ภายใต้กระบวนทัศน์การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) โดยให้รายละเอียดของการศึกษาอยู่ในอาณาเขตของกระบวนทัศน์ NPM เท่านั้น นอกเหนือจากนี้ ยังมีงานศึกษาอีกลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกระบวนทัศน์เดียว เช่น งานของ Klijn (2012) ที่บอกเล่าที่มาและเปรียบเทียบองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนทัศน์ NPM และ Governance เท่านั้น แต่ไม่ได้ให้น้ำหนักในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนผ่านระหว่างกระบวนทัศน์

รูปแบบการใช้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของนักรัฐประศาสนศาสตร์ลักษณะที่สอง เป็นการใช้เพื่ออธิบายการเปลี่ยนจากกระบวนทัศน์หนึ่งไปสู่อีกกระบวนทัศน์หนึ่ง งานที่น่าสนใจได้แก่ งานของ Gray & Jenkins (1995) ที่นำเสนอการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากกระบวนทัศน์รัฐประศาสนศาสตร์ดั้งเดิม (Traditional Public Administration: TPA) ไปสู่กระบวนทัศน์ NPM โดยเน้นไปที่กรณีของสหราชอาณาจักร ความน่าสนใจของงานดังกล่าวอยู่ที่การยกแนวคิดของ Kuhn ขึ้นมากล่าวอ้างในฐานะต้นแบบของแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ โดยงานหลายชิ้นของนักรัฐประศาสนศาสตร์คนสำคัญ ไม่ว่าจะเป็น Aucoin (1990); Hood (1991); Kernaghan (1993), Osborne & Gaebler (1993) ตลอดจน Dunleavy & Hood (1994) ถูกอ้างถึงถึงเพื่อยืนยันว่ามีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกิดขึ้นจริงในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ Gray & Jenkins ยังเห็นว่า บริบทภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางการเมืองส่งผลต่อรัฐประศาสนศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นโลกของวิชาการหรือโลกแห่งการบริหารงานภาครัฐก็ตาม

ในขณะที่รูปแบบการใช้คำและแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของนักรัฐประศาสนศาสตร์ลักษณะที่สามเป็นการศึกษาการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในระยะยาว โดยพิจารณาการเปลี่ยนผ่านมากกว่าสองกระบวนทัศน์ขึ้นไป ยกตัวอย่างเช่น งานของ Henry (1975, 2018) อย่างไรก็ดี แม้งานในปี ค.ศ. 1975 ของเขาจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของ Kuhn ค่อนข้างมาก ที่เห็นได้อย่างเด่นชัด คือ ลำดับการให้ อรรถาธิบายเรื่องวิวัฒนาการขององค์ความรู้ที่กระบวนทัศน์มีช่วงเวลาแห่งศาสตร์ภาวะปกติ ก่อนพบกับ ความท้าทายหรือความผิดปกติอันนำไปสู่วิกฤตการณ์และการเปลี่ยนไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ แต่งานของ Henry กลับมีความแตกต่างจากงานของ Kuhn ในประเด็นที่สำคัญอย่างมากมาย เริ่มตั้งแต่การให้นิยามความหมายของกระบวนทัศน์ว่า แนวคิดกระแสหลัก (mainstream) ในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นนิยามที่กว้างและมีความละเอียดในองค์ประกอบน้อยกว่าของ Kuhn มาก ไม่เพียงเท่านั้น เขายังได้เพิ่มเติมเกณฑ์ประกอบการพิจารณาและจำแนกกระบวนทัศน์ที่ได้แรงบันดาลใจมาจากงานของ Golembiewski (1974) ได้แก่ เกณฑ์ “Locus” และ “Focus” โดย locus หมายถึง อาณาบริเวณเชิงสถาบัน (Institutional Where) ที่นักรัฐประศาสนศาสตร์สนใจศึกษา เช่น ระบบราชการ ในขณะที่ Focus หมายถึง สิ่งที่นักรัฐประศาสนศาสตร์สนใจศึกษาเป็นการเฉพาะ (Specialized What) เช่น หลักการบริหาร เป็นต้น ทั้งยังให้ความสำคัญกับบริบทหรือ ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเกิดและเปลี่ยนกระบวนทัศน์ โดยที่ปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ถูกกล่าวถึงไม่มากนัก ในงานของ Kuhn แต่ความแตกต่างที่สำคัญที่สุด คือ การที่เขาแสดงให้เห็นว่ารัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์ ที่มีกระบวนทัศน์เหลื่อมซ้อนกัน (Overlapping Paradigms) ทั้งยังมีลักษณะของการมีหลายกระบวนทัศน์ หลักร่วมกันในช่วงเวลาเดียวกันมากกว่ามีเพียงกระบวนทัศน์หลักเพียงหนึ่งเดียวอย่างที่ควรจะเป็นตามขนบ ในงานของ Kuhn

นับแต่บทความของ Nicholas Henry ในปี ค.ศ. 1975 มาจนถึงต้นทศวรรษที่ 2000 อันเป็นห้วงตอนที่แสงแห่งกระบวนทัศน์ Governance เริ่มฉายอย่างมีพลังและชักนำนักรัฐประศาสนศาสตร์ส่วนใหญ่ให้เชื่อว่าการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ครั้งใหญ่กำลังจะมาถึง หรืออาจมาถึงแล้ว (Dunleavy et al., 2005; Osborne, 2010; Torring & Triantafyllou, 2013, cited in Goldfinch & Yamamoto, 2018) งานเขียนทางรัฐประศาสนศาสตร์จำนวนมากในช่วงเวลาดังกล่าวอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในลักษณะที่เป็นเส้นตรง ซึ่งมีลักษณะของการ “แทนที่” กระบวนทัศน์เก่าด้วยกระบวนทัศน์ใหม่ เช่นเดียวกับการแกว่งของลูกตุ้ม (Pendulum Swings) ที่ลูกตุ้มใหม่แกว่งไกวเข้าแทนที่ลูกตุ้มเดิม (Aucoin, 1990; Kieser, 1997; Scarbrough & Swan, 2001; Norman & Gregory, 2003, cited in Polzer et al., 2017) ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์แบบ Kuhn อย่างไรก็ดี ประเด็นดังกล่าวถูกทดสอบโดยใช้แนวทางการศึกษาเชิงประจักษ์และกล่าวถึงมากขึ้นในช่วงเวลาไม่นานนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาการปฏิรูประบบราชการ ภายใต้กระบวนทัศน์ทางการบริหาร (Christensen & Lægreid, 2011; Lodge & Gill, 2011; Polzer et al., 2017; Hammerschmid et al., 2024)

ผลการศึกษานักรัฐประศาสนศาสตร์ที่ต้องการทำความเข้าใจความเชื่อที่ว่ากระบวนทัศน์ทางการบริหารงานภาครัฐมีการเปลี่ยนแบบเส้นตรงด้วยการใช้การศึกษาเชิงประจักษ์เป็นไปในทิศทางที่ค่อนข้างสอดคล้องกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์อาจมิได้เป็นลักษณะที่กระบวนทัศน์ใหม่เข้ามาแทนที่กระบวนทัศน์เก่าอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด (Clear Shift) ในขณะเดียวกัน การดำรงอยู่ของกระบวนทัศน์ใหม่ ก็มิได้ตัดขาดได้อย่างชัดเจนจากกระบวนทัศน์เก่า หากเป็นไปในลักษณะของ “การผสม” (Hybridity/Combination) ระหว่างกระบวนทัศน์มากกว่าจะเป็นอย่างที่ว่าวรรณกรรมทางรัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงเวลาที่ผ่านมาพยายามโน้มนำให้เชื่อเช่นนั้น (Lodge & Gill, 2011)

ประสบการณ์การศึกษาการใช้แนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ทำให้เห็นลักษณะร่วมที่ผันแปรไปหลายประการจากกรอบโครงความคิดของ Kuhn อย่างน้อย 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะแรก นิยามของกระบวนทัศน์ที่ถูกตัดทอน ในงานเดิมของ Kuhn นั้น กระบวนทัศน์มีความหมายอย่างน้อยสองความหมายที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม นักรัฐประศาสนศาสตร์มักเลือกใช้นิยามของความหมายแบบที่หนึ่งซึ่งหมายถึง สิ่งที่ชุมชนวิชาการยอมรับร่วมกัน แต่ใช้ในความหมายอย่างกว้างไปในทางที่หมายถึงแนวคิดกระแสหลักของสาขา ในขณะที่ความหมายที่สองเป็นสิ่งที่ไม่ถูกกล่าวถึง จะเห็นได้ว่าการใช้นิยามแบบดังกล่าวก็เป็นรูปแบบที่พบเห็นได้ในหมู่นักรัฐศาสตร์ที่เชื่อในการมีอยู่ของกระบวนทัศน์ในสาขาตนเช่นกัน (Walker, 1972)

ลักษณะที่สอง การเพิ่มเติมหลักเกณฑ์เพื่อเปรียบเทียบระหว่างกระบวนทัศน์ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายแล้วแต่ว่าผู้ศึกษาให้น้ำหนักกับหลักเกณฑ์ใดว่าสำคัญ อาทิ แนวคิดทฤษฎี, ค่านิยม เป็นต้น ซึ่งไม่เคยปรากฏแบบแผนดังกล่าวในงานของ Kuhn มาก่อน

ลักษณะที่สาม การให้ความสำคัญกับการพรรณนาให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างบริบทแวดล้อม อาทิ บริบททางด้านการศึกษาระหว่างสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ บริบททางการเมืองและสังคม ซึ่งส่งผลต่อการเกิดและเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ ซึ่งประเด็นเรื่องบริบทแวดล้อมภายนอกนั้น ไม่ได้ถูกกล่าวถึงมากนักในงานของ Kuhn แม้เขาจะเห็นว่าสำคัญต่อการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ก็ตาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นธรรมชาติของสาขาวิชาและธรรมชาติของสังคมศาสตร์ที่ไม่ได้อยู่ในระบบปิดดังห้องสุญญากาศ อีกทั้งไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้จากปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่มากกระทบกับการสรรค์สร้างและเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ภายในสาขาวิชา

ลักษณะที่สี่ การดำรงอยู่และเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์อาจมีลักษณะของการดำรงอยู่ร่วมกันมากกว่าหนึ่งกระบวนทัศน์หลักในช่วงเวลาเดียวกัน ทั้งยังมีลักษณะของการผสมขององค์ประกอบระหว่างกระบวนทัศน์เก่าและกระบวนทัศน์ใหม่ปรากฏให้เห็นในกระบวนทัศน์ใหม่มากกว่าจะเป็นลักษณะของการเปลี่ยนไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

องค์ความรู้ใหม่

นอกเหนือจากความแตกต่างในการปรับใช้และผลของการใช้แนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ สิ่งที่คุณเขียนพยายามชี้ให้เห็น คือ ข้อถกเถียงและประเด็นทางการศึกษาใหม่ในเรื่องการศึกษาวิวัฒนาการขององค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์หรือการศึกษาองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ ซึ่งมีต้นธารทางการศึกษามาจากแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของ Thomas Kuhn ในประเด็นที่ว่ากระบวนทัศน์ทางรัฐประศาสนศาสตร์อาจมีได้มีกระบวนทัศน์นำเพียงหนึ่งเดียวในช่วงเวลาหนึ่ง ทั้งอาจได้มีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในลักษณะเป็นเส้นตรงตามขอบคำอธิบายในงานของ Kuhn ที่แทบจะเป็นคำอธิบายกระแสหลักในการอธิบายองค์ความรู้ภายใต้กรอบเรื่องกระบวนทัศน์ของนักรัฐประศาสนศาสตร์มาอย่างยาวนาน

มวลแห่งองค์ความรู้ใหม่ดังกล่าว ไม่เพียงท้าทายไปถึงเสาหลักของแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของ Kuhn ในฐานะแท่นพิมพ์ทางความคิดในการศึกษาองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ หากยังเปิดพื้นที่ใหม่ให้การการศึกษาในสาขารัฐประศาสนศาสตร์อีกด้วย

สรุป

การปรับใช้แนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของนักรัฐประศาสนศาสตร์ สะท้อนให้เห็นธรรมชาติประการหนึ่งของสาขาวิชา นั่นคือ การหยิบยืมองค์ความรู้จากแหล่งอื่นมาปรับใช้ในสาขาของตนหรือการเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ของสาขาวิชา อย่างไรก็ตาม เส้นทางการปรับใช้และผลของการใช้ที่แตกต่างกันออกไปจากงานของ Kuhn สะท้อนให้เห็นความเฉพาะตัว (Uniqueness) ของสาขาวิชา ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นลักษณะร่วมของวิชาทางสังคมศาสตร์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงอิทธิพลจากบริบทแวดล้อมไปได้

ความไม่พอดีของการนำแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของ Kuhn มาใช้ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ ไม่เพียงเป็นภาพสะท้อนความไม่สามารถถูกใช้ในฐานแบบพิมพ์ทางความคิดอย่างสำเร็จรูปในการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ หากยังย้ำเตือนว่าการนำองค์ความรู้ใดก็ตามมาปรับใช้ในสาขาจำเป็นต้องเข้าใจธรรมชาติและบริบทแวดล้อมของรัฐประศาสนศาสตร์มากกว่าพยายามยึดยึดปฏิกูลการณ์ที่ต้องการศึกษาให้พอดีกับกรอบทางความคิดที่นำมาใช้ และคงดีกว่านั้นหากนักรัฐประศาสนศาสตร์จะพยายามสรรสร้างกรอบในการศึกษาที่พอดีและเป็นของตัวเอง

ท้ายที่สุด การหันเหทิศทางการศึกษาองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ไปสู่เส้นทางใหม่ หลังจากเดินภายใต้แนวทางของแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ของ Kuhn มานานหลายทศวรรษเป็นโอกาสให้นักรัฐประศาสนศาสตร์ทั้งในระดับสากลและนักรัฐประศาสนศาสตร์ไทยได้ทบทวนตลอดจนทดสอบแนวคิดดังกล่าว รวมถึงศึกษาประเด็นใหม่ทางรัฐประศาสนศาสตร์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2558). กระบวนทัศน์รัฐประศาสนศาสตร์ไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคต: จากมุมมองของนักรัฐศาสตร์. ใน สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ (บรรณาธิการ). รัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา และทิศทาง. (น.3). กรุงเทพฯ: สุขุมวิทมีเดีย มาร์เก็ตติ้ง จำกัด.
- นิสาชล พรหมรินทร์. (2555). วิวัฒนาการกระบวนทัศน์รัฐประศาสนศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปกรณ์ ศิริประกอบ และศุภชัย ยาวะประภาษ. (2563). การปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐ: พาราไดม์ NPM ในประเทศนิวซีแลนด์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปกรณ์ ศิริประกอบ. (2565). 3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติจริง (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันชัย มีชาติ. (2550). การบริหารองค์การ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ. (2540). บทวิพากษ์คู่มือในเรื่องการเปลี่ยนพาราไดม์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- Aucoin, P. (1990). Administrative reform in public management: paradigms, principles, paradoxes and pendulums. *Governance*, 3(2), 116–137.
- Bushouse, B. K. et al. (2011). Crossing the Divide: Building Bridges between Public Administration Practitioners and Scholars. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21(Suppl. 1), i99–i112.
- Christensen, T. & Lægreid, P. (2011). Complexity and Hybrid Public Administration—Theoretical and Empirical Challenges. *Public Organization Review*, 11(4), 407–423.
- Dunleavy, P. & Hood, C. (1994). From old public administration to new Public management. *Public Money and Management*, 14(3), 9–16.

- Dunleavy, P. et al. (2005). New Public Management Is Dead-Long Live Digital-Era Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 16, 467–494.
- Goldfinch, S. & Yamamoto, K. (2018). Citizen Perceptions of Public Management: Hybridization and Post-New Public Management in Japan and New Zealand. *Australian Journal of Public Administration*, 1–16.
- Golembiewski, R. T. (1974). Public Administration as a Field: Four Developmental Phases. *GPSA Journal: The Georgia Political Science Association*, 2(1), 21–49.
- Gray, A. & Jenkins, B. (1995). From Public Administration to Public Management: Reassessing a revolution?. *Public Administration*, 73(spring), 75–99.
- Hacking, I. (2012). Introductory Essay. In Kuhn, T. S., *The Structure of Scientific Revolutions: 50th Anniversary Edition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hammerschmid, G. et al. (2024). A shift in paradigm? Collaborative public administration in the context of national digitalization strategies. *Governance*, 37, 411–430.
- Henry, N. (1975). Paradigms of Public Administration. *Public Administration Review*, 35(4), 378–386.
- _____. (2018). Paradigms of Public Administration. In N. Henry (ed.), *Public Administration and Public Affairs*. (13th) (pp. 35–52). New York: Routledge.
- Hood, C. (1991). Public Management for all season? *Public Administration*, 69(1), 3–19.
- Kernaghan, K. (1993). Reshaping government: the post-bureaucratic paradigm. *Canadian Public Administration*, 36(4), 636–644.
- Kieser, A. (1997). Rhetoric and myth in management fashion. *Organization*, 4(1), 49–74.
- Klijn, E. H. (2012). Public Management and Governance: a comparison of two paradigms to deal with modern complex problems. in D. Levi Faur (ed.). *The handbook of governance*. (pp. 201–214.). Oxford: Oxford University Press.
- Kuhn, T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- _____. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago.
- Lodge, M. & Gill, D. (2011). Toward a New Era of Administrative Reform? The Myth of Post-NPM in New Zealand. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 24(1), 141–166.
- Marcum, J. A. (2005). *Thomas Kuhn's Revolution*. New York: Continuum.
- Masterman, M. (1970). The Nature of a Paradigm. In Lakatos, I. & Musgrave, A. (eds.), *Criticism and the growth of knowledge*. (pp.59–89). New York: Cambridge University Press.
- Norman, R. & Gregory, R. (2003). Paradoxes and pendulum swings: Performance management in New Zealand's public sector. *Australian Journal of Public Administration*, 62(4), 35–49.
- Osborne, D. & Gaebler, T. (1993). *Reinventing government*. New York: Plume Books.
- Osborne, S. (2010). *The New Public Governance*. London and New York: Routledge.

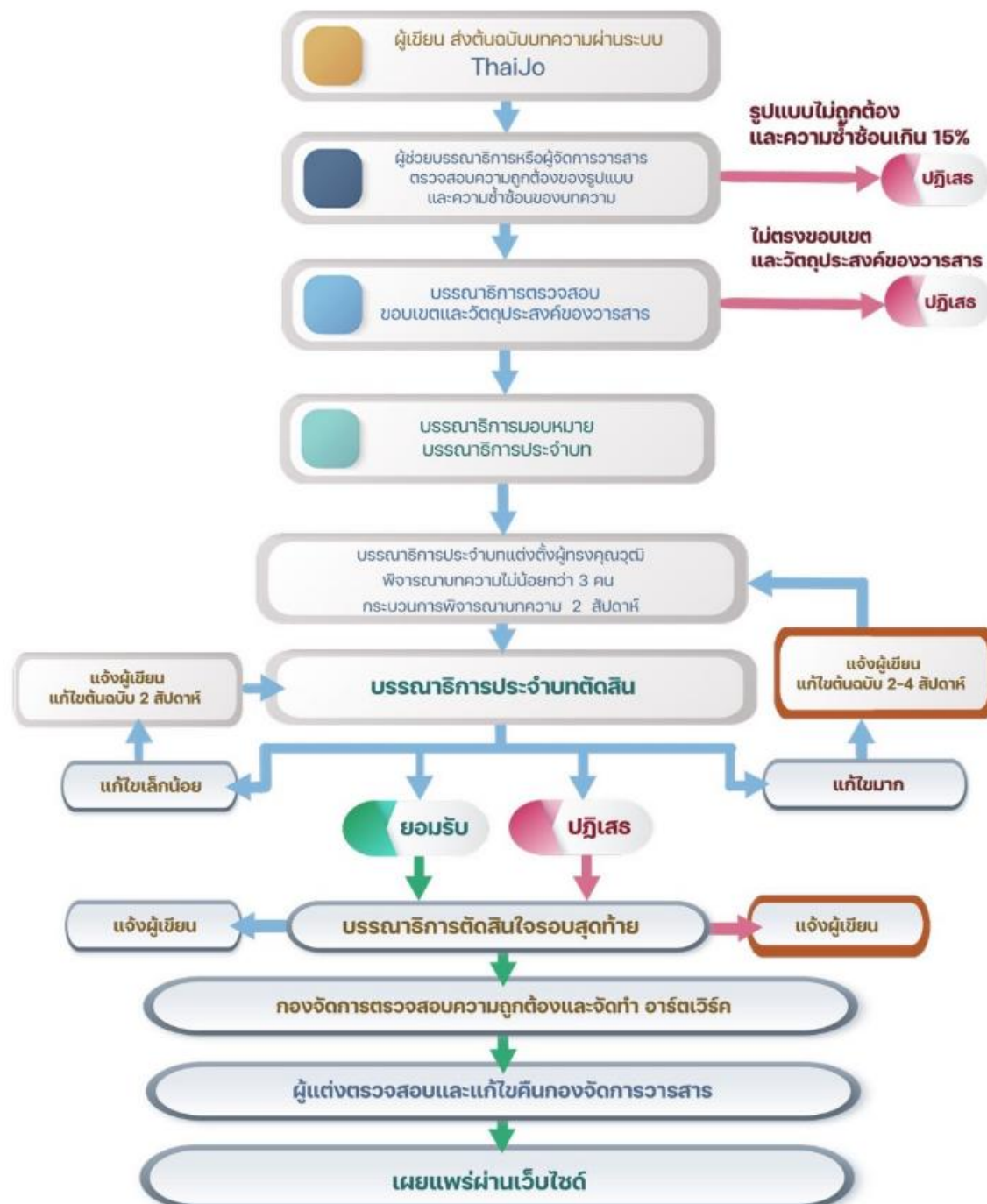

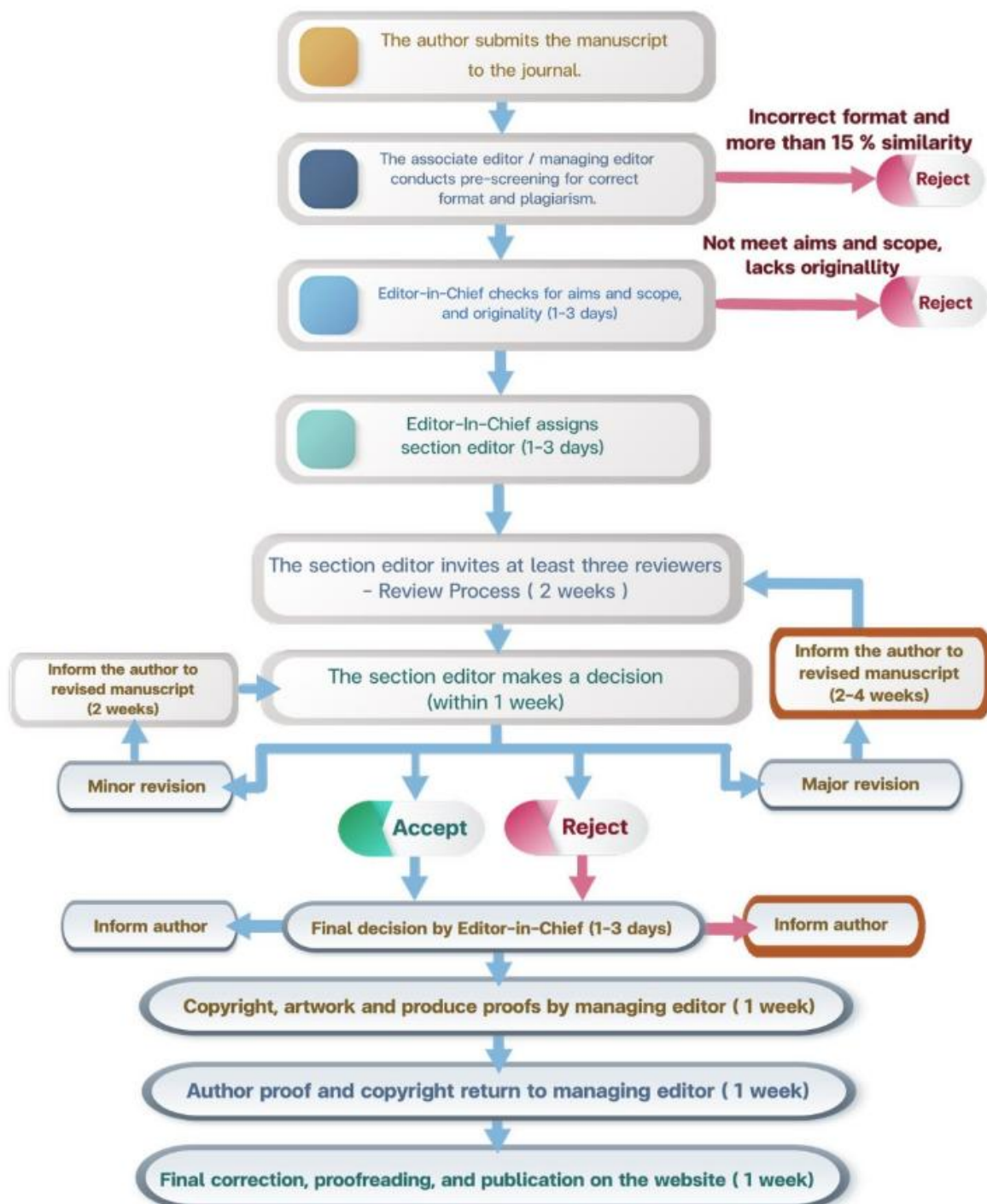
- Polzer, T. et al. (2017). Institutional Hybridity in Public Sector Reform: Replacement, Blending, or Layering of Administrative Paradigms. *How Institutions Matter! Research in Sociology of Organizations*, 48B, 69-99.
- Rainey, H. G. (1994). On paradigms, progress, and prospects for public Management. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 4(1), 41-48.
- Riccucci, N. M. (2010). *Public Administration: Traditions of Inquiry and Philosophies of Knowledge*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Rommel, J. & Christiaens, J. (2006). Beyond the paradigm clashes in public administration. *Administrative Theory & Praxis*, 28(4), 610-617.
- Scarbrough, H. & Swan, J. (2001). Explaining the diffusion of knowledge Management: the role of fashion. *British Journal of Management*, 12(1), 3-12.
- Torring, J. & Triantafillou, P. (2013). 'What's in a Name? Grasping New Public Governance as a Political-Administrative System.' *International Review of Public Administration*, 18(2), 9-25.
- Waldo, D. (1968). Scope of the theory of public administration. In Charlesworth, J. C. (ed.), *Theory and practice of public administration: Scope, objectives, and methods*. (pp.1-26). Philadelphia, American Academy of Political and Social Science.
- Walker, J. L. (1972). Brother, Can You Paradigm? *PS: Political Science & Politics*, 5(4), 419-422.

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความ

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

1.1 การอ้างอิงต้นเนื้อความ ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยระบุชื่อ-นามสกุล ตามด้วย วงเล็บ ปิด แล้วระบุปีที่ตีพิมพ์ วงเล็บปิด เช่น

1.1.1 กฤษฎา แซ่หลี (2562) กล่าวว่า...

1.1.2 ...สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษฎา แซ่หลี (2562) ผลการวิจัยพบว่า...

1.1.3 ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่ (2567).....

1.1.4 Krisada Saelee (2019) explains that...

1.1.5 ...consistent with the research of Krisada Saelee (2019), which found that...

1.2 การอ้างอิงท้ายเนื้อความ ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้ วงเล็บเปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน เครื่องหมายจุลภาค และปีที่ตีพิมพ์ วงเล็บปิด กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ดังนี้

1.2.1 อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1.2.1.1 พระไตรปิฎกและอรรถกถา วงเล็บเปิด ชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า วงเล็บปิด แล้วตามด้วย วงเล็บเปิด มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จุลภาค ปีที่พิมพ์ วงเล็บปิด ตัวอย่างเช่น “ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่มนุษย์และเทวดาผู้ประกอบเป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่และความไพบลยในโภคะทั้งหลายต่อกาลไม่นานนัก ” (อง.จตุกก. 21/31/37) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นต้น

1.2.1.2 ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อผู้แต่งแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, 2560)

1.2.1.3 ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุนันท์ สุนนโท และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, 2560)

1.2.1.4 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกแล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ธิดาวิมล หมั่นมี และคณะ, 2560)

1.2.1.5 กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกันหรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงปัจจุบันมากที่สุด

1.2.1.6 ราชกิจจานุเบกษา ให้อ้างชื่อเรื่องหรือชื่อประกาศ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปี พ.ศ. ที่พิมพ์ เช่น (ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อ

จิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่, 2567) หรือ (ราชกิจจานุเบกษา, 2567)

1.2.2 อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1.2.2.1 ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Keown, 2010)

1.2.2.2 ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสองราย โดยใช้เครื่องหมายแอมป์ (&) คั่นกลางระหว่างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสอง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Hersey & Blanchard, 2010)

1.2.2.3 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ (Kaiser et al., 2010)

เอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในเนื้อหาบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และรายการในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความต้องถูกอ้างอิงในเนื้อหาบทความเช่นเดียวกัน

2. เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม (ภาษาไทย)

***ข้อกำหนดเพิ่มเติมที่สำคัญ

กรณีผู้แต่งซ้ำกันแต่ตีพิมพ์คนละปี ให้เรียงลำดับจากปีที่พิมพ์เก่าที่สุดขึ้นก่อน โดยรายการที่ 2 เป็นต้นไป ให้พิมพ์เส้นใต้ _____ แทนชื่อผู้แต่ง เช่น

นิกร ศรีราช. (2564). การสร้างทัศนคติเชิงบวกในการทำงานตามหลักพระพุทธศาสนา. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 10(2), 387–396.

_____. (2567). การพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงานของบุคลากร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 13(4), 166–179.

กรณีมีผู้แต่งตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ให้ระบุชื่อผู้แต่งคนแรก แล้วตามด้วยคำว่า “และคณะ” เช่น สุภัทรชัย สีสะใบ และคณะ. (2568). การอนุรักษ์และเพาะพันธุ์ปูทะเลเชิงพุทธบูรณาการ ในอำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง. วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 7(1), 14–30.

2.1 พระไตรปิฎก อรรถกถา ทุกเล่มให้อ้างอิงท้ายเล่มด้วยรูปแบบเดียวกันดังนี้

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อพระไตรปิฎก อรรถกถา./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.2 หนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ/(ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

2.3 บทความในหนังสือ หรือบทความในการประชุมวิชาการ

2.3.1 บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อบรรณาธิการ./ชื่อเรื่อง./ (เลขหน้าที่ย่าง)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

พระสุกิจ สุกจินโธ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปวีตร ว่องวีระ, ทฤษฎีและวิธี
วิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

2.3.2 บทความในการประชุมวิชาการ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อการประชุม./ (เลขหน้าอ้างอิง)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.
ฐิตินันท์ ฝืนนิล และคณะ. (2566). ทศนคติต่อการอยู่ตัวคนเดียวและความกลัวต่อการเสียชีวิตตามลำพัง
ของคนรุ่นใหม่ในกรุงเทพมหานคร. ใน การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2566. (น. 153-
172). กรุงเทพฯ: สมาคมนักประชากรไทย.

2.4 บทความในวารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่(ฉบับที่)./เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.
พระมหาสมิคร อดิภทโท. (2567). แนวคิดทางการเมืองของหลวงพ่อบุทธทาส พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม
อินทปยุตฺโต). วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 2(2), 37-43.

2.5 บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อสารานุกรม./ (เล่มที่อ้างอิง, หน้า เลขหน้าอ้างอิง).
วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-16).

2.6 หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์./วันที่/เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า.
สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.

2.7 การค้นคว้าอิสระ, สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์/(ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวิชา)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
นนทรรัตน์ สุวรรณพงศ์. (2563). กลยุทธ์การสื่อสารทางสื่อสังคมออนไลน์ของพรรคการเมืองในการเลือกตั้ง
ทั่วไป พ.ศ. 2562 (การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง). ปทุมธานี:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธีรเดช ธนาตุยกุล. (2566). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา
อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์).
พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหยอดนภา วิสิษฐไชโย (บัตรพิเศษ). (2565). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการ
การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.

พระครูพิศิษฐ์ประชาณถ. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ
ในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ).
พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.8 รายงานผลการวิจัย

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(รายงานผลการวิจัย)./สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.
พระมหาภักขุภา กิตติโสภโณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตาม
หลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงาน
ผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.9 สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปีที่สัมภาษณ์, วัน เดือน)./ตำแหน่ง/[บทสัมภาษณ์].

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

2.9.1 กรณีไม่สามารถระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ ให้ระบุตำแหน่ง หรือหน่วยงาน

ตำแหน่ง หรือหน่วยงาน./ (ปีที่สัมภาษณ์, วัน เดือน) [บทสัมภาษณ์].

ผู้จัดการฝ่ายบุคคล บริษัท ไอออนิก จำกัด. (2569, 5 มกราคม) [บทสัมภาษณ์].

2.10 สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ผู้แต่ง./ (ปีที่เผยแพร่)./ชื่อเรื่อง./สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี จาก แหล่งที่มาของข้อมูล.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก <http://www.dhamma-thai.org/thailand/thailand.php>.

2.11 ราชกิจจานุเบกษา

ชื่อเรื่อง./ (พ.ศ., วันที่ เดือนที่ประกาศ)./ราชกิจจานุเบกษา./เล่ม ตอน./หน้า.

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

2.12 หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์, วัน เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./น. หรือ p. หรือ pp. เลขหน้า.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เขียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

3. เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม (ภาษาอังกฤษ)

***Important Additional Guideline:

For multiple works by the same author published in different years, list the references in chronological order (from the oldest to the newest publication year). For the second and subsequent entries, use an underline _____. in place of the author's name. For example:

Srirat, N. (2021). Creating a Positive Attitude in Working According to Buddhism. Journal of MCU Social Science Review, 10(2), 387–396.

_____. (2024). Development of Work Competencies Development in Staffs Performance of The National Office of Buddhism. Journal of MCU Social Science Review, 13(4), 166–179.

For references with three or more authors, list only the first author's name followed by “et al.”

Sisabai, S. et al. (2025). Conservation and Breeding of Sea Crabs in Integrated Buddhist Way in Mueang Rayong District, Rayong Province. Academic Journal of Political Science and Public Administration, 7(1), 14–30.

3.1 Tripitaka Commentary

Institution Name./ (Year)./ Title of the Tripitaka./ Location:/ Publisher.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

_____. (1996). Pali Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

3.2 Books

Author./ (Year)./ Title of the book/(Edition ed.)./ Location:/ Publisher.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

3.3 Book Articles or Conference Proceedings

3.3.1 Book Articles

Author./ (Year)./ Title of the chapter./ In Editor/(Eds.)./ Title of the book/(xth ed.) . / (pp-pp)/ Publisher.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

3.3.2 Conference Proceedings

Author./ (Year)./ Title of the article./ In Title of the conference./ (Page numbers)/ Location:/ Publisher.

Phiwnil, T. et al. (2023). Attitudes about Living Alone and Fear of Dying Alone (Monatophobia) among Younger Populations in the Bangkok Metropolitan Area. In The 2023 National Demographic Conference. (pp. 153-172). Bangkok: Thai Population Association.

3.4 Encyclopaedia Articles

Author./ (Year)./ Title of the Article./ In Title of Encyclopaedia/(Pages)/ Publisher.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

3.5 Journal Articles

Author./ (Year)./ Title of the Article./ Title of Journal,/ Volume(Issue), XX-XX.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

3.6 Newspaper

Author./ (Year, Month Day)/ Column Name./ Title of Newspaper./ p. xx.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

3.7 Independent Study, Thesis, and Dissertations

Author./ (Year)./ Title/(Doctoral or Master's Thesis or Dissertation)/ Location:/ Publisher.

Thananutayakul, T. (2023). Public Participation in the Management of Maf Sa Sub-District Administrative Organization Wiang Sa District, Nan province (Master of Public Administration Minor Thesis, Program in Public Administration). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Phramaha Yodnapha Wisitthachayo (Batwises). (2022). Public Participation In Buddhism-Based Tourism Management Mueang Uthai Thani District, Uthai Thani Province (Master of Public Administration Thesis, Program in Public Administration). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiyaphum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

3.8 Interview

Key Informant./ (Year, Month Day)./Position./ (Interview).

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

3.8.1 In case the key informant's name cannot be identified, specify the position or organization

Position or Organization./ (Year, Month Day) [Interview].

Human Resources Manager, Ionic Co., Ltd. (2026, January 5) [Interview].

3.9 Website

Author./ (Year)./Title./Retrieved Month Day, Year,/from URL.

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.

3.10 Royal Thai Government Gazette

Title./ (Year, Month Day of Announcement)./Royal Thai Government Gazette./Volume, Part./Page.

Police Department Regulation Re: Prescribing Names and Categories of Psychotropic Substances and Categories of Vehicles Subject to Inspection of Drivers by Competent Officials. (1994, July 13). Royal Thai Government Gazette. Volume 111, Special Part 30 Ngo. p. 31.

3.11 Newspaper

Author./ (Year, Month Day)./Title of the article./Title of Newspaper./p. or pp. Page number.

Thai Rath. (2005, April 19). Cheering Monks Teaching Morality. Thai Rath. p. 3.

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt) (ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt)¹, ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt)²

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt)¹, ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt)²

¹หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt) (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

¹หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

²หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt) (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

²หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

*Corresponding Author E-mail: (14 pt) (ระบุอีเมลผู้ติดต่อหลักสำหรับติดต่อกับบรรณาธิการวารสาร)

Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหาสมณังกร นามิน
-พระครูสุกิจคณิศร (ภาษา รักสนิท)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 - 400 คำ) (2 ย่อหน้า)

(16 pt) บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1..... 2..... และ 3.....
ประเภทของการวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือแหล่งข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

(16 pt) ผลการวิจัยพบว่า 1..... 2..... และ 3.....

คำสำคัญ: (3-5 คำ) (16 pt) พระพุทธศาสนา, การบริหารจัดการเชิงพุทธ, นวัตกรรม

Abstract (18 pt) (แปลตามภาษาไทย)

(16 pt).....

(16 pt).....

Keywords: (3-5 words) (16 pt) Buddhism, Buddhist Management, Innovation

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 6 ย่อหน้า และเขียนให้ครอบคลุมทุกประเด็น)

กล่าวถึงความเป็นมาของเรื่องที่ทำการศึกษาครั้งนี้ ว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งอ้างอิงที่มาของข้อมูลนั้นอย่างถูกต้อง (16 pt)

กล่าวถึงปัญหาที่นำมาสู่การวิจัย ให้ตรงประเด็นกับเรื่องที่วิจัยและเชื่อมโยงกับพื้นที่วิจัย ปัญหานั้นเป็นปัญหาที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและต้องการได้รับการแก้ไข นำเสนอผลงานวิจัยที่ผู้อื่นได้เคยศึกษาไว้แล้ว พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล (16 pt)

ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้และหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล (16 pt)

สรุปเพื่อเชื่อมโยงไปสู่คำถามและวัตถุประสงค์การวิจัย (16 pt)

วัตถุประสงค์การวิจัย (18 pt)

1. (16 pt).....
2. (16 pt).....
3. (16 pt).....

*หมายเหตุ: กรณีมีวัตถุประสงค์การวิจัย 1 ข้อ ไม่ต้องระบุเลขข้อ

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

เขียนให้ครอบคลุม 5 หัวข้อ ได้แก่

1. รูปแบบของการวิจัย (16 pt)

(16 pt).....

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หรือแหล่งข้อมูล (16 pt)

(16 pt).....

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (16 pt)

(16 pt).....

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (16 pt)

(16 pt).....

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (16 pt)

(16 pt).....

ผลการวิจัย (18 pt) (เขียนให้ครบตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้)

1. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 (16 pt).....

2. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 (16.pt)

3. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 (16.pt)

*กรณีมีภาพ นำเสนอภาพตามรูปแบบ ดังนี้

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ) (16 pt)

ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (ถ้ามี) (16.pt)

*กรณีมีตาราง นำเสนอตารางตามรูปแบบ ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)

คำอธิบายตาราง (16 pt)

*กรณีตารางไม่สามารถอยู่ในหน้าเดียวกัน หน้าถัดไประบุชื่อตาราง และ (ต่อ) ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (ต่อ) (16 pt)

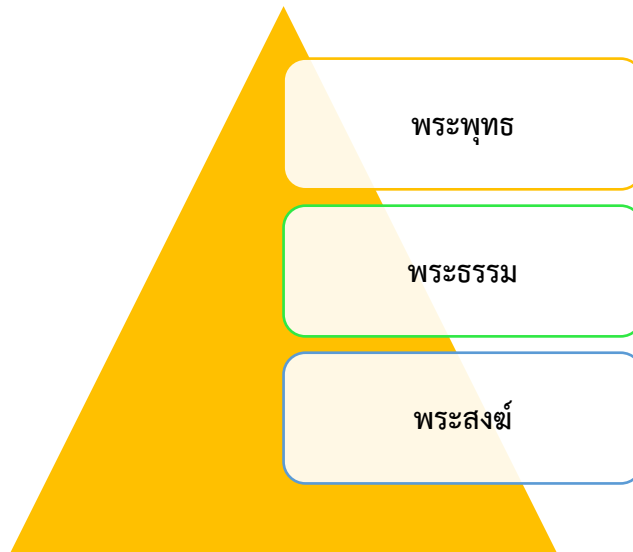
(เนื้อหาในตาราง 14 pt)

คำอธิบายตาราง (16 pt)

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

ระบอบองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการวิจัย หรือสังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดลหรือแผนภาพ พร้อมคำอธิบายประกอบ (16 pt)

ภาพที่ 2 ชื่อโมเดลหรือแผนภาพ (16 pt)
ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (16 pt)

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กระชับรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ รวมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป (16 pt)

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีซื้อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์) (ถ้ามี)

(16 pt) ขอขอบคุณแหล่งทุน และควรระบุเลขที่สัญญาทุนวิจัย ตัวอย่างเช่น ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2563 และข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อย เรื่อง การพัฒนาศูนย์ประสานงานเครือข่ายความเข้มแข็งทางจิตปัญญาของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม.....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) รูปแบบการอ้างอิงท้ายเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบ American Psychological Association (APA6) จำนวนการอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายเรื่องต้องตรงกัน (เรียงจากภาษาไทยตามด้วยภาษาอังกฤษ พร้อมทั้งเรียงตามลำดับตัวอักษร).

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เขียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก <http://www.dhamma-thai.org/thailand/thailand.php>.

จิตวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(1), 25-31.

พระครูพิศิษฐ์ประทานธ. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม (คุชฎินพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาภุชญา กิตติโสภณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทนต์ อาภากร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

พระสุกิจ สัจฉิน. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปิตรี ว่องวิระ, ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-16).
- สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.
- Anuchid, P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).
- Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.
- Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.
- Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.
- Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.
- Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.
- Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

ARTICLE TITLE (20 pt) (ALL CAPITAL LETTERS)

First Author Full Name (14 pt)^{1*}, Co-author Full Name (14 pt)²

¹Affiliation of the First Author (14 pt)

²Affiliation of the Co-author (14 pt)

*Corresponding Author E-mail: (14 pt)

Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหาสมคิด นามีน
-พระครูสุธีศานติคุณ (กฤษฎา รักสนิท)

Abstract (18 pt) (300–400 words) (2 Paragraphs)

(16 pt) Write comprehensively by clearly separating the research objectives (e.g., 1, 2, and 3). The abstract must include the research design, population, sample, key informants or data sources (adjusted according to the specific research), research instruments, data collection, and data analysis.

(16 pt) Write the research or study results comprehensively by clearly separating them according to the objectives (e.g., 1, 2, and 3).

Keywords: (3-5 words) (16 pt)

Introduction (18 pt)

(16 pt)

3. Research Instruments (16 pt)

(16 pt)

4. Data Collection (16 pt)

(16 pt)

5. Data Analysis (16 pt)

(16 pt)

Results (18 pt) (Write comprehensively to cover all established research objectives)

1. Research results addressing research objective 1 (16 pt)

2. Research results addressing research objective 2 (16 pt)

3. Research results addressing research objective 3 (16 pt)

*In case of figures, present them in the following format:

Figure 1: Title of Figure (16 pt)

Source: (if any) (16pt)

Figure Description (if any) (if any) (16 pt)

.....

.....

.....

*In case of tables, present them in the following format:

Table 1: Title of Table (16 pt)

	(14 pt)

Table description (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

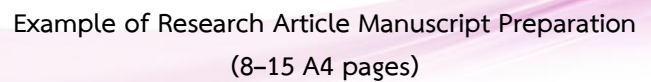

Table 1: Title of Table (Continued) (16 pt)

Table Note (16 pt)

1. Discussion addressing research objective 1 (16 pt)

2. Discussion addressing research objective 2 (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Discussion addressing research objective 3 (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Body of Knowledge (18 pt)

Specify the new knowledge discovered from the research, or synthesize it into a model or diagram along with an accompanying explanation (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

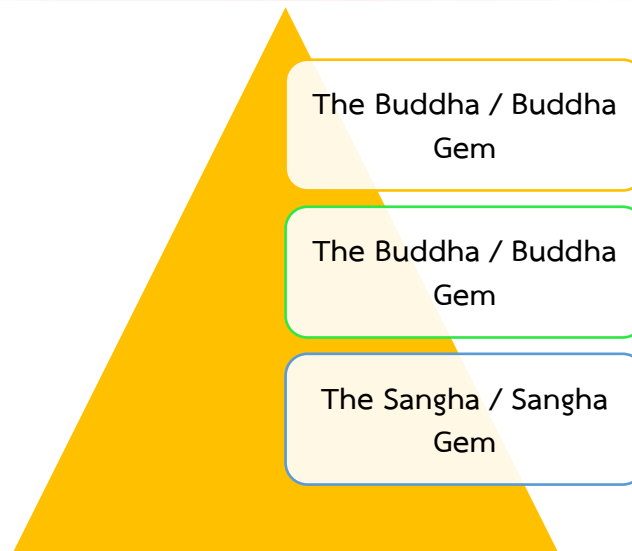

Figure 2: Title of Model or Diagram (16 pt)

Source: (if any) (16pt)

Figure description (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Conclusion and Recommendations (18 pt)

Briefly and concisely summarize all research findings, along with recommendations derived from the research, the practical application of the results, and suggestions for future research. (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Acknowledgements (18 pt) (if any)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

References (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

(16 pt)

.....

- Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).
- Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.
- Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.
- Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.
- Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.
- Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.
- Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt) (ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt)^{1*}, ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt)²

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt)^{1*}, ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt)²

กรณีประสงค์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหากษัตริย์ นามจีน
-พระครูสุกิจคตินันต์ (ภาษาบาลี รักษานิต)

¹หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt) (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

¹หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

²หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt) (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

²หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

*Corresponding Author E-mail: (14 pt) (ระบุอีเมลผู้ติดต่อหลักสำหรับติดต่อกับบรรณาธิการวารสาร)

Received.....; Revised.....; Accepted.....

บทคัดย่อ (18 pt) (300 - 400 คำ) (1 ย่อหน้า)

(16 pt).....

คำสำคัญ: (3-5 คำ) (16 pt) พระพุทธศาสนา, การบริหารจัดการเชิงพุทธ, นวัตกรรม

Abstract (18 pt) (แปลตามภาษาไทย)

(16 pt).....

Keywords: (3-5 words) (16 pt) Buddhism, Buddhist Management, Innovation

This image shows a full page of white paper with horizontal dashed lines, typical of primary school writing paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

(16 pt)

*กรณีมีภาพ นำเสนอภาพตามรูปแบบ ดังนี้

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ) (16 pt)
ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (ถ้ามี) (16 pt)

*กรณีมีตาราง นำเสนอตารางตามรูปแบบ ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)

คำอธิบายตาราง (16 pt)

*กรณีตารางไม่สามารถอยู่ในหน้าเดียวกัน หน้าถัดไประบุชื่อตาราง และ (ต่อ) ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (ต่อ) (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)

คำอธิบายตาราง (16 pt)

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

ระบอบองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการศึกษา หรือสังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดลหรือแผนภาพ
พร้อมทั้งอธิบายประกอบ (16 pt)

พระพุทธ

พระธรรม

พระสงฆ์

ภาพที่ 2 ชื่อโมเดลหรือแผนภาพ (16 pt)

ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (16 pt)

สรุป

(16 pt) สรุปผลการศึกษาทั้งหมด สั้น ๆ กระชับได้ใจความ

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) รูปแบบการอ้างอิงท้ายเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบ American Psychological Association (APA6) จำนวนการอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายเรื่องต้องตรงกัน

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เขียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก <http://www.dhamma-thai.org/thailand/thailand.php>.

ธิดาภูมิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(1), 25-31.

พระครูพิศิษฐ์ประทาน. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทนต์ อาภากร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.

พระสุกิจ สุกจินโธ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปวีตร ว่องวีระ, ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-16).

สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

- Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.
- Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.
- Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.
- Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.
- Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya Phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.
- Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
 -พระมหาสมิคร นาจีน
 -พระครูสุธีธิตฺตบัณฑิต (กฤษฎา รักสนิพ)

(16 pt)

210

*In case of figures, present them in the following format:

Figure 1: Title of Figure (16 pt)

Source: (if any) (16pt)

Figure Description (if any) (if any) (16 pt)

.....

.....

.....

*In case of tables, present them in the following format:

Table 1: Title of Table (16 pt)

(14 pt)

Table description (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

*If a table continues to the next page, state the table title followed by “(Continued)” as follows:

Table 1: Title of Table (Continued) (16 pt)

(14 pt)

Table Note (16 pt)

Body of Knowledge (18 pt)

Specify the new knowledge discovered from the research, or synthesize it into a model or diagram along with an accompanying explanation (16 pt)

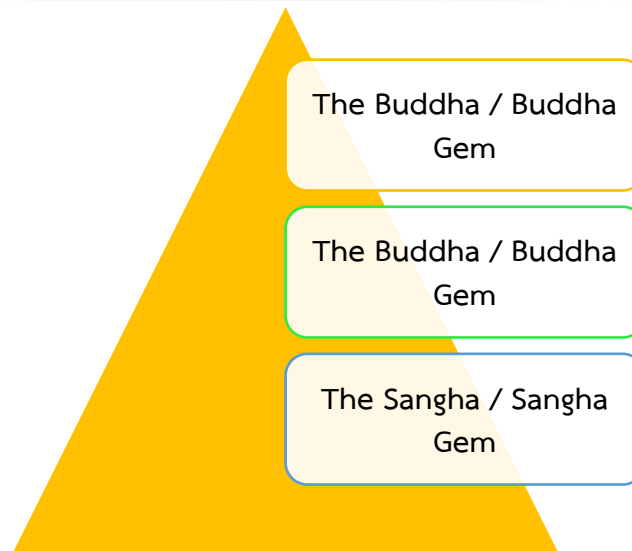

Figure 2: Title of Model or Diagram (16 pt)

Source: (if any) (16pt)

Figure description (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Conclusion (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

References (18 pt)

(16 pt)

(16 pt)

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.